HERMENEUTICA
BIBLICA GENERALIS

JUXTA

PRINCIPIA CATHOLICA.

EDITA

A

GABR. JOANNE B. GÜNTNER,

S. ORDINIS PRAEMONSTRATENSIUM IN CANONIA TEPLENA PRESBYTERO, SS. THEOLOGIAE DOCTORE ET STUDII BIBLICI N. T. IN CAESAREO-REGIA UNIVERSITATE CAROLO-FERDINANDEA PRAGAE PROFESSORE PUBLICO ORDINARIO.

PRAGAE, 1848.

IN COMMISSIONE APUD F. A. CREDNER ET KLEINBUB.

Ἆραγε γινώσκεις, ἃ ἀναγινώσκεις;
— Πῶς γὰρ ἂν δυναίμην, ἐὰν μή τις ὁδηγήσῃ με;
Act. 8, 30. 31.

EX C. R. TYPOGRAPHIA AULICA THEOPHILI HAASE FILIORUM.

REVERENDISSIMO

PERILLUSTRI ATQUE AMPLISSIMO

DOMINO, DOMINO

MARIANO JOSEPHO HEINL,

SACRI AC CANONICI ORDINIS PRAEMONSTRATENSIUM DUCALIS ECCLESIAE TEPLENAE ABBATI, INCLYTI REGNI BOHEMIAE PRAELATO INFULATO, DOCTORATUS PHILOSOPHIAE CANDIDATO, LYCEI PILSNENSIS INTENDENTI, INCLYTAE CAES. REG. SOCIETATIS OECONOMICO-PATRIOTICAE PER BOHEMIAM MEMBRO AD HONORES, MUSEI BOHEMICI, INSTITUTI SURDO-MUTORUM, TYPHLODOCHII ADULTORUM, SOCIETATIS AD SUSCITANDAM INDUSTRIAM TECHNICAM IN BOHEMIA, PHILHARMONICAE AD PROMOVENDAM ARTEM MUSICAM QUOAD SACRA, NEC NON CONSERVATORII MUSICI PRAGENI SODALI ACTUALI ETC. ETC. ETC.

Amplissime Domine!

Pater dilectissime!

Opusculum hoc offerens reddo **Tibi**, quod **Tuum** est; nam meum hujus libri publicandi propositum paterne approbando fovisti; dubitationes subortas scite monendo diluisti, et opus **Tibi** dedicatum benigne acceptando adoptasti. Utinam fructus ejus nomini **Tuo** sint digni ac tanti, quanta est veneratio, qua me **Tibi**, Viro litterarum amore et favore non minus excellenti, quam virtutis studio ac praeconio eminenti, jam per longam annorum seriem toto corde addictum sentio! Utinam conferat ad id, quod omnibus viribus promovere studes, nimirum ad majorem gloriam Dei, ad sanc-

tae ecclesiae nostrae salutem, ad sacrarum scientiarum florem! Utcunque vero Deus de hoc bonae voluntatis meae specimine disposuerit, opportunam invenisse occasionem, qua meam erga **Te** observantiam multis titulis nixam publice testari mihi contingeret, gaudet et gaudebit

Amplissimi Domini,

Patris dilectissimi

filius obediens

G. G.

Praefatio.

Cum hac ipsa aetate plures eruditorum catholicorum prodire fecerint opera hermeneutica, quae multa praeclare praecepta modo cuique proprio continent, mirum videri posset, novum publicari hujus generis libellum; ast quem non latet, in illis partim non exhiberi, nisi elementa hermeneuticae sacrae, partim systematicum desiderari ordinem: hic editionem fors excusabit opusculi, cujus auctor illa incommoda removere, sicque ad hermeneuticae biblicae perfectionem, et rectam sacri Codicis interpretationem lineas nonnullas addere studuit. Quod qua ratione effectum sit, paucis enarrare juvabit. Initio anni scholastici 1833. ab Amplissimo D. Adolpho Koppmann, tum temporis praeposito meo dilecto (cui levis sit tumulus!), e cura animarum intra claustri septa revocatus, ut studii biblici N. T. lectoris partes obirem in instituto theol. domestico Canoniae Teplenae recens erecto, in praelectionibus meis usus sum hermeneutica biblica a Cl. Altmanno Arigler edita, ab eximiis autem viris, D[re] Adolpho Koppmann primum, dein D[re] Wenceslao Kozelka scriptotenus emendata, et usuum academicorum indigentiis aptius accommodata. Quaecunque jam per decursum quindecim annorum aut in libris juris publici factis, aut propria observatione vera utiliaque inveni, sedulo adnotavi, ut fieri solet, in scriptis meis, quae ideo quotannis fere aliam, et demum eam formam nacta sunt, quam libellus hic repraesentat. Sincero igitur eoque grato fateor animo, me

superaedificasse super fundamentum positum a viris mox laudatis, nec non, quod nemo mirabitur aut aegre feret, usum esse operibus hermeneuticis antiquioribus ac recentioribus, ephemeridibus theologicis, monographiis ac dissertationibus etc. Ast me non simplicem egisse plagiarium aut compilatorem, aequus peritusque rerum arbiter, ut sperare mihi licet, lubens agnoscet.

Relate ad materiarum tractatarum ordinem et modum, erronea interpretationis principia ad calcem operis releganda esse videbantur, quia ad ea refellenda totius systematis hermeneutici cognitio requiritur. Ad pleniorem indolis linguae graecae in N. T. obviae imaginem repraesentandam plura exempla Alexandrinismorum et Hebraismorum adferenda esse putavi, quae si cui displicent, facile praetermitti possunt. In collatione locorum V. F. in N. T. allatorum usus sum editione Sixtina versionis Septuaginta, quam recentissime recudendam fecit Jager Parisiis 1844. seqq. Numerus Psalmorum et librorum Regum citatus est juxta divisionem textus hebraici.

Quod attinet linguae adhibendae selectum, dubius non haerebam; etenim sermonem latinum e studiis theologicis exulem facere, non tantum praeposterum, sed et maxime nocivum esse censeo; praeposterum quidem, quoniam est lingua, ut ita dicam, vernacula ecclesiae romano-catholicae, matris omnibus nobis communis; nocivum autem, quia partim fontes scientiarum sacrarum abundantissime manantes obstruerentur, sicque traditionis continuae filum abscinderetur, partim medium simplicissimum, quo cogitationum commercium adeo suave, ne dicam necessarium inter viros ecclesiasticos omnium fere terrarum inire conceditur, si non plane praecisum jaceret, certe ad paucissimos restrictum delitesceret. Lingua igitur vernacula utantur, qui philosophiae modernae placita explicant, qui physicae et chemiae inventa exponunt, historiam naturalem tractant, leges civiles interpretantur, theses medicas defendunt etc.; nam hisce disci-

plinis idioma recentius, quod simul est locupletius ac mobilius, tum aptiores suppeditare terminos, tum alias ob causas majora aut plura adferre posse commoda, equidem sponte largior [1]; ast theologiae et ejus cultoribus, ecclesiae ejusque ministris linguam quamdam modernam ubique et in omnibus obtrudere, saltem ex parte Catholicorum neque necessitas urget, nec evidens utilitas suadet.

Verumenimvero cum jam ante Martium an. cur., mensem memoratu dignissimum, libellum huncce prelo submitmittendum tradiderim, an non fors ideo reponendus erit in armamentario obsoletorum, aut relegandus in aevum praeteritum, quo et theologi, legi morique parentes, crines in caudam collectos gestabant? Non defuturos esse, qui novarum rerum pruritu pellecti, et omnium, quae antiquitatem sapiunt, pertaesi hanc sententiam ferant, si temporum signa non fallunt, augurari omnino licet, quod tamen me non tangit aut angit; nam quemadmodum verbum divinum est unum, aeternum et mutationis nescium (Mt. 24, 35.): ita et catholica ejus interpretandi principia, quae in omnes disciplinas theologicas gravissimum exserunt influxum, omnibus hominum commentis ac delirationibus superstitia fore, persuasissimum teneo. Libertatem, cui alii inhiant, mihi quoque vindico, ast ibi tantum quaero, ubi est veritas (Joann. 8, 32.), quam in sinu ecclesiae catholicae depositam mortalium studiis ac moliminibus unquam exstingui aut supprimi posse, non est, quod divini magistri promissione freti timeamus (Mt. 16, 18.). Vere ac praeclare hoc respectu Cl. D. Dieringer disserit [2], cujus verba non possum, quin adferam.

„Es ist überhaupt dem durch Gott gesetzten Leben eigenthümlich, durch keine äussere Gewalt erdrückt, sondern nur durch den freien Willen dessen aufgehoben, oder

---

1) Cfr. Die Reform der Gymnasien in Betreff des Sprachunterrichts, von O. Klopp, Dr. phil. Leipzig 1848., praecipue pag. 46. seq.

2) System der göttlichen Thaten des Christenthums, I. tom. pag. 366. seqq. nota 2.

vielmehr in seiner Wirksamkeit und Entfaltung gehemmt zu werden, dem dasselbe eingepflanzt ist; alles Göttliche ist, wie Gott selbst, unzerstörbar und unveränderlich, — und oftmals trifft es zu, dass es nur um so beharrlicher umklammert und festgehalten wird, je brutaler die Gewalt ist, welche auf seine Austilgung losgeht. Ob das Evangelium den Juden ein Aergerniss und den Heiden eine Thorheit war, und schlechten Christen Thorheit und Aergerniss zumal ist, darum blieb und bleibt es doch göttliche Wahrheit und stehet unerschütterlich fest, während die Systeme menschlicher Weisheit wie die Wellen des Meeres sich drängen, und das Eine auf der Schädelstätte des Andern seinen Altar errichtet, um bald darauf vom Dritten und Vierten umgestürzt und dem Schutte der Vergangenheit zugehäuft zu werden. Nur der von Gott geschaffene Menschengeist ist das Beharrliche in diesem Wechsel; sein Irrthum und Wahn ist heute, und morgen wird er zu Grabe getragen. Ob daher auch der Christ dem Heiden als Sklave beigegeben war, so blieb dennoch jener der Freie, und dieser der Knecht; ob auch der Jude und Heide den Christen hinschlachtete, dieser blieb dennoch der Lebendige, und jene waren dem Tode verfallen; ob auch die Häresie mit allem Glanze des Tiefsinns und der Genialität einherzog, und die christliche Wahrheit für veraltet ausposaunte, jene ward nach einiger Zeit von den Geistern verlassen, und diese als die gesunde Lehre wieder mit Sehnsucht ergriffen. Ganz so verhält es sich auch mit der auf den Felsen gegründeten Kirche Christi. Sie ist frei und unüberwindlich, ob sie auch noch so sehr eingezwängt und angefochten werde; man kann das Haupt ihrer Bekenner unter dem Beile des Henkers fallen lassen, sie selbst kann nicht ausgetilgt werden; man kann ihr das Bekenntniss des Glaubens verwehren, dieser zieht sich zurück in die Herzen und wurzelt tiefer ein und bewältiget alle Schrecken des Todes; man kann ihre Gerechtsame verkümmern, sie gibt darum ihr göttliches Recht nicht auf, und

überliefert dasselbe unversehrt einem frömmern Geschlechte; man kann der Entfaltung ihres reichen Lebens hemmend entgegentreten, aber ihren Lebensborn nicht austrocknen; man kann ihren Bischöfen die Inful vom Haupte, den Stab aus den Händen reissen und diese heiligen Insignien zu Staub zermalmen, auch ohne Inful und Stab sind sie vom heiligen Geiste gesetzt, die Kirche Gottes zu regieren. Und dann, wenn es auch gelingen sollte, da und dort das Licht des Evangeliums auszulöschen, und einen Abfall von der christlichen Wahrheit zu bewerkstelligen, darum wird doch das Evangelium niemals aufhören, die Finsternisse der Welt zu erleuchten, und niemals wird es an Herzen fehlen, die in ihm Ruhe, Frieden und Seligkeit suchen und finden werden. Du kannst den Christen morden, das Christenthum nicht; du magst den Papst entsetzen, den Bischof verbannen, den Priester knechten: die Kirche bleibt. Der Mythus vom Phönix ist in einem höhern Sinne Geschichte geworden, und der Achilles des geistigen Kampfes hat keine Ferse, an welcher er möchte erfasst und getödtet werden."

Ita cum sim animatus, capillorum caudam, si hac nota insignire placet avitae fidei et principiorum catholicorum professionem, vilipendens risum et cachinnos sapientium et prudentium hujus mundi recenter tonsorum, glabrorum, crispulorum aut plane calvorum, usque ad extremum vitae halitum Dei gratiâ adjutus portare desidero, ideoque libellum huncce sincerissimo cum animo ecclesiae romano-catholicae judicio submitto, et quaecunque fors inscius contra ejus sensum dixerim, me promtissime revocaturum esse, publice declaro.

Ceterum systema hocce, licet recto inversoque stylo toties tractatum, pluribus laborare defectibus, ideoque multa adhuc relinquere desideranda, ipsemet sentio, quid? quod si denuo manum admovere concessum esset, nunc jam plura corrigerem, et in specie quae §. 1. dicuntur, uberius, quae §. 7. afferuntur, aptius, et quae §. 21. *B.* commemorantur, ita exponerem, ut, quas hermeneutica Acatholicorum subierit

phases, clarius perspiceretur. Quare viros eruditos, praecipue vero clarissimos studii biblici professores et collegas amicissimos iterum iterumque rogo, ut, quae aut errata, aut minus recte disposita dictave invenerint, benigne castigent, cum disciplinae biblicae, amplum eruditionis apparatum requirentes, ad majorem perfectionis gradum adduci vix alio modo possint, nisi, qui omnem suam vitam ss. litterarum studio dicant, vires suas unientes aut libris nonum in annum pressis sacrarum scientiarum florem promovere adlaborent, aut nihil, nisi bonam eamque communem causam prae oculis habentes sine ira et studio moneant, quae emendanda in aliis deprehenderint. Quemadmodum vero non solum amicas admonitiones, sed severiores etiam reprehensiones modo viris ingenuis digno propositas gratissimo excipiam animo: ita, ut par est, nullatenus curabo vituperia et criminationes criticorum anonymorum, qui emunctis naribus et acutis auribus suis confisi, nec tamen conscientiae teneritate anxiati, sagire praetendunt ac divulgant, quod omnes latet, et ignorare gestiunt, quod cunctis patet. Non ejusmodi sycophantis placuisse, sed Deo favente aliquantulo saltem studium biblicum promovisse vel adjuvisse dulcissimum laborum meorum erit praemium.

Scripsi in Balneis Marianis festo B. M. V. assumtae anno Universitatis almae Carolo-Ferdinandeae jubilari

Auctor.

Conspectus operis.

Prolegomena.

Caput I.

De hermeneutica generatim.

Caput II.

De interpretatione s. Scripturae.

Pars I.

De sensu inveniendo.

Sectio I.

De sensus investigatione per usum loquendi.

Caput I.

De usu loquendi in genere, et de modo ad certam ejus cognitionem perveniendi.

Pagina

Caput II.

De usu loquendi s. Scripturae, et de fontibus, unde sit cognoscendus.

Articulus I.

De indole linguae N. T.

א

De indole linguae N. T. fundamentali, seu de lingua N. T., quatenus est graeca.

ב

De elemento hebraico linguae N. T.

ג

Articulus II.

De fontibus et subsidiis, e quibus usus loquendi s. Scripturae cognoscitur.

Pagina

א

De fontibus et subsidiis usum loquendi s. Scripturae cognoscendi, quatenus est hebraicus aut chaldaicus, et in libris graecis hebraizans.

ב

De fontibus et subsidiis usum loquendi s. Scripturae cognoscendi, quatenus est graecus, et quidem

ג

De fontibus et subsidiis usus loquendi N. T., quatenus est

Sectio II.

De sensu inveniendo ope contextus.

Sectio III.

De sensu inveniendo per conditionem loquentis.

Caput I.

De conditione loquentis externa.

Caput II.

De conditione loquentis interna.

Pars II.

De sensus inventi expositione.

Appendix.

De erroneis quibusdam s. Scripturam interpretandi principiis et modis.

Prolegomena.

Caput I.

De hermeneutica generatim.

§. 1.

Varia signa, quibus homines cogitata sensaque sua aliis manifestant. Significatio et sensus.

Homo qua ens rationale gaudet facultate cogitandi, et cogitata sensaque sua et animi motus aliis manifestandi; ast hoc nonnisi per signa, quae in sensus cadunt, fieri potest. Sunt autem signa haec alia naturalia, alia arbitraria. Naturalia vocantur, quibus homines praeter voluntatem animi sui motus aliis manifestant, v. g. vultu, certo corporis aut membrorum motu, vel singulari vocis sono. **Arbitraria signa sunt, quibus homines scientes volentesque abdita mentis atque animi sui pandunt. Horum alia pertinent ad oculorum sensum, alia eaque plurima ad sensum aurium, paucissima ad sensus reliquos. Inter signa arbitraria voces seu verba primum occupant locum; hisce omnium reliquorum signorum vis compensari potest, reliqua autem non sufficiunt ad omnem verborum vim exprimendam.**

Notio jam, quae signo quodam, praecipue vocabulo vel formula indicatur, significatio ejus dicitur; cogitatio vero, quae vocabulis in propositionem aut orationem conjunctis a loquente exprimitur, sensus vocatur.

§. 2.

Usus loquendi, ejus necessitas et varia distinctio.

1. Usus loquendi in genere est modus constans, quo gens quaedam aut certa ejus hominum classis vocibus linguae suae utitur ad cogitata sensaque sua et animi motus aliis manifestandos. Usus loquendi ergo complectitur non tantum vocum linguae thesaurum, et notionum, quae cum sin-

gulis illarum conjunguntur, copiam (lexicalia); sed et constantem formarum ac formularum usum, nec non certum vocabulorum ordinem ad exprimendas diversas notionum relationes et modos (grammatica). **In specie itaque usus loquendi respectu lexicali est constans conjunctio earundem notionum cum iisdem vocabulis; respectu vero grammatico est constans formarum ac formularum frequentatio, nec non certus vocabulorum ordo ad exprimendas diversas notionum relationes et modos.**

Quod attinet usus loquendi

2. necessitatem, si quamcunque linguam consideremus, sequentia observare licet:

a) Esse hominibus nisum communem et proinde naturalem, voces ceu signa ita adtemperandi rei significandae, ut perceptionem, quae per illam in animo enascitur, et sic mediate rem ipsam, in quantum fieri potest, exactissime repraesentent, unde sic dicta onomatopoëtica enascuntur; v. g. רַעַם, *βροντή*, tonitru, Donner, hrom.

Non minus homo

b) per rationis suae indolem veluti cogitur in conjungendis pluribus cum una voce significationibus similitudinis rationem habere, quo facilius easdem teneat; v. g. פָּלַח = incidere et sulcare, leo = animal quadrupes notissimum, heros et rex.

Eodem modo homo

c) per indolem mentis suae urgetur, similes conceptus, relationes et modos similibus formis exprimere, ita ut, ubicunque similitudo formarum aut structurae recurrit, ad similem notionem au notionum relationem et modum concludere liceat. — Verum his non obstantibus aeque indubium est:

α) sonos eorumque per articulos (linguae organa) inflexionem naturalem quemdam nexum habere ad summum cum certis animi motibus indicandis, porro cum rebus illis et repraesentationibus eis respondentibus, quae sonum quemdam edunt, ejusque imitatione designari et possunt et solent. Maxima ergo pars linguae ad eam, quam dicunt, discursivam cognitionem pertinet, quae per reflexionem ab arbitrio pendentem comparatur. Praeterea

β) ipsa soni, a rebus, quae designandae sunt, editi imitatio quemdam libertatis involvit usum, ac pro organorum, pro sentiendi pro vocis et proinde pro coeli victusque diversitate maxime vari sit, oportet, uti exemplum superius sub *a)* allatum ostendit. Tanden

γ) similitudinis ratio, ob quam cum voce quadam plures significationes, aut cum certa vocis forma hae illaeve notionum relationes et modi conjunguntur, multiplex esse potest, prout aut res aut notiones ex hac vel illa parte spectantur.

Quae cum ita sint, patet, **nexum inter significationes et voces obtinentem, si ipsam ejus originem spectes, minime niti necessitate quadam naturae, non esse absolute necessarium, sed ab arbitrio pendere; secus enim unica in toto terrarum orbe existeret lingua. Quodsi autem arbitrio**

locus erat in nexu hoc inveniendo, multo magis ejusdem nexus ex parte aliorum approbatio ab arbitrio pendebat. Mutuo itaque consensu determinabatur nexus inter voces et notiones revera initus [1]). Propter hunc ipsum libertatis actum vocabula recte dicuntur arbitraria notionum signa. — Verum etsi arbitrio locus erat in hoc nexu ineundo et consensu eidem tribuendo, consensus tamen iste necessarius erat, si homines inter se invicem cogitationum commercium efficere voluerunt; porro actu initus nexus eâdem ex causa constanter firmiterque erat servandus; quodsi enim homines arbitrio suo abusi post breve tempus ab eo denuo discessissent, hoc ipso cogitationum mutua communicatio esset sublata aut saltem suspensa.

Ex his omnibus sequitur, usum loquendi non absoluta quidem, hypothetica tamen niti necessitate.

3. Distinguendum est inter usum loquendi communem et peculiarem. Prior est ille, quem omnes homines eâdem lingua utentes sequuntur; alter vero, qui certae talium hominum parti est proprius. Praeterea discernendus est **usus loquendi cultior a populari; ille locum habet, ubi nexus inter voces earumque formas et ordinem et inter significationes earumque relationes et modos ad solidas linguae leges exacte compositus est; popularis vero vocatur ille, quem in vita communi adhibent homines, qui non omni cum severitate leges istas sequuntur.** Exempla quaevis lingua suppeditat.

§. 3.

De discrimine inter significationem et sensum.

Inter significationem et sensum tantum intercedit discrimen, ut quis optime scire possit singularum vocum significatus, quin tamen sensum ipsum sit assecutus. Significatio nimirum non est, nisi notio, quae voci vel formulae in se consideratae vi usus loquendi convenit; sensus autem est cogitatio a loquente spectata, seu sententia a loquente propositioni aut orationi subjecta. — Haec quantopere differant, e sequentibus clarius patebit:

1. Significatio non est, nisi vocabulorum; sensus vero propositionum et orationum.

2. Significationes unius ejusdemque vocis aut formulae, si non semper, saepius saltem plures sunt; sensus vero est unica quaedam cogitatio a loquente in quadam propositione vel oratione spectata. Etenim homo iis limitibus est adstrictus, ut uno eodemque temporis momento non plura simul,

---

[1]) Hisce non negamus, linguarum diversarum elementa divinitus esse data coll. Genes. 11, 1—9. Cf. Kistemaker: Uiber Sprachengabe ad finem expositionis Act. Ap.

sed unum tantum cogitare, et proinde unâ eâdemque propositione eloqui possit. Sic v. g. voci via in se spectatae plures conveniunt significationes; denotat nimirum semitam, qua itinerantes incedunt; porro, quia vita haec similis est itineri, significat vivendi rationem; dein legem, in specie moralem, quae vivendi rationem praescribit; tandem eum, quem qui sequitur, ad metam desideratam pervenit. Dum jam Mt. 2, 12 de Magis, qui Bethlehemum venerant, legimus: „Alia via reversi sunt in regionem suam"; vel Jac. 1, 8. „Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis"; vel Act. 18, 25. „Hic erat edoctus viam Domini"; vel Joann. 14, 6. „Ego sum via et veritas et vita": singulis hisce propositionibus nonnisi una inest sententia, et proinde vocabulo via quovis loco unica tantum notio spectata est a loquente et spectari potuit.

3. Significationes plerumque vagae sunt et indeterminatae, atque hominum diversissimae conditionis notionibus exprimendis inserviunt; sensus vero loci cujusdam est certus ac determinatus; loquens enim (coll. 2) unum tantum cogitatum propositione aliqua enuntiare potest, et quidem eum, qui peculiari ejus conditioni tum internae, tum externae conveniens est; jam vero cogitatus hic seu dictorum sensus esse nequit vagus et indeterminatus, sed est certus; nam quod unicum tantum et uno modo existit, non potest non esse certum ac definitum. Sic v. g. indeterminata est notio vocis Deus, si in se consideretur; hominibus enim diversae religionis et culturae: ethnico, Muhamedano, Judaeo, Christiano, rudiori et culto inservire potest ad notionem suam exprimendam, quae in quovis eorum certe diversa est. Vox patria et formula: regio orientalis in se spectata est vaga, quia variarum regionum incolis aliam notionem specificam exprimit. Quodsi autem Muhamedanus qua talis de Deo loquitur, eum talem notionem exprimere velle, quae culturae Muhamedanorum religiosae respondeat, quisque prudens sciet. Idem valet de Judaeo, de Christiano etc. eique culto aut rudiori. Similiter dum Palaestinae incola utitur voce patria, aut formula: regio orientalis: notio specifica audienti vel legenti vaga aut indeterminata non est; nam non cogitabit de omnibus illis terrae partibus, quae v. g. Bohemis ad orientem sitae sunt, quia loquens sanae mentis eam notionem intendere debet, quae conditioni ejus convenit.

§. 4.

Significationum et sensus divisio.

Significationum aliae sunt propriae, impropriae seu tropicae aliae, et plerisque vocibus utriusque classis significatus conveniunt. — Propriae significationes appellantur illae notiones, ad quas designandas vocabula primitus inventa sunt; impropriae vero sunt istae, quae praeter originariam ob quamdam affinitatem inter res intercedentem cum vocibus conjunguntur. Affinitas jam vero illa inter res proprie et tropice indicatas esse potest du-

plicis generis; etenim res tropice designata cum objecto proprie indicato cohaeret nexu aut reali aut similitudinis; in priori casu per illud, quod enuntiatur, hoc, quod intelligendum est, simul comprehenditur; in altero autem res, quae voce proprie indicatur, ceu imago alterius adhibetur. Si prius locum habet, jam metonymia, jam synecdoche; quodsi alterum fit, metonymia enascitur [1]**.**

Sensus dividitur:

1. in proprium et improprium. Sensus proprius locum habet, si partes propositionis aut orationis a loquente proprio significatu adhibitae sunt; quodsi vero voces significatu tropico adhibentur, sensus improprius (tropicus) **orationi inesse dicitur.**

2. In verbalem et realem. Sensus verbalis (immediatus) **dicitur ille, qui immediate per verba indicatur; realis** (mediatus, spiritualis) **vocatur, qui mediantibus rebus demum per verba immediate indicatis exprimitur, uti in allegoriis, parabolis ac fabulis, symbolis ac typis; unde ceu sensus mediati species enascuntur sensus allegoricus, parabolicus, symbolicus ac typicus.** Sic v. g. verba Exodi 12, 46. „Os illius non confringetis", de agno paschali dicta et intellecta sensum verbalem seu immediatum et quidem proprium fundunt, quia immediate per ipsa verba proprio significatu adhibita indicatur; ast Joann. 19, 36 de Christo ejusque cruribus non frangendis sumta sensum mediatum, realem continent, quippe qui mediante re, per illa verba immediate et proprie indicata, indigitatur. Porro distinguunt

3. inter sensum certum ac probabilem. Sensus certus est, qui adeo liquet aut tot tantisque rationibus nititur, ut prudens dubium moveri haud possit; quodsi autem tanta certitudo deest quidem, plura tamen argumenta pro hac, quam pro alia sententia militant, sensus probabilis vocatur.

4. Sensus accommodatus seu accommodatitius dicitur ille, quo seriores scriptores antiquiorum auctorum effata ad suas sententias exprimendas adhibent; v. g. Exod. 4, 19. „Dixit ergo Dominus ad Moysen in Madian: Vade et revertere in Aegyptum, mortui sunt enim omnes, qui quaerebant animam tuam", coll. cum Mt. 2, 20. „Vade in terram Israël, defuncti sunt enim, qui quaerebant animam pueri."

NB. *a)* Solet insuper distingui **sensus genuinus et spurius, porro verus et falsus.** Per sensum genuinum intelligunt illum, quem loquens oratione sua revera expressit; spurius vero vocatur, qui ab audiente vel legente perperam obtruditur loquenti. **Distinctio tamen haec, et praecipue expressio: sensus spurius non est sat accurata, potius continet contradictionem**

---

1) Cf. Die neutestamentliche Rhetorik v. Christian Gottl. Wilke. Dresden und Leipzig 1843, pag. 13 seqq.

in terminis; nam quod loquenti invito obtruditur, sensus dici nequit, hinc sensus spurius non datur, et dicendum est, loquentem vel non, vel perperam esse intellectum. Sensus verus adesse dicitur, si cogitata loquentis oratione expressa objectivâ gaudent veritate; secus sensus falsus vocatur. Aliis tamen sensus verus et falsus idem denotat, ac sensus genuinus et spurius, quo in casu de illis terminis idem valet, quod de his observavimus. — Distinguunt porro

b) **in ss. litteris sensum objectivum et subjectivum.** Per sensum objectivum intelligunt illum, qui a spiritu s. per sacros auctores loquente spectatus est; per subjectivum vero eum, quem auctor sacer Dei effatis fors perperam subjecit, cum coll. Habac. 2, 3. Dan. 12, 9 cum I. Petri 1, 10—12. II. Pet. 1, 20. 21 constet, prophetis non omnia Dei oracula sat clara fuisse, cumque ne ipsi quidem Apostoli ante Spiritus s. emissionem omnia Domini dicta rite intellexerint. **Ast cum e ss. litteris non hominum sensa, sed Dei revelantis decreta et voluntatem cognoscere desideremus: ista distinctio recte negligitur.**

c) **Quid sit sensus litteralis, mysticus et moralis, suis locis dicemus.**

§. 5.

Quid est interpretari, et quotuplex interpretis functio?

Licet sermo sive ore prolatus, sive litteris mandatus aptissimum sit medium, quo homo cogitata sua cum aliis communicare valet; fieri tamen potest et non raro solet, ut audiens vel legens orationem loquentis non intelligat, i. e. ut ad verba loquentis non idem cogitet, quod loquens per illa significare voluit. Causa hujus rei vel in intellectu, vel in voluntate sita est; in intellectu, si aut lingua, qua loquens utitur, audienti vel legenti incognita est, aut dispar culturae gradus loquentis et audientis vel legentis; in voluntate, si loquens non intelligi, vel audiens non intelligere vult. Alterum rarae exceptionis instar considerandum est, ita ut valeat regula: Loquens intelligi, audiens vel legens intelligere vult, et quotiescunque revera fit, de cogitationum commercio tamdiu sermo esse nequit, donec voluntas fuerit mutata. Ubi autem primum habet locum, interpretatione dictorum opus est, ut loquentem inter et audientem legentemve cogitationum communicatio adsit.

Est autem interpretari dicere, qui sit verborum loquentis sensus, seu efficere, ut audiens legensve orationem quamdam idem cogitet, quod auctor ejusdem, dum loquebatur, cogitabat.

Interpretis munere fungi potest vel ipse loquens, vel alius. Si ipse loquens est interpres, unicam, nimirum sensus exponendi; quodsi vero alius interpretatur, duplicem functionem munus hoc complectitur, sensum videlicet inveniendi et exponendi. Interpretatio profecta ab ipso loquente vel ab ejus vicario legitimo, in quem neque ignorantiae, nec laesae fidei suspicio cadit, dicitur authentica, et utique genuina habenda est; interpretatio autem ab alio

facta doctrinalis vocatur, cujus auctoritas tum a theoriae, ad quam instituitur, praestantia, tum a recta singularum interpretationis regularum applicatione dependet.

§. 6.

Notio hermeneuticae.

Hermeneutica (ἑρμηνευτικὴ sc. τέχνη vel ἐπιστήμη) **jam vi etymologiae denotat artem aut scientiam interpretandi; nomen enim hoc derivatur ab** ἑρμηνεύειν, **interpretari, et hoc ab** Ἑρμῆς, **quod erat nomen Mercurii, qui deorum habebatur internuntius et voluntatis eorum interpres.** Relate ad definitionem realem **hermeneutica, objective spectata, est systema, subjective vero considerata, scientia regularum, ad quas sensus orationis rite inveniendus aliisque exponendus est. Hermeneutica ita definita, quatenus regularum systema proponit, juxta quas cujusvis orationis sine discrimine sensus inveniatur et exponatur, vocatur communis; quatenus vero hac in re certae classis librorum habet rationem, peculiaris nominatur. Quare et hermeneutica biblica est peculiaris, quia continet systema regularum, juxta quas librorum biblicorum sensus rite tum inveniendus, tum exponendus est. Ipsa vero haec hermeneutica biblica denuo objective et subjective considerari,** porro **complecti potest systema regularum, ad quas vel omnium librorum biblicorum, vel unius alteriusve sensus est inveniendus et exponendus. Unde distinctio oritur inter hermeneuticam biblicam generalem et specialem, quae utraque principiis hermeneuticae communis nititur, ejusque regulas in suos adhibet usus, ita ut illa rite tractari nequeat, quin haec simul respiciatur.**

NB. 1. Ex hermeneutica biblica generali, quae in hoc opusculo traditur, non difficili labore formari poterit specialis, dummodo regulae illius ad librum quemvis biblicum ita applicentur, ut notitiarum illarum peculiarium habeatur ratio, quas de libro quolibet ejusque auctore introductio specialis suppeditat.

NB. 2. Scientia nostra appellatur etiam theoria exegeseos, mutuato nomine ab ἐξεγεῖσθαι, quod proprie denotat educere eductosque praeire, improprie vero exponere; unde etiam formatur ἐξηγητής, dux, interpres, explanator, quia quasi ducis munere fungitur, qui ad dictorum sensum cognoscendum lectori vel auditori viam sternit.

§. 7.

Supremum hermeneuticae communis principium [1]).

Per principium intelligitur propositio, quae est funda-

---

1) Cfr. Versuch einer Beantwortung der Frage: Welcher Interpretationsgrundsatz ist bei der Auslegung der h. Schrift als der einzig richtige zu befolgen? Von Dr. W. Kozelka in der neuen theol. Zeitschrift von Dr. Jos. Pletz. V. Jahrgang.

mentum et norma plurimum veritatum; primum vero seu supremum principium est illud, quod omnium veritatum ejusdem generis rationem ultimam in se continet.

Uti omnis scientia, ita et hermeneutica primo quodam seu supremo principio gaudeat necesse est, quia secus non foret scientia, i. e. systematica veritatum cognitio, vi cujus singulae regulae ad unam sententiam fundamentalem ceu radii ad centrnm suum reducuntur.

Est vero supremum hermeneuticae communis principium sequens:

Sensum loquentis ope usus loquendi, orationis contextus, nec non conditionis tam internae quam externae loquentis cognosce et pande.

Propositionem hanc jure haberi supremum hermeneuticae communis principium, inde patet, quod omnibus gaudet dotibus, quae in primo principio desiderantur. Requiritur autem in tali principio:

1. Ut revera sit primum seu supremum, i. e. non ab alio deductum, neque alii subordinatum. Ita comparatum esse nostrum, jam ex ipsa interpretationis et sensus notione patet; nam invenire et exponere docet sensum loquentis, quo hac in sphaera nihil superius cogitari potest.

2. Ut sit universale, i. e. omnes regulae et veritates ejusdem scientiae ad illud ceu ad fundamentum suum reducantur, et illo deducantur, necesse est. Talis est sententia superius allata; nam plene enumerat omnes conditiones, quas loquens, qui cogitata sensaque sua et animi motus verbis manifestare desiderat, observet, necesse est, et a quibus vice versa sensus inventio et expositio dependet; quidquid hunc in finem necessarium est, ad unam alteramve illarum conditionum revocari potest, neque intelligitur, quid ultra desiderandum esset ad finem hunc assequendum.

3. Ut sit adaequatum, i. e. tale, quod non tantum omnium scientiae alicujus veritatum fundamentum sit, sed simul nonnisi harum, et non aliarum. — Dotem hanc nostro convenire principio, clarum est; pro tenore enim suo nonnisi earum regularum fundamentum est, quae ad sensus inventionem et expositionem, seu ad hermeneuticae provinciam pertinent.

4. Ut sit absolutae necessitatis, i. e. ut nemo ab ejus observatione solidis ex causis exemtum sese existimet. Neque haec dos deest in nostro principio; etenim in omnium, etiam minus cultorum animis obvium ostendi potest una cum persuasione de necessitate illud observandi; quotiescunque nimirum cogitationum commercium inter homines turbatur, hoc restituturi ad principii nostri observationem necessariam provocare solent. Inde vero simul perspicitur, principium nostrum esse

5. perspicuum et facile applicatu, quae etiam dos in quovis supremo principio merito desideratur [1]**.**

Ex dictis jam corollariorum instar sequentes sponte promanant

§. 8.

Canones hermeneutici generales.

1. Quamvis significationem vocis aut formulae, quemlibet sensum propositionis constanter rejicias, qui supremo hermeneuticae principio omni ex parte spectato plane non convenit, i. e. qui sat cognito sive usui loquendi, sive contextui orationis, sive conditioni vel internae vel externae loquentis adversatur.

2. Eum significatum vocis aut formulae, sensum illum propositionis tuto amplectere verum, qui supremo interpretandi principio solus respondet.

3. Quodsi vero plures significationes vocis aut formulae, plures sententiae propositionis ita sunt comparatae, ut omnibus rite perpensis primo hermeneuticae principio respondere inveniantur: ne haesites illam praeferre, quae pluribus aut potioribus nititur rationibus, et ob facilitatem simul commendatur; nam in dubio nemo non cordatus, quod omnibus accurate ponderatis probabilius est, praefert ei, quod est minus probabile. Hinc et

4. interpretationem illam certissime habeas veram, quae omnibus supremi principii partibus optime respondet. Verum

5. caveas, ne interpretationem eam et ideo habeas veram, quae et quia uni alterive parti supremi principii, v. g. contextui, apprime congruit, reliquis vero minus respondet vel plane adversatur, v. g. usui loquendi; nam *a)* quemadmodum loquens sana mente praeditus tum usui loquendi, tum contextui, tum conditioni suae omnimodae convenienter cogitata sensaque sua vocibus manifestet, necesse est: ita et interpres vice versa omnibus istis conditionibus aeque satisfaciat, oportet; praeterea *b)* non a quovis loquente postulare fas est, ut ea semper intelligat eoque modo adhibeat, quae et quo modo adhibita v. g. contextui repraesentando vel conditioni suae manifestandae essent aptissima; secus enim scriptores mere classicos haberemus.

---

1) Paucis: Supremum principium sit
1. revera primum seu supremum;
2. universale, et quidem
a) ratione materiae ut supra sub 2;
b) respectu formae, ut sub 3;
c) relate ad usum, ita ut partim sit absolutae necessitatis, partim perspicuum et facile applicatu, ut sub 4 et 5.

Caput II.

De interpretatione s. Scripturae [1]).

§. 9.

Conspectus dicendorum.

Per s. Scripturam intelligimus libros, a viris divinitus inspiratis profectos, a Concilio Tridentino sess. IV. tum quoad numerum, tum quoad partes definitos, qui historiam sacram et doctrinam revelatam continent [2]).

Ex hac jam definitione patet, s. Scripturam summi esse momenti, esse *τὸ βιβλίον κατ᾽ ἐξοχὴν* quod continet verbum Patris coelestis plenum gratia et veritate, et pertinere ad pretiosissimos, quibus ecclesia Christi gaudet, thesauros. — Verum hisce non obstantibus ecclesia christiana fundata et propagata non est per s. Scripturam, et hacce nec integram continet doctrinam christianam, neque omnibus in locis est clara. Genuina itaque ss. litterarum interpretatio ut propter indolem commemoratam est perquam difficilis, ita ob summum illius pretium est maxime exoptanda. Votis nostris Dominus satisfecit, infallibilem, authenticum nobis donans s. Codicis interpretem, quo duce interpres doctrinalis, necessariis dotibus instructus, ad desideratum feliciter enititur scopum. — De singulis hisce jam paucis acturi demonstrabimus:

I. Ecclesiam christianam traditione esse fundatam propagatamque;

II. S. Scripturam non integram continere doctrinam christianam;

III. eam non in omnibus locis esse claram;

IV. ecclesiam catholicam authenticam ejus esse interpretem;

V. idem etiam Concilio Tridentino confirmari et accuratius determinari;

VI. ecclesiam in interpretationem s. Scriptura e catholicam influere; propterea

VII. multa magnaque catholicam inter et mere rationalem s. Scripturae interpretationem intercedere discrimina; et denique

VIII. objectiones contra interpretationem catholicam motas nullius esse momenti.

§. 10.

I. Ecclesia christiana traditione est fundata ac propagata.

Per traditionem hic intelligimus oralem, vivam Jesu et Apostolorum institutionem.

---

1) Cfr. Alzog: De interpretatione s. Scripturae catholica; Wittmann: Katholische Principien von der heil. Schrift, Landshut 1834; Franz Vogel: Die heil. Schrift und ihre Interpretation durch die heiligen Väter der Kirche. Augsburg und Regensburg 1836. La lecture de la s. Bible en langue vulgaire par Malou. Louvain 1846. II tomi.

2) De inspiratione ss. scriptorum in introductionis generalis sectione apologetica et in theologia dogmatica agitur. Cfr. Drey's Apologetik tom. III, pag. 51 seqq.

1. Cum omnis educatio humana, omnis cultura generis humani a traditione — institutione orali — exordiatur et perficiatur: quis non agnoscat sapientiam divinam, si ad introducendam ac per orbem terrarum dilatandam novam salutis oeconomiam, ad educationem fidelium illud elegit medium, quod naturae humanae adeo est accommodatum, teste historia et experientia efficacissimum et fini maxime respondens [1]? Revera autem

2. per traditionem ecclesiam Christinam esse fundatam propagatamque, ipsae sacrae paginae docent; nam

a) **Testantibus Evangeliis Christus totam Palaestinam peragrans viva voce in synagogis Judaeorum praedicavit; turbas ad se congregatas edocuit; homines diversos et ipsos Apostolos publice ac privatim instituit.**

b) **Etiam Apostolos Dominus ad id misit in mundum, ut praedicarent,** dicens Mt. 10, 27. „Quod in aure audistis, **praedicate** super tecta"; Mr. 16, 15. „Euntes in mundum universum, **praedicate** Evangelium omni creaturae"; Mt. 28, 19. 20. „Euntes ergo **docete** (discipulos facite) omnes gentes, — **docentes** eos servare omnia, quaecunque mandavi vobis." Huic Domini mandato obsecuti

c) **Apostoli „profecti praedicaverunt ubique, Domino cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis."** Mr. 16, 20. „Et praecepit nobis, ait s. Petrus Act. 10, 42, **praedicare** populo et testificari, quia ipse est, qui constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum."

Traditione itaque Apostolorum usque ad fines orbis terrarum resonante mundus est conversus („fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi" Rom. 10, 17). In quocunque coetu ab Apostolis fundato eadem doctrina erat deposita ope ejusdem Spiritus s., qui omnibus Apostolis erat promissus ac datus, ita ut in tota ecclesia ubique terrarum diffusa eadem praedicaretur fides, eadem annuntiaretur spes, charitas eadem commendaretur, et quilibet coetus

---

1) Unter den Mitteln, wodurch Ideen und Thatsachen historisch überliefert werden, steht die Rede oder das lebendige Wort oben an. Sie ist an sich das ursprüngliche und natürliche Mittel der Mittheilung an Andere, welches in allen Menschen sich mit dem Denk- und Begehrungsvermögen gleichförmig entwickelt; darum ist sie auch in geschichtlicher Beziehung das älteste Mittel der Uiberlieferung an die Nachwelt, welches in der Form von Sage und Tradition noch neben den andern Arten der Uiberlieferung fortdauert; sie ist das Band des geselligen Lebens, das Vermittelnde im täglichen Verkehr, das unentbehrliche Vehikel der menschlichen Bildung und Erziehung; sie ist endlich in der letztern Beziehung für die Anregung Anderer das lebendigste, für die Vollständigkeit der Belehrung das bequemste, für den Zweck der richtigen Auffassung das zuverlässigste Mittel der Mittheilung, da die Wechselwirkung von Frage und Antwort Mangelhaftigkeit und Missverstand am leichtesten und schnellsten beseitigen kann. Drey's Apologetik III, §. 4, pag. 17.

recens collectus matris ecclessíae universalis accuratus esset ectypus [1]).

§. 11.

II. Sacra Scriptura non integram continet doctrinam christianam.

Licet ecclesia christiana fundata et propagata sit sola traditione; licet eàdem solà etiam integra doctrina Christi, singulari Spiritus s. munimine gaudens, ad consummationem saeculi usque conservari potuisset pura: supremo tamen Numine sapientissimis ex causis sic moderante nonnulli Apostolorum et duo ex comitibus eorum serius etiam scripta ediderunt, quin tamen omnia conscribere vellent, quae ipsi erant edocti. Ut enim statui posset, sacros N. T. auctores integram Jesu Christi doctrinam litteris consignare voluisse, merito postularetur vel exemplum vel praeceptum Domini Apostolis hunc in finem datum, vel saltem tale argumentum, e quo, illud ex Apostolorum conspiratione esse factum, certo evinceretur. Verum quemadmodum Christus ipse nihil scripto reliquit, ita et coll. §. praec. Apostolos jussos esse conscribere, quae erant edocti, nullibi legimus. Neque Apostolos ad finem istum assequendum conspirasse, demonstrari potest; contrarium potius evincitur ex occasione et scopo, ex argumento et effatis ipsorum N. T. librorum, nec non e persuasione omnium ecclesiae Patrum. Quod

a) **occasionem et scopum librorum N. T. attinet, hosce peculiaribus adjunctis et indigentiis vel integrorum coetuum, vel singularum personarum ortum debere, neminem, qui vel obiter sacrum N. T. codicem pervolverit, latere poterit.** Nisi v. g. inter Palaestinenses fuissent, qui Jesum Messiam promissum esse negarent; nisi s. Marcus a Christianis Romanis esset rogatus; nisi in Asia minori de divina Jesu Christi natura dubia essent exorta: Evangelium s. Matthaei, s. Marci et s. Joannis fors nunquam esset conscriptum. Idem valet de reliquis N. T. libris. **Prout vero occasio erat varia, ita et scopus ss. librorum non poterat non esse diversus, ita quidem, ut quilibet hagiographorum nonnisi tantum et illud conscriberet, quantum et quod ob circumstantias óbvias ad scopum peculiarem assequendum necessarium videbatur. Hisce probe perpensis de conspiratione N. T. auctorum ad integram Jesu Christi doctrinam conscribendam sermo esse nequit. Eam porro excludit**

b) **argumentum N. T. librorum; nam ut nihil dicamus de pluribus doctrinis, quae communiter agnoscuntur, quin in s. Scriptura consignatae legantur, v. g. de Canone ss. litterarum, de paedobaptismo, de valore baptismi ab haereticis collati etc.: non desunt phaenomena, quae cum**

---

1) Cfr. v. Drey's Apologetik tom. 3, §. 11, pag. 61 seqq.

conspiratione N. T. auctorum conciliari nequeunt. Quomodo enim explicari posset, qui factum sit, ut frequenter occurrant pugnae apparentes? ut de una eademque materia pluribus in scriptis fiat sermo? ut scriptores sacri non ad invicem provocent, aut non obstante summa sinceritate sua de tali conspiratione nunquam mentionem faciant? Ast Apostolos ad omnia scribenda non conspirasse, luculenter docent

c) **aperta quoque ipsorum ss. librorum effata.** Sic s. Paulus in II. Thess. 2, 15 monet: „Fratres! state et tenete traditiones, quas didicistis sive per sermonem, sive per epistolam nostram“; in II. Tim. 2, 2: „Quae audisti a me per multos testes, haec commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere.“ Prior locus demonstrat, duplicem fontem doctrinae christianae commendasse Apostolum, nimirum scripta et traditionem; alter vero ostendit, gentium doctorem institutioni suae viva voce factae summum tribuisse momentum, et accuratam ejus conservationem ipsi maxime cordi fuisse. **Hoc ipsum edocemur ab Evangelistis, utpote qui saepe fatentur, multa de vita Jesu Christi silentio esse praetermissa,** uti Joann. 20, 30. 21, 25. et coll. Act. 1, 3 illos certe gravissimi momenti sermones, a Jesu redivivo ad discipulos habitos chartae mandare intermiserunt. Cfr. Luc. 24, 27. — Denique

d) **ss. Patres quoque eandem nobiscum de s. Scriptura tenent sententiam.** Sic v. g. **Tertullianus** adductis partim dogmaticis, partim disciplinaribus materiis dicit: „Harum et aliarum ejusmodi disciplinarum si legem expostules scripturarum, nullam invenies; traditio tibi praetendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, et fides observatrix.“ Coron. mil. c. 3. — **S. Stephanus Papa:** „Nihil, inquit, innovetur, nisi quod traditum est, ut manus imponantur in poenitentiam.“ Apud s. Cyprian. ep. 74 ad Pompej. — **S. Basilius** ait: „Dogmatum et institutionum, quae in ecclesia servata sunt, alia quidem habemus in doctrina, quae litteris consignata est, alia vero ex Apostolorum traditione ad nos transmissa in mysterio accepimus. Quae utraque eandem vim ad pietatem habet.“ Lib. de Sp. s. cp. 27. — **S. Chrysostomus** hom. 4. in II. Thess. in locum: „State et tenete traditiones“ ita commentatus est: „Hinc est perspicuum, quod non omnia tradiderunt (Apostoli) per epistolam, sed multa etiam sine scriptis, et ea quoque sunt fide digna. — Est traditio, nihil amplius quaere.“ — **S. Epiphanius** ad I. Cor. 11, 2 respiciens dicit haeres. 61: „Sed et traditione opus est, neque enim ex Scripturis peti possunt omnia. Idcirco alia scripto, traditione alia sanctissimi Apostoli reliquerunt.“ — **S. Hieronymus** in dialogo adv. Luciferianos c. 4. ait: „Quaeris, ubi scriptum sit (de Sacram. Confirmationis)? In Actibus Apostolorum. Etiamsi Scripturae auctoritas non subesset, totus orbis in hanc partem consensus instar praecepti obtineret. Nam et multa alia, quae per traditionem in ecclesiis observantur, auctoritatem sibi scriptae legis usurparunt.“ Quare et **S. Augustinus** lib. I de baptismo c. 23: „Sunt multa, inquit, quae universa tenet ecclesia, et ob hoc ab Apostolis

bene praecepta creduntur, quamquam scripta non reperiantur.“ Cum hisce et reliqui Patres consentiunt.

§. 12.

III. Sacra Scriptura non ubique locorum est clara.

Id aperte docent: rei natura, experientia, testimonium ipsius s. Scripturae, professio, nec non agendi ratio ss. Patrum.

1. Rei natura, essentia nempe revelationis. Si namque perpendamus, revelationem sublimia continere et profunda Dei mysteria, a constitutione mundi abscondita; complecti sapientiam menti humanae imperviam, in Deo reconditam, in quam angeli desiderant prospicere (Mt. 13, 35. I. Cor. 2, 7. I. Pet. 1, 12): quis miretur, s. Scripturam, partem hujus revelationis continentem, pluribus in locis esse obscuram?

2. Experientia, diversae nimirum, haud raro sibi adversae, imo et absurdae impiaeque sententiae, s. scripturae locis per octodecim saecula ab illis interpretibus subjectae, qui, licet nonnunquam magno eruditionis apparatu instructi, suo tamen ipsorum indulserunt ingenio. Sic jam **Vincentius Lerinensis** commonit. c. 2. conqueritur: „Sacram Scripturam alius aliter interpretatur; aliter namque illam Novatianus, aliter Sabellius, aliter Donatus exponit, aliter Arius, Eunomius, Macedonius, — aliter postremo Nestorius.“ Quantam nominum seriem hodie addere possemus! Quodsi ad interpretationes respicimus, quas non tantum saecula lapsa, sed et recentissima tempora ex parte Acatholicorum parturierunt: nonne verum invenitur Werenfelsii de s. Scriptura dictum:

> „Hic liber est, in quo quaerit sua dogmata quisque,
> „Invenit et pariter dogmata quisque sua?“

Quod certe fieri non posset, si s. Scriptura ubique esset sat clara. — Neque deest

3. Testimonium ipsius s. Scripturae, idem confirmans; ipse enim Apostolorum princeps profitetur, in epistolis Paulinis nonnulla esse obscuriora et ideo difficilia intellectu, dicens in II. ep. 3, 16: „In quibus (epistolis Pauli Ap.) sunt quaedam difficilia intellectu, quae indocti et instabiles depravant, sicut et ceteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem.“ Quodsi jam aevo Apostolorum in ss. litterarum interpretatione indoctis instabilibusque erroris janua late patebat: quanto majus ac propinquius nostris temporibus erroris erit periculum! Quis enim tot saeculis ab aevo biblico remotus, quis exempli Origenis memor adeo doctum, adeo stabilem ac firmum se existimet, ut ab errandi periculo sese credat alienum? Si simul in censum veniat hominum multorum fastus, lucri studium, nova dicendi et litigandi libido: quam infirmis fides nostra niteretur fundamentis, e sola Scriptura s. petitis! Quam variis una et aeterna Christi doctrina commentis humanis laceraretur, cum tamen Deus, ejus

auctor, non sit Deus discordiae et dissensionis, sed pacis et concordiae! I. Cor. 14, 33 [1]).

4. Professio ss. Patrum. Sic, ut de aliis taceamus

Clemens. Alex. strom. l. VI: „Neque enim, inquit, prophetia, neque ipse Salvator adeo crasse et generaliter est elocutus divina mysteria, ut ea facile capi possent a quibuslibet.“ **Origenes** pluribus in locis idem profitetur, et lit. IV. contra Celsum ait: „Scriptura revera multis in locis est obscura.“ — Ad quid denique

5. Patres primorum saeculorum tantam investigandae, commendandae ac defendendae traditioni apostolicae navassent operam, si in ss. litteris plena et perspicua fidei inveniretur norma? Sic Eusebio referente s. Ignatius, cum catenis vinctus et satellitibus cinctus per Asiam duceretur Romam, singularum civitatum coetus christianos, ut apostolicae tenerentur traditiones paterne hortatus, et hasce litteris consignare conatus est; traditiones investigaturus itinera suscepit Hegesippus; easdem indagare et descriptas conservare studuerunt Papias, Pantaenus, Clemens Alexandrinus. Ipsi haeretici momentum earum et probandi vim agnoverunt, quum falsas suas traditiones veris opponere ac defendere studerent; traditionem enim vivam exemplo ac mandato Christi commendari, et per eam usque ad fines orbis terrarum resonantem mundum conversum esse, nemo historiae vestigiis insistens prudenter negare poterat [2]).

---

1) Cfr. Malou op. cit. I. pag. 121.

2) Allatorum argumentorum pondere moti vel ipsi viri ingenui e Protestantium numero idem professi sunt. Sic Tieftrunk in opere: Censur des christl. protestantischen Lehrbegriffes I. Theil, ait: „Es ist ein falscher Anschlag, wenn man jene Quellen (die heil. Schriften) als vollkommene Lehrbücher der christlichen Religion ansehen will. Sie sind weiter nichts, als ehrwürdige und schätzbare Fragmente, die ein Beispiel sowohl der Lehrart damaliger Zeiten, als auch viele Artikel der Religion selbst an die Hand geben. Und jeder unbefangene Protestant muss es gestehen, dass die neutestamentlichen Schriften das Gepräge der Rhapsodie nur zu deutlich an sich tragen, als dass sie als ein vollendetes, in sich selbst abgeschlossenes Ganzes betrachtet werden könnten.“

Augusti in libro: Lehrbuch der christlichen Dogmengeschichte pag. 200: „Die Protestanten konnten sich offenbar nicht gegen die Katholiken behaupten, wenn sie das hohe Ansehen und den allgemeinen Gebrauch der Tradition angriffen, da es unwidersprechlich ist, dass ihr gleicher Rang mit den Religionsurkunden angewiesen wurde.“

Münscher in: Handbuch der christlichen Dogmengeschichte tom. I. pag. 332: „Dass die Tradition oder der von den ersten Stiftern der Gemeinden mitgetheilte, nnd durch die Sorgfalt der Lehrer bewahrte und fortgepflanzte Unterricht über die Hauptstücke des christlichen Glaubens anfänglich die einzige Quelle für die Christen war, erhellt aus der damaligen Lage der Christen unwidersprechlich, und bedarf keines Beweises. Dass sie aber auch, nachdem die Schriften des N. T. in den Kirchen Eingang und Ansehen gefunden hatten, neben diesen ferner als ein besonderes, für sich bestehendes Erkenntniss- und Beweismittel der Christenlehre gebraucht wurde, beruhet auf dem übereinstimmenden Zeugnisse der angesehensten Kirchenlehrer.“ Ibidem pag. 348.: „Die Protestanten, wenn sie gegen den Gebrauch der Tradition kämpften, hatten die unbefangene Geschichte nicht auf ihrer Seite.“ — „Adeo veritas ipsa cogente natura etiam ab invitis pectoribus erumpit.“ Lactant. div. institut. II. c. 1.

§. 13.

IV. Ecclesia catholica in rebus essentialibus est authentica s. Scripturae interpres.

Hoc sequentibus probatur:

1. Cum coll. §. 6 authenticus libri interpres sit vel ipse ejus auctor, vel hujus legitimus vicarius, in quem neque ignorantiae, nec laesae fidei cadit suspicio: authenticus s. Scripturae interpres est vel ipse Spiritus s., auctor primarius, vel Apostoli, a Spiritu s. edocti, vel legitimi Apostolorum vicarii, qui, ut illi, a Spiritu s. docentur ac diriguntur. Jam vero ecclesia cath. docens vice fungitur Apostolorum et a Spiritu s. regitur; ergo et ecclesia cath. est authentica s. Scripturae interpres. Ecclesia cath. docens (magisterium ecclesiae cath. Petro-apostolicum, praesules ecclesiarum simul sumti)

a) **vice fungitur Apostolorum; nam magisterium ecclesiae ab ipso Christo institutum** (Eph. 4, 11—15) **Apostolis continua serie succedit; ecclesiarum praesules ipsi Apostoli a Spiritu s. positos esse docent ad regendam ecclesiam Dei** (Act. 20, 28); **hosce et ipsi manuum impositione ceu custodes doctrinae** (II. Tim. 1, 14. 3, 14) **et coetuum duces** (epp. ad Tim. et Tit.) **ordinarunt** (I. Tim. 4, 14), **et ab eis alios ordinari voluerunt** (I. Tim. 5, 22. II. Tim. 2, 1. 2. Tit. 1, 5—7); **his coetus christianos obedire debere docuerunt** (Heb. 13, 7 coll. cum v. 17). **Hi igitur Apostolorum successores esse debebant et debent, quod erant Apostoli: lux mundi, sal terrae, oculus corporis Christi** (totius ecclesiae), **paucis: Apostolorum vicarii. — Praeterea hocce magisterium ecclesiae catholicae seu ecclesia docens**

b) **a Spiritu s. regitur, proindeque erroris est expers; nam Christus ecclesiae suae tum suam, tum Spiritus s. assistentiam promisit, ne unquam evertatur, ne unquam deficiat, sed ad mundi usque finem illibata perduret** (coll. Mt. 16, 18. 28, 20. Joann. 14, 16. 26). **Illibata vero ecclesia Christi perdurare non posset, si magisterium ejus in essentialibus, i. e. in rebus fidei et morum erraret; hinc ne promissio Domini irrita fiat, ecclesia docens gaudeat necesse est perpetua Spiritus s. assistentia; quodsi vero ecclesia assiduo gaudet Spiritus s. auxilio, effata ejus sive doctrinas e traditione proponentis, sive s. Scripturam interpretantis, habenda sunt oracula ipsius Spiritus s., omnis veritatis doctoris** (Joann. 14, 26. 15, 26). **Quum autem Spiritus s. authenticus sit s. Scripturae interpres, etiam ecclesia cath., a Spiritu s. recta, talis sit, necesse est.**

2. Ecclesia cath., dum s. Scripturae locorum proponit sensum, unanimi Patrum nititur consensu. Ille vero sensus, quem ss. Patres unanimiter tenent, non potest non esse authenticus. Nam si omnes ss. Patres, licet adeo diversi tum ratione locorum et temporum quibus vixe-

runt tum respectu ingenii et culturae, qua sunt gavisi, eidem tamen s. Scripturae loco eundem subjiciunt sensum: consensus hic est effectus vel tam evidentis s. Scripturae claritatis, ut plane impossibilis esset dissensus; vel Spiritus s. in singulis Patribus operantis juxta Joann. 14. 26; **vel denique apostolicae traditionis, quam omnes ss. Patres erant secuti. Prima rei explicatio admitti nequit ob dicta** §. 12; **sive vero alteram, sive tertiam sequaris, patet, interpretationem consentientem Patrum et proinde etiam illam ecclesiae esse authenticam; nam si iste consensus Patrum est effectus operantis Spiritus s., interpretatio ecclesiae, unanimi Patrum consensu nixa, est interpretatio Spiritus s., primarii ss. litterarum auctoris, ergo authentica; quodsi consensus Patrum est effectus apostolicae traditionis, interpretatio ecclesiae est interpretatio ipsorum Apostolorum, ergo authentica; quia vero authentica interpretatio proficisci non potest, nisi ab authentico interprete, ergo ecclesia ipsa est authentica s. Scripturae interpres.**

Ex huc usque dictis sequentia corollaria prono fluunt alveo:

a) **In sola ecclesia catholica genuina viget s. Scripturae interpretatio** [1]; nam in hac tantum praesto est integra Apostolorum traditio, quae doctrinam biblicam partim complet (traditio constitutiva), partim illustrat (traditio exegetica), et quam alteram in specie N. T. auctores ad loca librorum suorum obscuriora rite intelligenda proximis lectoribus suis vel jam ex viva institutione cognitam supposuerunt; vel una cum scriptis suis per fidos adjutores suppeditarunt [2]; vel serius ipsi praesentia sua exhibuerunt [3].

b) **Illa sola s. Scripturae interpretatio doctrinalis est genuina, quae in rebus fidei et morum christianorum cum mente ecclesiae catholicae congruit.** Qui de hac veritate dubitat, consulat ipsos antiquos ecclesiae Patres, et nomine omnium respondebunt s. Irenaeus [4], s. Basilius [5], s. Gregorius Nysse-

---

1) Cfr. v. Drey in Apologetik tom. III. §. 9. pag. 46 seqq.

2) Cfr. I. Cor. 4, 17. Eph. 6, 21. 22. Coloss. 4, 7. 8. 1, 7. 4, 12. 13. Phil. 2, 25. I. Pet. 5, 12. Rom 16, 3. coll cum Act. 18, 2., Rom. 16, 5 reql.)

3) Cfr. II. Joann. 12. III. Joann. 13. 14. I. Cor. 11, 34. Rom. 1, 11. et 15, 32. Hebr. 13, 23.

4) Contra haeres. l. III. c. 3. „Quid enim? Et si de aliqua modica quaestione disceptatio esset, nonne oporteret in antiquissimas recurrere ecclesias, in quibus Apostoli conversati sunt, et ab eis de praesente quaestione sumere, quod certum et re liquidum est? Quid autem, si neque Apostoli quidem scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt iis, quibus committebant ecclesias?" Lib. IV. c. 26. „Ubi igitur charismata Domini posita sunt, ibi discere oportet veritatem, apud quos est ea, quae est ab Apostolis ecclesiae successio . . . Hi enim fidem nostram custodiunt, et scripturas sine periculo nobis exponunt." Lib. V. c. 20. „Ecclesiae quidem praedicatio vera et firma, apud quam una et eadem salutis via in universo mundo ostenditur. Huic enim creditum est lumen Dei, et propter hoc sapientia Dei, per quam salvat omnes homines."

5) De Spiritu s. tom. III. edit. Maur. p. 23. „Oportet enim (in s. Scripturae in-

nus [1]. s. Cyrillus Hierosolymitanus [2], s. Gregorius Naz. [3], s. Chrysostomus [4], s. Augustinus [5], s. Gregorius M. [6] etc.

c) **Authentica locorum s. Scripturae interpretatio tum in ipsis ss. libris, tum extra eam suppeditatur;**

α) **in ipsis ss. libris**

αα) **a loquente ipso, sensum suum exponente,** v. g. I. Cor. 5, 9. 10.

ββ) **a divino magistro Jesu Christo;**

γγ) **ab hagiographis, utpote viris inspiratis;**

β) **extra libros sacros: a magisterio Petro apostolico, utpote doctore infallibili.**

d) **Cum nostra sententia de ecclesia cath. ceu authentica s. Scripturae interprete ex asse consentit decretum Concilii Tridentini de interpretatione ss. litterarum.** Ob rei gravitatem jam uberius agendum est

§. 14.

V. De decreto Concilii Tridentini, interpretationem s. Scripturae spectante. Supremum hermeneuticae catholicae principium.

Concilium Trident. sess. IV. sequens edidit decretum:

„**Ad coërcenda petulantia ingenia decernit** (sacrosancta synodus), **ut nemo suae prudentiae innixus, in rebus fidei et morum, ad aedificationem doc-**

---

terpretatione) inviolabilem semper manere traditionem, quae in vivifica gratia data est."

1) „Sufficit ad nostri sermonis demonstrationem, quod habemus a patribus venientem ad nos traditionem velut haereditatem quamdam per successionem ex Apostolis per sanctos sequentes transmissum."

2) Homil. edit. Maur. p. 297. „Idcirco nunc cautissime tibi tradidit fides ita tenendum, et in unam sanctam, catholicam ecclesiam, ut eorum abominanda collegia fugiens adhaereas semper sanctae catholicae ecclesiae, in qua renatus es, quia universe et absque defectu docet omnia, quae in hominum notitiam venire debent dogmata, sive de visibilibus et invisibilibus, sive de coelestibus el terrestribus rebus."

3) „Neque enim (in s. Scripturae interpretatione) rerum natura fert duas de eadem re contrarias doctrinas veras esse." Orat. 46 ad Nectar.

4) „Maneamus igitur, ubi ille jubet, in fide, in tuto partu. Ipsum magis audiamus, quam gubernatorum, qui est in nobis, rationem inquam." Homil. 53. in Acta Ap.

5) „Quisquis falli metuit obscuritate quaestionis, ecclesiam de illa consulat, quam sine ulla ambiguitate Scriptura demonstrat." Contra Crescon. l. I. c. 33. „Cum ergo adhibita intentio incertum esse perviderit, quomodo distinguendum aut quomodo pronuntiandum sit, consulat regulam fidei, quam de Scripturarum planioribus locis et ecclesiae auctoritate percepit." Doct. christ. l. III. c. 2.

6) „In quo sane opere (interpretationis) lectorem flagito, ut non verba ex eloquentium oratorum sanctae ecclesiae comparatione consideret, sed sententiarum intellectus ex ecclesiasticae disciplinae rationibus penset; quia, etsi juxta Dei prohibitionem in ejus domo nemus plantare nescio, regulam tamen, qua s. Scriptura fideliter exponitur, in nullo derelinquo." Proëm. in I. lib. Reg. Cfr. Frint's theologische Zeitschrift 12. Jahrg. 2. Bd.

trinae christianae pertinentium, s. Scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit et tenet sancta mater ecclesia, cujus est judicare de vero sensu et interpretatione Scripturarum sanctarum, aut etiam contra unanimem consensum Patrum ipsam Scripturam sacram interpretari audeat, etiamsi hujusmodi interpretationes nullo unquam tempore in lucem edendae forent.“

Quodsi singulas decreti hujus respicimus partes, Concilium

A) **normam statuit, contra quam ss. litteras interpretari non licet, cui potius omnis earum interpretatio respondeat oportet, nimirum sensum ecclesiae et unanimem ss. Patrum consensum,** dicens: „Contra eum sensum, quem tenuit et tenet s. mater ecclesia, aut etiam contra unanimem consensum Patrum“ (nemo interpretari audeat).

Quem vero ecclesia tenuerit et teneat sensum, ipsa partim immediate, partim mediate manifestavit manifestatque.

1. Immediate, dum sensum suum apertis indicat verbis, idque

a) **directe** *α*) **in genere versionem Vulgatam** sensu latiori **authenticam**, i. e. **in essentialibus cum mente sacrorum auctorum consentientem declarando;** *β*) **in specie, num proprie an tropice, de quanam re et quomodo hic illeve locus s. Scripturae intelligendus sit, determinando.** Sic v. g. ecclesia sensum verborum Matth. 26, 26. 28. et parallelorum: „Hoc est corpus meum, hic est calix sanguinis mei“ in concilio Trid. sess. XIII. declaravit, docens c. 1. „Majores nostri omnes, quotquot in vera Christi ecclesia fuerunt, qui de sanctissimo hoc Sacramento disseruerunt, apertissime professi sunt, hoc tam admirabile Sacramentum in ultima coena Redemtorem nostrum instituisse, quum post panis vinique benedictionem se suum ipsius corpus praebere ac suum sanguinem, disertis ac perspicuis verbi testatus est.“ Can 1. „In sanctissimo Eucharistiae Sacramento contineri vere, realiter et substantialiter Corpus et Sanguinem una cum anima et divinitate Domini nostri Jesu Christi, ac proinde totum Christum;“ can. 2. „Mirabilem et singularem fieri conversionem totius substantiae panis in Corpus, et totius substantiae vini in Sanguinem, manentibus duntaxat speciebus panis et vini;“ can 3. „In admirabili Eucharistiae Sacramento esse Corpus et Sanguinem D. N. J. Christi ante, in et post sumtionem.“ — Sessione VI. cp. 14. coll. c. Joan 20, 22. 23. declaravit: „Pro iis, qui post baptismum in peccata labuntur, Christus Jesus Sacramentum instituit poenitentiae, cum dixit: Accipite Spiritum s., quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt;“ et Sess. XIV. de Sacr. poenit. cp. 1. „Dominus Sacramentum poenitentiae tunc praecipue instituit, cum a mortuis excitatus insufflavit in disci-

pulos suos dicens: Accipite Spiritum s., quorum" etc. Can. 3. „Si quis dixerit, verba illa Domini Salvatoris: Accipite Spiritum s., quorum remiseritis . . . . non esse intelligenda de potestate remittendi et retinendi peccata in Sacramento poenitentiae, sicut ecclesia cath. ab initio semper intellexit . . . . anathema sit. Sess. XIV. de extr. unct. cp. 1. coll. cum Jacob. 5, 14. 15. „Instituta est autem sacra haec unctio infirmorum tamquam vere et proprie Sacramentum N. T., a Christo Domino nostro apud Marcum quidem insinuatum, per Jacobum autem Apostolum et Domini fratrem fidelibus commendatum ac promulgatum: Infirmatur, inquit, quis in vobis, inducat presbyteros ecclesiae" etc. Can. 1. „Si quis dixerit, extremam unctionem non esse vere et proprie Sacramentum, a Christo Domino nostro institutum, et a B. Jacobo Ap. promulgatum, anathema sit." Can. 4.: „Si quis dixerit, presbyteros ecclesiae, quos B. Jacobus adducendos esse ad infirmum inungendum hortatur, non esse sacerdotes ab episcopo ordinatos, sed aetate seniores in quavis communitate, ob idque proprium extremae unctionis ministrum non esse solum sacerdotem, anath. sit." Cfr. sess. VI. cp. 8. et can. 9. cum ep. ad Rom. 3, 28.

b) **Indirecte, doctrinas fidei et morum expositas per certa s. Scripturae loca quasi obfirmando, et hac ratione de quanam re et quomodo illa loca intelligenda sint, declarando.** Sic Conc. Trid. sess. V. in decreto de peccato originali nro 4. anathema dicit iis, qui docent, parvulos recentes nihil trahere ex Adamo peccati originalis, quod regenerationis lavacro necesse sit expiari ad vitam aeternam consequendam, et rationem addit: „Quoniam non aliter intelligendum est id, quod dicit Apostolus: „„Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt"", nisi quemadmodum ecclesia catholica ubique diffusa semper intellexit." Indirecte itaque pandit concilium sensum loci ad Rom. 5, 12. Porro docet, infantes in remissionem peccatorum veraciter baptizari, ut in eis regeneratione mundetur, quod generatione contraxerunt, et subjungit: „Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu s., non potest introire in regnum Dei," quorum verborum itaque (Joan. 3, 5.) hac ratione manifestatur sensus. Cfr. nrum 2. hujus decreti cum Rom. 5, 12. et nrum 5. cum Rom 6, 7, 8, Coloss. 3, et sess. VII. can. 2. cum Joan. 3, 5. [1])

2. Mediate ecclesia sensum suum manifestat, si ipsa s. Scripturae loca non aperte quidem commemorat, neque sensum eorum disertis verbis declarat, attamen quibusdam aliis modis ac mediis indigitat, et quidem dum

a) **aut sententias haereticorum falsas, aut singulorum virorum errores, perversa ss. litterarum interpretatione nixos, fidem antiquam tuendo et dogmata illis contraria sanciendo damnavit,** ut Originis evirationem, locis Mt. 5, 29. 30.

---

1) Immediatas hasce tum directas, tum indirectas sensus ecclesiastici definitiones invenit interpres in effatis conciliorum oecumenicorum.

18, 8. 9. 19, 12., chiliastarum commenta, Apoc. 20, 4. et similibus innixa; dum

b) **preces publicas introduxit, et**

c) **praxin ac consuetudines pias servat, quibuscum hic illeve quorumdam s. Scripturae locorum sensus conciliari nequit.** Sic v. g. ecclesia Psalmorum cantum, Breviarii recitationem Clericis injungendo, et generatim longiores preces observando aut probando, mediate manifestat, verbis Domini Mt. 6, 7. „Orantes autem nolite multum loqui," preces fusiores non prohiberi. Cfr. Mt. 28, 19. et Mr. 16, 16. cum paedobaptismo; Mt. 1, 25., 13, 55. 56. et similia cum fide ecclesiae cath. de perpetua Mariae virginitate, quae fides simplicissimo versiculo abunde manifestatur: „Post partum virgo inviolata permansisti."

Ast si neque nominata subsidia sufficiunt ad sensum ecclesiae cognoscendum, ex tenore suprafati decreti confugiendum est

3. ad interpretationem ss. Patrum, quorum consensus nihil est, nisi sensus ecclesiae; nam Patres, ut s. Augustinus ait, **„quod invenerunt in ecclesia, tenuerunt; quod didicerunt, docuerunt; quod a patribus acceperunt, hoc filiis tradiderunt."** Contra Julianum l. II. c. 9.

Ut autem Patrum interpretatio norma sit interpretationis catholicae:

a) **in sensu cujusdam loci determinando consentire debent omnes; quodsi vel unus dissentit contrariam tuendo sententiam, quin haec a reliquis aperte impugnetur, aut ceu erronea rejiciatur: consensus reliquorum jam non amplius est universalis seu unanimis, neque fidem repraesentat ecclesiae,** v. g. s. August. in hexemero explicando. Attamen sermo esse nequit de unanimi Patrum consensu mathematice definito; nam partim non omnia Patrum opera ad nos pervenerunt; partim et ipsa eorum scripta nonnisi sunt occasionalia, circumstantiis certis provocata, et qua talia singula de iisdem s. Scripturae locis verba facere neque debebant, neque poterant; sed sufficit consensus eorum moraliter universalis, i. e. tot et talium Patrum, quorum testimonium fides totius ecclesiae merito haberi possit. Hinc **consensus Patrum unanimis habendus est:**

α) **Si Patres maxime insignes priorum saeculorum usque ad saec. VI. concordant, et de consensu reliquorum testantur, etiamsi in horum scriptis nil legatur de sensu certi s. Scripturae loci;** si v. g. consentiunt ss. Irenaeus, Cyrillus Hierosol., Hilarius, Epiphanius, Ephremus Syrus, Athanasius, Basilius, Chrysostomus, Gregorius Naz. et Nyss., Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Leo M.; nam Patres hi tum doctissimi, tum illustrissimi de sensu s. Scripturae primorum saeculorum testimonium edunt, eorumque effatis Patres subsequorum adhaeserunt temporum.

β) **Si plures Patres consentientes tanta cum confidentia ac certitudine loquuntur, ut ne minimam quidem ti-**

meant contradictionem, hacque ratione vel tacite innuunt vel diserte edicunt, sententiam suam esse fidem totius ecclesiae.

γ) **Si pluribus tantum consentientibus notum est, Patres reliquos nonnisi ideo silere, quia vel deerat ipsis occasio fidem suam contestandi, vel quia reliquis assentiunt, hocque aut expresse aut saltem tacite indicant.**

δ) **Si omnes vel saltem praecipui Patres aut Orientis aut Occidentis consentiunt, eisque a nemine Orthodoxorum contradicitur.**

ε) **Si nonnullorum Patrum consentientium effata ab ecclesia probabantur vel confirmabantur.**

b) **Unanimis Patrum consensus spectet necesse est res fidei et morum Christianorum;** in reliquis, v. g. in rebus physicis, astronomicis, philosophicis etc. „ipsos Patres venerari quidem, ast religiose et κατὰ πόδα sequi non cogimur“ [1]). Id ipsum postulat Concilium Trident., dum decreto superius laudato

B) **ambitum eorum definivit, quae ad illam normam sunt interpretanda,** dicens: „In rebus fidei et morum, ad aedificationem doctrinae christianae pertinentium.“ **Per aedificationem seu aedificium doctrinae christianae non tantum doctrinarum christianarum summa, sed et earum argumenta ac fulcra intelliguntur. Rebus igitur fidei et morum, ad aedificationem doctrinae christianae pertinentium, accensendum est, quidquid salva doctrinarum christianarum summa, salvis earum argumentis ac fulcris vel credendum vel agendum omittendumve agnoscatur, necesse est.** Sic v. g. ad res fidei pertinet quaestio, num Christo fuerint fratres et sorores sensu proprio, strictiori, an solum improprio, latiori? nam si primum statueres, laederetur doctrina ecclesiae, Mariam post partum virginem inviolatam permansisse. — **E Concilii Tridentini mente ergo ad illam normam interpretanda sunt omnia s. Scripturae loca, quorum argumentum cum doctrina ecclesiae tali in nexu est positum, ut illis contra sensum ecclesiae intellectis dogma quoddam vel immediate subverteretur, vel saltem argumentis ac fulcris suis privaretur.** Sic v. g. loca Joann. 14, 28. Marci 13, 32. ad illam normam interpretanda sunt, quia illis perperam intellectis dogma ecclesiae de divina natura in Jesu Christo cum humana conjuncta periclitaretur. Si illa s. Scripturae loca, ubi unanimis ss. Patrum consensus vaticinia, symbola aut typos messianos contineri statuit, contra normam catholicam exponerentur, doctrinae quaedam christianae, licet non immediate subverterentur, tamen fundamentis suis ac fulcris privarentur. — Concilium porro

C) **rationem reddit, cur non liceat in rebus fidei et morum Christianorum s. Scripturam contra sensum ec-**

---

1) Muratorius de ingeniorum moderatione in negot. relig. l. I. c. 21.

clesiae interpretari, et quidem verbis: „Cujus (ecclesiae) est judicare de vero sensu et interpretatione Scripturarum sanctarum.“ Dicitur vero ecclesia

a) **judicare de vero sensu et interpretatione s. Spripturae** (non: eam interpretari), **quia occasione data vel necessitate urgente non ope subsidiorum hermeneuticorum sensum singulorum locorum investigare primum conatur; sed qua authentica interpres unanimi ss. Patrum testimonio nixa probeque tenens, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est, sententiam fert, quinam sensus aut quaenam interpretatio cum doctrina apostolica vel conveniat, vel ab ea divergat. Concilii Patres autem**

b) **jus hoc ecclesiae vindicarunt, quia ipsis inerat, et omnibus Catholicis semper inest firmissima persuasio, ecclesiam a Domino esse constitutam custodem genuinae ipsius doctrinae, quae pura conservari non posset, nisi magisterio ejus competeret jus, imo et officium sententiam ferendi de sensu et interpretatione s. Scripturae; erat illis persuasissimum, istam ecclesiae de sensu s. Scripturae declarationem esse interpretationem authenticam, et ideo omnem contrariam sacrarum litterarum expositionem esse falsam** [1]. Cfr. dicta §. 13. — **Concilium denique**

D) **Scopum hujus decreti significavit** dicens: „Ad coërcenda petulantia ingenia — ut nemo suae prudentiae innixus — sacram Scripturam ad suos sensus contorquens — interpretari audeat.“ **Editum itaque est hocce decretum, ut arcerentur s. Scripturae abusus, qui petulantia hominum fiunt suà prudentià nimis confidentium, et ut illi, qui spreta apostolica traditione ss. litterarum effata ad sua placita contorquere conantur, simul serio monerentur, se ab universalis ec-**

---

1) Plaeclare dicit Möhler in opere: Symbolik p. 384. 385. „Eine Kirche, welche jeden ermächtigte, was immer in der Schrift zu finden, ohne irgend einen Fund für unkirchlich zu erklären, spräche von sich aus, dass sie gar nichts glaube, und gar keines Inhaltes sich erfreute; denn der blosse Besitz der Bibel macht noch keine Kirche, so wenig jemand durch den Besitz der vernüftigen Anlage schon wirklich vernünftig ist. — — Wenn aber eine Kirche, die aus einem Vereine von vielen Individuen besteht, einem jeden Anhänger, als solchem, gestattete, nach Gutbefinden einen Glaubenssatz anzunehmen oder zu verwerfen: so enthielte sie in sich jenen Widerspruch, und wäre das für die entgegengesetztesten Ansichten indifferente, glaubensleere Unding, das man unsertwegen mit den schönsten Prädicaten beehren darf, nur nicht Kirche nennen soll. Die Kirche soll für das Reich Gottes erziehen, welches auf bestimmten Thatsachen und Wahrheiten beruht, die ewig unveränderlich sind; eine Kirche also, die keine solche unveränderliche Positionen kennt, gleicht einem Lehrer, der nicht wüsste, was er lehren soll: die Kirche soll Christum in der Menschheit ausprägen, dieser ist aber nicht bald Ja, bald Nein, sondern ewig derselbe; das vom Himmel herabgekommene Wort soll sie in die Herzen der Menschen hineinsprechen; dieses ist aber kein leerer, unbestimmter Schall, aus dem gemacht werden kann, was man nur immer will.“

clesiae sinu avulsos, fontis purissimi undas contemnentes coenosos rivulos libare.

Ex dictis simul patet:

1. Decretum hoc non fuisse mere disciplinare, aut pure negativum, aut plane novi quid. Non erat

a) **mere disciplinare;** nam ubi agitur de rebus fidei et morum, ibi de praecepto mere disciplinari amplius sermo esse nequit. Sed etiamsi decretum istud mere disciplinare fuisset, nihilominus tamen hodie non minus, quam saec. XVI. ejusdem esset valoris, imo tamdiu obligaret, quamdiu inter interpretes non deerunt petulantia ingenia, i. e. semper.

b) **Non mere negativum; nam** *α)* **quaelibet lex negativa involvit et positivam;** v. g. Noli furari i. q. suum cuique relinque; quare et decretum nostrum formae negativae complectitur positivum praeceptum: **Sacram Scripturam juxta sensum ecclesiae et unanimem consensum Patrum interpretare;** et profecto interpretatio, quae in locis, quorum sensum ecclesia aut immediate definivit, aut ob unanimem ss. Patrum consensum tenet, non est juxta, hoc ipso necessario est contra sensum ecclesiae aut unanimem ss. Patrum consensum. Porro *β)* **si conferamus decretum hocce cum professione fidei catholicae, ad decreta Concilii Trid. composita, a Pio IV. confirmata, et ab universa ecclesia agnita et introducta: sensus illius decreti dubius esse nequit; nam ibidem expressis dicitur verbis: „Sacram Scripturam juxta eum sensum, quem tenuit et tenet sancta mater ecclesia, cujus est judicare de vero sensu et interpretatione sacrarum Scripturarum, admitto, nec eam unquam nisi juxta unanimem consensum Patrum accipiam et interpretabor.“**

c) **Non novi quid; nam tenor ejus jam ante concilii Tridentini tempora erat observatus et promulgatus;** *α)* **observatus ab omnibus ecclesiae Patribus et conciliis**[1] **contra haereticos, nec non ab interpretibus catholicis vere talibus;** *β)* **promulgatus** *αα)* **in concilio Trullano** (Quinisexto) **anno 692, in quo can. 19. definitum est: „Ne eam** (s. Scrip-

---

1) „Nonne synodus Ephesina opinionem Nestorii haereticam Patrum auctoritate damnavit? haeresin Helvidii s. Hieronymus? s. Basilius eadem auctoritate s. Spiritus divinitatem uti fidei dogma Amphilochio comprobavit? Eâdem Augustinus tamquam haereticos modo Pelagianos, modo Donatistas rejecit? Eâdem s. Leo palam fecit apud Leonem Augustum, Entychetem a fide deerasse? Idem fecere Agatho, Pontifex maximus, in sexta synodo actione quarta contra Monothelitas, et postremis temporibus concilium Florentinum adversus Graecorum errores. Neque solum hoc tamquam urgente argumento usi sunt in haeresi proscribenda; sed etiam diserte affirmarúnt, hoc efficax esse. Ecce verba Ephesini concilii: Invecti sumus in Nestorii sceleratam praesumtionem, quod s. Scripturam se primum et solum intelligere, et omnes eos errasse jactaret, quicunque ante se magisterii munere praediti divina eloquia tractassent, et praeterea universam ecclesiam errasse, quae ex illius sententia doctores ignorantes sequebatur.“ Pallavicinius *in* hist. conc. Trid. l. VI. c. 18.

turam) aliter interpretentur, quam quomodo ecclesiae luminaria et doctores suis scriptis eam exposuerunt"; ββ) in concilio Lateranensi V. anno 1512, **a quo actione 11. praecipitur: „Ut s. Scripturam juxta interpretationem doctorum, quos ecclesia vel usus diuturnus approbavit, explanent"[1]; id ipsum** γγ) **indicatur verbis, nostro decreto adjectis: „Qui contravenerint, per Ordinarios declarentur, et poenis *a jure statutis* puniantur"[2]).**

2. Patres Concilii, dum in rebus fidei et morum christianorum sensum ecclesiae et unanimem Patrum consensum interpreti catholico respiciendum esse claris edixerunt verbis, tantum abest, ut sobrias hermeneuticae regulas superfluas, aut scientificam s. Scripturae interpretationem rejiciendam declararent; ut potius eas, etsi non supremi judicis instar omnino adhibendas supponerent; nam *a)* concilium loquitur de interpretatione s. Scripturae doctrinali, quae absque hermeneuticae regulis adhibitis locum habere nequit; *b)* ecclesia nunquam non commendavit, imo et promovit modestum ss. litterarum studium, et ideo merita illorum probe agnovit laudavitque, qui plurimum, uti s. Hieronymus, in studio biblico insudarunt.

Novimus itaque duplicem fontem (duplex principium materiale) **regularum hermeneuticae catholicae, nimirum commune interpretandi principium et sensum ecclesiae; ast opus quoque habemus uno eoque formali principio, a quo utriusque illius materialis rectus dependet usus mutuaque relatio, quod, si commune interpretandi principium ad peculiarem s. Scripturae indolem juxta Concilii Tridentini decretum applicetur, est sequens:**

> **Sacram Scripturam ope regularum communis interpretandi principii juxta sensum** (mentem) **ecclesiae Romano-catholicae interpretare.**

NB. Interpretatio, quae mox propositam supremam sequitur normam, quae proinde conformis est *a)* principiis catholicis de s. Scriptura, *b)* continuae ecclesiae praxi, nec non *c)* decreto Concilii Tridentini, dicitur **catholica; mere rationalis vero** vocatur, cujus non tantum fons singularum regularum, sed et judex suprema est sola ratio humana.

§. 15.

VI. De influxu, quem exserit ecclesia catholica in interpretationem s. Scripturae doctrinalem. Canones positivi et negativi.

A) **Ecclesia catholica in interpretationem s. Scripturae doctrinalem duplici modo influit, nimirum negative et positive.**

---

1) Synodus Toletana decima quinta ait: „Quidquid creditur contra ss. Patres, intelligitur aberrare a recta regula fidei."

2) Cfr. directum Leonis X. in Concilio Lateranensi V. sessione X.

1. **Negative, quatenus ulli s. Scripturae loco, qui cum christianis fidei et morum doctrinis in nexu est positus, talem sensum subjici vetat, quo dogma quoddam ecclesiae subverteretur;** nam Spiritus s. sibimet ipsi contradicere nequit (Non contra).

2. **Positive, quatenus illum ipsum teneri praecipit sensum, quem in locis dogmaticis ipsa aut immediate determinavit, aut ob unanimem Patrum consensum tenuit ac tenet;** nam hic ecclesiae sensus est genuinus et authenticus, objectiva certitudine gaudens, et ideo quilibet alius sensus ceu spurius est rejiciendus (Non praeter, sed juxta). — Si

B) **Regulas ex dictis manantes respiciamus, sequentes statuendae sunt:**

1. **In ejusmodi textibus, quorum sensum ecclesia aut ex traditione continua et ideo apostolica immediate determinavit, aut propter unanimem Patrum consensum tenuit ac tenet:** *a)* **traditionem continuam exhibeto,** tum in ss. Patrum effatis, tum in praxi, tum in precibus liturgicis se manifestantem; *b)* **hermeneutica inquirito et adhibeto praesidia, quae ad vindicandum ecclesiae sensum et ad refutandas adversariorum objectiones praecipue valent.**

2. **In talibus vero s. Scripturae locis, quorum sensum ecclesia nonnisi mediate manifestavit,** coll. regulis §. 9. propositis:

α) **Eum sensum, qui cum doctrina ecclesiae non convenit, constanter rejicias,** v. g. Joann. 1, 14. 14, 28. Mr. 13, 32.

β) **Illum sensum, qui cum doctrina ecclesiae unice congruit, unice verum amplectaris.**

γ) **Ex pluribus sententiis ita comparatis, ut cum doctrina ecclesiae consentiant, quin sanae hermeneuticae regulae laedantur, illam praeferas, quae pluribus aut potioribus nititur rationibus, et quae ob facilitatem suam commendatur,** v. g. fratres et sorores Domini. Mt. 13, 55. 56 [1]). Mt. 5, 32. 19, 9.

C) **Caveas vero:**

aa) **Ne sententiam unius alteriusve Patrum, vel etiam plurium scriptorum ecclesiasticorum cum ecclesiae doctrina confundas;** nam singuli Patres in quadam materia errare potuerunt, et hinc inde revera errarunt, v. g. s. Cyprianus de rebaptizandis haereticis, Papias, s. Irenaeus et alii de chiliasmo.

bb) **Ne Patres dissentientes habeas ibi et ideo, ubi et quia singuli quemdam s. Scripturae locum diversis occasionibus diversimode exponunt;** nam Patres non semper stricte interpretantur, sed eadem loca s. Scripturae jam sensu litterali, jam mystice exponunt, seu ad lectorum indigentias applicant: primaria

---

1) Cfr. Die Brüder Jesu und Jacobus Alphäi in: Jahrbücher für Theologie und christliche Philosophie, Jahrgang 1834. 3. Bd. Seite 1—119.

interpretatione supposita, alias deinde adjecerunt, quae scopo, quem intendebant, magis opportunae ipsis visae sunt, v. g. ad Mt. 16, 18 [1]).

cc) **Ne doctrinae ecclesiae usum ad ea extendas, quae extra ejus sphaeram sunt sita**, v. g. ad res fidei et morum Judaeorum.

dd) **Ne sententiam, quae doctrinae ecclesiae cath. non est adversa, jam ideo habeas veram;** si enim sensus ab ecclesia non est definitus, vel per unanimem consensum Patrum non determinatus: plures unius ejusdemque loci expositiones cum doctrina ecclesiae consentire possunt, quarum tamen nonnisi una est vera, v. g. Mt. 13, 55. 56; imo sententia quaedam doctrinae ecclesiae apprime convenire potest, quin sit sensus hujus aut alterius s. Scripturae loci, v. g. baptismus ab haeretico collatus est validus. Hinc caveas

ee) **Ne in usu doctrinae ecclesiae unquam reliquae hermeneuticae sanae violentur regulae.**

NB. Sensus, qui in rebus fidei et morum christianorum cum doctrinarum christianarum clare propositarum summa convenit, dicitur fidei analogus seu analogiae fidei respondens; nam analogia, graecae originis vox, vi etymologiae (ab *ἀνάλογος = ἀνὰ λόγον*) denotat: pro portione, nach Verhältniss, proportio (Cicero [2]). Analogia itaque est congruentia rei ad aliquid relatae, et **analogia fidei congruentia omnium eorum, quae ad fidem pertinent, et respectu hermeneutico est congruentia sensus ad fidem relati seu est congruentia sensus cum fide. Ut vero fides pro fontibus spectata est vel biblica vel ecclesiastica, et biblica denuo vel sensu arctiori vel latiori vel latissimo accepta: ita et respectu hermeneutico datur analogia sensus cum fide biblicâ, eâque sensu arctiori, vel latiori, vel latissimo spectatâ, et cum fide ecclesiastica.**

Analogia sensus

1. cum fide biblica

a) **sensu arctiori seu certi auctoris, v. g. s. Pauli, spectatâ est congruentia sensus cum doctrinarum christianarum summa, quatenus haec in uno eodemque scriptore sacro clare proposita invenitur.** Inde lucem hauriendam esse interpreti ad loca obscuriora atque ambigua ejusdem auctoris illustranda, dubium esse nequit illi, qui noverit, quemvis loquentem mente sanum sibimet ipsi consentire solere, et scriptorem sacrum sibi consentire debere. — **Analogia sensus cum fide biblica**

b) **sensu latiori seu N. T. spectata est convenientia sensus cum summa doctrinarum christianarum, quatenus in omnibus N. T. libris perspicue propositae reperiuntur.** Huic quoque maximum inesse momentum in libris N. T. interpre-

---

1) Cfr. praelectiones theolog. Joannis Perrone. Volum. II. pag. 213 seq. Viennae 1842.

2) Cfr. Ersch und Gruber Encyclopädie sub hac voce.

tandis, neminem latebit perpendentem, omnes sacros N. T. scriptores eodem magistro divino usos, eodem Spiritu s. afflatos, eâdem doctrina imbutos fuisse, et eos non posse non consentire, quum non suam, sed Christi, ergo non variorum, sed unius ejusdemque magistri traderent doctrinam. — **Analogia sensus cum fide biblica**

c) **sensu latissimo ponderata est congruentia sensus cum summa veritatum religionis christianae, quatenus tum in V., tum in N. T. clare continetur.** Hujus quoque rationem habendam esse interpreti, inde patet, quia N. T. libri arctissimo in nexu sunt positi cum V. T., multasque religionis veritates lectoribus notas supponunt, quae in V. T. consignatae sunt, uti leges morales, doctrinam et historiam de creatione mundi, de lapsu protoparentum, vaticinia, typos messianos etc. Quare ipse dominus Mt. 5, 17 ait: „Nolite putare, me venisse solvere legem aut prophetas; non veni solvere, sed adimplere." Vice versa multa in V. T. libris obscura forent absque luce, quae illis e N. T. affulget, praecipue vaticinia ac typi. Ideo s. Augustinus recte: „Vetus testamentum, inquit, est fons novi, et novum lux veteris. — **Analogia sensus**

2. cum fide ecclesiastica est congruentia sensus cum doctrina christiana, quatenus haec tum in V., tum in N. T., dein in unanimi ss. Patrum traditione continetur, et ab ecclesia catholica clare proponitur. Cur et quomodo haec analogia interpreti s. Scripturae praecipue sit respicienda, ex praecedentibus abunde patet.

§. 16.

VII. Discrimina mere rationalem inter et catholicam interpretationem 1).

Licet catholicus aeque ac mere rationalis interpres communi interpretandi principio utatur: multa tamen et magna inter utriusque interpretationem intercedunt discrimina, et quidem

1. Ratione criticae ss. librorum: Interpres catholicus jam ante interpretationem coeptam probe scit, ss. litteras ab auctoribus divinitus inspiratis, ideoque fide dignissimis descendere, et doctrinam revelatam historiamque sacram continere; hinc jam a priori firmiter tenet, s. Scripturam *a)* nihil complecti posse, quod doctrinae ecclesiae catholicae esset adversum; nam haec ecclesiae — infallibilis est Jesu et Apostolorum doctrina, per magisterium Petro-apostolicum, Spiritus s. praesidio gaudens, conservata ac proposita, cujus nonnisi partem, et quidem modo, nostris saltem temporibus non semper sat claro, exhibet s. Scriptura; *b)* non continere pugnam vere talem sive in historicis, sive in dogmaticis partibus. — **Interpres vero mere**

---

1) Cfr. Arent's Unterschiede zwischen der bloss rationellen und katholischen Interpretation.

rationalis ante finitum interpretationis negotium determinare non valet, num auctores sacri sint fide digni, nec ne; quid sacrae paginae contineant aut non contineant; num inter se invicem consentiant an discordent; ad hoc alterum tamen suspicandum pronior erit, cum eum non lateat, vix duos esse mortales, etsi sint ejusdem magistri discipuli, qui omnibus in partibus de eadem doctrinâ ejusque sensu eodem modo cogitent, imo eundem hominem diversis temporibus sententias suas immutare. Sacrorum librorum critica igitur interpretationem cath. praecedit, mere rationalem vero sequitur.

2. Respectu interpretandi principiorum: Quemadmodum Catholico generatim, ita et interpreti catholico qua tali doctrina ecclesiae suae majoris, quam ratio humana, imo maximae est auctoritatis, cui in rebus fidei et morum, et in omnibus, quae cum hisce in nexu posita sunt, nihil non subordinat, ne interpretationis principiis quidem exceptis [1]. — Interpres autem mere rationalis, solis rationis interpretandi principiis confisus ac nixus, et solam rationem suam audiens judicem, respectum ejusmodi ad doctrinam quamdam constanter respuit praejudicii instar, quod a vero videndo detineat.

3. Relate ad interpretandi modum: Interpres catholicus

a) **ita exponit s. Scripturam, ut in partibus historicis non obstante in modo narrandi ac dispositionis diversitate et enautiphoniae specie omnis pugna evanescat,** quia, si pugna vera inter sacros auctores oriretur, ejus causam non in hisce, sed vel in textu vitiato, vel in sinistra sua ipsius interpretatione, vel in erroneo suo judicio residere, persuasissimum habet, et hoc ipso ad iteratum examen provocatum se sentit. **Interpretis vero mere rationalis parum interest, num in libris sacris interpretandis antilogiae occurrant, nec ne.** Pro aequitate aliis debita non facile quidem in scriptoribus, qui sacri habentur, nisi inimico in illos feratur animo, haud secus saltem, atque in auctoribus profanis peritis ac probis concedet pugnas, ideoque in locis historicis parallelis omnia accurate examinabit, antequam de vera pugna conclamet; quodsi vero pro judicio ejus subjectivo textui vis inferenda, aut rationis interpretandi principia laedi viderentur, neglecto examine profundiori et continuato nullus dubitabit, quin pugnam adesse statuat.

b) **Interpres cath., si in rebus historicis pugna adesse videretur profanum inter et sacrum scriptorem, omni**

---

1) „Ille est verus et germanus Catholicus, qui veritatem Dei, qui ecclesiam, qui Christi corpus diligit, qui divinae religioni, qui catholicae fidei nihil praeponit, non hominis cujuspiam auctoritatem, non amorem, non ingenium, non eloquentiam, non philosophiam; sed haec cuncta despiciens et in fide fixus, stabilis permanens, quidquid universaliter antiquitus ecclesiam catholicam tenuisse cognoverit, id solum sibi tenendum credendumque decernit.“ Vincentius Lerin. Commonit. c. 20.

quidem virium conatu id agit, ut eos conciliet, praecipue si auctor profanus alias fide dignus esse invenitur; quod si fieri non posset, divinam sacri scriptoris axiopistiam absque ulla haesitatione praeferret cuicunque humanae et fallibili auctoritati. – Interpres mere rationalis autem utriusque, sacri nimirum et profani auctoris relationem ut illam inter duos profanos spectat et tractat, et ei tribuit palmam, qui eruditione humana eminere videtur.

c) **Interpres cath., ubicunque miracula patrata narrari certis ex indiciis colligere licet, ea revera evenisse firmiter tenet pronuntiatque; interpres autem mere rationalis haec facta extraordinaria aut interpretatione sic dicta psychologica ad eventus mere ordinarios detorquebit; aut juxta opiniones suas praeconceptas, quae rationis effata venditat, mythos habebit; aut pro penu sapientiae suae jam haec amplectetur, jam illa rejiciet; aut ad spuriam originem et axiopistiae ss. librorum defectum concludet.**

d) **Interpres cath. non concedit diversitatem vere talem in doctrina et sermonibus virorum inspiratorum,** sive alter altero plures vel pauciores doctrinas exhibeat; sive unus idemque diversis occasionibus, sive diversi eandem doctrinam vario modo proponant, variis ex partibus spectent, jam clarius, jam obscurius, nunc fusius, nunc brevius delineent; **quare singulos sacros scriptores in rebus fidei et morum christianorum non tantum ex iisdem ipsis, sed etiam ex omnibus reliquis, singulorum dicta ex integro Canone ab ecclesia sancito harmonice interpretatur atque illustrat, et quotiescunque ejusmodi quid proponitur, quod rationis captum transcendit, ab artificiis, quibus religionis nostrae mysteria eliminentur, toto animo abhorrens, rationem suam Dei revelantis oraculis promtus submittit. — Ast interpres mere rationalis, non curans, num haec vel illa sint revelata, nec ne, imo revelationis ipsius non tantum factum, sed et argumentum ad rationis suae tribunal revocans, proindeque omnia ss. librorum effata ad trutinam humanam fallacem ponderans, pro modulo captus sui jam haec ceu vera et rationi conformia amplectetur, jam illa tamquam inepta aut ex accommodatione orta rejiciet.**

e) **Interpres cath. in rebus fidei et morum Christianorum ad ecclesiae suae sensum et unanimem ss. Patrum consensum confugit, et loca, quorum sensum ecclesia cath. definivit aut omnes Patres tenent, nec contra, neque praeter, sed juxta illum sensum et huncce consensum interpretatur; verum interpres mere rationalis redibit quidem ad antiquitatem christianam ceu ad fontem cognoscendi usus loquendi et conditionis personarum loquentium; ast quia hoc non fit e causis dogmaticis, sed mere historicis, neque ibi semper quaeret vera, ubi est omnium aut plurimorum orthodoxorum consensus, sed saepe ibi**

etiam supponet recta, ubi unus alterve vel plures haeretici, a genuina Jesu et Apostolorum mente aversi, juxta propria placita sententiam ferunt.

f) Interpres catholicus duplicem admittit effatorum biblicorum sensum, nimirum verbalem et realem, ubicunque talem aut sacri N. T. scriptores in V. T., aut sancti Patres unanimi consensu et ecclesiae fides statuunt; interpres autem mere rationalis nonnisi unum amplectitur sensum, eumque, qui ex rationis interpretandi principiis optime vindicari posse videtur.

4. Ratione habita certitudinis: Interpres cath. in rebus fidei et morum, ad aedificationem doctrinae christianae pertinentium, tuto acquiescit sensui ceu objective vero et nunquam evertendo, qui cum catholica fidei regula aut unice congruit, aut quem cum ecclesiae magisterio tenet, aut quem in genere ecclesiam sequens ducem invenit, quin rationis interpretandi principia laedantur; ast mere rationalis interpres sensui a se invento majorem certitudinem vindicare nequit, nisi quam fert partim methodus ejus mere rationalis in genere, et applicatio hermeneuticae ejus regularum in quovis casu speciali; partim certitudo, ambitus et subtilitas scientiarum, quibus praeditus ad interpretationis negotium accedit, et nunquam non in periculo versatur, ne alius aliis subsidiis adhibitis interpretationem ejus brevi evertat.

§. 17.

VIII. Satisfit objectionibus ac dubiis contra interpretationem catholicam motis.

Object. 1. Ab interpretibus catholicis duplex statuitur supremum hermeneuticae principium, nimirum commune coll. §. 8, et catholicum coll. §. 15. Perperam autem hoc fieri, facile perspicitur; aut enim commune interpretandi principium revera est supremum ac universale, aut non. Si primum locum habet, catholicum qua superfluum est repudiandum; quodsi alterum defenditur aut saltem tacite admittitur, commune qua insufficiens et necessariis dotibus destitutum est rejiciendum.

Resp. Non ab omnibus hermeneutis catholicis catholicum a communi interpretandi principio quoad formam etiam et expresse distingui, opera ab Arigler, Unterkircher, Lochnis et aliis edita abunde docent. Ast et haec nostra agendi et distinguendi ratio feliciter vindicari posse videtur. Nam catholicum interpretandi principium a communi quoad formam quidem differt, quoad materiam vero non est, nisi ejus applicatio, quae ex ss. librorum indole eorumque relatione ad traditionem apostolicam seu ecclesiae catholicae doctrinam sponte resultat. Etenim ipsum commune hermeneuticae principium interpretem rationem habere

jubet conditionis loquentis internae, ad quam praecipue pertinet cultura ejus intellectualis ac moralis, et relate ad sacros auctores integra Jesu Christi doctrina. Cum vero haec, uti §§. 11. 12. ostendimus, non in ss. litteris, sed in doctrina ecclesiae cath. clare contineatur: communi hermeneuticae principio satisfieri nequit, quin sensus ecclesiae catholicae debita habeatur ratio [1]). Quia autem doctrina ecclesiae catholicae in rebus fidei et morum christianorum tum in usum loquendi ejusque fontes determinandos, tum in contextum, tum in omnimodam loquentis conditionem definiendam influit: illius momentum atque influxum tum demum, ubi de cultura loquentis agitur, ostendere inconveniens foret, imo praepostere fieret, ideoque communis interpretandi principii ad ss. librorum indolem applicatio, qualem propositio nostra sub finem §. 14 continet, statim in limine hermeneuticae catholicae exhibebatur.

Obj. 2. Interpretatio cath. nititur persuasione, integram Jesu Christi doctrinam non in s. Scriptura, sed in traditione seu in ecclesia clare esse servatam; quodsi vero religio christiana e solâ traditione seu ecclesiae doctrina tum universa, tum sat perspicue cognoscitur, sacra Scriptura ejusque interpretatio est superflua; si vero ss. litterae superfluae declarantur, auctoritati earum derogatur, quam tamen ipsi antiqui ecclesiae Patres tantis extollunt laudibus.

Resp. Per traditionem seu ecclesiae doctrinam s. Scriptura *a)* non declaratur superflua; potius *α)* et nobis norma est atque fons fidei ac morum, attamen non originarius, non unicus, neque ubique locorum adeo clarus, unde integram fidem ac morum disciplinam haurire in cujuslibet arbitrio et potestate positum esset [2]); porro *β)* non sola dogmata continet s. Scriptura, sed et universi hujus creationem, originariam protoparentum conditionem eorumque lapsum, divinam tum generis humani educationem, tum successivam religionis christianae praeparationem originemque, ecclesiae fundationem ac propagationem nobis delineat, nec non aedificationem moralem promovet. Neque *b)* auctoritati ejus derogatur; nam nemo est Catholicorum, qui summam s. Scripturae praestantiam et praerogativas non grato agnoscat animo, utut traditioni et suas concedat virtutes [3]). Veneramur et sequimur hoc quoque

---

1) Cfr. dissertationem §. 7 citatam.

2) Cfr. Malou: La lecture de la sainte Bible en langue vulgaire tom. I. pag. I. pag. 207 seqq.

3) Möhler: Einheit der Kirche pag. 60; Klee in: System der kath. Dogmatik pag. 110; Stolberg: Kirchengeschichte der Religion Jesu Christi Th. VII. S. 370. „L'action et les discours de Jesus-Christ ont été consignés dans les livres saints, afin que la mémoire de sa vie, de sa mort et de ses promesses fût plus sûrement conservée dans l'Eglisse, et que les chefs du peuple fidèle pussent plus aisément réprimer au moyen des monuments

respectu sapientissimam dispositionem divinam, quae et Scripturam et traditionem fontem nobis proposuit, unde duce ecclesia falli nescia non tam haurienda, quam potius ex ore magisterii divinitus instituti jam cognita comprobanda est salutis oeconomia; veneramur et sequimur mentem Patrum Tridentinorum, sess. IV. in decreto de canonicis Scripturis statuentium: „Omnes libros tam V. quam N. T. — — nec non traditiones ipsas tam ad fidem, quam ad mores pertinentes — — pari pietatis affectu ac reverentia (synodus) suscipit et veneratur.

Obj. 3. Sacrae Scripturae tractatio mere dogmatica, qualis est catholica, ab antiquissimis jam temporibus sancita interpretationis nomine non est digna; nam vis infertur interpreti, omnis libera indagatio cohibetur, et omnis progressus impeditur.

Resp. *a)* **Si per liberam indagationem intelligas effrenatam illam atque impiam, de rebus Deum ejusque voluntatem ac cultum attinentibus sentiendi, loquendi ac scribendi licentiam atque audaciam, haec, ab ipso Apostolo** (Gal. 1, 8. 9) **anathemate damnata per doctrinam ecclesiae, in interpretatione s. Scripturae catholica respiciendam, utique coërcetur, et quidem in maximam fidelium utilitatem; quatenus vero per libertatem illam intelligitur sobrium et maturum studium, e sacris litteris non sua, sed Dei effata promendi, indagatio interpretis catholici eo liberior est, quo firmius est fundamentum, cui innititur, quo peritior dux, quem in semita periculosa sequitur.** Quodsi interpres cath. quibusdam s. Scripturae locis alium subjiceret sensum, quam qui usui loquendi, orationis nexui et loquentis conditioni respondet, idque hunc in finem, ut inde argumentum dogmatis cujusdam demonstrandi extorqueret: tum utique haec ejus agendi ratio esset vituperanda, et quidem eo magis, quum ejusmodi violenta s. Scripturae tractatione nobis in favorem dogmaticae non sit opus, utpote gaudentibus altero fonte, nempe traditione. Si autem interpres cath. in locis ambiguis atque obscuris regula fidei utitur duce, illisque nonnisi eum subjicit sensum, qui huic convenit, quin reliquae hermeniae violentur regulae: dogmatica ejus interpretatio non est reprehendenda, imo unice vera agnoscenda. Nam *α)* hoc eodem fit jure, quo cujusvis hominis dicta obscura aut facta ambigua ex principiis ejus alias clare manifestatis illustrantur; quo singulares eaeque obscuriores philosophorum sententiae ex toto ipsorum systemate explicantur; aut quo in jurisprudentia leges ambiguae ad mentem totius legum codicis revocantur et explanantur. Porro *β)* illa summa doctrinarum ab Apostolis viva voce traditarum jam ante sacram Scripturam N. T. aderat,

écrits de la tradition divine la témérité des hérétiques, qui oseraient révoquer en doute les dogmes les plus certains. Tel a été le dessein de la Providence, personne n'en doute parmi nous.“ Malou op. cit. pag. 167. Cfr. etiam pag. 171 dicta ibidem.

quid? quod et post conscriptos per Apostolos libros multis coetibus christianis, qui libris sacris carebant, et longe maximae fidelium parti, qui legere nesciebant, unicus cognoscendae Christi doctrinae fons erat; auctores igitur N. T. qua viri probi, eoque magis qua inspirati nihil recipere poterant in libros suos, quod summae oretenus praedicatae doctrinae esset adversum [1]).

b) **Illa Protestantium in Catholicos sat frequens criminatio nititur praejudicio, ac si omnia s. Scripturae loca per interpretationem ss. Patrum et ecclesiae sensum positive essent determinata. Paucis locis exceptis, quorum sensum ecclesia dogmatice definivit aut sancti Patres unanimiter tenent, omnia reliqua liberae interpretis indagationi sunt relicta, sub hac tamen lege, ne in rebus fidei et morum christianorum promat sensum unanimi Patrum seu ecclesiae doctrinae adversum. Quare industriae ac scientiae ejus vastus relinquitur campus [2]).**

c) **Non impediri progressum ulteriorem per catholicam interpretationis normam, scripta Catholicorum tum hermeneutica, tum isagogica, tum exegetica ante et post concilium Tridentinum edita sat luculenter docent, et quae, licet haud raro cum magno eruditionis apparatu et insigni cum diligentia confecta, non omni ex parte adeo sunt perfecta, ut posteriorum curis nihil reliquissent, nisi, ut ajunt, transferre de libro in quinternum [3]).**

---

1) Hinc recte hoc respectu dicit Möhler: „Schaue die Schrift im kirchlichen Geiste an, und sie wirft ein Bild in dich, das ihr vollkommen gleicht; betrachte Christum in und mit seiner Schöpfung, der Kirche, der allein zureichenden, ihn vertretenden Auctorität, und du prägst ihn dir wahrhaft ein. Sollte nun auch, um diesen Grundsatz zu verhöhnen, gesagt werden, er sey gleichlautend damit: Schaue die Schrift mit der Brille der Kirche an, lass dich nicht stören; es ist besser, du betrachtest das Gestirn mit bewaffnetem Auge, als dass es deiner stumpfen Sehkraft entgehe, und dir in Nacht und Nebel verhüllt bleibe. Einer Brille wirst du dich immerhin bedienen müssen; aber nimm dich in Acht, dass du sie dir nicht von dem nächsten besten Glasschleifer zurecht richten, und auf die Nase setzen lassest.“ Symbolik pag. 373. IV. editio.

2) Cfr. Möhler lib. cit. pag. 393. Löhnis hermeneut. pag. 158.

3) „Sed forsitan dicit aliquis: Nullusne ergo in ecclesia Christi profectus? Habeatur plane et maximus. Nam quis ille est tam invidus hominibus, tam exosus Deo, qui illud prohibere conetur? Sed ita tamen, ut vere profectus sit ille fidei, non permutatio. Siquidem ad profectum pertinet, ut in semet ipsam unaquaeque res amplificetur; ad permutationem vero, ut aliquid ex alio in aliud transvertatur. Crescat igitur oportet, et multum vehementerque proficiat tam singulorum, quam omnium, tam unius hominis, quam totius ecclesiae aetatum ac saeculorum gradibus intelligentia, scientia, sapientia; sed in suo dumtaxat genere, in eodem scilicet dogmate, eodem sensu, eâdemque sententia.“ Vincent. Lerin. Commonit. c. 28.

„O Timothee! o sacerdos! o tractator! o doctor! si te divinum munus idoneum fecerit ingenio, exercitatione, doctrina, esto spiritalis tabernaculi Beseleel (Exod. 31, 2), pretiosas divini dogmatis gemmas exsculpe, fideliter coapta, adorna sapienter, adjice splendorem, gratiam, venustatem. Intelligatur te exponente illustrius, quod ante obscurius credebatur. Per te

d) **Ipsi etiam Protestantes antiquiores et recentiorum sobriores, etsi non doctrinam ecclesiae catholicae, tamen doctrinam librorum symbolicorum in interpretatione respiciunt. A quo autem tempore libros suos symbolicos repudiare coeperunt, audaciae eorum omnes apertae sunt januae. Quo insipientiae pervenerint, qui sibi sapientes esse videntur, tristis docet experientia[1]).**

Obj. 4. Verbo divino in ss. litteris deposito a Catholicis in genere et proinde etiam ab interpretibus in specie praeponitur verbum humanum, traditio; quare idem eis objici potest, quod Christus Pharisaeis exprobravit dicens Mt. 15, 6. 9. „Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram . . . Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum."

Resp. *a)* **Verbo divino ss. litterarum traditionem respectu originis quidem et ambitus, non vero ratione habita auctoritatis praeponimus, sed adponimus; praeterea** *b)* **s. Scripturae non adponimus verbum humanum, sed traditionem talem, cujus idem Deus est auctor ac conservator, cui ss. libros in acceptis referimus. Quale ergo discrimen Catholicos inter et Pharisaeos!**

Obj. 5. Traditio, experientia teste, est fecunda mendacii mater, per quam veritas vario modo defoedatur (Fama crescit eundo); **quare eâdem et haeretici usi sunt ad perversa sua dogmata demonstranda; hinc doctrina ecclesiae catholicae, traditioni subnixa, in interpretando sacro codice auctoritatis admodum dubiae est norma.**

Resp. *a)* **Ex hisce solum sequitur, sat certum requiri criterium, cujus ope vera et divina traditio ab incerta fama discernatur. Tale autem criterium adest in ecclesia catholica, quae non temere quodcunque, sed nonnisi hoc tenet, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est, quodque ideo ad originem apostolicam necessario refertur. Quod** *b)* **haereticos attinet traditione usos, interrogamus: Nonne historia teste s. Scriptura quoque abusi sunt haeretici, imo et diabolus** (coll. Mt. 4, 6 cum Psalm 91, 11. 12), **quin haec ideo sit repudianda[2])?**

---

posteritas intellectum gratuletur, quod ante vetustas non intellectum venerabatur. Eadem tamen, quae didicisti, doce, **ut cum dicas nove, non dicas nova.**" Ibid. c. 27. Cfr. c. 29.

1) Cfr. Der rationalistische Christus in opere: Das Leben Christi von Dr. Joh. Nep. Sepp. VI. Bd. Regensburg 1846; et N. Knöppel: Das Princip der freien Schriftforschung. Coblenz 1846.

2) Alias objectiones vid. in: Neue theol. Zeitschrift v. Jos. Pletz, VI. Jahrg. I. und II. Bd.: Die göttliche Tradition nach Geschichte und Idee von Dr. Aloys Schlör.

Hanc dissertationem finimus cum Cl. Malou dicentes: „Portons toujours dans notre coeur, si nous ne le portons pas toujours sur nos lèvres, ce cri puissant d'une âme vraiment catholique: O sainte Eglise, ma mère et

§. 18.

Quomodo dicitur sensus ad supremam interpretationis normam inventus?

Sensus, qui juxta supremum hermeneuticae principium, i. e. ope usus loquendi, orationis contextus et conditionis loquentis invenitur, seu, relate ad s. Scripturam, qui doctrinae ecclesiae catholicae respondens communi interpretandi vindicatur principio; sensus, inquam, ille litteralis dicitur.

Sunt quidem, qui inter sensum litteralem et litterae distinguant, huncque locum habere dicant in notionibus singulorum vocabulorum, illum vero in notionibus vocum per orationem conjunctarum. Ast perperam ita discernunt; etenim *a)* singulis vocibus in se spectatis non sensus, sed nonnisi significatio convenit; praeterea *b)* jam interpretibus antiquis phrases: sensus litterae et sensus litteralis synonymae fuere, ut patet et notissimis illis versiculis:

Littera gesta docet, quid credas, allegoria;
Moralis quid agas, quid speres, anagogia,

in quibus uti allegoria, moralis et anagogia diversas species sic dicti sensus mystici, ita littera sensum litteralem denotat.

Alia denominatio, qua sensus ad normam supremam inventus designari solet, est: sensus grammatico-historicus. Nomen hoc ideo pluribus placuit, quia innuit, rationem habendam esse interpreti conditionis loquentis, quae plerumque ope historiae cognoscitur. Sed in nomine si cuncta adeo accurate essent exprimenda, quae in investigatione sensus observanda sunt, ne hoc quidem nomen sufficeret, et dici potius deberet: Sensus grammatico-logico-historicus; nam vox grammaticus ad solam usus loquendi investigationem restringi solet, et proinde, ut simul investigandi contextus exprimeretur necessitas, addendum esset: logicus. **Cum tamen denominatio haec justo longior foret, praeferenda est prior, nempe: sensus litteralis.** Ceterum §. 5. notatas sensus divisiones nihil esse, nisi sensus litteralis species, rei natura docet; nam sensus litteralis nihil aliud est, nisi quod jure meritoque sensus simpliciter dicitur, nimirum cogitatio, quae a loquente revera spectata est, et adhibitis regulis supremi interpretandi principii invenitur.

§. 19.

Hermeneuticae biblicae gravitas et utilitas.

Sacra Scriptura historiam sacram et doctrinam revelatam continet, quam rite cognoscere cuivis Christiano

---

mon soutien, que ma main droite se dessèche, si je cesse jamais de te défendre! Que ma langue s'attache à mon palais, si je cesse jamais de chanter tes louanges! Que mon coeur cesse de battre dans ma poitrine, si jamais je t'oublie!" Op. cit. tom. I. pag. 121.

in votis esse debet. Est tamen simul linguâ tali scripta, quae a nostrâ est diversissima; stylo concepta, qui non ubique communes sequitur leges; praeterea in usum ejusmodi lectorum proxime exarata, qui jam aliunde, sive ex proprio usu, sive ex aliorum institutione vivâ voce factâ illa cognoverant, quae lectori ad eam rite intelligendam scitu maxime necessaria sunt. Hinc mirum non est, vix ullum graviorem reperiri locum, qui diversissimis interpretum expositionibus non sit distractus, atque in contrarias paene partes agitatus. Ex his ipsis vero facile cognoscitur gravitas et utilitas legum solidarum, quae certam tutamque monstrant viam, qua errore evitato ad sensus ss. librorum cognitionem sit perveniendum.

Obj. 1. Etiam sine clara et systematica regularum cognitione fieri potest, ut sensus loquentis saepius felicissime inveniatur exponaturque, et fuerunt uti in omni arte et disciplina, ita etiam inter interpretes, qui ante inventam interpretationis theoriam in auctorum, et in specie in ss. librorum interpretatione, solo naturali veri sensu ducti, egregie versati sunt, unde hermeneuticae biblicae necessitas admodum problematica redditur.

Resp. *a)* Subtili veri sensus, qui tamen vix in multis adeo viget, ut duce carere possit, scientificâ et explicitâ regularum hermeneuticarum cognitione non supprimitur, sed acuitur et roboratur; *b)* vel ab illis, qui hoc veri sensu praediti sunt, nunquam penitus abest erroris periculum, quod eo majus, quo implicatior et obscurior est locus vel liber interpretandus; denique *c)* controversiae de sensu s. Scripturae ortae absque certis solidisque regulis adhibitis nunquam dirimi poterunt, quoniam quisque sensum veri subtilissimum sibi adjudicabit.

Obj. 2. Ast non obstante hermeneuticae biblicae systemate nostris temporibus satis exculto maxima adhucdum viget interpretationum varietas, et tanta quidem, ut vix ullus adsit gravior locus, qui diversis interpretum explicationibus non sit distractus, atque in contrarias plane partes agitatus; unde manifestum fit, hermeneuticam biblicam non esse magnae utilitatis.

Resp. Si interpretes, qui non eadem, nec sat solida et firma interpretationis principia sequuntur, vel ab invicem, vel ab illis discedunt, qui theoria omni exceptione majori utuntur: nec mirum hoc esse, neque sententiae nostrae de hermeneuticae utilitate et gravitate obesse potest; etenim non quamcunque, sed eam tantum theoriam interpretationis utilem et gravem dicimus, quae solidas et sobrias exhibet regulas. Quodsi vero vel illi quoque interpretes hinc inde in diversa abeunt, qui eandem tenent interpretationis theoriam: non huic vitio vertendum, sed potius causis tum objectivis, tum subjectivis adscri-

bendum est. Nam neminem rerum biblicarum gnarum latet, regulis hermeneuticae non ubique ex asse satisfieri posse. Sic v. g. hermeneutica usus loquendi et conditionis loquentis rationem habere recte praecipit; attamen fieri potest et revera fit, ut sat certi ac perspicui non adsint fontes, e quibus vel usus loquendi vocis cujusdam, vel conditio personae loquentis certo cognoscatur. Si jam in ejusmodi casu, praecipue ubi rationum momenta utrinque paria sunt, alter interpretum hanc, alter aliam sententiam ceu magis probabilem praefert: non theoriae, sed rei ipsius naturae causa tribuenda est. — **Magis adhuc oritur interpretationum disparitas ex causis subjectivis. Etenim non omnes interpretes eâdem instructi sunt eruditione; non omnes aequalem in interpretando diligentiam, et in ponderandis rationum momentis severitatem adhibent; non omnes aeque immunes sunt ab omni praejudicio et omni opinione praeoccupata.** Etiamsi itaque nostram interpretationis theoriam omnes sequerentur, certe hoc non obstante ille, qui eximiis animi facultatibus et insigni eruditione instructus est, qui praeterea debita cum diligentia in interpretando versatur, nullisque praeoccupatis opinionibus a vero, quod videt, amplectendo detinetur, eandem rem clarius perspiciet, et sensum loquentis facilius inveniet, quam alius, qui vix sufficientibus ad interpretandum dotibus instructus, exigua ac manca cognitione imbutus, praejudiciis sectae cujusdam, aut placitis alicujus systematis philosophici praeoccupatus ad interpretationis negotium accedit, vel qui debitam diligentiam et severitatem in examinandis rationum momentis adhibere negligit. Varietatem interpretationis ex hac interpretum diversitate necessario oriundam nemo aequus theoriae sobriae ac solidae tribuere poterit.

§. 20.

Hermeneuticae biblicae generalis divisio.

Hermeneutica biblica generalis sponte sua in duas dilabitur partes, quarum
I^ma^ de sensu inveniendo,
II^da^ de sensu exponendo agit.
Prior denuo in tres sectiones subdividi potest, quarum
1ma de sensu inveniendo per usum loquendi,
2da de sensu inveniendo per orationis contextum,
3^tia^ de sensu inveniendo per conditionem loquentis agit.
Altera pars divisione in sectiones non indiget, quia paucis absolvi possunt, quae de variis sensum repraesentandi modis dicenda sunt.

§. 21.

Succincta historiae disciplinae hermeneuticae delineatio.

Quamvis disciplinae hermeneuticae summa sit utilitas, gravitas maxima; licet ejus principia a ratione dic-

tata generi humano antiquitate non cedant: tamen exigua erant ejus initia, imo, si formam ejus spectes, ad recentissima demum tempora pertinet. Quemadmodum enim in aliis scientiis et artibus praxis praecedebat theoriam, ita et in ecclesia christiana interpretationem ss. librorum jam dudum frequentatam praeclareque cultam invenimus, antequam quis de statuendis ejus regulis cogitasset [1]). **Neque Origenes, utut de studio biblico optime meritus, sese accinxit ad regulas hermeneuticae statuendas, quibus omnes eo magis carere poterant, qui interpretationi mysticae indulgentes suae pietatis sensa potius sequebantur, quam divinorum effatorum sensum pandere satagebant.** Cum tamen in expositionibus allegoricis nonnulli modum excederent, et hinc inde perversae quoque interpretationes enascerentur: necessitas certos canones hermeneuticos statuendi sensim sese obtrudebat.

Saec. IV. s. Chrysostomus, egregius interpres, in homiliis suis quosdam praebuit nutus exegeticos [2]). Eodem circiter tempore Tychonius, Donatista in Africa, septem interpretationis regulas scripsit, quas dein s. Augustinus lib. III. c. 30 de doctrina christiana recensuit, et opere citato auxit [3]).

S. Hieronymus etiam non tantum imaginem perfecti interpretis in se repraesentavit, sed et dotes ejus hinc inde innuit [4]).

Saec. VI. Adrianus (c. ann. 520—530) **in:** *Εἰςαγωγὴ εἰς τὰς θείας γραφάς* [5]), et **Aurelius Cassiodorus** († 563) **in libro de institutione divinarum litterarum pauca adjecerunt qui-**

---

1) Recte dicit. Löhnis: „So wie es schon herrliche Gärten gab, ehe eine Theorie der schönen Gartenkunst aufgestellt wurde; so wie es schon eine Iliade gab, welche ihre Leser bezauberte, ehe Aristoteles die Regeln zu einem guten Epos entworfen hatte: eben so gab es schon die meisterhaftesten Auslegungen der Bibel, ehe man noch an eine Theorie der Auslegung gedacht hat.“ Grundzüge der bibl. Herm. und Kritik pag. 15.

2) Homil. in Jeremiam: „Non locum tantum excutiemus, — sed et contextus omnem seriem, et pro quibus dicta sint illa, a quo, ad quem, quam ob causam, quando et quomodo. Non enim sufficit — temere avulsa ac discerpta Scripturae membra nuda et a reliquo textu serieque sermonis sejuncta sumere; sed totam seriem legi oportet.“

Homil. 15. in Joannem: „Multa opus est vigilantia, ne nudis verbis insistamus; ita enim haeretici errant, dum neque scopum dicentis, neque audientium affectum explorant. Nisi ergo haec adjiciamus, imo alia quoque, ut tempora, loca, auditorum animum, multa consequentur absurda.“

3) Cfr. Institutionem hermeneutico-homileticam ex Augustini libris IV de doctrina conquisitam, illustratam et ad usum accommodatam edidit J. Breithaupt. Aurelius Augustinus Hipponensis s. Scripturae interpres, auctore Dr. Henrico Clausen. Hauniae 1827.

4) Cfr. Liber quaestionum hebraicarum in Genesin, de nominibus et locis hebraicis; ep. ad Pammachium de optimo genere interpretandi; ep. ad Suniam et Fretellam; praefatio in XII prophetas, in Joëlem, in quatuor evang. ad Damasum et alia.

5) Edit. cura Höschelii Aug. Vindel. 1602.

dem, disciplinam autem nostram non exhauserunt, et eidem plura aliena inseruerunt.

Saeculis subsequis cum aliis scientiis et hermeneutica parum colebatur, quum ne proprii quidem labores exegetici susciperentur, sed antiquiorum vestigiis terendis unice acquiescentes scholia et glossas colligerent catenasque conficerent; continuo nimirum enascentes haereses omne fere studium ad polemicam converterant, et ingruentes dein Vandalorum, Gothorum aliorumque rudiorum populorum incursiones, mundus novum rerum ordinem parturiens sacratiorum litterarum studiis minime favebant, ita ut describendis codicibus et triviis quadriviisque omnis fere litteratura absolveretur.

Inde a saec. XIV. plura adjuncta studio biblico et hermeneuticae in specie patrocinari coeperunt; anno nimirum 1311. in concilio Viennensi statutum est, ut in scientiarum universitatibus doctores linguarum orientalium (hebraicae, aramaicae et arabicae) instituerentur; anno dein 1453. Constantinopoli a Turcis occupata plures eruditi graeci in Italia refugium quaesiverunt; inventâ typographiâ libri sacri magis et minori pretio divulgabantur, et litterae in genere reflorescebant. **Luculenta mutatae rerum faciei testimonia praebent Postillae Nicolai Lyrani** (✝ 1340) **et adnotationes ad illas Pauli Burgensis** (✝ 1435), qui uterque a Judaismo ad sacra christiana transierat, et non modo graecae, sed et hebraicae linguae peritus, sectator erat sensus litteralis juxta principia saniora ab ipso indicata.

Exorta saec. XVI. sic dicta reformatione Protestantes traditione et ecclesiae auctoritate repudiata s. Scripturam unicum fontem ac regulam fidei et morum agnoscentes, ejus studium toto animo omnibusque viribus amplecti, et, quia in sensu plurium locorum determinando non tantum a Catholicis discesserunt, sed et ipsi in diversa abierunt, inprimis normas sensus inveniendi probandique stabilire cogebantur. Neque theologi catholici pro fide sua avita militantes hac in re desides erant, sed pari passu incedebant, similibusque armis instructi adversariis obviam ibant. — Inter opera jam hermeneutica ab hoc inde tempore edita nominari merentur:

Ex parte *A)* Catholicorum:

Santis Pagnini (✝ 1536), Jocensis, ex ordine s. Dominici, linguarum biblicarum peritissimi, isagoge in ss. litteras, Lugduni 1536. — Majoris momenti est

Sixti Senensis (✝ 1569), Judaei nati, qui ad religionem christianam transgressus ordinem s. Dominici professus est, ars interpretandi Scripturas sacras absolutissima, Venetiis 1566. fol., nec non ejus bibliotheca sancta.

Josephi Acosta (✝ 1599), Hispani e S. J., de vera Scrip-

turas interpretandi ratione ac de Christo in Scripturis revelato libri tres, Venetiis 1771 [1]).

Basilii Poncii Legionensis, Augustiniani, quaestiones expositivae, ut vocant, i. e. de Scriptura s. exponenda selectae.

Antonii de Escobar et Mendosa de s. Scripturae stylo et obscuritate proloquium.

J. Martianay: Traité méthodique ou manière d'expliquer l'écriture par le secours de trois syntaxes: la propre, la figurée, l'harmonique. Paris 1704. Méthode sacrée pour apprendre et expliquer l'écriture sainte par l'écriture même. Paris 1716.

Bernardi Lamy, Oratoriani, apparatus biblicus. Lugd. 1723.

Hermanni Goldhagen, Moguntini e S. J., introductio in s. Scripturam, Mogunt. 1765.

Stephani Hayd introductio hermeneutica in ss. N. T. libros. Aug. Vind. 1779.

Augustini Eremitae institutiones ad interpretationem s. Scripturae. Aug. Vind. 1779.

Sebastiani Seemiller institutiones ad interpretationem s. Scripturae, seu hermeneutica sacra. Aug. Vind. 1779.

Josephi Julii Monsperger institutiones hermeneuticae sacrae V. T. Viennae 1784.

Christophori Fischer institutiones hermeneuticae. Pragae 1788.

Gregorii Mayr institutio interpretis sacri Viennae 1789.

Joannis Nep. Schäfer institutiones scripturisticae. Moguntii 1790.

Joannis Jahn enchiridion hermeneuticae generalis tabularum V. et N. T. Viennae 1812, et appendicis instar duae particulae de vaticiniis messianis. Viennae 1813. et 1815.

Aloysii Sandbichler: Darstellung der Regeln einer allgemeinen Auslegungskunst von den Büchern des A. u. N. B. nach Jahn. Salzburg 1813.

Altmanni Arigler hermeneutica biblica generalis usibus academicis accommodata. Viennae 1813. Opus hoc respectu materiarum selectus, dispositionis et ordinis omnibus prius nominatis palmam eripit; elementi vero catholici justo minorem habet rationem.

Joannis Nep. Alber institutiones hermeneuticae Scripturae sacrae A. et N. T. Pesthini 1801 et 1818.

J. B. Gerhauser Biblische Hermeneutik I. Thl. Einleitung in die Schriften des A. u. N. B.; II. Thl. Grundsätze der Schriftauslegung. Kempten 1829.

Riegler Georg Biblische Hermeneutik, II. Ausgabe.

Caspari Unterkircher hermeneutica biblica catholica 1830, cujus tertia editio reformata et aucta prodiit cura J. V. Hofmann, Oeniponte 1846.

Joannis Ranolder hermeneuticae biblicae generalis principia rationalia, christiana et catholica. Quinque-ecclesiis 1838.

---

1) Hoc opus una cum proxime sequentibus duobus invenitur in appendice Menochii commentariorum editorum a Tournemino.

Jonath. Mich. Athanasii Löhnis Grundzüge der biblischen Hermeneutik und Kritik. Giessen 1839.

Antonii Schmitter Grundlinien der biblischen Hermeneutik. Regensburg 1844.

Conradi Lomb Biblische Hermeneutik nach den Grundsätzen der katholischen Kirche dargestellt. Fulda 1847.

B) **Acatholicorum:**

Matthiae Flacii clavis Scripturae sacrae Basileae 1567. — Ejus principia longa scriptorum serie exhibita et uberius exposita sunt [1]).

Joannis Conr. Dannhauer hermeneutica sacra seu methodus exponendarum ss. litterarum. Argentorati 1754.

Aug. Pfeiffer hermeneutica sacra seu tractatio luculenta de interpretatione ss. litterarum. Dresdae 1684; auctius edita cum praef. Bened. Carpzov sub titulo: Thesaurus hermeneuticus. Lips. 1699.

Salomonis Glassii philologia sacra, quae primo Jenae 1623. in 4., dein saepius, et postremo recentioris temporis indigentiis accommodata edita est a Joanne Aug. Dathe. Lips. 1776, et a Georgio Lud. Bauer 1797.

Alphonsi Turretini de sacrae Scripturae interpretatione tractatus bipartitus. Dordraci 1728. 1776.

Joannis Jac. Rambach institutiones hermeneuticae sacrae. Jenae 1743 al.

Sigismundi Jac. Baumgarten: Unterricht von der Auslegung der heil. Schrift. Halle 1742, und Ausführlicher Vortrag über die Hermeneutik. Ibid. 1769.

Joannis Sal. Semler: Vorbereitung zur theologischen Hermeneutik. Halle 1759—68; ejusdem apparatus ad liberalem N. T. interpretationem. Halae 1767; ejusdem apparatus ad liberalem V. T. interpretationem. Ibid. 1773.

S. F. Nath. Mori super hermeneut. N. T. acroases academicae. Lips. 1797—1802.

G. H. Seiler: Biblische Hermeneutik oder Grundsätze und Regeln der heil. Schrift des A. u. N. T. Erlangen 1800.

Bretschneider: Uiber die historisch-dogmatische Auslegung des N. T. Leipzig 1806.

Joannis Aug. Ernesti institutio interpretis N. T. 5. editio cura Ammon Lips. 1809.

Joannis Jac. Griesbach: Vorlesungen über die Hermeneutik des N. T., herausgegeben von J. C. S. Steiner. Nürnberg 1815.

K. A. G. Keil: Lehrbuch der Hermeneutik des N. T. nach den Grundsätzen der grammatisch-historischen Interpretation. Leipzig 1810.

---

1) Cfr. Rosenmüller's Handbuch für die Litteratur der biblischen Kritik und Exegese vol. IV. pag. 23 seqq.

Frid. Lücke: Grundriss der neutestamentl. Hermeneutik. Göttingen 1817.

J. H. Pareau institutio interpretis V. T. Udraci 1822.

De usu loquendi N. T. determinando optime meritus est Dr. **Georgius Benedictus Winer** opere: Grammatik des neutestamentlichen Sprachidioms, cujus V. editio prodiit Lips. 1844, et de rhetorica **Christianus Gottlob Wilke** in opere, quod habet titulum: Die neutestamentliche Rhetorik, ein Seitenstück zur Grammatik des nentestamentlichen Sprachidioms. Dresden und Leipzig 1843.

Pars I.

De sensu inveniendo.

Sectio I.

De sensus investigatione per usum loquendi.

Caput I.

De usu loquendi in genere, et de modo ad certam ejus cognitionem perveniendi.

§. 22.

Interpres usum loquendi ante omnia respiciat necesse est, et tuto eum sequitur.

Quemadmodum qui totum aliquod rite cognoscere desiderat, singulas ejus partes accurate cognitas habeat, necesse est: ita et de orationis cujuscunque sensu cognoscendo ne sermo quidem esse potest, nisi singularum ejus partium, i. e. vocum, formarum et formularum, quatenus notionum signa sunt, potestas sit nota. Cum vero haec ex usu loquendi cognoscatur, patet, interpreti ante omnia usum loquendi bene cognitum et probe respiciendum esse, quo demum facto certus esse potest, rectam tutamque viam sibi patere, qua ad cognitionem sensus loquentis perveniat, utpote qui ipse, etsi (coll. §. 2) **non absolutà, hypothetica tamen cogebatur necessitate eas notiones cum vocibus, formis ac formulis conjungere, quae, ut cum his conjungerentur, usus loquendi postulabat.**

Objectio. Usus loquendi linguae cujusvis successu temporis varias subit mutationes, dum vel *a)* **ipsae vocum notiones perficiuntur; vel** *b)* **novae voces novaeque pristinarum vocum significationes inducuntur; vel denique** *c)* **certarum vocum significatus pristini obliterantur, et in specie vocabula media aut bono tantum, aut solum malo significatu adhibentur [1]). Interpres itaque non tuto sequi**

---

1) „Multa renascentur, quae jam cecidere, cadentque
Quae nunc sunt, vocabula." Horat. in ep. ad Pisones.

potest usum loquendi, quia hic saepius longe alia suppeditat, quam quae aetate auctoris cujusdam valebant.

Resp. Quae in objectione hacce enumerantur, partim non sunt verae usus loquendi mutationes, partim non ita comparata, ut nostrum canonem evertant. Nam

Ad a) Si ipsae vocum notiones perficiuntur, nexus earum cum vocibus non turbatur, sed manet specifice idem; perfectio vero vel tenuitas notionum per conditionem loquentis ab interprete respiciendam determinatur.

Ad b) Si nova enascuntur vocabula, vel si cum vocibus pristinis praeter antiquiorem quaedam significatio jungitur nova: utrumque fit aut prius aut serius, ac liber certus exaratus est, aut ab ipso auctore, de cujus usu loquendi quaeritur. Si primum habet locum, auctor non novum, sed communem sui temporis sequitur usum loquendi; si alterum fit, usus loquendi prior non tollitur; quodsi vero tertium evenit, loquens aut definitiones simul adponit juxta usum loquendi compositas, unde notiones cum vocibus ab eo conjunctae innotescunt; aut etsi non communem, saltem certae hominum classis, i. e. peculiarem observat usum loquendi, quem proin et interpres indaget ac respiciat, oportet.

Ad c) Haecce usus loquendi mutatio rarissime tantum, neque adeo repente aut occulte evenit, ut tempus ejus factae determinari non possit; quare indagandum est interpreti, qualis circa voces tales fuerit usus loquenti eâ aetate, qua loquens floruit, et dummodo praesto sint fontes, e quibus hocce cognoscitur, nihil difficultatis adest.

§. 23.

Quomodo usus loquendi linguae emortuae certo cognosci potest?

Qua via ad certam cognitionem usus loquendi linguae adhuc vivae perveniamus, dubium non est; fit enim hoc attendendo vel quaerendo, quinam significatus cum certis vocabulis, formis aut formulis conjungi soleant. **Si vero lingua emortua est, quaestio, quaenam notiones cum vocabulis sint conjunctae, est quaestio facti, e testimoniis fide dignis dirimenda.**

Sunt autem testimonia haec, quae etiam fontes usus loquendi dicuntur, duplicis generis, nimirum immediata et mediata.

a) **Immediata sunt lexica, scholia, glossae, versiones et commentarii, qui ex illa aetate descendunt, qua lingua nunc emortua adhuc erat viva.**

b) **Mediata sunt lexica, scholia etc., quae ex illo aevo ad nos pervenerunt, quo lingua non amplius quidem erat viva, viva tamen adhuc conservabatur traditio scholaris, i. e. quo lingua nunc emortua ab illis adhuc docebatur, quibus vel erat vernacula, vel qui eam a talibus didicerant.**

Fontibus hisce dialecti cognatae, etymologia et analogia linguae, nec non propria lectio haud contemnendas ferunt suppetias, quae ideo subsidia cognoscendi usus loquendi dicuntur.

De his singulis agemus, et quidem

§. 24.

A) De fontium, e quibus usus loquendi linguae emortuae cognoscitur, momento.

Fontium nominatorum momentum eo gravius est, quo antiquiores sunt, quo pleniores ac minus suspecti de judicii proprii usu seu de fide laesa.

1. Scholia et glossae jam ex parte antiquitatis saepius maxima gaudent auctoritate, quia non raro ex ea aetate, qua libri ipsi sunt scripti, aut non multo recentiori descendunt. Ast respectu ubertatis et fidei levioris sunt ponderis, cum *a)* nonnisi vocabula obscura explicent, *b)* plerumque solum testentur, qua in significatione vocabulum quoddam suo tempore adhibitum sit, et *c)* non raro neglecto usu loquendi contextum sequantur; nam scholiasta et glossator non omnes enumerant vocum significatus, sed plerumque tantum edicunt, quid vocabulum hoc illudve in contextu significet, quem glossâ vel scholio illustrant; quare etiam hanc illamve significationem cujusdam vocis, quae contextui optime convenire videbatur, hoc in loco adoptare poterant, licet vocabulo huic non conveniret vi usus loquendi, saltem non illius temporis, quo liber ipse est scriptus.

Ceterum inter scholia et glossas hoc discriminis statuitur: Scholia occupantur explicatione vocabulorum, quae ob contextum difficiliorem obscura sunt, et rebus ipsis explicandis raro operam navant; glossae vero nonnisi ea explicant, quae ob antiquitatem vel raritatem usus non sunt sat clara.

2. Lexica omnes complectuntur linguae divitias; nam non indicant, quae significatio vocibus in his vel illis locis, sed quae iisdem in genere conveniant, quin rationem habeant unius alteriusve loci, atque vel propterea minus suspecta sunt, ne magis contextus rationem habuerint, quam usus loquendi; tandem lexica, saltem bona, innuunt etiam tempus, quo hae illaeve significationes vocabulorum sint usurpatae.

3. Versiones ac commentarii intuitu ubertatis et fidei etiam inferiores sunt lexicis, et quidem eàdem ex causa, ex qua haec scholiis et glossis praeferuntur. Commentarii autem versionibus praestant, quod plura exempla adferendo, quibus explicationes suas comprobent, et ab exceptionibus vindicent, partim fidem suam luculentius contestantur, ideoque minus suspecti sunt de judicii proprii usu; partim uberiorem praebent linguae cognitionem, adeoque fons uberior sunt, quam versiones, ad usum loquendi

cognoscendum. Praeterea in versionibus attendendum est, utrum incorruptae ad nos pervenerint, item an non fors aliam textus originalis lectionem secutae sint, ac quam nos hodie tenemus, cui dubitationi commentarii minus obnoxii sunt, quia partim non tam facile adulterari solent, partim lectionem, quam sequuntur, plerumque diserte commemorant, vel alia ratione facilius, quam versiones, cognoscendas praebent.

§. 25.

B) De subsidiorum cognoscendi usum loquendi linguae emortuae auctoritate.

1. Dialecti cognatae. Significationes vocum linguae emortuae e dialecto ei cognata et adhuc vivente erui posse, dubio caret; ast heuristicum tantum, minime vero constitutivum usum hac in re dialectis cognatis vindicare fas est. Si v. g. vocis alicujus hebraicae significationem ignores, eandemque vocem vel saltem affinem in dialecto arabica reperias, concludere quidem licet, vocem illam hebraicam fors eundem habere significatum, quem idem vel affine vocabulum in dialecto arabica habet; non autem omni cum certitudine asserere hocce quisquam sibi indulgeat. Etenim

a) **cuivis dialecto sua esse peculiaria, et ideo vocabula affinia in diversis dialectis cognatis saepius diversissimos habere significatus, inficias iri nequit**[1]**;** quare si uni dialecto usum significationum determinandarum quoad voces alterius dialecti constitutivum tribueremus: quae uni dialecto peculiaria seu propria sunt, perperam inferrentur ceteris ei cognatis, et sic omne dialectorum discrimen necessario everteretur. Praeterea

b) **dialectos saepissime, et praecipue quidem in rarioribus vocabulis, ubi auxilia earum praeprimis quaeruntur, non consentire, sed quamlibet in longe alia abire, neminem hujus rei gnarum latere potest;** jam vero haec ipsa varietas eruditorum arbitrio latissimam aperiret portam, qua eam

---

1) Sic v. g. לֶחֶם panis, لَحْم caro; בָּשָׂר caro, بَشَر pellis; יָשֵׁן dormivit, وَسِنَ dormitavit (schlummern), et contra נוּם dormitavit, نَامَ dormivit denotat. Cfr. Gallorum journée Tag et Anglorum journey Reise, Tagreise, Landreise; sentire lat. fühlen, ital. hören; mirari wundern, et Hispan. mirare schauen, unde et Gallorum mirage Luftspiegelung et miroir Spiegel; Latin. mittere schicken, et Gall. mettre legen, setzen, stellen; Gall. mets Gericht, Speise, et Angl. meat Fleisch; German. Tisch et Angl. dish, Gericht, Schüssel; Angl. foot Speise für Menschen, et Germ. Futter für Thiere; Angl. stove Ofen et Germ. Stube. Relate ad dialectos slavicas cfr. e. g. Polon. raz einmal, Bohem. ráz Schlag, tropice Merkmal; 'олово (olowo) Russis Zinn, Bohem. Blei; лукъ (luk) Russ. Zwiebel, Boh. ein Bogen an der Armbrust; черта (tscherta) Russ. Linie, Boh. zum Teufel; часъ (tschas) Russ. Stunde, Boh. Zeit.

semper significationem e diversis eligere possent, quae systemati, cui adhaerent, vel opinionibus eorum praejudicatis aut praedilectis maxime favet; v. g. hebr. הָעַלְמָה, Jes. 7, 14.

2. Etymologia et analogia linguae.

a) **Etymologia linguae est derivatio significationis vel primigeniae ex elementis et radice vocis, vel secundariae ex primigenia ob similitudinis nexum inter utramque intercedentem.** Si v. g. quaerenda est significatio vocis *μετοικεσία*, respiciendum est ad elementa *μετα* et *οἰκεσία*, porro recurrendum ad radicem *οἶκος*, domus; inde descendit *οἰκέω*, in domo versor i. e. habito, *οἰκίζω*, habitare facio; hinc, quia *μετὰ* in compositione denotat **trans**, *μετοικίζω* significat alio in loco habitare facio, transporto; unde vocem *μετοικεσία* transportationem significare, recte colligitur. — Si vocabuli *φῶς* secundaria significatio investiganda, inquirenda est res, quae cum luce in similitudinis nexu posita est; talis autem est doctrina praestans, quae ignorantiam pellit, efficitque, ut homo, quae sobria sint ac proficua, cognoscere valeat; ergo vi etymologiae secundaria significatio vocis *φῶς* est doctrina.

b) **Analogia linguae est congruentia significationis formae alicujus aut formulae cum majori vel minori numero similium formarum aut formularum, eàdem potestate gaudentium.** Si v. g. formam *μαι*, *σαι*, *ται* saepius recurrentem statum subjecti passivum indicare viderimus, formam hanc, si denuo occurrit, etiam hic passivam habere potestatem, concludere licet. Ita etiam si saepius occurrit formula, in qua praepositio *κατὰ* cum accusativo constructa denotat, aliquid esse aut fieri juxta id, quod substantivo indicatur: formulae huic, si denuo quodam in loco occurrit, eandem vim tribuendam esse, concludere poterimus.

Attamen non obstantibus hisce usus etymologiae et analogiae linguae in cognoscendis vocum, formarum ac formularum significationibus non est constitutivus, sed tantum subsidiarius, quia non praebet certitudinem, quam hac in re solus usus loquendi suppeditat. Sic v. g. etymologia docet quidem, vocem *προφήτης* vi elementorum et radicis denotare eum, qui futura praedicit, vatem; ast non raro istam significationem voci huic tribuendo erraret interpres, quia eadem vox vi usus loquendi pluribus in locis significat religionis doctorem, qui non praedicit futura, sed voluntatem Dei hominibus pandit. Etiam similitudo sola inter notiones intercedens non sufficit ad certitudinem efficiendam. Si v. g. vocabulum *λέων* occurrit in significatione secundaria, rel regem potentem, vel heroëm, vel saevum hominem, vel virum magnanimum denotare potest. Certitudo autem, quae harum significationum voci huic conveniat hoc vel illo in loco, tum tantum adest, si ex usu loquendi constat, qua ex parte loquens similitudinem illam leonis cum homine spectare consueverit; nam etiamsi omnes has similitudines cognitas habere aut spectare potuisset, eas tamen non omnes cognitas habere aut spectare debuit. **Etymologia ergo non docet, quae voci alicui significatio tum primigenia, tum secundaria revera conveniat; sed tantum**

manifestat, quae ei convenire possit. Si vero solum possibilem significationem pandit, usum ejus non esse nisi subsidiarium, sponte consequitur. Nihilominus tamen studium ejus merito commendatur tum ob ipsum hunc usum subsidiarium, tum et praecipue quidem ideo, quod insignem opem fert memoriae in retinendis significationibus, quae vocabulis vi usus loquendi conveniunt; memoria enim ope etymologiae multos, non raro longe divergentes unius vocis notiones facilius retinet, dum in significatione prima quasi firmum habet punctum, cui reliquas notiones veluti diversis lineis et annulis, quos etymologia suppeditat, adnectore valet.

Neque analogia certam praebet significationum cognitionem; etsi enim major numerus formarum ac formularum, eâdem potestate gaudentium, simili formae et formulae significationem similem subesse probabile reddat: certitudo tamen deest. Sic v. g. magnus est numerus verborum graecorum formam *μαι* habentium, et notionem passivam exprimentium; nihilominus tamen adsunt verba in *μαι* terminata, quae passivo significatu non gaudent. Ita etiam licet praepositio *κατα* cum accusativo constructa saepe denotet aliquid esse vel fieri juxta aliquid: tamen expressio: *κατὰ Ματϑαῖον* (sc. *εὐαγγέλιον*) aliam habet significationem, denotat nempe auctorem, ita ut simul innuat, idem argumentum a pluribus litteris esse tractatum, seu a pluribus aliis Evangelia esse conscripta. **Quodsi vero analogia non certam praebere potest significationem vocum et formularum, sed nonnisi probabilem: usus ejus non est, nisi subsidiarius. Attamen haud secus atque etymologia semper est respicienda;** sicut enim cujusvis facti veritas valde firmari censetur, si ad testimonia etiam internae tum possibilitatis, tum probabilitatis notae accedunt: ita etiam significatio, quae per usum loquendi cognoscitur, nonnihil roboris et plurimum lucis nanciscitur, si analogiae et etymologiae linguae congruere intelligitur. Imo si satis manifesta est congruentia significationis primae cum elementorum potestate, vel significationis secundariae similitudo cum primigenia, et praeprimis si certae formae vel formulae significatio firmatur permagno similium formarum aut formularum, eâdem potestate gaudentium, numero, ita ut vel paucae, vel prorsus nullae adsint exceptiones: tantam ejusmodi significatio ex etymologiâ et analogiâ cognita probabilitatem acquirere potest, ut a certitudine parum absit, utque testimoniorum defectum compenset.

Corollarium. Quum usus loquendi certam praebeat significationum cognitionem, dialecti cognatae vero, etymologia et analogia nonnisi possibilem vel probabilem: patet, eum, qui praeter vel plane contra usum loquendi dialectos cognatas, etymologiam aut analogiam linguae sequitur, manifeste peccare contra leges logicae; talis enim quod solum probabile, imo quod tantum possibile est, praefert ei, quod est certum. Interpretatio itaque contra vel praeter usum loquendi suscepta nunquam admitti potest, ubicunque usus loquendi

plane cognitus est, etiamsi illa vel dialectis cognatis, vel etymologia et analogia, vel omnibus simul nitatur.

3. **Propria lectio. Etsi ab illa linguae cognitione, quae mediis enumeratis comparatur, non omnis imperfectio abesse solet: haec tamen, si non penitus tolli, certe diminui poterit lectione librorum ipsorum, in hac lingua exstantium.** Nam licet illi ipsi sint, quorum usus loquendi quaeritur, postquam tamen potior linguae pars historice fuerit cognita, egregie adhiberi poterunt ad ea facilius pleniusque cognoscenda, quae per media ante commemorata vel in obscuro, vel in incerto erant relicta, quum non raro obscuriora ejusmodi vocabula per clariora, vel per logicam plane definitionem aliis in locis explicentur, aut saltim tali in contextu legantur, qui unicam tantum notionem admittit.

Caput II.

De usu loquendi s. Scripturae, et de fontibus, unde sit cognoscendus.

§. 26.

Quaestio praevia: Num interpreti catholico ad idioma originale redire liceat?

Nonnulli contenderunt, decreto concilii Tridentini sess. IV. edito, quo versio Vulgata authentica declaratur, interpretem catholicum ad textum originalem redire prohiberi. Verba decreti haec sunt:

> **„Insuper sacrosancta synodus considerans, non parum utilitatis accedere posse ecclesiae Dei, si ex omnibus latinis editionibus, quae circumferuntur sacrorum librorum, quaenam pro authentica sit habenda, innotescat, statuit et declarat, ut haec ipsa vetus et vulgata editio, quae longo tot saeculorum usu in ipsa ecclesia probata est, in publicis lectionibus, dissertationibus, praedicationibus et expositionibus pro authentica habeatur, et nemo eam rejicere quovis praetextu audeat aut praesumat."**

Versio jam authentica esse potest strictiori et latiori sensu; strictiori sensu est authentica, si archetypum ubique locorum accuratissime repraesentat, exaequat et compensat, ita ut immunis sit ab omni omnino, etiam levissimo mendo, a versore commisso; latiori sensu, si non ab omni quidem, attamen a tali errore est aliena, quo argumenti essentia immutaretur, seu auctoris mens in essentialibus perverteretur.

Concilium Tridentinum Catholicis aditum ad textum originalem interdixisse nonnisi tum esset fatendum, si versionem Vulgatam sensu strictiori et relate ad textum ori-

ginalem declarasset authenticam; atqui neutrum locum habet, ergo etc.

1. Concilium Trid. versionem Vulgatam non strictiori, sed latiori tantum sensu declaravit authenticam, i. e. talem, quae non ab omni quidem mendo immunis, nullo tamen ejusmodi errore esset defoedata, quo in essentialibus ss. auctorum sententia ita perverteretur, ut perniciosum aliquod dogma inde colligi posset. Quod manifeste docent:

a) **Pallavicinius** dicens[1]: „Num forte inficiamur, in editione Vulgata multa esse ambigua, obscura multa, quibus lux affunditur a bibliis primorum idiomatum? Nonne illorum ope catholici interpretes passim utuntur? Nonne id etiam proxime post concilii decretum egerunt, quin et adhuc perdurante concilio? Quod palam facit, id non opponi sententiae Patrum Tridentinorum.“ — Idem confirmat.

b) **Vega, theologus concilii, qui Cardinalis a s. Cruce, postea sub Marcelli II. nomine Pontificis Romani, familiaritate erat usus, et haec refert[2]:** „Synodus non adprobavit menda, quae linguarum periti et in ss. litteris mediocriter versati in ea deprehendunt — — — atque eatenus voluit authenticam haberi, ut certum omnibus esset, nullo eam defoedatam esse errore, ex quo perniciosum aliquod dogma in fide et moribus posset colligi, atque ideo adjecit, ne quis illam quovis praetextu rejicere auderet. — — Et ne dubites de his, verissime possum tibi allegare pro his amplissimum et observantissimum s. Crucis Cardinalem, de pietate et de litteris et studiis omnibus optime meritum, qui illi sessioni et aliis omnibus praefuit, ac pridie quidem, quam illud decretum firmaret, et postea, non opinor, semel mihi testatus est, nihil amplius voluisse Patres firmare.“

c) **Bellarminus** ait[3]: Stultum est dicere, Theodotionem haereticum (ex quo quaedam in Vulgatam translata sunt) non potuisse errare, vel s. Hieronymum nunquam errasse, quum ipse in Jes. c. 19. dicat, se errasse, et ecclesia ejus correctionem receperit. Non illos auctores canonizavit ecclesia, sed tantum hanc versionem approbavit; certos nos reddere voluit, in iis, quae ad fidem et mores pertinent, nulla esse in hac versione interpretum errata.“ — Denique assertionis nostrae veritatem luculentissime contestantur

d) **ipsius concilii verba, decreto supra citato addita, quibus statuit, ut „ipsa haec vetus et vulgata editio posthac quam emendatissime imprimatur.“**

2. Concilium versionem Vulgatam sensu latiori authenticam declaravit non relate ad textum originalem, sed ratione habita aliarum versionum latinarum; nam utrumque patet ex ipsius decreti tenore, et quidem primum ex voto concilii,

1) Hist. concilii Trid. lib. VI. 17. n. 6.

2) Lib. XV. c. 9. de justificatione, ubi id agit, ut ostendat, frustra desudare Calvinum in ostendendis vitiis Vulgatae editionis.

3) Lib. II. de verbo Dei c. 11.

ut ipsa haec vetus et vulgata editio posthac quam emendatissime imprimatur, quod cum absque textus originalis usu fieri non posset, de hujus authentia et praerogativis dubium non erat; alterum ex apertis concilii verbis: „Si ex omnibus latinis editionibus etc.“ [1].

Sapienter itaque concilium decreto isto voluit *α)* **praecavere, ne Catholici, latina lingua utentes, et textus originalis ignari, in versiones inciderent a Protestantibus profectas et orthodoxiae periculosas; et** *β)* **efficere, ut ex omnibus versionibus latinis eo tempore prostantibus satque perversis illa commendaretur, quae, licet non prorsus libera ab omni, nullo tamen tali defoedata esset errore, qui pernicioso cuidam dogmati patrocinaretur, ita ut documenti instar in essentialibus fidem facientis haberi posset.**

Hocce fuisse Patrum Tridentinorum consilium, non vero prohibere Catholicis, linguarum originalium gnaris, aditum ad textum s. Scripturae originalem, insuper inde patet, quod

a) **ipsi Pontifices plures, praecipue Sixtus V. et Clemens VIII. in versionis Vulgatae emendatione codices graecos atque hebraicos adhibuerunt, ut in praefatione ad Romanam editionem legimus; quod secus**

b) **theologis catholicis non impune licuisset, ipso concilii tempore et postea idioma originale adire** (cfr. Pallavicin. l. c.); **quod saltem**

c) **Catholicorum theologorum conamina, in emendanda versione Vulgata brevi post concilium Trident. suscepta, in ipsa praefatione ad Romanam Vulgatae editionem non potuissent tanta cum laude commemori** [2]**.**

Cum jam adeundi ad idioma originale jus interpreti catholico vindicatum sit; cum porro, quo idiomate libri biblici V. F. conscripti sint, in introductione in V. T. doceatur, et libros sacros N. T. graeca lingua exaratos esse, demto Evangelio s. Matthaei et fors excepta epistola s. Pauli ad Hebraeos, quorum tamen scriptorum nonnisi graecus ad nos pervenit textus, in introductione in N. T. demon-

---

1) Salmero, qui cum Bellarmino interfuit concilio, in Prolegom. 3. „Nihil, inquit, de exemplaribus graecis vel hebraicis agebatur; tantum inter tot editiones latinas, quas nostra saecula porturierant, quaenam ex illis praestaret, sermo erat; liberum autem reliquit omnibus, qui Scripturas sacras profundius meditantur, fontes hebraicos et graecos, quatenus opus est, consulere, quo nostram vitio librariorum vel temporum injuria corruptam emendare valeant.“

Julius Rugenus, Secretarius apostolicus, lib. de Script. can. c. 44. scribit: „Cujus piae aures ferre poterunt, hebraicam editionem — — a qua omnes editiones velut a parente et fonte suo fluxerunt, correctiones derivantur et discrepantiae librariorum culpâ exortae saepius sublatae sunt, nunc explosam et damnatam esse!“

2) Cfr. Du Pin: Dissertation prélim. l. I. chap. VII. §. 3; De Azevedo: Pro Vulgata latina liber apologeticus, Olisipone 1792; Jonssens hermeneut. s. volum. II. pag. 242 seq.

stretur: restat, ut de indole linguae N. T. necessaria tradamus, quo facto et de usu loquendi N. T. justa ferri sententia, fontesque indigitari poterunt, e quibus ejus cognitio sit haurienda.

Articulus I.

De indole linguae N. T. [1])

§. 27.

Varia eruditorum hac de re judicia, et tractandorum conspectus.

De indole N. T. linguae non una erat omnium eruditorum sententia. Inde nimirum a saeculo XVII. alii stylo N. T. omnimodam puritatem et elegantiam graecam eamque atticam vindicare conati sunt (Puristae); **alii vero hebraicum quoque ejus elementum non solum agnoverunt, sed hinc inde ultra justos quoque terminos extendere adlaborarunt** (Hebraistae). Horum sententia jam sub finem saeculi XVII. dominans evasit, quin tamen priorum persuasionem, utpote doctos nactam defensores, penitus profligare valeret. **Recentissimo demum aevo contigit viris eruditis, et de philologia sacra optime meritis adeo esse felicibus, ut Hebraistarum etiam sententiam non omni ex parte veritate niti intelligentes, mediâ viâ etiam hac in re ad vera ducente incederent statuerentque, elementum fundamentale N. T. idiomatis esse linguam graecam vulgarem, ei porro impressum esse characterem linguae hebraicae et aramaicae tum quoad formam externam, tum hinc inde quoad indolem internam, et denique admixta quoque plura, quae religio christiana in usu loquendi effecerat nova.**

Hoc itaque ordine agemus de linguae N. T. elementis, nimirum quatenus est graeca, hebraistica et N. T. scriptoribus peculiaris, quo facto patebit, idioma N. T. nec pure graecam esse linguam, eamque antiquam atticam, neque adeo hebraismis ubique et aeque refertam, ut passim clamitarunt grammatici et interpretes [2]).

---

1) Cfr. Grammatik des neutestamentlichen Sprachidioms von Dr. Georg Benedict Winer. 5. verbesserte und vermehrte Auflage. Leipzig 1844. pag. 15 seqq.

2) Brevitatis causa per hebraismos designamus, quaecunque vel e lingua hebraica, vel aramaica, vel rabbinica in N. T. sunt ingressa.

א

De indole linguae N. T. fundamentali, seu de lingua N. T., quatenus est graeca.

§. 28.

Indoles linguae graecae serioris communis ac vulgaris [1]).

Aetate Alexandri M. ejusque successorum lingua graeca duplicis generis subiit mutationem internam, quatenus enata est *a)* **dialectus communis** (διάλεκτος κοινή), **i. e. lingua prosaica in libris adhibita, cujus fundamentum erat dialectus attica, ab hac vero distinguebatur receptis tum illis, quae quomodocunque erant graeca, tum pluribus provincialismis;** *b)* **dialectus vulgaris, in qua proprietates variarum prius separatarum dialectorum confluxerunt in unam, ita tamen, ut macedonica praevaleret.**

Peculiaritates dialecti communis sunt partim lexicales, partim grammaticales.

1. Lexicales: dialectus haec

a) **complectebatur voces ac vocum formas omnium dialectorum graecarum absque discrimine**, nimirum atticas, doricas, jonicas, macedonicas, syracusanas;

b) **vocibus, quae jam antiquis erant usitatae, tribuebat significationes novas, inprimis vero in verba neutra translata est significatio transitiva**; in ea

c) **voces aut vocum formae, ab antiquis Graecis raro, aut nonnisi a poëtis et in stylo sublimiori adhibitae, factae sunt usitatiores et adamatae, vel in stylum prosaicum quoque abierunt;**

d) **voces quaedam aliam, plerumque longiorem induerunt formam**; denique

e) **novae voces ac formae sunt enatae**

aa) plerumque **per compositionem;**

bb) praecipue frequentia sunt **substantiva in** μα **terminata**; orta sunt

cc) **composita cum praepositione** συν,

dd) **adjectiva in** ινος,

ee) **verba in** οω **et** ιζω, **denique**

ff) **adverbia recentia.**

2. Grammaticales sunt pauciores, et quidem

a) **in formarum doctrina: recipiebantur**

α) **flexiones nominum ac verborum, quae prius non erant in usu, et serius demum aut decurtatione aut prolongatione formarum primitivarum ortae sunt; aut quae**

---

2) Cfr. Grammatik des neutestamentl. Sprachidioms v. G. B. Winer. pag. 24 seqq.

β) **ad peculiaritates singularum dialectorum pertinebant**; inprimis huc pertinent

γ) **multorum verborum tempora analogice quidem formata, quorum tamen loco lingua antiquior aliis erat usa,** et hae ipsae temporum ac modorum formae numero auctae, quarum prius ratione habita euphoniae nonnisi singulae erant in usu, est nota serioris linguae characteristica; denique

δ) **nomina quaedam novum genus assumserunt, et ideo duplici declinationi subjecta sunt.**

b) **In syntaxi sunt paucae, quae maxime consistunt in usu negligentiori modorum cum particulis constructorum [1]).**

Hae peculiaritates in ipsa lingua graeca enatae dicuntur Alexandrinismi, non tam ideo, quod ab Alexandri demum tempore originem ducunt, quam potius eo, ut hac compellatione ceu impura seu barbara notentur. — Dialectus haec impura dicitur, quia non tantum Alexandrinismis abundat, sed etiam pro diversitate provinciarum provincialismi, et in linguam saltem vulgarem Latinismi ingressi sunt, ab eo nempe tempore, quo Graeci atque aliae etiam gentes, gracâ usae, in potestatem Romanorum redactae romanos magistratus et milites sibi praepositos habuerunt.

Cum Judaei linguae graecae cognitionem neque in scholis Graecorum, nec e libris eruditorum, sed e communi vitae usu, e frequenti cum hominibus graecis consuetudine hauserint: in aprico est, linguae graecae vulgaris indolem superius delineatam fundamentum esse ut styli versionis Septuaginta et librorum deuterocanonicorum V. F., ita et N. T. idiomatis.

Revera autem idioma N. T. ita comparatum esse, ostendunt.

---

1) Dialectum vulgarem non plene quidem habemus cognitam; ex comparatione tamen idiomatis hellenistici, quatenus non hebraizat, cum linguâ graecâ sequioris aevi in libris adhibitâ dijudicari potest, illam ab antiqua elegantia magis adhuc divergentem novas ac provinciales voces ac formas majori numero suscepisse; discrimina subtiliora in flexionibus ac constructionibus magis adhuc neglexisse; constructionibus grammaticis, originis et rationis earum oblitam, magis adhuc esse abusam, et generatim magis adhuc, quam linguam eruditorum degenerasse.

A.

Alexandrinismi in N. T.

§. 29.

Quoad peculiaritates

1. lexicales.

Lingua N. T. graeca

a) **complectitur voces et vocum formas omnium dialectorum graecarum absque discrimine,** et quidem

α) **atticas,** ut

αἐτός, aquila, Apoc. 4, 7. 8, 13. 12, 14. al.
ἀλήθειν (*αλέω* Hom.) molere, Mt. 24, 41. al.
ἵλεως, *ω*, *ὁ*, *ἡ*, pro *ἵλαος*, Hebr. 8, 12. al.
πρύμνα, *ης*, puppis, Mr. 4, 38. Act. 27, 29. 42.
σκότος, *ου*, *ὁ*, pro *σκότος*, *ους*, *τὸ*, tenebrae Hebr. 12, 18.
ὕαλος, *ου* (*ὕελον*), vitrum, crystallum, Apoc. 21, 18. 21.
φιάλη, phiala, Apoc. 5, 8. al.

β) **doricas,** ut

ἡ λιμός, *οῦ* (pro *ὁ λ.*), fames Luc. 15, 17. al.
κλίβανος (att. *κρίβανος*), fornax Mt. 6, 30. al.
πιάζω (*πιέζω*), prehendo, capio, Act. 3, 7. al.
ποία (l. *ποίη* vel *πόα*), gramen, Jac. 5, 14.

γ) **jonicas,** ut

βαθμός, *οῦ* (att. *βασμός*), gradus I. Tim. 3, 13.
γογγύζω (att. *τονθορύζω* et *τονθρύζω*), murmuro, Joann. 7, 32. al.
ῥήσσω (l. *ῥήγνυμι*), rumpo, Mr. 2, 22. 9, 18.
σκορπίζω, dissipo, Joann. 10, 12. al.

δ) **macedonicas,** ut

παρεμβολή, castra, Hebr. 13, 11. al.
ῥύμη, platea, Mt. 6, 2. al.

b) **Vocibus, quae jam antiquis erant usitatae, tribuuntur significationes novae, inprimis vero in verba neutra transfertur significatio transitiva,** ut

ἀνακλίνειν, *ἀναπίπτειν*, *ἀνακεῖσθαι*, ad mensam accumbere, saep.
ἀποκριθῆναι (praes. et aor. 1. pass. secerni, segregari; med. *ἀπεκρινάμην*, *ἀπεκρινόμην* et *ἀποκέκριμαι*, respondeo), respondere, saep.
ἀποτάσσεσθαι (disponere, ablegare), renuntiare, valedicere, Mr. 6, 46. Luc. 9, 61. al.
διαπονεῖσθαι (activ. omni studio laboro, exerceo, defatigo) indignari, Act. 4, 2. 16, 18. (apud Hom. Iliad. 9, 12. aegritudine affici, bekümmert seyn, et *τὸ πονεῖν*, dolor. Plutarch. vit. Alex. c. 22.)
ἐρεύγεσθαι (eructare, effundere), eloqui, pronunciare, Mt. 13, 35. semel.
εὐχαριστεῖν (gratum esse, gratias referre), gratias agere, saep.
θριαμβεύειν (triumphare), triumphare facere aliquem, II. Cor. 2, 14.
μαθητεύειν (discipulum esse), discipulum facere, Mt. 28, 19.
παιδεύειν (educare), castigare, Hebr. 12, 7. al.
παρακαλεῖν (advocare, hortari), rogare, Mt. 18, 32. al.

περισπᾶσθαι (activ. circumcirca detraho), distrahi negotiis, Luc. 10, 40.
συγκρίνειν (conjungere, commiscere), conferre, comparare, II. Cor. 10, 12. al.
ἀμήτωρ (absque, matre), ab ignota matre oriundus, Hebr. 7, 3.
ἀναστροφή (conversio), vita, I. Pet. 1, 17. Hebr. 13, 7.
δαίμων, δαιμόνιον (genius, daemon), spiritus malus (Byzantini adhuc, ut antiqui, adponunt *κακός*), saep.
εὐσχήμων (decorus), nobilis, Mr. 15, 43. al.
κεφαλὶς, ιδος (capitulum, trop. extrema pars cylindrorum, quibus membranae librorum apud veteres circumvolvebantur, et in quorum partibus extremis erant figurae capitum formas referentes), volumen, Buchrolle, Hebr. 10, 7.
ξύλον (lignum), arbor viva, Apoc. 2, 7. 22, 2. 14, 19.
μέθυσος, ὁ, ἡ, vinolentus, ebrius, I. Cor. 5, 11. 6, 6. de utroque sexu, cum apud antiquiores Graecos diceretur de solis feminis, de viris vero *μεθυστικός* et *μεθύων*.
ὀψάριον (diminut. ab *ὄψον*, obsonium, i. e. cibus, qui pani additur), piscis, Joann. 6, 9. al.
ὀψώνιον (ab *ὄψον* et *ὠνέομαι*, obsonium, quidquid emitur et cum pane editur) stipendium, Luc. 3, 14. al.
πτῶμα (res collapsa, ruina aedium, lapsus, Sturz), cadaver, Mt. 24, 28. al.
ῥύμη (i. q. *ὁρμή*, impetus, Thuc. 7, 70. Xenoph. Cyr. 7, 1. 31. Dionys. Hal. Ant. 5, 15) platea, Mt. 6, 2. al.
σχολή (otium), schola, Act. 19, 9.

c) **Occurrunt voces et vocum formae, ab antiquis Graecis raro, aut nonnisi a poëtis et in stylo sublimiori adhibitae,** ut

ἀλάλητος, qui ore non profertur, verbis non exprimitur, Rom. 8, 26.
ἀλέκτωρ, gallus gallinaceus, Mt. 26, 34. al.
ἔσθησις, vestis, Luc. 24, 4.
μεσονύκτιον, media nox, Luc. 11, 5. al.
αὐθεντεῖν, dominari, I. Tim. 2, 12.
βρέχειν, irrigare, Mt. 5, 45. al.

d) **Non desunt voces, quae aliam, plerumque longiorem induerunt formam,** ut

αἴτημα (ant. *αἴτησις*), res petita, Luc. 23, 24. al.
ἀνάθεμα (*ἀνάθημα*), quod Deo sacratur, quod est delendum etc. Rom. 9, 3. al.
ἀποστασία (*ἀπόστασις*), defectio, Act. 21, 21. II. Thess. 2, 3.
ἀργός, ή, όν (*ἀργός, όν*), otiosus, inutilis, perniciosus, malus, Mt. 12, 32.
ἀροτριᾶν (*ἀροῦν*), arare, Luc. 17, 7. I. Cor. 9, 10.
βασίλισσα (*βασίλεια*), regina, Mt. 12, 42. al.
βιβλαρίδιον (*βιβλίδιον, βιβλιδάριον*), libellus, Apoc. 10, 2. 8. 9, 10.
γενέσια (*γενέθλια*), natalitia, Mt. 14, 6. Mr. 6, 21.
γλωσσόκομον (*γλωσσοκομεῖον*), loculus, marsupium, Joann. 12, 6. 13. 29.
δεκατοῦν (*δεκατεύειν*), decimas postulare, accipere, Hebr. 7, 6. 9.
ἔκπαλαι (*πάλαι*), jam dudum, II. Pet. 2, 3. 3, 5.

ἐξάπινα (*ἐξαπίνης*), subito, reperte, Mr. 9, 8.
ἔχθες (*χθές*), heri, Joann. 4, 52.
ἐκχύνειν (*ἐκχέειν*), effundere, effundendo perdere, saep.
ἐλεεινός (*ἐλεινός*), miser, I. Cor. 15, 19. Apoc. 3, 17.
ἐξυπνίζειν (*ἀφυπνίζειν*), e somno excitare, Joann. 11, 11.
καταποντίζειν (*καταποντοῦν*), in pontum demergere, Mt. 14, 6. 18, 6.
καύχησις (*καύχημα*), gloriatio, II. Cor. 7, 14. al.
λυχνία (*λυχνίον*), candelabrum, Mt. 5, 15. al.
μελίσσιος (*μελίσσειος* — *αῖος*), apiarius, Luc. 24, 42.
μετοικεσία (*μετοίκησις*), migratio e sedibus domesticis, Mt. 1, 11. 12, 17.
μοιχαλίς (*μοιχάς*), moecha, adultera, Rom. 7, 3. al.
νοσσιά (*νεοσσιά*), pullus avium, Luc. 13, 34.
νουθεσία (*νουθέτησις*), admonitio, I. Cor. 10, 3. al.
ὀπτασία (*ὄψις*), visio, Luc. 1, 22. al.
πετάομαι (*πέτομαι*), volare, Apoc. 4, 7.
στήκω (*ἕστηκα*), sto, Mr. 11, 25. al.
συγκυρία (*συγκύρησις*), casus, Luc. 10, 31.
ψεῦσμα (*ψεῦδος*), mendacium, Rom. 3, 7.
ψιθυριστής (*ψίθυρος*), susurro, Rom. 1, 30.
ψιχίον (*ψίξ*), mica, frustulum, Mt. 15, 27. al.

e) **Denique novae voces et formae in N. T. inveniuntur, plerumque** enatae

aa) **per compositionem,** ut
αἱματεκχυσία, sanguinis effusio, Heb. 9, 22.
ἀλεκτοροφονία, gallicinium, Mr. 13, 35.
ἀλλοτριοεπίσκοπος, alienorum appetitor, I. Petri 5, 14.
ἀνθρωποπάρεσκος, qui hominibus placere studet, Eph. 6, 6. Col. 3, 2.
ἀντίλυτρον, pretium redemtionis, I. Tim. 2, 6.
μονόφθαλμος, luscus, Mt. 18, 9. Mr. 9, 47.
σιτομέτριον, frumenti mensura, Luc. 12, 42.
ἀγαθουργεῖν, bene facere, I. Tim. 6, 18.
αἰχμαλοτίζειν, captivum ducere, Luc. 21, 24. Rom. 7, 23.
ἀποκεφαλίζειν, amputare caput, Mt. 14, 10. al.
καλοποιεῖν, bene facere, recte agere, II. Thess. 3, 13.
λιθοβολεῖν, lapidibus petere, Mt. 23, 37. al.
οἰκοδεσποτεῖν, rem familiarem administrare, I. Tim. 5, 14.
ὀρθοποδεῖν, rite et sancte vivere, Gal. 2, 14.
παραδειγματίζειν, ignominiae exponere, Mt. 1, 19. Heb. 6, 6. et alia.

bb) **Substantiva terminata in** *μα*, ut
ἀνταπόδομα, retributio, Luc. 14, 12. Rom. 11, 9.
βάπτισμα, immersio, baptisma, Mt. 3, 7. al.
γέννημα, progenies, Mt. 3, 7. al.
κατάλυμα, deversorium, Luc. 2, 7. 22, 11. Mr. 14, 14.

cc) **Substantiva cum praepositione** *συν* **composita,** ut
συμμαθητής, condiscipulus, Joann. 9, 16.
συμπολίτης, qui ejusdem est civitatis, Eph. 2, 19.

dd) **Adjectiva in** *ινος*, ut
καθημερινός, quotidianus, Act. 6, 1.

ὄρθρινος, matutinus, Apoc. 22, 16.
ὀστράκινος, testaceus, fictilis, II. Tim. 2, 20. II. Cor. 4, 7.

ee) **Verba in** *οω* **et** *ιζω*, ut
ἀνακαινόω, renovo, II. Cor. 4, 16. Col. 3, 10.
ἐξουδενόω, contemno, contumeliose tracto, Mr. 9, 12.
θεατρίζω, expono ut in theatro, Hebr. 10, 33.
φυλακίζω, custodiae trado, Act. 22, 19. etc.

ff) **Adverbia nova,** ut
πάντοτε (*διὰ παντός*, *ἑκάστοτε*), semper, Mt. 26, 11. saep.
παιδιόθεν (*ἐκ παιδίου*), a pueris, Mr. 9, 21.
πανοικί (*πανοικίᾳ*, *πανοικησίᾳ*), cum tota domo, Act. 16, 34. etc.

§. 30.

Quoad peculiaritates

2. grammaticales.

a) **In formarum doctrina occurrunt in N. T.**

α) **Formae antiquiori linguae incognitae,** ut
dativ. *νοΐ* loco *νῷ*, Rom. 7, 25. al.
imperat. *κάθου* l. *κάθησο*, Mt. 22, 44. al.
perfect. *ἔγνωκαν* l. *ἐγνώκασι*, Joann. 17, 7.
conjunct. fut. *καυθήσωμαι*, I. Cor. 13, 3. etc.

β) **Flexiones nominum ac verborum, quae prius ad proprietates singularum dialectorum pertinebant,** ut

αα) **atticae,** v. g. *βούλει* (*βούλῃ*), Luc. 22, 42; *ὄψει* (*οψῃ*), Joann. 11, 40.

ββ) **doricae,** ut *ἀφέωνται* (*ἀφεῖνται*), Mt. 9, 2. 5. al.; *ἤτω* (*ἔστω*), I. Cor. 16, 22. Jac. 5, 12. etc.

γγ) **jonicae,** ut *γήρει* (dativ. loco *γήρεϊ*), Luc. 1, 36; *εἶπα* (aor. 1.), Mt. 26, 25. al.

γ) **Tempora verborum analogice quidem formata, quorum tamen loco lingua antiquior aliis erat usa,** ut: *ἡμάρτησα* pro *ἥμαρτον*, Rom. 5, 14. al.; *φάγομαι* fut. loco *ἔδομαι*, Jac. 5, 8. etc.

δ) **Nomina quaedam aliud genus nacta,** ut: *ἡ* loco *ὁ βάτος*, rubus, Mr. 12, 26. Luc. 6, 44; *τὸ ἔλεος, ους*, loco *ὁ ἔλεος, ου*, misericordia, Luc. 10, 37. al. etc.

b) **In syntaxi:**

α) *ὅταν* cum indicativo praeteriti loco optativi, v. g. Mr. 3, 11; *εἰ* cum conjunctivo Apoc. 11, 5; *ἵνα* cum indicativo praesentis I. Cor. 4, 6. Gal. 4, 17.

β) Constructiones verborum, ut *γεύεσθαι* cum accusativo Joann. 2, 9. al.; *προσκυνεῖν* cum dativo, Mt. 2, 2. 8. al.

γ) Vis conjunctionis *ἵνα* debilitata in formulis, ut *θέλω ἵνα* Mr. 6, 25. al., *ἄξιος ἵνα* Joann. 1, 27. etc.;

δ) usus infinitivi (*τοῦ ποιεῖν*) ultra terminos naturales;

ε) usus conjunctivi loco optativi in oratione historica post praeteritum, et generatim raritas optativi, qui e lingua Neograecorum plane exulavit;

ζ) usus frequentior infinitivi post μέλλειν, θέλειν etc.;

η) declinatio neglecta, ut εἷς καθεῖς (ad imitationem formulae ἓν καθέν) Mr. 14, 19. Joann. 8, 9; καθεῖς Rom. 12, 5.; ἀνὰ εἷς Apoc. 21, 21.; εἷς παρ' εἷς Mr. 14, 19. Joann. 8, 9. nulla praepositionum ratione habita.

Ex dictis patet, in lingua N. T. graeca sat multos occurrere Alexandrinismos. Sed praeter hos non desunt, ut docebit

§. 31.

B) Judaismi et provincialismi.

1. Quemadmodum Judaei graece loquentes ad notiones suas peculiares sive religiosas, sive politicas, sive domesticas exprimendas uti cogebantur vocabulis, quorum significationes notionibus graecis analogae quidem erant, objecta vero apud Graecos aut alia, aut alio modo comparata designabant: ita et N. T. auctores eundem usum loquendi observare tenebantur. Peculiaritates hae commode dici possunt Judaismi, quorum quaevis fere ss. litterarum pagina exempla suppeditat. Cfr. v. g. voces: νόμος (de lege mos.), προφήτης, συναγωγή, προσευχή, το ἱερόν, ὁ ναός, ἀρχιερεύς, λευῖται, φυλακτήριον, κράσπεδον, κρίσις (de judicio septemvirali) etc.

2. In epistolis Pauli Ap., Tarso, Ciliciae metropoli, oriundi, Cilicismos [1]) occurrere, mirum esse nequit, cum stylus epistolaris sermone familiari utens minime respuat voces ac formulas, in vulgari sermone provinciae alicujus usitatas. Quod revera locum habere, jam antiqui observarunt. Sic s. Hieronymus ad Algasiam [2]) ait: „Multa sunt verba, quibus juxta morem urbis et provinciae suae familiarius Apostolus utitur, e quibus exempli gratia pauca ponenda sunt: Mihi autem parum est judicari ab humano die (I. Cor. 4, 9. [3]); et οὐ κατενάρκησα ὑμῶν (non molestus fui vobis mercede a vobis exigenda II. Cor. 11, 9. 12, 13. seq.); et μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω (nemo vos palma fraudet Coloss. 2, 8.), quibus et aliis verbis usque hodie utuntur Cilices. Nec hoc miremur in Apostolo, si utatur ejus linguae consuetudine, in qua natus est et nutritus, cum Virgilius, alter Homerus, patriae suae sequens consuetudinem, sceleratum frigus appellet."

Recentiores praeterea Cilicismis adnumerant: ἐκκακεῖν (succumbere labori) in significatione despondere animum prae metu, II. Cor. 4, 16. Eph. 4, 13.; εὐδοκία (benevolentia, amor) in sign. votum, desiderium, Rom. 10, 1.; καταργεῖν (otiosum, inutile reddere), destruere, abrogare, II. Cor. 3, 14.; περικάθαρμα (perpurgamentum),

---

1) Arigler herm. pag. 97 seq.
2) Quaest. X. opp. tom. IV. pag. 204. edit. Martianay.
3) Cfr. nostrum: Tagsatzung.

hominum pessimus, I. Cor. 4, 13.; *προσαγωγή* (adductio), accessus, Rom. 5, 2. al. [1])

§. 32.

C) Latinismi.

Quodsi coll. §. 28. Latinismi stricte tales facile ingredi poterant in linguam Judaeorum graecam, facilius adhuc in opera eorum auctorum transierunt, qui Romae diutius morati in usum Romanorum, ut s. Marcus, aut Italorum, ut s. Lucas, scripserunt. **Occurrere Latinismos in lingua N. T. graeca, docent**

1. Vocabula, ut: *ἀσσάριον*, Mt. 10, 29. Luc. 12, 6.; *δηνάριον*, Mr. 6, 37. 12, 15. al.; *κεντυρίων*, Mr. 15, 39. 44. 45.; *κῆνσος*, Mt. 17, 25. 22, 17. 19. Mr. 12, 15.; *κολωνία*, Act. 16, 12.; *κουστωδία*, Mt. 27, 65. 66. 28, 12.; *λεγέων*, Mr. 5, 9. 15. Luc. 8, 30.; *μάκελλον*, I. Cor. 10, 25.; *μεμβράνα* (quo tamen jam Strabo usus est), II. Tim. 4, 13.; *μόδιος*, Mt. 5, 15. al.; *ξέστης*, Mr. 7, 4. 8.; *πραιτώριον*, Mt. 27, 27. coll. cum Mr. 15, 16.; *σιμικίνθιον*, Act. 19, 12.; *σικάριος*, Act. 21, 38.; *σπεκουλάτωρ*, Mr. 6, 27.; *φραγέλλιον*, Joann. 2, 15.

2. Formulae, ut: *δὸς ἐργασίαν*, Luc. 12, 58.; *ἔχε με παρῃτημένον*, Luc. 14, 18. 19.; *ἱκανὸν λαμβάνειν*, Act. 17, 9.; *ἱκανὸν ποιῆσαι τῷ ὄχλῳ*, Mr. 15, 15.

ב

De elemento hebraico linguae N. T.

§. 33.

Genesis hebraismorum.

In linguam Judaeorum graecam etiam peculiaritates linguae hebraicae et aramaicae esse ingressas, jam a priori supponere fas est; etenim experientia teste

1. habitus externus linguae vernaculae nobis quasi innatus tantum exserit influxum in linguam, quam didicimus, peregrinam, ut ab eo solum vi reflexionis et consuetudinis, et vix unquam penitus liberemur;

2. proprietates internae idiomatis vernaculi lexicales, praecipue vero significationes derivatae vocabulorum patriorum facillime transferuntur in voces peregrinas, quae illis in significatu originario respondent;

3. phrases quaedam in idiomate domestico frequentius recurrentes in lingua quoque peregrina lubenter exprimuntur.

Quae cum in genere ita se habeant, quoad N. T. auctores in specie observandum est:

---

1) Cfr. tamen Wineri grammat. pag. 31. edit. 5.

a) eis, Judaeis natis, non fuisse curam linguae graecae purioris; *b)* linguam Graecorum prostantem nihil obtulisse, quod significandis grandibus et sublimibus religionis christianae phaenomenis fuisset aptum; contra autem in versione Septuaginta jam prototypum quasi linguae Judaeorum graecae adfuisse, ita ut in Judaeorum religione, cui christiana baseos instar innitebatur, termini religiosi cum notionibus religiosis arctissime jam essent complexi.

Inde vero simul intelligitur:

α) **In graecam N. T. linguam hebraismos transiisse, quin cum nonnullis statuendum sit, auctores sacros graece scribenda prius hebraice vel aramaice mente concepisse, quae sententia utique Apostolis, Jesu Christi doctrinae praeconibus, est indigna, conditioni eorum internae et externae contraria, operique ab ipsis felicissime perfecto repugnans;**

β) **Hebraismos apud libere scribentes N. T. auctores numero pauciores occurrere, quam in versionibus V. F., et in hellenistice excultis N. T. scriptoribus** (ss. Paulo, Luca et Joanne) **rarius inveniri, quam in Palaestinensibus proprie dictis** (s. Matthaei interprete, s. Petro); **denique**

γ) **non omnes hebraismos insciis auctoribus in N. T. migrasse, sed plures consulto esse retentos, ut et hoc modo concentus s. Scripturae utriusque testamenti non in rebus solum, sed in ipsis quoque verbis observaretur.**

Revera autem linguam N. T. hebraizare, docet tum habitus ejus externus, tum indoles interna.

§. 34.

I. Quoad habitum externum.

Linguae N. T., ut hebraicae, peculiaris est

a) **repraesentatio, qua res oculis quasi subjiciuntur** (Anschaulichkeit); **unde usus praepositionum loco casuum simplicium graecorum; unde circumstantiis exornata rerum delineatio** (Umständlichkeit des Ausdrucks); v. g.

α) **phrases:** *φεύγειν ἀπὸ προσώπȣ τινός* Apoc. 20, 11.; *γράφειν διὰ χειρός τινός* Act. 15, 23.; *πάντες ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου* Act. 8, 10.; *καὶ ἔσται . . . καὶ ἐκχεῶ* Act. 2, 17. et similia;

β) **formula narrandi:** *καὶ ἐγένετο* saep.;

γ) **posita pronomina personalia aut demonstrativa post relativa.**

b) **Simplicitas, imo monotonia, qua logice magis coordinando, quam subordinando praepositiones construuntur, et sententiae sententiis adjunguntur;** unde in N. T. explicatur

α) frequentissimus particulae *καὶ* et rarus reliquarum conjunctionum usus, quarum ipsarum Graeci magna gaudent copia, quo fit, ut oratio horum sit periodica et rotunda, illa vero N. T. membratim incedat;

β) uniformitas temporum adhibitorum;

γ) usus rarior constructionis participialis Graecis admodum variae; denique

δ) in oratione historica fere ubique directa verborum alterius inductio, et quod inde sequitur, rarus modi optativi usus.

II. Quoad indolem internam, eamque

§. 34.

A. Lexicalem.

In lingua N. T. accurrunt

1. Voces hebraicae et aramaicae, ut:

ἀββᾶ, pater, hebr. אַב, Mr. 14, 36. Rom. 8, 5.
ἀκελδαμά, ager sanguinis, chald. חֲקֵל דְּמָא, Mt. 27, 8. Act. 1, 19.
ἀλληλούϊα, laudate Deum, hebr. הַלְלוּ־יָהּ, Apoc. 19, 1. 3. 4. 6.
ἀμήν, vere, ita fiat etc. herbr. אָמֵן, saep.
βεελζεβούλ, ὁ ἄρχων τῶν δαιμονίων, Mt. 12, 24. al., hebr. בַּעַל זְבֻל.
βηθεσδά, Bethesda, nom. pr., syr. chald. בֵּית חִסְדָּא, Joann. 5, 2.
βοανεργές, filii tonitru, hebr. בְּנֵי רֶגֶשׁ, Mr. 3, 17.
γαββαθᾶ, suggestus, ab hebr. גַּבָּה, Joann. 19, 3.
γεέννα, nom. pr. vallis Hinnom, ab hebr. גֵּיא, vallis, et nom. pr. הִנֹּם, Mt. 5, 22. al.
γολγαθᾶ, nom. pr. a chald. גָּלְגָּלְתָּא, Mt. 27, 33. Joann. 19, 17.
ἐφφαθά, aperitor, imp. pass. conjug. Etphpaël, Mr. 7, 34.
ἠλὶ, ἠλὶ et *ἠλωΐ, ἠλωΐ λαμὰ βαβαχθανί*, Deus mi, Deus mi, quare me dereliquisti! ab hebr. אֵלִי, chald. אֱלָהִי, hebr. לָמָה et syr. ch. שְׁבַקְתַּנִי, Mt. 27, 46. Mr. 15, 34.
κορβᾶν, munus Deo oblatum, hebr. קָרְבָּן, Mr. 7, 11.
μαμμωνᾶς, divitiae, Mammon idolum, chald. מָמוֹנָא, Mt. 6, 24. al.
μαρὰν ἀθά, Dominus nostra venit, syr. ch. מָרַנָא אֲתָה, I. Cor. 16, 22.
μεσσίας, unctus, rex, Messias, hebr. מָשִׁיחַ, Joann. 1, 42. 4, 25.
πάσχα, agnus pasch., festum pasch., chald. פַּסְחָא, hebr. פֶּסַח, transitus, saep.
ῥαββί, magister, hebr. רַבִּי, Mt. 23, 8. al.
ῥαββουνί, magister, hebr. רַבּוּנִי, Mr. 8, 51. Joann. 20, 16.
ῥακά, vacuus, vanus, chald. רֵיקָא, Mt. 5, 22.
ταλιθὰ κοῦμι, puella surge, syr. טְלִיתָא קוּמִי, Mr. 5, 41.
ὡσαννά, salutem largire, quaeso, hebr. הוֹשִׁיעָה־נָּא, Mt. 21, 9. al. [1])

2. Significationes hebraicae, i. e. notiones in vocabula graeca ex hebraicis, in prima significatione respondentibus, translatae; praeterea significationes, quae quidem in scriptoribus graecis, ast nonnisi rarissime, in N. T. autem

---

2) Non omnes voces ac formulae superius nominatae hebraismi stricte tales dici possunt; nam aliae sunt nomina propria; aliae retineri debebant, ne lector sequentia ignoraret; aliae a scriptoribus sacris qua termini religiosi consulto retentae sunt.

frequentius inveniuntur, quoniam hebraicis vel aramaicis vocibus insunt, quae graecis illis in prima significatione respondent; nam et in his supponere licet, patriam consuetudinem secutos esse N. T. scriptores. Illas adnumeramus hebraismis perfectis, has imperfectis, quatenus per hebraismos perfectos intelligimus ejusmodi voces, significationes, phrases et constructiones, quae linguae hebraicae vel aramaicae soli sunt propriae, et ideo ex hacce in idioma hellenisticum transierunt; imperfecti autem hebraismi sunt voces, significationes, phrases ac constructiones, quae inveniuntur quidem in prosa Graecorum, sed verosimiliter e lingua patria desumtae sunt, quia haec N. T. auctoribus erat familiaris, uberior autem linguae graecae cultioris cognitio in iis non est supponenda.

Significationes ejusmodi sunt

a) **derivatae,** ut vocum

αἰών (aevum, aeternitas) significatio mundus, Hebr. 1, 2. al. ad instar hebr. עוֹלָם;

ἀποκρίνεσθαι (secerni, respondere) signif. loqui incipere, alloqui, Mt. 17, 4. al. ad instar hebr. עָנָה;

εἷς (unus) sign. primus, Mt. 28, 1. al. ad instar hebr. אֶחָד;

ἐρωτᾷν (interrogare) sign. rogare, Mt. 15, 23. al. ad instar hebr. שָׁאַל;

κτίσις (creatio, actus creandi) sign. res creata, creatura, Mr. 10, 6. al. ad inst. chald. בְּרִיָּה;

b) **tropicae,** ut in vocabulis

νύμφη (sponsa) significatio nurus, Mt. 10, 35. ad inst. hebr. כַּלָּה;

γλῶσσα (lingua) sign. natio, Apoc. 5, 9. al. ad instar hebr. לָשׁוֹן;

περιπατεῖν (ambulare) sign. vivere, Eph. 4, 1. al. ad inst hebr. יֵרֵךְ et הָלַךְ;

χεῖλος (labium) sign. lingua, I. Cor. 14, 21. ad inst. hebr. שָׂפָה etc.;

c) **Graecis rarae, Hellenistis frequentes,** ut

ἀνάγκη (necessitas) sign. tribulatio (Diod. Sic. 4, 43.) Luc. 21, 23. al. ad inst. hebr. צָרָה, צַר, מְצוּקָה, מָצוֹק;

πέρατα τῆς γῆς (termini terrae) longinquae terrae regiones (Thucid. 1, 69. Xenoph. Aeges. 9, 4.), Rom. 10, 18., ad inst. hebr. אַפְסֵי אֶרֶץ;

χεῖλος (labium), littus (Herodot. 1, 191. al.) Hebr. 11, 12. ad inst. hebr. שָׂפָה etc.

3. Integrae phrases idiomati patrio admodum usitatae imitando versae sunt in graecum, ut:

αἷμα ἐκχέειν, trucidare, Act. 22, 20. al. ad instar hebr. שָׁפַךְ דָּם;

ἀνίσταναι σπέρμα τινί, sobolem procreare alicui, Mt. 22, 24., ad inst. hebr. הֵקִים זֶרַע;

ἀπέρχεσθαι vel *ἀκολουθεῖν ὀπίσω*, sequi aliquem, Mr. 1, 20. Joann. 2, 19. al. ad inst. hebr. הָלַךְ אַחֲרֵי;

γεύεσθαι θανάτου, mortem subire, mori, Mt. 16, 28. al. ad instar talm. טְעַם מִיתָא;

ζητεῖν ψυχήν, vitae insidiari, Mt. 2, 20. al. ad instar hebr. בִּקֵּשׁ נֶפֶשׁ;

ποιεῖν ἔλεος μετά τινος, Luc. 1, 72. 10, 37. ad inst. hebr. עָשָׂה חֶסֶד עִם;

πρόσωπον λαμβάνειν, partium studio teneri, Luc. 20, 21. al. ad inst. hebr. נָשָׂא פָּנִים etc.

4. **Derivata formata sunt in lingua graeca ad similia patria exprimenda**, ut:

ἀναθεματίζειν ab *ἀνάθεμα*, ut הֶחֱרִים a חֵרֶם;
ἐγκαινίζειν ab *ἐγκαίνια*, ut חָנַךְ et חֲנֻכָּה se habent;
σκανδαλίζειν - εσθαι a *σκάνδαλον*, ut נִכְשַׁל et הִכְשִׁיל a כָּשַׁל;
σπλαγχνίζεσθαι a *σπλάγχνα*, ut substantivi רַחֲמִים existit verbum רִחַם etc.

§. 36.

B. Grammaticam.

Peculiaritates grammaticales in lingua N. T. graeca e penu linguae hebraicae desumtas pauciores occurrere, mirum esse nequit; nam *a)* structura linguae hebraicae grammatica, in essentia a graeca plane diversa Judaeis graece loquentibus non poterat non esse impedimento, quominus constructiones patriae suae linguae graeco idiomati adtemperarent; dein *b)* grammaticis idiomatis peregrini regulis nemo non multo facilius assuefit, quam copiae verborum ac phrasium, aut toto linguae peregrinae habitui externo, quia regulae syntacticae, relate ad vocum et phrasium copiam pauciores, loquendo menti saepius obversantur; hinc longe plurimae N. T. constructiones bene graecae sunt, et auctores ejus vel talibus assueverunt proprietatibus syntaxeos graecae, quales a genio linguae patriae prorsus diversae sunt, uti discrimina inter diversa tempora praeterita; constructio verborum cum particula *ἄν*; attractio relativi; constructio: *οἰκονομίαν πεπίστευμαι*; numerus singularis verbi cum plurali neutro et alia.

Perfectis hebraismis adnumeramus:

a) **Imitationem verbalem hebraicarum, a genio linguae graecae alienarum constructionum**, ut:

ὁμολογεῖν ἐν τινί, profiteri aliquem, Mt. 10, 32. ad instar hebr. הוֹדָה sequente בְּ;
προσέθετο πέμψαι, iterum misit, Luc. 20, 11. 12.
προσέθετο συλλαβεῖν, insuper comprehendit, Act. 12, 3. ad inst. hebr. יָסַף Genes. 4, 2.
εἰ δοθήσεται, formula jurandi sensu negativo, Mt. 8, 12. al.

b) **Duplicationem vocabuli ad exprimenda distributiva**, ut:

δύο δύο loco *ἀνὰ δύο* Mr. 6, 7. ad inst. hebr. שְׁנַיִם שְׁנַיִם Gen. 6, 19. 20.;
συμπόσια συμπόσια loco *ἀνὰ συμπόσια* Mr. 6, 39. etc. [1])

---

1) Cfr. Wineri grammat. pag. 42 seqq.

Ad hebraismos N. T. merito etiam referuntur

§. 37.

Rabbinismi [1]).

Cum Judaei non minus ac aliae gentes ad eruditam rerum tractationem semet accingere coepissent scholasque excitassent [2]), solus vitae communis loquendi usus non amplius sufficiebat; sed ad abstractiores notiones suas designandas vel novos terminos invenire, vel jam prostantes novis significationibus donare cogebantur.

Omnes jam termini ab eruditis Judaeis vel recenter inventi, vel nova significatione donati ad notiones suas abstractiores exprimendas rabbinismi dicuntur, nomine repetito a titulo judaico eruditorum hujus gentis usitatissimo רַבִּי, רַב, רַבָּנִין, רַבָּן,

Neque a N. T. rabbinismos plane abesse posse, jam inde pateret, quod s. Paulus celebratissimi rabbini erat discipulus, et Jesus ipse ejusque Apostoli non cum rudi solum plebe, sed cum eruditis quoque rem habebant; imo ne populus quidem ipse, utpote qui totus ab ore rabbinorum pendebat, illorum terminorum prorsus ignarus esse potuit. — Clara autem testimonia hujus rei sunt in N. T.

a) **voces ac formulae:** regenerari, renasci, nova creatura, solatium Israëlis, qui longinqui sunt, minimi, caro et sanguis etc., quae apte explicari non possunt, nisi rabbinismi in subsidium vocentur. Porro huc pertinet

b) **citandi modus,** quem rabbinicum esse sequentia exempla ostendunt: Jesus coll. Mr. 12, 26. et Luc. 20, 37. allegat Exod. c. 2—4. rabbinica citandi formula: *ἐπὶ τῆς βάτου*, in rubo, i. e. in eo pentateuchi loco, qui rubi ardentis historiam continet; s. Paulus Rom. 11, 2. citat I. Reg. c. 17—19. formula: *ἐν Ἠλίᾳ*; ibid. 15, 10. Psalmum 67. verbis: „Laetamini gentes cum plebe ejus.“ Huc etiam

---

1) Arigleri herm. bibl. pag. 88. 89.

2) Hoc jam ante aeram christianam factum esse, inde patet, quod *a)* in pluribus ipsius N. T. locis doctores judaici variis nominibus designati commemorantur, ut: *γραμματεῖς, συνέτοι, σόφοι, νομικοὶ, νομοδιδάσκαλοι, ῥαββὶ,* iisque opponuntur *ἀγράμματοι, νήπιοι, ἰδιῶται, μικροί.* Cfr. v. g. Mt. 7, 29. 11, 25. Luc. 10, 21. Mt. 22, 35. coll. cum Mr. 12, 28. Luc. 5, 17. 21. Mt. 23, 7. 8. Act. 4, 13. coll cum Joann. 7, 15. Mt. 11, 25. 10, 42. et alia plura. *b)* Luc. 2, 46. Jesum parentes inter eruditos sedentem invenisse leguntur. *c)* Joann. 7, 15. Judaei mirantes dicunt: „Unde hic (Jesus) litteras novit, eas non edoctus?“ *d)* Act. 5, 34. Gamaliel, Pauli Ap. magister, celeberrimus inter Judaeos sistitur doctor. *e)* Act. 6, 9. commemorantur Hierosolymis scholae Alexandrinorum, Cyrenensium, Libertinorum, illorum ex Asia et Cilicia. *f)* Luc. 11, 52. alluditur ad mores, qui, ut ita dicamus, in promotione ad gradum doctoratus observabantur; *g)* in talmude scholae Hilelis et Schamai 40 circiter annis ante Christum floruisse dicuntur, et earum controversiae eruditae de divortio, de resurrectione mortuorum, de praecepto maximo, de poena adulterae non ceu recens demum enatae, sed diu jam agitatae in N. T. repraesentantur.

referendum est dictum Christi in cruce pendentis Mt. 27, 46. „Ἠλὶ, ἠλὶ λαμὰ σαβαχθανί, quo citavit Psalmum 22. (Vulg. 21.) de passione Messiae agentem, Judaeos ipsi illudentes commonefacturus, se morte sua ignominiosa non obstante esse Messiam, quia passio haec ad minimas fere circumstantias jam descripta est a Davide propheta eo in Psalmo, qui incipit verbis: Ἠλὶ, ἠλὶ λ. Veteres namque Judaei eruditi fusiora s. Scripturae loca, fere ut Muhamedani suras Corani, aut commemorato nomine personae, loci vel rei, cujus ibidem praecipue mentio fit, allegabant; aut etiam verbis initialibus citabant. Denique

c) **argumentandi et elocutionis ratio Paulina saepe non tam judaica in genere, quam in specie rabbinica est** [1]).

§. 38.

ג

De elemento christiano linguae N. T.

Huc usque de lingua N. T. egimus, qualis in omnibus libris, qui profecti sunt a Judaeis graecâ utentibus magis minusve obvia est, et ideo lingua hellenistica communis dici potest. Ast

1. religio christiana partim novas notitias attulit, partim priores ad majorem perfectionis gradum adduxit; hinc ad notiones novas, quas proponebant, significandas sacri N. T. auctores aut novis terminis uti debebant, aut voci-

---

1) Praeter hebraismos, aramaismos et rabbinismos quidam etiam arabismos et persicismos libris N. T. tribuerunt. Ast 1) relate ad arabismos statuendum: Quum in paucis monumentis, quae de ceteris dialectis ad nos pervenerunt, certe non omnes earum divitiae exstent, contra vero in arabicis, quorum sat magna tum varietas, tum copia adest, feliciter adhuc inveniantur: in libris N. T. voces et formulas occurrere, quae nunc jam nonnisi ex usu loquendi arabico illustrari possunt, v. g. facilius est, camelum per foramen acus pertransire etc., concedi quidem potest; eas vero dialecto huic esse peculiares, negandum, et ideo arabismi stricte tales rejiciendi sunt, idque eo magis, quia *a)* lingua Palaestinensium proxime ad syriacam accedit, ab arabica valde divergentem; *b)* commercium Palaestinensium cum Arabibus aetate Christi fere nullum erat; denique *c)* minime indubia et omni exceptione majora sunt exempla, quibus ad arabismos in N. T. statuendos et comprobandos utuntur; etenim partim arabismus absque necessitate in subsidium vocatur; partim explicatio inde petita vel contextui, vel historiae non congruit; partim denique leges justae comparationis inter voces perperam violantur. — Quod 2) persicismos attinet, Judaei quidem non modo longiori tempore Persis subjecti, sed et postea, a jugo eorum liberati, ultra saeculum arcto in nexu cum eis positi, imo Graeci ipsi vario modo iisdem permixti erant, ideoque mirum non foret, si persicae quoque linguae peculiaritates in idioma Judaeorum graecum immigrassent. Et revera voces quaedam biblicae, ut ἀγγαρεύειν cogere, γάζα thesaurus, μάγος sapiens, μαργαρίτης unio, μεγιστᾶνες proceres, persicae originis merito habentur. Sed cum vocabula singula haud sufficiant ad peculiare elementum linguae constituendum, et cum loquendi formulae ac constructiones persicae non adsint: persicismi in N. T. temere statuerentur. Conf. Arigleri herm. pag. 90 seq.

bus et formulis jam prostantibus novos significatus tribuere cogebantur, quo v. g. referendae sunt

a) **significationes vocum ac formularum,** ut:

ἅγιοι (sancti) de Christianis, quatenus per Sacramenta a peccatis mundantur, cum Deo uniuntur et ad vitam sancte agendam destinantur, Rom. 1, 7. Eph. 1, 4. al.

ἀμνὸς τοῦ θεοῦ de Christo, Joann. 1, 29. 36. al.

ἀντίχριστος, Christi adversarius, I. Joann. 2, 18. al.

ἄπιστος cum derivatis *ἀπιστέω* et *ἀπιστία* de eo, qui in Jesum Christum, Dei Filium et generis humani Salvatorem non credit, II. Cor. 4, 4. I. Tim. 1, 13. Mr. 16, 16. al.

ἀπολύτρωσις, redemtio e potestate peccati, maledictionis, diaboli et mortis per sanguinem Christi in pretium redemtionis effusum, Rom. 3, 24. I. Cor. 1, 30. al.

ἀπόστολος et *ἀποστολή* de legatis Jesu Christi eorumque munere, Mt. 10, 2. Mr. 6, 30. Act. 1, 25. al.

βαπτίζειν, *βάπτισμα* et *βαπτισμός* de Sacramento baptismi, Mt. 28, 19. Mr. 16, 16. al.

βασιλεία τοῦ θεοῦ, *τῶν οὐρανῶν*, *τοῦ χριστοῦ* de ecclesia Christi tum militante, tum triumphante, Mt. 6, 10. 33. 13, 11. al.

δικαιοσύνη, *δικαιοῦσθαι*, *δίκαιος* de justificatione, i. e. de statu hominis per fidem ob merita Christi a peccatis eorumque poenis liberati, interne renovati ac sanctificati, filiationem Dei et spem vitae aeternae consecuti, Rom. 1, 17. 10, 3. Phil. 3, 9. Tit. 3, 7. al.

διάκονος, *ἐπίσκοπος*, *πρεσβύτερος* de diversis hierarcharum gradibus divinitus institutis, I. Tim. 3, 8. Act. 20, 28. 11, 30. 14, 23. al.

εἰρήνη, animi tranquillitas Christiani e conscientia divinae gratiae resultans, Joann. 16, 33. Rom. 5, 1. al.

ἐκλεκτοί, *ἐκλέγεσθαι* de Christianis, qui salutis aeternae revera participes fiunt, Mt. 22, 14. Rom. 8, 33. al.

εὐαγγέλιον, *εὐαγγελίζεσθαι* et *εὐαγγελιστής* de laeto nuntio de Jesu Messia et de salute per ipsum parata etc. Mt. 4, 23. Luc. 9, 6. Act. 21, 8. al.

κληρονομία, *κληρονόμος*, *κληρονομέω* de salute aeterna hominibus vere christianis qua filiis Dei destinata, Act. 20, 32. Gal. 3, 18. al.

ἡ κυριακὴ ἡμέρα de primo hebdomadis seu Christi resurrectionis die Apoc. 1, 10.

τὸ κυριακὸν δεῖπνον, Coena a Domino instituta.

πίστις et *πιστεύειν* de firmo assensu Jesu Christo ejusque doctrinae praestito, qui simul correspondentem et efficacem voluntatis determinationem involvit, Rom. 1, 17. 10, 9. I. Cor. 14, 22—24. al.

πνεῦμα, indoles Christianis propria, quae communicatione Spiritus s. efficitur, totum hominem penetrat et ad sublimiora dirigit, unde *πνευματικός*, Rom. 8, 9. I. Cor. 2, 15. al.

πνεῦμα ἅγιον, *θεοῦ*, *χριστοῦ*, Spiritus s. qua persona divina, Mt. 28, 19. Rom. 8, 9. al.

χριστιανός, Christi assecta, Act. 11, 26. 26, 28. I. Pet. 4, 16.

etc. etc.

b) **Phrases**, ut:

ἄρτον κλᾶν (panem frangere) in sign. ss. Eucharistiam celebrare, Act. 2, 46. 20, 7. I. Cor. 10, 16. 11, 24.

ἀπόθεσθαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον (deponere veterem hominem) renuntiare pristino statui peccaminoso, Eph. 4, 22. 25. Coloss. 3, 8.

ἐνδύσασθαι χριστόν (Christum induere) Christo ceu novae vitae principio totum hominem transformante impleri, Rom. 13, 14. Gal. 3, 27.

ἐπιτιθέναι χεῖρας de collatione Sacramenti Confirmationis aut Ordinis, Act. 8, 17. 6, 6. al.

συνσταυροῦσθαι, συνθάπτεσθαι, συνεγείρεσθαι, συμβασιλεύειν τῷ χριστῷ (crucifigi, sepeliri, resurgere, regnare cum Christo) se totum ad Christum conformare, ita ut vita Christi in singulis Christianis denuo quasi repraesentetur, Rom. 6, 4. 6. Gal. 2, 20. Eph. 2, 6. Coloss. 2, 12. II. Tim. 2, 12. al.

2. Ipsi N. T. auctores, ut et alii scriptores, eo ab invicem differunt, quod prae aliis certas formulas et voces, vel easdem quidem cum aliis, peculiari tamen quodam significatu adhibent, v. g. *πίστις* et *ἔργα* apud s. Paulum et s. Jacobum; *λόγος* apud s. Joannem; *ὑψωθῆναι* apud s. Joann. 3, 14. 15. 8, 28. 12, 32—34. de exaltatione in cruce; Mt. 11, 23. Luc. 10, 15. Act. 13, 17. Jacobi 4, 10. I. Pet. 5, 6. metaphorice de exaltatione ad honores et res secundas, et alia. Denique

3. singuli fere peculiarem quamdam dictionis, construendi et argumentandi rationem sequuntur.

§. 39.

Linguae graecae judaismis, aramaismis et rabbinismis, dein in N. T. christianismis mixtae varia nomina.

Ad linguam graecam judaismis et araismis mixtam, qualis in omnibus libris, qui a Judaeis graece scribentibus profecti sunt, uti in libris deuterocanonicis V. T., in versione Septuaginta, Aquilae, Symmachi, Theodotionis, in Josepho Flavio, Philone aliisque magis minusve obvia est; ad hanc, inquam, linguam rite designandam haud incongrua videtur denominatio: Lingua hebraeo-graeca. Adsunt autem et alia nomina, quae tum brevitate, tum antiquitate commendantur, uti denominatio: dialectus Alexandrina, inde enata et a primorum saeculorum scriptoribus ideo adoptata, quod lingua haec fere eadem sit cum illa versionis Septuaginta Alexandriae confectae. Cum tamen et dialectus communis, post Alexandri M. tempora inter omnes fere Graecos usitata, nonnunquam dicatur dialectus Alexandrina: in usu denominationis hujus cavendum est, ne utraque illa dialectus confundatur. — **Tertia denique denominatio est: dialectus hellenistica, quae antiquitate et brevitate non minus, ac prior commendatur, praeterea nulla ambiguitate laborat, et ipsarum ss. litterarum loquendi usu firmatur, ubi** *Ἰουδαῖοι*

et Ἕλληνες (ratione habita religionis) sibi ita opponuntur, ut coll. Gal. 2, 15. Act. 24, 5. Rom. 2, 9. 10, 12. al. prius homines judaicae gentis denotet ubicunque terrarum degentes; alterum vero gentiles; et ἑβραΐζειν, ἑβραικός cum ἑλληνίζειν et ἑλληνιστής (respectu linguae) ita junguntur, ut illud adhibeatur de Judaeo hebraica lingua utente vernacula, Palaestinensi, ut Act. 22, 2. 26, 14.; hoc vero de Judaeo graece loquente, extero, coll. Act. 9, 29. cum 6, 1. seqq.

Ad rite designandum N. T. idioma, ut elementi ejus christiani ratio habeatur, adhibenda est denominatio: dialectus hellenistico-christiana.

Articulus II.

De fontibus et subsidiis, e quibus usus loquendi s. Scripturae cognoscitur.

§. 40.

Quotuplicis generis fontes et subsidia adhibenda sint, et unde cognoscatur, quem usum loquendi singulis in locis sequi oporteat interpretem?

1. Cum libri sacri aut hebraice et nonnullae partes V. F. chaldaice, aut graece ad nos pervenerint; cum praeterea ipsa graeca s. Scripturae lingua partim omnibus Graecis serioribus communis, partim Judaeis peculiaris, i. e. judaismis, hebraismis et rabbinismis, et in N. T. christianismis mixta sit: in aprico est, ad usum loquendi ss. librorum rite cognoscendum adhibendos esse fontes tum hebraicos, chaldaicos et rabbinicos, tum graecos communes et Judaeis peculiares, tum christianos [1]).

2. In libris hebraice, et in eorum partibus chaldaice exaratis usum loquendi hebraicum et chaldaicum esse sequendum, alioquin facile intelligitur. Quemnam autem usum loquendi singulis in locis librorum graecorum, i. e. num graecum, hellenisticum, an christianum (in N. T.) **sequi oporteat interpretem, triplici modo cognoscitur, et quidem ex ratione sensus, e grammatica constructione et ex historicis indiciis.**

a) **Ex ratione sensus; nam quemvis, hinc eo magis s. scriptorem singula verba et phrases ita usurpasse, ut aptus inde prodeat sensus, recte supponitur; etenim nonnisi stulti et delirantes edunt sermones, qui aut nullum,**

---

1) In N. T. Cilicismi pauciores et Latinismi notiores sunt, quam ut eorum fontes singillatim enumerare necessarium sit. Fontes rabbinici praeter Talmud sunt lexicographi et commentatores judaici, quorum praecipuos nominabimus §. 44.

aut ineptum fundunt sensum. Quodsi itaque locus quidam ex usu loquendi hellenistico explicatus non aptum, contra vero ex usu loquendi graeco illustratus commodum praebet sensum: in loco ejusmodi interpretando non hellenistici, sed graeci fontes sunt adhibendi, et vice versa. Item si e loco quodam, qui ex usu loquendi tum graeco, tum hellenistico exponitur, aptus non prodiret sensus, idem vero locus ex usu loquendi christiano illustratus sanum fundit sensum: hoc certo est indicio, hic neque graecos, neque hellenisticos, sed christianos adhibendos esse fontes. — Idem quandoque cognoscitur

b) **ex grammatico sermonis habitu. Si nempe forma vocabuli est hebraica, vel si verbum graecum construitur cum casibus aut praepositionibus, quibuscum a Graecis non, bene vero in hebraico vel aramaico sermone construi solet: etiam hic manifestum adest indicium, in loco tali interpretem sequi debere usum loquendi hebraisticum, et proinde adhibere fontes hellenisticos, et vice versa.** — Idem denique dijudicari poterit

c) **ex historicis indiciis; si nimirum attendit interpres** *α)* **an verba interpretanda citatum e V. T. contineant, vel ad argumentum V. T. saltem alludant,** quo in casu auctori citandi vel alludenti cum rei aut sententiae recordatione utique etiam verba hebraica eorumque potestas facile in mentem venire poterant; *β)* **num formula quaedam consideratis omnibus ejus partibus frequenter et veluti ordinarie in hellenisticis, contra vero vel raro, vel nunquam in graecis fontibus occurrat, et vice versa; priori in casu sequendus est usus loquendi hellenisticus, in altero graecus; denique** *γ)* **utrum auctor libri magis graecae, an solum hellenisticae peritus fuerit,** quod ex patria, gente, educatione, vitae conditione et scriptis ejus cognoscere licet; **priori in casu supponendus erit graecus, in altero hellenisticus loquendi usus in singulis locis, nisi rationes sufficientes contrarium doceant.**

א

De fontibus et subsidiis usum loquendi s. Scripturae cognoscendi, quatenus est hebraicus aut chaldaicus, et in libris graecis hebraizans [1]).

§. 41.

I. De fontibus.

Etsi hoc respectu non immediatos habemus fontes, mediati tamen ad nos pervenerunt; nam Judaei eruditi

1) Cfr. Von den Quellen der hebräischen Wortforschung praefationis instar praemiss. tertiae editioni hebraici et chaldaici lexici manualis Guil. Gesenii. Lips. 1828.

in scholis suis cognitionem quamdam linguae hebraicae semper conservarunt. Traditio jam vero illa conservata est in versionibus V. T., in scriptoribus antiquis, et in commentariis ac lexicis rabbinorum.

De traditione quoad usum loquendi hebraicum conservatâ

§. 42.

A. In versionibus antiquis.

Huc praeprimis pertinent

1. Versio Septuaginta. Aetas, qua versio haec confecta est, aevo vivae adhuc vivae hebraicae propinqua erat, imo, quod pentateuchi translationem attinet, ad illud pertingit, ita ut merito supponere liceat, auctoribus usum loquendi hebraicum e traditione populari viva, et non solum e scholis et librorum biblicorum studio fuisse cognitum, quod inde confirmatur, quia 70 interpretes vocabulo hebraico saepe tribuunt significationem, quae eidem in bibliis sacris non convenit, quae autem in dialectis cognatis invenitur. Cum jam supponi nequeat, illos hanc cognitionem e dialectis cognatis, et in specie ex lingua arabica hausisse: eam e traditione manasse patet.

2. Aquilae, Symmachi, Theodotionis et reliquae translationes hexaplares, quae tamen versione Septuaginta inferiores sunt non tantum ob originem recentiorem, sed etiam quia suspicari licet, auctores earum ob rationes polemicas usum loquendi hinc inde neglexisse, aut contextus justo majorem rationem habuisse. Aquila tamen etymologiam magis, quam sensum expressit.

3. Paraphrases chaldaicae, quae a Judaeis palaestinensibus et babylonicis confectae exhibent explicationem textus biblici per traditionem scholarum propagatam, cui serius et punctatores et grammatici judaici innitebantur. Praeterea Targumim commendantur dialecto sua ad hebraicam linguam proxime accedente, ita ut auctoribus eorum multa de usu loquendi hebraico cognita esse deberent. Sed licet multa vera contineant, sensus tamen saepe sub insulsis paraphrasibus et immixtis theologumenis serius enatis latitat. Pentateuchi tres exstant paraphrases: Onkelosi, Pseudojonathani et Targum hierosolymitanum; prophetarum Targum Jonathani; hagiographorum ab ignotis auctoribus confectum; Danielis, Esrae et Nehemiae nullum [1].

4. Versio Peschito, cujus origo, licet certo determinari nequeat, s. Ephraemo Syro tamen (✝ ann. 378. p. Ch.) **antiquior, verosimiliter Judaeo-Christianis Syris sub finem saec. II. p. Ch. debetur, potius eruditionis reflectentis, quam traditionis vivae opus habetur; praeterea etiam versionis**

---

1) Targumim inveniuntur in Bibliis rabbinicis Bombergii et Bustorfii, et una cum versione latina in polyglottis.

graecae, rarius chaldaicae usum esse factum, eruditi suspicantur.

5. Versio latina s. Hieronymi, quae nititur traditione ab eruditis Judaeis palaestinensibus accepta, nec non examine usuque translationis Alexandrinae et reliquarum trium tum temporis exstantium versionum Aquilae, Symmachi et Theodotionis [1]).

6. Antiquissima versionum arabicarum immediatarum, de quibus solis hic sermo esse potest, confecta a Saadia Gaon, primo grammatico hebraico, qui mortuus est anno Christi 942. Complectitur Pentateuchum, Isaiam et Jobum, et praeter traditionem antiquiorem continet plura proprio marte excogitata, saepius quoque artificiosa et contorta.

De usu et auctoritate harum versionum sequentes regulae observandae sunt:

a) **Usum loquendi hebraicum e versionibus antiquis cogniturus ante omnia has ipsas probe intelligas, necesse est. Huic autem labori difficultates tum criticae, tum exegeticae obstant. Difficultates**

α) **criticae ex imperfecto textus harum versionum statu promanant.** Omnium maxime textus versionis Alexandrinae corruptus ad nos pervenit, ita ut subsidiis nobis servatis vix unquam originariae puritati restitui posse videatur, ad quam tamen codex Vaticanus proxime accedere censetur [2]). Sed et reliquae versiones, in polyglottis Londinensibus contentae, crisi, et in specie repetita manuscriptorum collatione indigent. Difficultates

β) **exegeticae ex insufficiente subsidiorum exstantium conditione enascuntur;** nam quod attinet

αα) versionem Septuaginta, subsidia, quae lexicis suppeditantur, formam valde imperfectam prae se ferunt; etenim lexicographi [3]), quas notiones expressionibus suis non raro obscuris interpres grae-

---

1) Versio Samaritana Pentateuchi, saec. III. christiano antiquior, orta est ex textu hebraico samaritanis characteribus scripto, quo utebatur secta judaica. In hac autem versione tum *ἀκρίβεια* Judaeorum palaestinensium, tum studium criticum in conservando textu originali desideratur, et magnis difficultatibus obnoxia est, praecipue quia desunt alia monumenta Samaritana, quae nos usum loquendi hujus dialecti edocerent. Cfr. Winer: De versionis Pentateuchi samaritanae indole dissertatio critico-exegetica. Lips. 1817.

2) Exemplar hoc exhibetur in editione Sixtina Romae 1587, quam inter alios denuo recognitam, accuratissime expressam una cum versione latina Carafae Cardinalis recudendam curavit J. N. Jager. Parisiis 1839—44. 2 voll. in 8. maj.

3) Abrahami Trommii Concordantiae graecae versionis vulgo dictae 70 interpretum. Amstelodami et Traj. ad Rhenum 1718. 2 voll. in fol. (Opus hoc continet etiam voces vers. Aquilae, Symmachi et Theodotionis juxta hexapla ed. Montfaucon.) J. Chr. Bielii Novus thesaurus philologicus seu Lexicon in LXX et alios interpretes et scriptores apocryphos V. T. ed. Mutzenbecher. Hagae Comitum 1779. 3 voll. Novus thesaurus philologico-criticus seu Lexicon in LXX etc., post Bielium et alios viros doctos edidit et congessit J. F. Schleussner. 1820. 5 voll. 8.

cus subjecerit, obiter tantum indicant; naturalem significationum enumerationem plane negligunt; quibus vocabulis hebraicis singula graeca substituta sint, e concordantiis determinant; quomodo permotus sit versor ad hunc vel illum interpretandi modum expósituri conjecturis indulgent, et non raro consensum extorsuri vocabulo graeco significationem hebraicam et vice versa perperam obtrudunt. Subsidia ad loca difficiliora intelligenda praeter scholiastas et glossatores, quorum nonnulli inprimis versionem Septuaginta respiciunt, ut s. Cyrillus et Olympiodorus, sunt praesertim exegetae et catenarum auctores ecclesiae graecae, ut Eusebius, Theodoretus, s. Cyrillus, s. Chrysostomus, Procopius, et s. Hieronymus.

ββ) Ad intelligendas versiones chaldaicas Buxtorfii lexicon pauciora exoptanda relinquit.

γγ) Cognitio versionis syriacae, et in specie difficiliorum ejus locorum haud levem jam philologis syro-arabicis saec. IX. paravit laborem, et jam inde colligi potest, nostris lexicis [1]) ex illorum operibus idque non sat accurate haustis, nec non latinae illius versioni, quam Gabriel Sionita et Abraham Ecchellensis, Syri Parisiis tum degentes, confecerunt, et quae in polyglottis exstat, plenam fidem non esse habendam.

δδ) Versio arabica Saadiae interdum stylo genio linguae arabicae minus congruente et hebraizante obscuratur.

b) **Ut rectus versionis cujusdam fiat usus, characterem ejus bene cognoscere studeas, ne arbitraria, respectum auctoris ad seriora temporis adjuncta et alia minus recta interpretationes probas habeas.**

c) **Versionis Septuaginta ad usum loquendi N. T. in specie, quatenus hebraisticus est, rite cognoscendum duplex commodum probe respicias, quatenus voces partim graecas, partim hebraicas illustrat.** Nam *α)* si certum est, in his vel illis vocabulis graecis in N. T. non graecum, sed hebraicum loquendi usum esse observatum: versio Sept. ope concordantiae exhibet vocabula hebraica, quae graecis illis respondent, et quae hisce lucem affundunt. Sic v. g. verbo *ῥήγνυμι*, quod Graecis est frango, rumpo, lacero, Mr. 9, 18. Luc. 9, 42. tribuere significationem hebraicam: prosterno, humo allido, nemo verebitur, qui ex versione Sept. didicerit, auctores ejus vocem illam substituisse hebr. רטשׁ, quod coll. II. Reg. 8, 12. cum Isaiae 13, 18. denotat: prosterno, humo allido [2]). Vice versa *β)* ubi in N. T. hebraica oc-

---

1) Joann. Bapt. Ferrarii (e soc. Jesu) Nomenclator Syriacus. Romae 1622. 4.; Th. a Novaria thesaurus arabico-syro-latinus. Romae 1636. 8. Relate ad N. T. plenius est: Caroli Schaaf Lexicon syriacum concordantiale. Lugd. Bat. 1709. 4.

2) Cfr. significationes hebr. vocibus graecis subjectas supra §. 35. 2. Conspectum significationum, a Septuaginta vocibus hebraicis diversis in locis tributarum vide in: Conradi Kircher Concordantiae V. T. graecae. Francof. 1607. 4.; in Indice ad Trommii Concordantias, nec non in Lexico hebraeo annexo Origenis hexaplis ed. a Montfauconio Tom. II. pag. 401 seqq.

currunt, aut ubi textus hebraicus ad sensum loci cujusdam N. T. inveniendum vel plenius cognoscendum consuli debet, Septuaginta significationes hebraicas vocum et formularum obscuriorum pandit; nam haud raro quae in quodam loco ad verbum expressa sunt, in alio maxime perspicue et egregie redduntur.

d) **Quum in versionibus traditio exegetica sit deposita, auctoritatem earum qua testium usus loquendi eo graviorem habeas, quo antiquiores sunt, et vice versa. Consensus omnium traditionem constantem ac certam contestatur; in dissensu ex fide, ex integro charactere versionum, nec non ex auctorum consilio et aliis fontibus ac subsidiis dijudicandum est, cuinam praerogativa debeatur.**

e) **A versionibus nihil exspectes, nisi significationes vocabulorum, singulis in locis eis convenientes, et sensum dictorum saepe aliis verbis expressum.** Versiones nunquam praestare possunt, neque pro indole sua praestare debent, ut omnes significationes cujusdam vocis uno eodemque in loco, aut etymologiam exhibeant. Excipiendus tamen est Aquila, qui, ut et etymologiam exhiberet, summopere adlaboravit, uti docent fragmenta versionis ejus, quae ad nos pervenerunt.

§. 43.

B. In scriptoribus antiquis.

Ex hisce praecipue commemorari merentur Josephus Flav. et nonnulli Patres ecclesiae:

1. Josephus Fl., saec. I. florens, licet versionem Alexandrinam secutus sit, saepius tamen ipsum textum originalem contulit, quod loca permulta probant, in quibus a 70 translatoribus discedit. In his jam locuples est usus loquendi hebraici testis; ceteris enim interpretibus, exceptis Alexandrinis, antiquior, dialecto chaldaica utebatur vernacula; sacerdos erat eruditus, et postremo dux exercitus Galilaei in bello judaico, adeoque terram, locorum situm, conditionem et producta illarum regionum, leges ac ritus sacros non poterat non habere cognitos, et quae ad ejus usque aetatem de usu loquendi hebraico pervenerant, probe scire [1]).

2. Quae in scriptis Origenis et s. Hieronymi hebraica, a s. Augustino punica, et a s. Ephraemo syriaca explicantur, omnem attentionem merentur. Patres, qui ex versionibus hauserunt, nisi de rebus fidei et morum christianorum agatur, prouti versiones mediatae testes usus loquendi hebraici haberi nequeunt.

---

1) Operum Josephi Flavii elegantem editionem recentissime curavit Guilelmus Dindorfius. Parisiis 1845—47. 2 voll. 8. maj.

§. 44.

C. In commentariis et lexicis rabbinorum.

Versiones V. F. ex parte Judaeorum eruditorum subsecuta est grammatica linguae hebraicae tractatio, lexicorum et commentariorum elucubratio, et meritum facti hac in re initii debetur Judaeis arabice loquentibus in Babylonia, Hispania et in litore Africae. **Primus, qui lexicon conficere tentavit, erat Saadia Gaon supra laudatus,** qui 70 vocabula difficiliora congessit, arabice breviter illustravit et cum talmudicis contulit. — **Primum lexicon plenum,** cujus manuscriptum Berolini asservatur, **confecit Menahen ben Saruk initio saec. VI.,** cujus praecipuum meritum in eo consistit, quod congessit et penes se collocavit radices, ita ut duarum, trium et quatuor litterarum radices separaret. Explicationem tamen textus non promovet, sed plerumque e contextu auguratur aut divinandum aliis relinquit. — **Longe hic superatur opere, quod a rabbi Jona a Judaeis dicto, vel Abulwalid ben Gannach juxta nomen ejus arabicum, medico hispano, editum est, et e quo serius florens Kimchi optimas suas explicationes desumsit.** Hoc in lexico commemorata quidem et adhibita est scholarum judaicarum expositio e traditione hausta; attamen auctor eidem non acquiescens ope Talmudicorum et Arabismorum propriis combinationibus indulsit, quum lingua arabica ejus esset vernacula. **Expositiones Judae ben Karisch, ex iisdem fontibus haustae et in systema redactae, ejusdem fere sunt pretii. Uterque arabice scripsit, hebraice vero rabbi Salomo Parchon** (ante annum 1161. p. Chr.). Judicibus tamen eruditis **omnes prius nominatos longe superat rabbi David Kimchi, qui hanc suam famam apto antecessorum suorum usu, praecipue illorum, qui arabice scripserunt, omnino meretur.**

E commentatoribus judaicis expositioni litterali praecipue operam navarunt: Jarchi, Aben Esra, Kimchi, Tanchum Hierosolymitanus. Jarchi sequitur traditionem talmudicam; Aben Esra multo magis independens, a praejudiciis liberior et rectius judicans textum explicat; Kimchi qua grammaticus et compillator peritus eminet; Tanchum Hierosolymitani e saec. XIII. superest manuscriptum Oxoniense commentarii arabici in primos prophetas, i. e. in libros historicos.

Licet vero opera nominata tum lexicalia, tum exegetica non omni careant pretio ad usum loquendi hebraicum determinandum: definiri tamen nequit, quae traditioni scholari, quae propriis auctorum studiis et dialecto arabicae in acceptis sint referenda, ideoque potius subsidiis, quam fontibus adnumeranda sunt.

§. 45.

II. De subsidiis usum loquendi hebraicum cognoscendi.

Ad subsidia haec praeter etymologiam et analogiam pertinent dialecti cognatae et propria lectio librorum V. F.

1. Ad dialectos linguae hebraicae cognatas nostrum in usum praeprimis referimus chaldaicam, syriacam et arabicam. Historiam earum, mutuam relationem et opera praecipua in iis exstantia aliunde nota supponentes, hic nonnisi regulas quasdam ad rectum earum usum faciendum adferimus.

a) **Coll. §. 25. probe tenendum est, linguam hebraicam non obstante cognatione sua cum dialectis proprium habere usum loquendi, qui raro perfecte et accurate cum illo dialectorum cognatarum congruit, ita ut jam forma, jam significatio vocum varia sit; quare gravem errorem committunt, qui non accuratius cognitis aut plane neglectis peculiaritatibus singularum linguarum ejusdem familiae usum loquendi unius alteri obtrudunt.**

b) **Linguae arabicae, ad cujus cognitionem plurimis et tutissimis gaudemus mediis, habita ratione ubertatis quidem, non vero affinitatis gradus inter subsidia haecce primus debetur locus;** nam ad linguam hebraicam dialectus aramaica magis appropinquat; hinc in genere peccant, qui neglecta hacce ad usum loquendi arabicum refugiunt, significationem vocis hebraicae saepe toto coelo divergentem ad arabicam contorquent, et hanc ceu primariam proponunt, aut artificiosis hypothesibus etymologicis indulgent.

c) **Quum diversitas dialectorum frequenter consistat in litterarum permutatione, illas collaturi ante omnia est hasce litteras probe nosse,** quem in finem ducis instar haberi possunt primi articuli singularum litterarum in Gesenii lexico hebraico [1]).

d) **Praecipui momenti est collatio dialectorum ad cognoscendam analogiam significationum, quae synonymis vocibus conveniunt.** Quare respiciendae sunt voces non tantum quoad formam sibi respondentes, quae saepe ne conferri quidem possunt; sed etiam quoad significationem convenientes, quae subinde clarissimam praebent lucem. Sic v. g. Hebraeus aeque ac Arabs dicit: homunculus, puerulus oculi loco pupillae; percussus, absorptus vino loco vino inebriatus; tegere loco fraudulenter agere; intumescere, ebulire loco petulantem, insolentum esse; fructus facere loco fructus ferre etc.

2. Propria lectio librorum V. T. hebraicorum, qui plane sufficiunt ad inveniendum usum loquendi omnium vocum frequentius occurrentium, sive in dialectis cogna-

---

1) Hebr. u. chald. Handwörterbuch über das A. T. v. Wilhelm Gesenius. III. Aufl. Leipzig 1828.

tis legantur, sive non; praeterea ad determinandas constructiones ac phrases, quae per diversas voces formantur. Ast quodsi agitur de primigeniis vocum significationibus et de etymologia; si *ἅπαξ λεγόμενα* aut rarius occurrentia vocabula explicanda sunt, simulque contextus non est sat clarus: interpres hoc subsidio derelictum se videt [1].

ב

De fontibus et subsidiis usum loquendi s. Scripturae cognoscendi, quatenus est graecus, et quidem

§. 46.

I. Communis.

Huc referendi sunt:

1. Scholiastae et glossatores graeci, qui ex antiquioribus hauserunt, et quorum praecipui sunt:

a) **Hesychius, qui saeculo III., aut juxta alios saec. V. p. Ch. Alexandriae floruit, et ex antiquis Graecorum grammaticis, glossis et scriptoribus classicis lexicon composuit [2].**

b) **Auctor etymologici magni ignotus saec. X. aut initio XI., cujus manuscriptorum, quae valde corrupta sunt, optimum censetur codex Gudianus [3].**

c) **Suidas, grammaticus graecus, qui saec. X. XI. aut XII. vivens scripsit lexicon graecum [4].**

d) **Phavorinus, qui e Camerino in Umbria oriundus anno 1537 mortuus est, et e Suida, Hesychio aliisque scholiastis composuit lexicon graecum [5].**

2. Scriptores graeci, quorum tamen promiscuus usus non esset aptus; licet nimirum atticae puritatis sectato-

---

1) Concordantiae hebr.: Marii a Calasio Concordantiae hebraicae. Romae 1621. 4 voll. et Londini 1747—49. fol. Joann. Buxtorfii (patris) Concordantiae bibliorum hebraicae. Accesserunt novae concordantiae chaldaicae cum praefatione J. Buxtorfii filii. Basileae 1632. fol. Supplementi instar considerari possunt: Christ. Noldii Concordantiae particularum ebraeo-chaldaicarum, ed. Tympe. Jenae 1834. 4.; et quoad nomina propria: M. Fr. Lankischen Concordantiae Bibliorum germanico-hebraico-graecae. Lips. et Francof. 1696. fol.

2) Editiones praecipuae sunt adornatae a M. Mansuro Venetiis 1514. fol.; ab Alberti et Ruhnken Lugd. Bat. 1746—66. 2 voll. fol.; a Schow Lips. 1792. Cfr. Ranke: De lexici Hesychii vera origine et genuina forma. Lips. 1831.

3) Editus est hic codex sub titulo: Etymologicum Gudianum a F. W. Sturz. Lips. 1818. 2 voll. in 4.

4) Editum est Mediolani 1499. in fol. a D. Chalkondyla et saepius; a L. Küster Cantabrigii 1705. 3 voll. fol.; a Th. Gaisford Oxonii 1834. 3 voll. in fol.; a Godefr. Bernhardy Halae 1834. seqq.

5) Editum Venetiis 1712. fol.

res non prorsus repudiandi sint, longe tamen postponendi sunt illis, qui seriori aevo scripserunt, eoque magis, quo viciniores fuerunt sive aetati, sive patriae Apostolorum, vel etiam quo simpliciori stylo utuntur. Ex his praeter Patres graecos commendantur: Polybius, qui circa ducentesimum annum ante Christum floruit; Diodorus Siculus, qui Julio Caesari; Arrianus, qui Hadriano (117—138 p. Ch.) fere coaevus fuit, et Herodianus, qui styli simplicitate prae ceteris eminet, et ducentesimo circiter anno p. Ch. vixit. Ad s. Pauli dictionem illustrandam praeprimis commendant Thucididem [1]).

§. 47.

II. Judaeis peculiaris.

Peculiaritates a Judaeis in graeco loquendi usu praeter hebraismos etc. observatae, sive notiones judaicas spectes cum vocabulis graecis conjunctas, sive constructiones respicias ad certas notionum relationes ac modos exprimendos, et procul dubio e dialecto vulgari repetitas; peculiaritates, inquam, hae **nonnisi e scriptoribus domesticis cognosci possunt, quales erant 70 interpretes, Josephus Flav. et Philo, auctores apocryphorum V. et N. T. — In specie**

1. Versio Septuaginta non tantum ab exteris Judaeis, sed etiam a Palaestinensibus maximi habita et diligenter lecta, linguae Judaeorum graecae veluti parens est, cui omnes Hellenistae pro diverso culturae litterariae gradu plus minusve adhaeserunt; quare versio haec etiam N. T. auctoribus prototypum quasi usus loquendi graeci exhibuit.

2. Josephus Fl. et Philo quoad aetatem sacris N. T. scriptoribus proximi erant; praeterea de iisdem saepe materiis cum N. T. auctoribus verba fecerunt. Sic v. g. quid sit *κρίσις* Mt. 5, 21.; quid *ἀρχιερεῖς* sibi velint; quid significet vox *βασιλικός* Joann. 4, 46.; quid denotet *ἐφημερία* Luc. 1, 5. 8.; quale festum indicetur per *ἐγκαίνια* Joann. 10, 22.; denique quae sit vis rationis a s. Luca Act. 27, 9. his verbis indicatae: *διὰ τὸ τὴν νηστείαν ἤδη παρεληλυθέναι*: haec omnia per scriptores laudatos clare edocemur. Ex Josepho enim discimus, *κρίσιν* Judaeis eo tempore denotasse magistratum e septem viris compositum, et in quavis urbe provinciali residentem, qui de causis minoribus cognoscebat; summis sacerdotibus illa aetate tum ab Herodibus, tum a procuratoribus romanis frequenter depositis pristinae dignitatis titulum esse relictum; *ἐφημερίαν* denotasse illam sacerdotum classem, quae per hebdomadem templi ministerio fungebatur; vocem *βασιλικός* deno-

---

1) Cfr. praefationes in Bretschneideri lexicon graeco-latinum in lib. N. T. edit. III.

tasse hominem aulicum[1]. — Philo docet, vocem ἐγκαίνια, quae apud Graecos profanos non legitur, Judaeis usurpatam fuisse de festo dedicationis annuae (τὰ φῶτα apud Jos. Fl.), quod incidit in 25. Cislev (Decembris), quodque Judas Macchabaeus instituit in memoriam templi Hierosolymitani purgati a sordibus Antiochi Epiphanis, qui illud per triennium profanaverat, ita ut in ara Jehovae diis sacrificaret, idemque facere Judaeos juberet; νηστείαν a Judaeis adhibitam esse de festo expiationis, quod in 10. Tischri (Octobris) incidit; unde Actorum locus supra citatus egregie illustratur; nam tempore illius festi navigatio in mari mediterraneo per turbines fere continuo enascentes valde periculosa redditur[2].

3. Apocrypha V. et N. T. graeca, sive a Judaeis, sive a Judaeo-Christianis confecta, magnum habent usum ac momentum eatenus, quatenus *a)* plura eorum ad ipsam aetatem librorum biblicorum graece exstantium attingunt, vel saltem non multo ab ea distant; quatenus *b)* versionis rationem non habent, proindeque periculum non adest, ne contextum justo magis sequentes judices potius, quam testes usus loquendi agant; quatenus denique *c)* incrementa, quae usus loquendi graecus Judaeorum inde ab origine versionis Sept. cepit, ex iis cognosci possunt[3].

ג

De fontibus et subsidiis usus loquendi N. T., quatenus est

§. 48.

Christianus.

Huc pertinent praeter versiones antiquas

1. Patres non tantum graeci, sed et latini, quatenus, si in rebus fidei ac morum Christianorum unanimiter consentiunt, ex viva Apostolorum traditione hausisse censendi sunt, quomodo termini religioni Christianae proprii sint intelligendi.

2. Scholiastae et glossatores superius §. 46. nominati, utpote qui non tantum usum loquendi graecum in genere, sed et peculiarem N. T. illustrare conati sunt[4]).

---

1) Antiq. 4, 8, 14. et B. J. 2, 20, 5.; Antiq. 15, 3, 1. al. ibid. 7, 15, 7. 17, 10, 3. 6. Bell. jud. 1, 1, 5. Cfr. Tob. Krebsii observationes in N. T. e Flavio Jos. Lips. 1755.

2) Cfr. Christoph. Frid. Loeschner observationes ad N. T. e Philone Alex. Lips. 1777.

3) Codex apocryphorum N. T. editus a Fabricio Hamburgi (altera edit.) 1719; auctarium codicis apocryphorum edit. a Birch, Kopenhagae 1804; Thilo: codex apocryphorum N. T. Lips. 1832 (I. pars).

4) Glossas sacras ab illis viris notatas selegit, et peculiari libello complexus est **Ernesti** sub hoc titulo: Suidae et Phavorini glossae sacrae cum spicilegio glossarum sacrarum Hesychii et Etymologici magni, Lipsiae 1781 et 1787. — Scholia notatu digniora congesta reperiuntur in sequentibus ope-

3. Ipsi N. T. scriptores sacri, quorum diligens lectio tutissimum praebet subsidium ad rite cognoscendum usum certarum vocum, formarum ac formularum, quae cuivis peculiares sunt, ita ut v. g. quae sint s. Joanni, s. Paulo aut s. Jacobo etc. propria, ex iis ipsis optime cognoscantur. Praeterea ex iisdem simul sumtis usus loquendi tum graecus, tum hellenisticus, tum christianus optime illustratur, quia non tantum quoad patriam et aetatem, sed etiam quoad religionem pares sunt, et quia haud raro quae alter obscure et ambigue dicit, alter perspicue, praecise ac definite proponit [1]).

§. 49.

Conclusio hujus sectionis.

Ex iis, quae de linguae s. Scripturae indole ac partibus disseruimus, sequitur, eum, qui sacras litteras plenius intelligere vult (velle autem omnes saltem theologi debent), non tantum uberiori notitia linguae graecae et latinae instructum esse debere, sed et hebraicae, aramaicae ac rabbinicae, et ad has dialectos accuratius cognoscendas etiam arabicae. Ad assequendam harum linguarum cognitionem commendari merentur respectu linguae

1. graecae *a)* in genere: Ausführliche griechische Sprachlehre von Philipp Karl Buttmann, 2. Aufl. Berlin 1839; dieselbe im Auszuge, 16. Aufl. Berlin 1841; Griechische Sprachlehre von L. M. Eisenschmid, Wien 1825; Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache von Dr. Raphael Kühner; desselben Schulgrammatik der griech. Sprache, 2. Aufl. Hannover 1843; Griechisch-deutsches Wörterbuch von Friedrich Wilhelm Riemer, 2 Bände, vierte vermehrte und verbesserte Auflage, Jena 1823. 1825. in 8vo.

b) N. T. in specie: Grammatik des neutestamentlichen Sprachidioms von Dr. Georg Benedikt Winer. Fünfte verbesserte und vermehrte Auflage, Leipzig 1844. — Novum lexicon graeco-latinum in N. T. editum a Fried. Schleussner, II tomis, in 8vo. Editio quarta emendatior et auctior. Lips. 1819. Clavis N. T. philologica, edita a Christ. Abrahamo Wahl, Lips. 1822 et 1829. — Lexicon manuale graeco-latinum in libros N. T. auctore Car. Gottl. Bretschneider, editio III. in 4to, Lipsiae 1840. — Clavis N. T. philologica auctore Christ. Gottl. Wilke, 2 tomi, in 8vo, Dresdae et Lipsiae 1841.

2. hebraicae: Hebräische Grammatik von Wilhelm Gesenius,

---

ribus: N. T. una cum scholiis graecis e graecis scriptoribus tam ecclesiasticis, quam exteris maxima ex parte desumtis, opera et studio Joann. Gregorii, Oxonii 1703 fol., et: N. T. XII tomis distinctum graecum et latinum. Textum denuo recensuit, varias lectiones nunquam antea vulgatas collegit, scholia graeca maximam partem inedita addidit et edidit Christ. Frid. Matthaei Rigae 1788.

1) Hunc in finem adhiberi potest Concordantia graeca ab Erasmo Schmidt edita Vitebergae 1638.

13. Aufl. 1842; ejusdem ausführliches grammat. u. kritisches Lehrgebäude der hebr. Sprache, 2 Thle, Leipzig 1817; ejusdem Geschichte der hebr. Sprache und Schrift, Leipzig 1815. Grammatik der hebr. Sprache des A. T. von Heinrich Ewald, 3. Aufl. Leipzig 1838. Hebräisches und chaldäisches Handwörterbuch von Wilh. Gesenius, 4. Aufl. in 8vo, latine 1833, germ. 1834. Joannis Simonis Lexicon manuale hebraicum et chald. denuo editum a Dre Georg. Bened. Winer, editio quarta in 8vo, Lipsiae 1828.

3. chaldaicae: Grammatik des bibl. u. targum. Chaldäismus von G. B. Winer, Leipzig 1824. Joannis Buxtorf Lexicon chald., talm. et rabbinicum, Basileae 1640 fol.

4. syriacae: Grammatica syriaca, edita ab Andr. Gottl. Hoffmann, Halae 1827. Joann. Bapt. Ferrarii (e saec. Jesu) Nomenclator syriacus Romae 1622. in 4to; Th. a Novaria thesaurus arabico-syriaco-latinus, in 8vo, Romae 1636. Lexicon heptaglotton hebr., chald., syr., samar., aethiop., arabicum et persicum, editum ab Edmundo Castell, 2 voll. fol. Londini 1669.

5. arabicae: Arabische Grammatik von de Sacy, 2 Bde, 1810, nova editio 1831. Jacobi Golii lexicon arabicum Lugduni Bat. 1655. fol. Lexicon arabico-lat. editum a Georg. Guilielm. Frid. Freytag, 4 voll. in 4to, Halae 1830—1836; ejusdem epitome in 4to, Halae 1837.

6. Quoad rabbinismos interpreti usui sunt: Eisenmenger neuentdecktes Judenthum, Frankfurt 1700, jussu regis Borussiae denuo impressum Regimont. 1711; Lightfooti Horae hebraicae et talmudicae, Ultraj. 1699, et cura Joann. Benj. Carpzovii, Lips. 1679 et 1684; Schötgenii Horae hebraicae et talmud. in univ. N. T. Dresdae 1733 et 1742, 2 tom.; Joann. Gerhardi Menschen N. T. ex talmude et antiqq. Ebraeorum illustratum, Lips. 1736 [1]).

Sectio II.

De sensu inveniendo ope orationis contextus.

§. 50.

Quid est contextus, et cur interpreti respiciendus?

Per contextum intelligitur partium orationis nexus et mutua relatio.

Quamvis usus loquendi interpreti ante omnia est investigandus ac respiciendus, quia secus aliorum hermeneuticae subsidiorum rectus fieri non posset usus: sola tamen ejus cognitio ad sensum inveniendum minime suf-

---

1) In usu grammaticarum et lexicorum ab Acatholicis profectorum Catholico magna cautione opus esse, vix est, quod moneamus.

ficit. Etenim usus loquendi docet quidem, quae significationes vocibus, formis et formulis in se spectatis seu in genere conveniant; quas vero e pluribus his notionibus per voces cujuslibet loci reversa spectaverit loquens, minime indicat. Quod ut cognoscatur, reliquarum etiam orationis partium ratio habenda est; nam quemadmodum loquens sana mente praeditus singulis orationis suae partibus nonnisi eam potestatem tribuit, qua relate ad praecedentia et sequentia aptum, eumque certum neque alium sensum fundant: ita vice versa interpres, quae singulis orationis membris potestas sit subjicienda, e contextu plerumque intelliget; ea videlicet erit tenenda, quae reliquis orationis partibus respondet. Pro dictis itaque contextus ab interprete respiciendi necessitas dubia esse nequit.

§. 51.

Contextus divisio.

Contextus dividitur:

1. Ratione loci seu distantiae eorum, quae cohaerent, in proximum, remotiorem ac remotissimum; proximus in partibus unius ejusdemque propositionis; remotior in propositionibus ad eandem orationem pertinentibus; remotissimus in locis parallelis locum habet.

2. Respectu modi, quo orationis partes cohaerent, in logicum, psychologicum, historicum et opticum.

Contextus logicus ibi adest, ubi membra propositionis et orationis ita se ad invicem habent, ut subjectum et praedicatum, ut genus et species, ut partes et totum, ut ratio et consequens, ut responsio et quaestio, ut correlata, coordinata vel ut opposita.

Psychologicus nexus statuitur, ubi praecedentia ac subsequentia vi legis ita dictae idearum associationis cohaerent.

Historicus contextus locum habet in factis historicis copulandis, estque vel chronologicus, si temporis, vel pragmaticus, si internae similitudinis, vel topicus, si loci ratio habeatur in illis connectendis.

Opticus denique nexus adesse dicitur, ubi prophetae in oraculis suis eventus proprius ac remotius sitos adumbrant, quin intervallum, quod inter illos intercedit, innuant.

§. 52.

Unde cognoscitur, quae orationis cujusdam partes, quo nexus genere ac specie, et quo gradu cohaereant?

A. Relate ad ambitum nexus: Ejusdem propositionis aut dictorum singulorum membra ad eundem, et quidem ad proximum pertinere contextum, jam ex definitione hujus

patet. Difficilior autem est quaestio, quaenam in contextu remotiori posita cohaereant, siquidem loquens ipse vel libri auctor id non sat clare indigitavit. — Quod s. Scripturam in specie attinet, erraret interpres, si indiciis fallacibus plenam haberet fidem. Talia sunt:

1. **Nostra s. textus in capita et versus divisio**, utpote quae neque ab ipsis auctoribus biblicis descendit, nec sat apte instituta est; saepe enim disjungit, quae logice aut historice cohaerent, et non raro conjungit, quae separanda fuissent.

2. **Ipsae divisiones illae, quas recentiores s. Scripturae editores introduxerunt**, et quae aptius quidem, non tamen ita sunt institutae, ut nexus dictorum ubique accurate determinaretur.

3. **Inscriptiones**, quia tum a librariis non raro perturbatae, tum a recentiori demum manu, et quidem hinc inde saltem sat inepte sunt adjectae.

Contra vero dicta, praeprimis logice connexa cognoscuntur:

a) **Ex apertis indubiisque orationum exordiis et clausulis**, v. g. Mr. 4, 2. coll. cum v. 9. Luc. 14, 7. coll. cum v. 11.

b) **E particulis, continuationem ejusdem, aut novae orationis initium indicantibus**, v. g. coll. Mr. 7, 1. cum v. 9. v. 14 et 17.

c) **Ex unitate consilii vel facti, loci et personarum, quae loquentes inducuntur, et ad quas vel de quibus fit sermo**, ita ut quaevis mutatio in his observata innuat, non eandem amplius continuari orationem, esseque finita, quae ad contextum eundem pertineant, v. g. I. Cor. 7, 1. seqq. c. 8. c. 9. Mt. 5, 20—48. 6, 1 16.

B. **Ratione generis ac speciei nexus:**

1. **Nexus logicus in quavis propositione, periodo et oratione adest; attendendum tamen, quaenam ejus species quavis vice habeat locum**, num scilicet membra simpliciter tantum connectantur, an comparentur; num in causali, an in antithetico, exceptivo etc. nexu posita sint. **Quod plerumque cognoscitur ex particulis conjunctionis; cum tamen in vulgari usu loquendi cujusvis linguae, et in N. T. in specie ex usu loquendi hellenistico particulae ejusmodi quandoque vel omittantur, vel non ubique locorum ita positae inveniantur, ut stricta et accurata legum linguae observatio postulat: sola conjunctionum ratio non sufficit, sed ipsorum insuper orationis membrorum habitus et natura diligenter examinetur, necesse est, ut cognoscatur, quomodo se ad invicem habeant,** v. g. Mr. 9, 48.

2. **Ut cognoscatur, an dicta quaedam nexu psychologico cohaereant, necessarium est scire, quibus rationibus in hominis animo vi legis idearum associationis idea ideam excitare soleát, quod fit sequentibus modis: Cogitatus cogitatum excitat** aut

a) **ob internae cujusdam similitudinis vel contrarie-**

tatis rationem, quae inter illos intercedit, v. g. Joann. 2, 13—16. coll. v. 17; Mr. 9, 37. 38 (graec.); aut

b) **prouti vel temporis, vel loci, personae vel rei recordatio aut mentio eos menti admovet,** v. g. Joann. 5, 24. 25. Mt. 14, 2. Joann. 1, 52. coll. v. 48; aut denique

c) **pro eo, ac olim conjuncti erant, vel frequentius sibi successerant,** v. g. Mr. 8, 29—32. Joann. 9, 1. 2. Mt. 24, 3. Quorum ut rectus fieri possit usus, necessarium est simul interpreti scire, quae loquentis fuerint vitae adjuncta, quae cogitandi sentiendique ratio, de quibus sect. III. fiet sermo.

3. Utrum in partibus historicis narrationes singulae nexu historico-chronologico, historico-pragmatico, an historico-topico cohaereant, cognoscitur:

α) **Ex formulis sat claris, quarum ope narrationes factorum conjunguntur, ita ut apertum sit, rationem temporis haberi in illis connectendis, aut secus,** v. g. Mt. 22, 23.

β) **E scriptoribus coaevis, si adsunt, seu e locis parallelis, quos in casu dubio consulere licet,** v. g. coll. Luc. 5, 12. cum Mt. 8, 1. seqq.; coll. Luc. 8, 22. et Mt. 8, 23. cum Mr. 4, 35.

γ) **E consilio generali, quod auctori in conscribendo libro obversabatur,** v. g. s. Matthaeus.

4. Tandem ut perspiciatur, num quaedam nexu optico conjuncta sint, si desunt indicia tum in ipsa oratione, tum in locis parallelis, in traditione, nonnisi cauta orationis partium dijudicatio, historicis notitiis lucis instar utens, et tam ad consilium loquentis, quam ad ejus dicendi rationem jam aliunde cognitam respiciens interpreti prodesse poterit.

C. **Respectu gradus contextus: In oratione saepe alia principalia sunt,** i. e. ita comparata, sine quibus cogitatus loquentis primarius non exprimeretur, **alia vero incisorum aut parenthesium instar addi solent ad hanc vel illam sententiae primariae partem aut illustrandam, aut firmandam, aut amplificandam.**

Quae jam vero in nexu principali posita sint, ex rei natura, seu ex logica orationis integritate intelligitur; quae autem incisorum aut parenthesium instar se habeant, plerumque cognoscitur ex grammatica dictorum ratione, si vel

a) **apodosis non immediate, sed interjectis aut uno, aut pluribus membris excipiat protasin,** v. g. Rom. 1, 1—7., ubi interjectis quinque versibus cogitatus principalis partes disjunguntur; vel si

b) **constructio a coepto modo deflectat,** quo in casu ea, quae inter constructionis ejusmodi abruptae partem priorem, et inter ejus reassumtionem posita sunt, incisi instar sunt spectanda, v. g. Luc. 17, 28—30., Joann. 6, 22—24., I. Joann. 1, 1—3.; vel si

c) **pronomina relativa adsunt, quae tamen ob ratio-**

nes logicas non ad vocabula proxime praegressa, sed ad remotiora referri debent, v. g. I. Cor. 1, 8. coll. cum v. 4.; vel denique si

d) **appositiones occurrunt, quas non ad proxime praecedentia, sed ad remotius sita pertinere, eaedem rationes logicae docent,** v. g. Rom. 2, 16. coll. c. v. 12.

In narrationibus historicis ea, quae in chronologico nexu posita sunt, aeque non semper eodem nexus hujus gradu connectuntur, sed adest **nexus chronologicus mox arctior, mox latior. Quod ut dignoscatur, attendendum ad formulas, quarum ope narrationes junguntur.** Nam

α) **si formulae adsunt, quae perspicue ac certo docent, inter duo facta, quae in narratione sese excipiunt, temporis intervallum vel longius, vel brevissimum intercessisse, nexus chronologici gradus accurate determinatur;** ubi enim hoc locum habet, nexus adest chronologicus strictior; ubi illud invenitur, nexus latior; v. g. Mr. 9, 1. Luc. 2, 40. 42. 51. et c. 3. Joann. 1, 35. 2, 1. 4, 43.

β) Ubi adsunt **vagae, indefinitae et obscurae temporis notationes, ex parallelis coaevorum scriptorum narrationibus plerumque dijudicandum est, utrum narrata cum praecedentibus in nexu chronologico arctiori, an in latiori sint posita;** v. g. coll. Mr. 12, 18. cum Mt. 22, 23.; coll. Mt. 21, 12. cum Mr. 11, 12. 15.

Praemissis hisce quaestionibus jam ostendemus:

Quid doceat nexus orationis

A. **logicus**, et quidem

§. 53.

I. proximus.

Primum, ad quod interpreti in usu contextus probe attendendum, sunt singulae propositiones, sive solitariae sint, sive orationis amplioris partes constituant. Propositiones vero et ipsae suis membris constant, quae ad certum sensum exprimendum convergunt, proindeque in ea relatione mutua posita sunt, ut se invicem necessario illustrent. Sunt vero membra haec: subjectum, praedicatum et appositiones. Hinc ante omnia

1. conferatur subjectum cum praedicato, eaque notio unius sive propria, sive tropica a loquente spectata habeatur, quae alterius notioni sat clare expressae congruit; etenim dubitari nequit, quin loquens mente sanus eam notionem subjecti spectaverit, quam praedicato convenire scivit; hinc si praedicati notio est clara ac certa, inde non potest non illustrari notio subjecti, et vice versa; v. g. Mt. 5, 13. *ὑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς;* v. 14. *ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου.* — In ejusmodi locis, ubi subjectum et praedicatum copulatur per verbum **esse**, sequentes ca-

nones observandi sunt: *α*) **Si duo objecta materialia indicantur identica, aut subjectum, aut praedicatum, aut copula *esse* tropice** (significare, repraesentare) **intelligenda est**; v. g. Genes. 41, 26. Septem boves . . . sunt septem anni; Daniel. 7, 24. Cornua . . . reges sunt; Mt. 13, 38. 39. Ager est mundus; messores angeli sunt etc.; Gal. 4, 24. Haec sunt duo testamenta; Apoc. 1, 20. Septem stellae angeli sunt septem ecclesiarum. *β*) **Quodsi unus ex his terminis** (subjectum aut praedicatum) **per pronomen demonstrativum vage ac indefinite profertur, distinguendum est, num usus loquendi, hominum conventio et rei destinatio significationem impropriam postulet, an eam excludat.** Sic v. g. si quis digito monstrans imaginem aut figuram dicit: Hic est Socrates, ille est Petrus aut Paulus, ob rationes in canone nostro adductas nemo nescit, verbum **esse** hic improprie adhibitum denotare i. q. **repraesentare**, ita ut sensus sit: Imago haec repraesentat Socratem, seu haec imago est Socratis, Petri aut Pauli. Quodsi vero Christus Mt. 26, 26. 28. dicit: *τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου; τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου*, verbum *ἔστι* proprie, et pronomen *τοῦτο* identicum cum praedicato (*τὸ σῶμά μου* — *τὸ αἷμά μου*) intelligendum est, quia nemo unquam panem imaginem corporis sui dixit, neque panis ac vinum ad id destinata sunt, ut corpus ac sanguinem hominis repraesentent, nec denique *τοῦτο* ad *ἄρτον* ob generis diversitatem referri potest.

Subjecti vocabulum praeterea docet, num adsit propositio universalis, particularis an singularis; praedicatum vero indicat, num sententia dubie concepta sit, an assertorie, an plane necessitatem sive subjectivam, sive objectivam involvat.

2. Ubi praeter subjectum et praedicatum insuper aliae dicti partes accurrunt, ut casus obliqui, adjectiva, adverbia et quae eorum vice funguntur, ex collatione notionum felicius adhuc cognosci potest, quaenam termino cuivis in propositione tali significatio subjicienda, et quibus limitibus singularum vocum ac totius sententiae potestas constringenda sit; nam ejusmodi appositionum non alius est finis, nisi ut hanc vel illam notionem accuratius determinent. Si itaque

a) **casus obliquos adpositos respiciamus**, *πλήρωμα* Coloss. 2, 9. qualem plenitudinem significet, indicat additus genitivus *τῆς θεότητος*; Mt. 5, 3. ubi sermo est de *πτωχοῖς*, non intelligi paupertatem externam, sed quemdam animi statum, docet adnexus dativus *τῷ πνεύματι*. Verba s. Pauli Rom. 1, 3. de Christo prolata: *γενομένου ἐκ σπέρματος Δαυΐδ* ad humanam Christi naturam restringenda esse, manifestat adpositum *κατὰ σάκρα*. — Similem usum praestant

b) **adjectiva, ubi adposita inveniuntur.** Sic v. g. Joann. 1, 18. vocem *υἱός* non vulgari, sed sublimiori, proprio significatu accipiendam esse, docet additum *μονογενής*. Vocem *τελωνῶν* Luc. 5, 29. non publicanos, sed portitores designare, monemur addito *ὄχλος πολύς*. I. Tim. 4, 8. notionem substantivi *γυμνασία* adjectivum *σω-*

ματικὴ ad certam et determinatam exercitationum speciem restringit. — Idem valet

c) **de adverbiis, quae praedicato adjungi solent.** Sic in effato Christi Joann. 6, 56. „Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus", adverbium *ἀληθῶς* repetitum ostendit, fuisse Domino consilium declarandi, carnem suam suumque sanguinem sensu proprio cibum esse et potum, etsi supernaturalem. Luc. 15, 13. adv. *ἀσώτως* conjunctum cum participio *ζῶν* hujus significatum accurate determinat.

Quod de adjectivis et adverbiis dictum est, valet etiam

d) **de vocibus ac formulis, quae illorum loco poni solent,** v. g. Mr. 4, 28. *αὐτομάτη γὰρ ἡ γῆ καρποφορεῖ;* Luc. 1, 48. *ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης αὐτοῦ.*

Quid vero sit subjectum, quid praedicatum, et quo adpositiones pertineant, communiter cognoscitur ex ordine vocum, et e causis grammaticis; subjectum videlicet ordinarie praeponitur, praedicatum sequitur, et partes, quae logice ad invicem pertinent, etiam penes se collocatae esse solent; quare interpretatio, quae rationem sequitur contrariam, plerumque falsa est, dura ac contorta, v. g. si verba Mt. 5, 3. reddantur: Beati spiritu sunt pauperes; sic enim *τῷ πνεύματι* referretur ad remotius *μακάριοι*.

Verum quandoque vel apud classicos scriptores praedicatum praemittitur subjecto, si nempe in voce praedicati maxima vis dicti sita, vel ea notio est, in quam audientium et legentium attentionem praeprimis dirigi vult loquens. Idem eo magis fit apud Orientales, praesertim in gnomis et in illa propositionum congerie, in qua sequens membrum ab ultimo vocabulo membri praecedentis inchoatur; v. g. Joann. 1, 1. *ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος.*

Neque regula, subjectum semper gaudere, praedicatum autem carere articulo, prorsus vera est; nam prout vel subjectum, vel praedicatum vel utrumque definitum est aut non, vel subjectum, vel praedicatum vel utrumque articulo aut gaudet aut caret. V. g. Joann. 7, 49. *ὁ ὄχλος οὗτος . . . ἐπικατάρατοί εἰσι,* quia de certa et determinata turba sermo est; Mt. 6, 22. *ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός;* Mr. 6, 3. *οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τέκτων;* Joann. 4, 42. *οὗτός ἐστιν ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ χριστός;* Mt. 20, 16. *πολλοὶ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί* [1]).

Ubi res ita se habet, ipsa logica notionum indoles et mutua relatio expendenda, et quid pro eis congruum sit, judicandum erit. Si contextus remotior simul accedit, et unum idemque subjectum per plura membra dominatur, comparatione eorum instituta omne dubium evanescit. Sic v. g. dubitari nequit, Joannis 1, 1. vocem *λόγος* etiam in ultimo, et Mt. 5, 13. formulam *τὸ ἅλας* in tertio membro esse subjectum.

---

1) Cfr. Wineri Grammat. p. 106.

Neque incertum erit, Joann. 4, 24. πνεῦμα esse praedicatum, ὁ θεός vero subjectum, cum in contextu praecedentium et subsequentium non πνεῦμα, sed θεός sit subjectum, de quo fit sermo.

Quae commoda interpreti praestet ratio contextus logici

§. 54.

II. remotionis.

Si quaeratur, quaenam voci cuidam potestas, qui propositioni sensus sit tribuendus, per contextum proximum non omne semper removetur dubium; nam vel una eademque sententia pro diversitate nexus, in quo est posita, diversum saepe sibi vindicat sensum. Hinc in oratione cohaerente accedat necesse est ratio contextus remotioris, vi cujus propositiones et periodi conferuntur cum praecedentibus et sequentibus orationis partibus. **Contextus jam logicus remotior docet:**

1. Quaenam e pluribus vocis significationibus sit praeferenda. Si nimirum dicta ita se habent, ut praedicata, personae cuidam aut rei ceu subjecto per orationis decursum tributa; ut species ejusdem generis, ut partes ejusdem totius, ut ratio et consequens, ut quaestio et responsio, ut comparata, coordinata, correlata et opposita: vocibus non est tribuenda significatio, qua illa nexus logici tolleretur relatio; sique e pluribus significationibus voci cuidam competentibus omnes, una sola excepta, nexum hunc logicum turbarent, illa sola a sanae mentis auctore spectata erit habenda. Sic v. g. Mt. 5, 3. vocem πτωχοὶ non denotare homines opibus carentes, qui ob hunc solum facultatum defectum beati praedicarentur, cognoscitur e contextu quoque remotiori; in sequentibus enim membris logice cum hocce cohaerentibus commemoratur varia animi dispositio, ob quam diversas hominum classes beatas praedicat Christus; ut ergo etiam hic talis species animi dispositionis adsit, et notio congruat reliquis speciebus ejusdem generis: τῷ πνεύματι cum οἱ πτωχοὶ conjungendum est, ita ut intelligantur homines fastu carentes, modesti ac dociles, sive gaudeant, sive careant bonis fortunae. Rom. 14, 23. verba: „Omne, quod non est ex fide, peccatum est“, in se spectata denotare possent: Quidcunque ab homine non christiano psragitur, utut bonum videatur, peccatum est, et ex hoc loco revera nonnulli demonstrare voluerunt, virtutes gentilium nihil esse, nisi splendida vitia; ast si illa sententia in nexu cum praecedentibus consideretur, clare patet, πίστιν denotare non religionis christianae professionem, sed persuasionem moralem, conscientiam etiam erroneam; nam propositio haec cum praecedente jungenda ad praegressa se habet, ut ratio ad consequens. Mt. 6, 1. δικαιοσύνην denotare exercitium bonorum operum, pietatis studium, inde colligitur, quod versus hic ad sequentia se habet, ut genus ad species, coll. vv. 2. 5. 16. Cfr. Joann. 1, 1. (ὁ λόγος) cum seqq. usque ad v. 18; Mt. 4, 9. (προςκυνήσῃς) cum

v. 10; Joann. 3, 14. (*ὑψωθῆναι*); 4, 23. cum v. 20. 21; Mt. 28, 19. (*καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος*).

Huc praecipue pertinent vocabula polysema[1]) **et dicta oxymora, quae contraria videntur, quin revera sint**[2]). Sic *ψυχή* Mt. 10, 39. Joann. 12, 25. Luc. 9, 24. bis significat vitam terrenam, bis vitam aeternam ob contextum remotiorem hoc sensu: Qui tempore periculorum servandae vitae suae terrenae majorem adhibuerit curam, quam religionis meae professioni, servata vita terrena vitam perdet aeternam; qui vero religionis meae professionem ipsius vitae suae terrenae conservationi praetulerit, vita potietur aeterna. Luc. vero 17, 33.: Quicunque tempore adventus mei monitorum meorum immemor, et ideo cum animo a me averso supellectili conquirendo vitam suam terrenam servare quaesierit, vitam perdet aeternam; et quicunque tum temporis vitae hujus necessaria non curans mihi obvolaverit (I. Thess. 4, 17.), ab hac vita immediate transibit ad aeternam.

E nexus logici ratione

2. definienda est particularum potestas. Licet enim particularum graecarum aeque ac hebraicarum usus non adeo vagus sit, prouti grammatici et interpretes passim clamitarunt, ut v. g. pro mero arbitrio particula *καὶ* cujusvis conjunctionis vices teneat, ut *γὰρ* pro *οὖν* aut *δὲ* etc. saepius posita sit: particulae tamen, praecipue conjunctionis, pro diversitate contextus diversam induunt potestatem. Sic particula *καὶ*

a) in oratione historica est simplex copula, etiam ibi, ubi nos, facta sibi nonnisi adnexuri, saltem uteremur conjunctionibus tum, deinde, porro etc. Praeterea autem

b) ad genium linguae hebraicae ut particula ו adhibetur a N. T. auctoribus ibi quoque, ubi logica dependentiae relatio habet locum, quo in casu varius est vocis hujusce usus. **Sic ope particulae** *καὶ* (et, etiam, quod intensum est Latinorum vel, Germanorum sogar) **connectuntur**

α) **sententiae, quarum una alteram explanat seu illustrat** (*καὶ* exegeticum = et quidem, quippe); v. g. Gal. 2, 20. „In fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et quidem (*καὶ*) tradidit semet ipsum pro me"; I. Cor. 3, 16. „Nescitisne, vos templum Dei esse, nempe (*καὶ*) Spiritum s. habitare in vobis?" — Aut conjunguntur

β) **propositiones, quarum una alteri est opposita, quod tamen nonnisi in narratione historica alioquin clara locum habet**, uti Act. 10, 28. I. Thess. 2, 18., quibus in locis Vulgata

---

1) V. g. Graecorum: *βίος βίου δεόμενος οὐκ ἐστι βίος;* Latinorum: Amici! dum vivimus, vivamus; Germanorum: vergeben = die schwerste Tugend, das grösste Verbrechen, die grösste Unart; item sich versprechen et alia.

2) V. g. Graecorum: *ἀβίωτος βίος; ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα* apud Sophocl.; *ἄνανδρος ἀνὴρ* (Joseph) *τῆς Μαρίας* s. Epiph.; insepultura sepultura ap. Cic. Philipp. 1, 5. Cfr. Neutestamentliche Rhetorik von Wilke, pag. 352. 353. 429.

καὶ quoad sensum recte quidem reddit per **sed**, verti autem etiam posset per intensam hujus particulae vim: **et tamen**; aut

γ) **per** *καὶ* **sententiae comparantur**, ut Marci 9, 48. Cfr. Jobi 5, 7.

Sic quoque particula *γὰρ* **non ubique locorum stricte causalis est, sed**

a) **inservit nonnunquam inducendis explicationibus** (nimirum) **et parenthesibus**, uti Mt. 1, 18. 24, 38. Mr. 5, 42. 16, 4. I. Cor. 16, 5. Eph. 6, 1.;

b) **adhibetur in interrogationibus ac responsis vividioribus atque intensivis, uti Latinorum nam**; v. g. Mt. 27, 23. Mr. 15, 14. Luc. 23, 22. Act. 8, 31.;

c) **saepius occurrit, ubi propositio intermedia est omissa**; v. g. Act. 21, 13.: „Quid facitis flentes et affligentes cor meum? (Non est, quod mea causa fleatis;) nam etc. I. Cor. 4, 8. 9.: „Et utinam regnetis, ut et nos vobiscum regnemus (supplendum: Est, quod hoc exoptem); nam Deus nobis Apostolis ultimum locum destinasse videtur. Mt. 2, 2. 22, 28. Act. 4, 27.

Quod de diversa conjunctionum potestate, de variis quoque praepositionum significationibus valet. Quaenam autem particulae cujusdam significatio a loquente spectata sit certo in loco, inveniet interpres subtili judicio praeditus, si ad antecedentia et subsequentia probe adtendens, eademque severo examini subjiciens cognoverit, quomodo dicta se ad invicem habeant, et quaenam illa sit particulae notio, qua admissa auctor non inconsequens sistitur; nam quemvis loquentem cogitandi leges observasse, merito supponitur. — Nexus logici ratio docet

3. quaenam e pluribus similitudinibus in tropico dicti cujusdam usu certo in loco sit spectata. Sic v. g. propter contextum logicum vocabulum **lac** in I. Cor. 3, 2. Hebr. 5, 12. est imago primorum doctrinae christianae elementorum; I. Petri 2, 2. imago puritatis doctrinae christianae; **fermentum** est imago vis penetrantis **bonae** Mt. 13, 33. et loc. parall., **malae** vero Mt. 16, 6. coll. cum v. 11. seqq. I. Cor. 5, 6. Gal. 5, 9.

Huc praecipue referendae sunt sententiae proverbiales, utpote quae diversis rebus applicari possunt, et pro diversitate contextus diversum induunt sensum. V. g. effatum in N. T. saepius occurrens: „Non est discipulus super magistrum, et servus super dominum,“ significare potest vel: Discipulus magistro suo non est praestantior scientia ac virtute; vel: Discipuli sors non est melior sorte magistri, servi sors non melior sorte domini sui; vel: Quidquid non dedecet magistrum aut dominum, eo minus dedecet discipulum aut servum. Vi contextus logici prior sensus locum habet Luc. 6, 40., quia in praecedentibus de coecorum coeco duce, seu de ignaro ignarorum magistro et de utrorumque interitu est sermo; alter Mt. 10, 24. Joann. 15, 20. quoniam in contextu discipulorum sors depingitur; tertius Joann. 13, 16. quod in praegressis et sequentibus de humilitatis exemplo,

a magistro ac Domino discipulis legatisque dato verba fiunt. Sententia: „Qui habet, dabitur ei, qui vero non habet, et quod habet, auferetur ab eo,“ Mt. 13, 12. denotat: Qui animum ad sublimem et absconditam doctrinam de regno Dei nude percipiendam bene dispositum habet, ut vos Apostoli, hujus scientia proprio dicendi genere a me adhibito ad magnum usque gradum augebitur; qui autem ad sublimiora animum non habet dispositum, uti reliqua turba, aperta ac propria dicendi ratione a me observata ob praejudicia sua non tantum haec, sed etiam illa, quae jam prius perceperat et admiserat, repudiaret. Cfr. v. seq. Mt. 25, 29. Luc. 19, 26.: Qui bonis sibi concessis, gratiis ac beneficiis acceptis recte ac conscientiose utitur, ei plura concedentur, insignibusque praemiis ornabitur; qui vero illis qualibuscunque non recte utitur, ei etiam haec adimentur, et maximam sibi causabit miseriam. Mr. 4, 25.: Qui sedulam ac continuatam doctrinae meae adhibet attentionem, hujus cognitio majores semper faciet progressus; qui vero attentionem istam negligit, illius exigua quoque, quam nactus erat, minuetur cognitio.

Dictum: „Qua mensura mensi fueritis, eâdem remetietur vobis,“ ob contextum denotat Mr. 4, 24.: Quo diligentiores in audienda et perspicienda doctrina mea fueritis, eo major cognitionis ad munus docendi necessariae mensura vobis continget; Mt. vero 7, 2. et Luc. 6, 38.: Par par pari vobis referetur a Deo, futuro vestro judice ac remuneratore. — **Eodem modo nexus logici ratio manifestat**

4. quibus limitibus vocum, formularum et propositionum vis sit constringenda; num dicta absolute, an relative sint intelligenda; ita nimirum eorum potestas est limitanda aut extendenda, ut praecedentibus et sequentibus conveniant. Sic v. g. Act. 9, 32. formula *διὰ πάντων* restringenda est ad solam Palaestinam tum ob v. 31, tum ob ea, quae cap. 10, praecipue v. 28. leguntur. Verbum *ἔχομεν* II. Petri 1, 19. ad solos Apostolos restringendum esse, docet v. 16. 18. Verba Christi Joann. 7, 8.: „Ego non ascendam“ non esse absolute, sed comparative intelligenda, ostendit v. 10., nec non v. 3. et 4. I. Cor. 9, 19. 22. vim vocis *πᾶς* docet v. 20.

Tandem ex orationis serie cognoscuntur

5. quae loquens audienti vel legenti supplenda reliquit. Homines namque non omnes cogitatus aut cogitatuum partes semper et ubique exprimere solent; sed quia aut vehementiori animo praediti sunt, aut aliis motivis ducuntur, omissis notionibus mediis ad remotiora feruntur. Quae vero sic suppressa, et ad plenam sensus cognitionem necessaria sunt, saepe ex ipso contextu cognoscuntur, cum vel ceu necessariae praemissae supponantur, vel ex oppositis intelligantur, e quibus mentem loquentis perspicimus. V. g. Rom. 15, 3. legimus: „Christus non sibi placuit (non suum honorem, suam gloriam quaesivit), sed (supplendum: honoris divini studio flagravit), sicut scriptum est (Psalm. 68, 10.): Improperia improperantium tibi ceciderunt super me.“

Luc. 13, 9.: „Et siquidem fecerit fructum (suppl. bene est, in loco suo mamat); sin autem, in futurum succides eam.“ Joann. 3, 3. coll. v. 2. Rom. 12, 6. seqq.

§. 55.

B. Nexus psychologici, historici et optici ratio quid prosit interpreti?

1. Nexus psychologicus saepius docet:

a) **Quaenam sit ratio dicti et ipsius dicendi modi, qua demum cognita interpretatio non raro plena luce gaudet.** Sic v. g. cur Jesus Mt. 24, 32. similitudine usus sit a ficu petita, intelligitur, si attendas, eum qua doctorem popularem similitudines a rebus obviis mutuari solitum esse, et illo tempore in monte Olivarum sedisse, qui ficis non minus, quam olivis consitus erat. — Jesus coll. Joann. 7, 37. ultimo die festi tabernaculorum stans clamabat: „Si quis sitit, veniat ad me et bibat,“ i. e. ego sum Messias; quicunque igitur perfectiorem desiderat cognitionem, melioremque cupit agere vitam, in me credat, meamque amplectatur disciplinam, et omnibus ejus satisfiet desideriis. Solebat vero hoc festo a sacerdote aqua e fonte Siloë hausta effundi in atrio templi, aliis sacerdotibus cantantibus verba messiana Jesaiae 12, 3.: Laeti aquam haurietis e fontibus salutis (Salvatoris).“ Ritus itaque iste symbolicus et verba messiana Jesaiae erant ratio, cur Jesus, se Messiam esse significaturus, similibus prophetae verbis suam mentem exprimeret. Joann. 1, 52. coll. cum v. 48. et Genes. 28, 10—15. Mr. 8, 29—32.; 9, 37. 38.; 10, 28.; Mt. 24, 3. coll. v. 2.: Joann. 9, 1. 2.

b) **Cur dicta diversis occasionibus prolata immediate quandoque sese excipiant, et cur N. T. auctores hinc inde ad V. T. certaque ejus effata respexerint; fit enim utrumque, quia ob idearum associationem recordatio unius effati alterius quoque in animo loquentis excitavit memoriam.** V. g. Mt. 6, 9. seqq. coll. cum Luc. 11, 1. seqq.; Joann. 2, 13—16. coll. v. 17.

c) **Quaenam interpretatio loci cujusdam sit praeferenda, ea nimirum, quae praeter alia cognitae loquentis idearum associationi unice respondet.** V. g. Joann. 3, 14. 15. verbum ὑψωϑῆναι non de ascensione Christi in coelum, sed de exaltatione ejus in cruce intelligendum esse, inde etiam patet, quia alias in N. T. salus, quae hominibus per fidem contingit, non ascensioni Christi in coelum, sed morti ejus in cruce tribui solet.

2. Si in partibus historicis attentus fuerit interpres ad nexus historici speciem et gradum, quo narrationes singulae conjunguntur, utrum videlicet adsit chronologicus, pragmaticus, an topicus, et si prior, num sit arctior, an latior: hac ratione

a) **cognoscet, quo ordine res gestae sibi successerint, et accuratiorem inde componere poterit historiam;**

b) **non vexabitur inanibus dubiis de antilogiis, quae inter diversos referentes locum habere videntur, quibus**

obnoxius esset ignorans, alium scriptorum certis in locis ordinem ac nexum chronologicum arctiorem, alium latiorem, alium plane historico-pragmaticum aut historico-topicum in narrationibus suis esse secutum.

3. Qui denique prophetarum oracula interpretaturus memor est, vates sacros optico nexu eventuum futurorum delineationes conjungere solitos esse, non perperam statuet, eas adumbrationes propheticas, quae conjunguntur, hanc ipsam ob causam pertinere etiam ad objecta tempore quoque sibi vicina, cum vi nexus optici (prospectus prophetici) **conjungi utique possint, quae sicut spatio, ita et tempore ab invicem valde remota sunt.**

§. 56.

Regulae in usu contextus exegetico observandae.

Ut commodis, quae contextus orationis suppeditat, potiatur interpres, rectus illius fiat usus, simul vero et omnis caveatur abusus, necesse est. Quem in finem praeter regulas generales §. 8. propositas sequentes observentur

I. Canones positivi:

Ad sensum loquentis cognoscendum exprimendumque

1. Contextum *a)* **singulis orationis partibus proprium,** *b)* **ubique locorum et** *c)* **pro omni sua vi respicias atque expendas; hinc errares, si** *α)* **notionem vocis aut formulae ex aliis locis cognitam, vel sensum propositioni in certo contextu inhaerentem ad ea etiam transferres loca, ubi vox, formula aut propositio eadem in longe alio nexu posita est; si** *β)* **abruptis s. Scripturae effatis uti velles ad hanc vel illam sententiam probandam; si** *γ)* **vim contextus imminueres.** Contra primum impingunt v. g. qui verbum *ὑψωθῆναι*, quod Act. 2, 33. 5, 31. de exaltatione Christi ad dexteram Patris legitur, etiam Joann. 3, 14. eâdem significatione accipiunt; item qui vocem *γενεά* Mt. 24, 34. de aevo Jesu seu de hominum Jesu coaevorum aetate explicant, quia alias hoc significatu adhibetur; contra alterum non tantum peccarunt plures haereticorum, sed teste experientia adhucdum peccant levioris animi aut inscii homines, qui ad nefaria sua placita probanda provocant ad effata sacra, a contextu suo avulsa; v. g. „Non est bonum, hominem esse solum“ Genes. 2, 18.; „Non est Deus“ Psalm. 41, 1.; „Omnia mihi licent“ I. Cor. 6, 12. 10, 23.; quoad tertium hallucinantur, qui Joann. 7, 17. in formula secunda: *ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ* praepositionem *ἀπό* quidem de causa efficiente seu de fonte, in priori vero *ἐκ τοῦ θεοῦ*, quae alteri respondet, et in antithesi cum illa posita est, praepositionem *ἐκ* de objecto intelligunt ac reddunt: Ex meditatione de Deo. Philipp. 2, 6. 7. Mt. 25, 46.

2. Si integrum librum interpretari desideras, tuum esse scito:

a) **seriem propositionum cohaerentium, quae totum efficiunt, cognoscere, et talem sectionem totius instar tractare**, quod quidem efficere facilius est in libris historicis, difficilius vero in scriptis didacticis;

b) **ideam principalem ejusmodi sectionis investigare;**

c) **omnium, quae cogitatum principalem circumdant, destinationem et rationem determinare;** destinata vero sunt **ad cogitatum primarium** vel *α)* **praeparandum seu introducendum;** vel *β)* **obfirmandum et demonstrandum;** vel *γ)* **similitudinibus, imaginibus exemplis etc. illustrandum;** vel denique *δ)* **contra adversariorum objectiones, contra dubia et exceptiones muniendum.** Si plures aut pauciores ejusmodi sectiones majoris vel minoris ambitus sese excipientes denuo efficiunt totum, tuum est

d) **ex ideis primariis singularum sectionum cogitatum principalem totius libri indagare, et relationem reliquarum idearum ad primariam determinare.**

II. Cautelae:

In usu contextus exegetico caveas:

1. Ne per artificium sive criticum, sive hermeneuticum extorqueas nexum, ubi nullus adest. Artificium criticum tum locum haberet, si interpres lectioni textus prostanti aliam, e mera conjectura critica repetitam ideo substitueret, quo planiorem sibi redderet nexum et sensum. Sic v. g. Act. 15, 20. 29. loco τῆς πορνείας nonnulli legi voluerunt τῆς χοιρείας (a carne suilla); Mt. 19, 24. loco κάμηλος — κάμιλος (rudens, funis nauticus). **Artificium hermeneuticum cernitur in sectandis significationibus ac structuris rarioribus, vel in respectibus quaesitis, vel in docta auctoribus sacris supposita subtilitate**, v. g. in particula ἵνα loco infinitivi [1]). **Vitiosum esse illud,** inde patet, quod, ubi textum sacrum mutationem, qua nexus turbatur, subiisse fundata adest suspicio, sat amplo gaudemus apparatu critico, cujus ope textus originariae puritati restitui potest; quare nexus, e mera conjectura critica emergens, non potest non esse suspectus; **reprobandum esse hocce,** inde elucet, quia nobis res est cum scriptoribus maximam partem illiteratis, qui plana et obvia secuti sunt, et haud raro, nexus interni incurii, singulis orationum fragmentis colligendis acquieverunt, vel diversi generis materias tractarunt, in quibus ergo approbanda erit interpretatio illa, quae facilitate sua et simplicitate sese commendat.

2. Ne sine necessitate quidpiam, aut plane invito textu

---

1) Cfr. Winer Grammat. pag. 309. n. 9.

addere aut supplere tibi indulgeas; nam qui profana manu reverentiam sacris litteris debitam hac ratione laedit, non sacrum textum interpretatur, sed alium textum sibi efformat. Quare merito reprobantur s. Scripturae perversiones ab iis factae, qui miraculorum in ss. libris et mysteriorum impatientes in textu, licet eo renitente, pro lubitu alia addunt, alia vero eorum, quae revera adsunt, plane negligunt, ut tandem prodeat factum pure ordinarium, vel doctrina mere humana. — Neque in locis dogmaticis absque ratione sufficiente sententiae alio modo separentur aut conjungantur, quam ab antiquis factum est; nam Patres antiqui, vel ab Apostolis, vel ab immediatis eorum discipulis edocti certe scire debebant, qua ratione in locis saltem gravioribus sacri libri, absque distinctionis signis editi, sint interpungendi; v. g. Rom. 9, 5. I. Tim. 3, 15. 16.

3. Ne alium nexum, quam qui revera adest, locum habere statuas; ne confundas varias contextus species; ne, quae in principali nexu posita sunt, secundariorum instar tractes; ergo **ne supponas v. g. nexum historicum, ubi psychologicus aut opticus; historico-chronologicum, ubi historico-pragmaticus; chronologicum strictiorem, ubi latior adest, et vice versa.** Denique

4. Ne in favorem contextus ab usu loquendi unquam recedas, etiamsi significatio nexui optime congruens, usui loquendi vero adversa, ipsâ quoque etymologiâ et analogiâ linguae commendaretur; nam loquentem potius usum loquendi respexisse, quam etymologiam et analogiam linguae, firmissime praesumere licet; v. g. Joann. 8, 46. (*ἁμαρτία* in sign. mendacii); Mt. 19, 24. (*κάμηλος* in sign. rudentis).

C. De contextu remotissimo, seu de locis parallelis [1]).

§. 57.

Quae loca dicuntur parallela, et quomodo dividuntur?

Loca parallela vocantur, quae a se invicem distant quidem, de iisdem tamen rebus agunt. Ex hac definitione jam patet, loca parallela quoad materiam, quae utrinque pertractatur, arcto in nexu esse posita, licet quoad locum, quem occupant, saepius saltem longe distent.

Parallelismus jam vero

1. ratione fontis est vel ejusdem, vel diversorum auctorum. Si loca parallela ejusdem auctoris sunt, ad se invicem illustranda eo certius conferri possunt, quo minus supponendum est, eundem auctorem sibi contradicere, aut in retractando versari. Sed diversorum quoque scrip-

---

1) Nomen parallelismi repetitum est e scholis mathematicorum, ubi adhibetur de lineis, quae in eodem plano aequalibus ubique spatiis a se invicem distantes decurrunt, ita ut se nunquam tangant.

torum loca parallela tum quoad usum loquendi, tum quoad contextum, tum quoad conditionem loquentis comparari possunt ad pleniorem lucem dictis affundendam; nam usus loquendi ejusdem linguae saltem in substantia idem ubique persistere debet, et paucae tantum mutationes respiciendae sunt, quas sive disciplinae et culturae, sive temporis, sive loci diversitas adducit. Eodem modo talia nonnunquam in alio auctore curatius scribente inveniantur, necesse est, quae et contextum, et conditionem illustrant illius scriptoris, qui eâdem quidem de re, concisius tamen aut minus accurate verba facit. Quod utrumque de sacris scriptoribus in genere, et de N. T. auctoribus praecipue valet, utpote qui a Spiritu s. recti neque sibi ipsis contradicere, nec semet retractare possunt; qui porro omnes eodem vixerunt tempore, in eâdem fere omnes regione nati et educati erant, eidem disciplinae se tradiderant, quorum tamen singuli pro peculiari fine eandem rem aliis vel brevius et minus accurate, vel fusius curatiusque haud raro pertractant.

2. Ratione modi parallelismus est vel solum realis, vel simul verbalis, vel poëticus.

a) **Solum realis est, si diversis in locis eâdem de re aliis, sive pluribus, sive paucioribus agitur verbis;**

b) **simul verbalis, si utrinque eâdem de re eadem insuper occurrunt verba;**

c) **parallelismus poëticus seu parallelismus membrorum** (qui cum contextu remotiori coincidit), in pluribus V, F., et in nonnullis N. T. locis obvius, **est illa dicendi ratio, qua duae propositiones aut periodi sese immediate ita excipiunt, ut ad majorem claritatem majoremque vim efficiendam eadem res vel variatis verbis bis, vel simul per contrarium suum aut negative erhibeatur, ita ut verba verbis, res rebus respondeant.** V. g. Psalm. 148, 5.: „Ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt;“ Psalm. 17, 28.: „Quoniam tu populum humilem salvum facis, oculos vero superborum humiliabis;“ ibid. v. 15.: „Misit sagittas suas et dissipavit eos, fulgura multiplicavit et conturbavit eos.“ Luc. 1, 52.: „Deposuit potentes de sede et exaltavit humiles;“ v. 53.: „Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes;“ Joann. 1, 3.: „Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est.“

Loca parallela collatis praecedentibus **ab interprete conferri non tantum possunt, sed etiam debent;** est enim, ut demonstrabimus

§. 58.

Varia et multiplex utilitas, quam locorum parallelorum praebet collatio.

Ope locorum parallelorum

1. saepius egregie illustrantur vocabula obscura cujusdam loci, quum haud raro in loco parallelo vel *a)* **cum**

clarioribus synonymis; vel *b)* **si tropica sunt, cum propriis permutentur**; vel *c)* **per adjecta sive epitheta sive opposita magis determinentur**; vel denique *d)* **per contextum accuratius definiantur.** Sic v. g. ad *a)* II. Sam. 8, 18. filii Davidis vocantur כֹּהֲנִים, quod alias sacerdotes denotat, quales tamen non erant illi; hujus autem vocabuli obscurioris notio illustratur I. Chron. 18, 18., ubi permutatur cum רִאשֹׁנִים, i. e. primi, proximi ad manus regis [1]); ad *b)* vox sagitta Psalm. 17, 15. tropice adhibita in parallelismo membrorum explicatur per fulgura; ad *c)* *σημεῖον* Mt. 12, 38. per adjectum *ἐξ οὐρανοῦ* Luc. 11, 16.; *πάντα* Joann. 1, 3. per oppositum *οὐδὲ ἕν, ὅ γέγονεν* determinatur; ad *d)* *πνεῦμα* Mt. 4, 1. explicatur Luc. 4, 1. per contextum, e quo patet, per *πνεῦμα* intelligendum esse Spiritum s., quo in mox praecedentibus Jesus plenus dicebatur. — E locis parallelis

2. **cognoscitur, utrum voces ac formulae, quae in utramque partem verti possunt, proprie, an tropice intelligendae sint; certissime enim alterum statuendum est, si formulae hae aliis in locis, in quibus eâdem de re sermo est, variant, aut plane, quod nonnunquam fit, cum contrariis imaginibus permutantur.** Unde jam dubium esse non potest, improprie intelligenda esse, quae de coena, in altera vita cum Abrahamo, Isaaco et Jacobo celebranda, de igne sustinendo ac verme non moriente in N. T. leguntur, cum formulae hae saepissime cum aliis, iisque contrariis permutentur. **Sed regula contraria: formulas, quae constanter retinentur, ideo jam proprie accipiendas esse, falsa est; nam nihil obstat, quominus vel unus idemque, vel diversi etiam scriptores eundem tropum constanter servent.** Sic v. g. formula: *ἀδελφοί* et *ἀδελφαί*, licet constanter adhibeatur, ubi de Jesu consobrinis sermo est, ob rationes gravissimas aliunde petitas improprie, illa autem *δαιμόνιον ἔχειν, δαιμονίζεσθαι* proprie intelligenda est, quod tamen non ex solo constanti usu, sed ex aliis argumentis probandum [2]). — Ast loca parallela non solum docent, quae sit vocis aut formulae significatio; sed ex illis saepius etiam definiri potest

3. **quibus limitibus notio vel sententia sit constringenda, aut quousque extendenda; extendenda nimirum aut restringenda est eo usque, ut locis parallelis congruat; qui enim contrarium statueret, demonstrare deberet, scriptorem** (si loca parallela sunt ejusdem auctoris) **aut alibi a se dictorum immemorem fuisse, aut sese retractare voluisse, aut hic vel ibi hallucinatum esse; aut** (si

---

1) Cfr. טַבּוּר הָאָרֶץ Judd. 9, 37. cum רָאשֵׁי הָאָרֶץ v. 36.; צֶדֶק (salus) Ps. 132, 9. cum יֶשַׁע v. 16; פִּלַגְשֵׁיהֶם Ezech. 23, 20 cum מְאַהֲבֶיהָ; פַּתְבַּג הַמֶּלֶךְ Dan. 1, 5. 15. cum מַאֲכָל v. 10; confr. Gal. 1, 19. cum Art. 9, 27 (*πρὸς τοὺς ἀποστόλους*; Act. 9, 7. *ἐνεοί* cum 22, 9. *ἔμφοβοι ἐγένοντο*.

2) Cfr. dicta §. 14. B.

sunt diversorum auctorum) **unum alterumve errasse, aut denique** (in genere) **dicta ejusmodi sensum ita limitatum vel extensum prorsus non ferre. Ubi autem ejusmodi quid demonstrari non potest, significatus sensusve ita limitatus vel eo usque extensus, ut locis parallelis congruat, a loquente revera spectatus erit habendus.** Sic jam nemo haesitabit, v. g. effatum Christi Mt. 19, 24.: „Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum coelorum," ad eos restringere divites, qui coll. Mr. 10, 24. omnem confidentiam suam in pecuniis collocant. Cfr. Mt. 20, 28. (ἀντὶ πολλῶν) cum 18, 11. I. Tim. 2, 4. 6. II. Cor. 5, 14. 15. I. Joann. 2, 2.; Mt. 26, 28. et Mr. 14, 24. (περὶ πολλῶν) cum Luc. 22, 20. et I. Cor. 11, 24. (ὑπὲρ ὑμῶν); Luc. 6, 20. 21. cum Mt. 5, 3. seqq.; Luc. 14, 26. cum Mt. 10, 37. — Verum non modo singulorum dictorum aut terminorum, sed

4. plerumque totius quoque rei, i. e. historiae aut doctrinae perfectior magisque perspicua ac solida cognitio e locis parallelis hauritur. Sic v. g. valde imperfectâ regni judaici et israëlitici cognitione gauderet, qui solos aut Regum, aut Chronicorum libros legisset; nemo plurimos Psalmorum et praecipue oracula prophetica, quae ad eventum veluti adumbrationes carbone factae ad delineationem coloribus adornatam sese habere solent, sine admoto historiae lumine plene intelligeret; nemo, nonnisi hunc illumve prophetarum consulens, accuratiorem Messiae imaginem in V. F. delineatam conspiceret. Eodem modo qui nonnisi unum alterumve e quatuor Evangelistis pervolveret, quot ille praeclarissimorum factorum ac dictorum Christi notitia careret! Quis porro s. Pauli epistolas absque Actis App. perfecte intelligeret? Idem valet de doctrina Jesu Apostolorumque, quatenus in sacris N. T. libris continetur. Multa e. g. loca conferenda sunt, ut scias, quemnam in finem Christus mortuus sit, et quos salutares effectus mors ejus generi humano attulerit[1]. Causa horum omnium in eo est sita, quod scriptores biblici, praecipue N. T. auctores non fuerunt scriptores systematici, sed doctores populares, quorum ea est versandi ratio, ut materiam, quam tractant, uno eodemque loco non exhauriant, non ulterius prosequantur, neque alia ex parte spectent, quam postulat proxima orationis occasio, nec studeant terminis ad scholae praecepta exacte compositis, satis confisi, quemlibet dicta ita limitaturum esse, ut sanitas sensus, sermonis occasio et alias sive scripto, sive viva voce tradita postulant, et series orationis admittit. — Loca parallela

---

1) *a)* Ut sacrificium pro nobis offerendo nos Deo reconciliaret, Hebr. 7, 26. 27. 9. 28. 10, 14.; *b)* ut confirmaret suam doctrinam et missionem divinam, Mt. 26, 63. 64. Joan. 18, 38. Mr. 15, 2. I. Tim. 6, 13; *c)* ut nobis perfectum constantiae et patientiae exemplum relinqueret, I. Petr. 2, 21.; *d)* ut per hoc sacrificium solenniter demonstraret, sacrificia V. F. esse abrogata, Hebr. 7, 12. Eph. 2, 13—16.; *e)* ut summam erga genus humanum tum suam, tum Patris charitatem ostenderet, Joan. 3, 16. Rom. 8, 32. I. Joan. 4, 10.

5. aliorum etiam hermeneuticae subsidiorum rectum adjuvant usum, uti *a)* **contextus,** v. g. Joann. 1, 9. ἐρχόμενος ad φῶς, non ad ἄνθρωπον referendum esse, conjungendumque cum ἦν, colligitur non tantum e contextu remotiori v. 10., sed confirmatur etiam e locis parallelis Joann. 3, 19. 9, 39. 11, 27. 12, 46. 16, 28. 18, 37., quibus locis verbum ἔρχεσθαι non solum de nativitate, sed et de publico Jesu inter homines proditu adhibetur. Praecipue vero locis parallelis illustrantur contextus historicus et variae ejus species, et hinc inde saltem opticus, coll. §§. 52. 53.;

b) **occasionis;** v. g. s. Marcus 1, 7. dicit: „Docuit Joannes hunc in modum: Venit fortior me post me, cujus non sum dignus procumbens solvere corrigiam calceamentorum ejus;“ v. 8. sic pergit: „Ego quidem baptizavi vos aqua, ille vero baptizabit vos Spiritu s.“ Ex Joann. 1, 19. discimus, a Judaeis sacerdotum ac levitarum quosdam ablegatos esse ad Joannem interrogaturos, utrum ipse esset Messias, an alius expectandus? et responsum Baptistae legimus Mr. 1, 7. Cum autem legati instarent dicentes: Cur ergo baptizas? reposuit ea, quae s. Marcus 1, 8. refert. Hic Evangelista h. l., ut saepe alias, brevitatis studiosus responsum Joannis B. praetermissis legatorum quaestionibus retulit. Cfr. Luc. 3, 15.; porro Luc. 3, 7. cum Mt. 3, 7.; Mt. 24, 45. seqq. cum Luc. 12, 41.; *c)* **materiae substratae,** uti coll. Mt. 8, 28. seqq. cum Mr. 5, 2—10. et Luc. 8, 27—31. *d)* **consilii loquentis,** v. g. coll. Mt. 12, 38. cum Luc. 11, 16. — Denique e locis parallelis nonnunquam etiam determinatur

6. utrum loquens e sua, an ex aliorum sententia dixerit. Si nimirum loquens non obstante tum auditorum, tum occasionis diversitate eandem sententiam constanter profitetur, e sua persuasione dixisse censendus est, quia non intelligitur, cur auditorio mutato non mutasset sententiam propriae menti adversam. Si autem quis de eâdem re coram diversis auditoribus diverse loquitur, fundata adest suspicio, cum vel priori vel altera vice non e sua, sed ex aliorum sententia verba fecisse. Cfr. v. g. Christi agendi et loquendi rationem de et cum daemoniacis.

§. 59.

Quomodo loca parallela inveniantur?

In inveniendis locis parallelis, quorum copiosa interpreti praesto esse debet notitia, maximo subsidio sunt:

1. Concordantiae biblicae, i. e. libri, qui s. Scripturae loca exhibent, in quibus voces et formulae eaedem occurrunt, ita ut uno obtutu cognosci et expendi possint [1]).

2. Lexica biblica tum verbalia [2]), tum realia [3]).

---

1 Concordantias praecipuas enumeravimus §§. 42. 45. 48.

2) Cfr. §. 49.

3) Inter lexica bibl. realia eminet illud Hetzelii, aliud Gerae a pluribus congestum, item Wineri, cujus tertia editio prodire coepit Lips, 1846.

3. Libri, qui doctrinam tum dogmaticam, tum moralem tractant, quique ad dogmata tum theoretica, tum practica comprobanda singula fere utriusque foederis loca, nec non ss. Patrum unanimium et conciliorum generalium effata prosequuntur, et ideo maximo cum fructu ab interprete consuluntur [1]). — Nec spernenda sunt, quae

4. commentatores biblici hunc in finem suppeditant. — Ast cum nominata subsidia partim non cuique et semper praesto, partim, ut alia opera humana, non omnibus numeris adeo absoluta sint, ut posteriorum curis nullum amplius reliquissent laborem: interpres

5. propriam ss. librorum lectionem, quam vocant cursoriam, addat, oportet. Lectio vero haec *a)* eum in finem instituatur, ut argumentum non tantum singulorum librorum, sed etiam singulorum locorum interpres sibi familiare reddat; *b)* ita decurrat, ut interpres non quavis difficultate expedienda detineatur, sed eas ipsas tantum detegere conetur, quas, ne oblivioni denuo tradantur, chartae mandet, videatque, num forte inveniat loca, quae hujusmodi difficultatibus lucem affundant, id quod ob maximam librorum biblicorum affinitatem frequenter contingit.

§. 60.

Cautelae in locorum parallelorum usu adhibendae.

In usu locorum parallelorum maxime cavendum est:

1. Ne loca parallela habeantur, quae talia non sunt. Probe nimirum distinguenda sunt a locis parallelis similia, quae non obstante plurium adjunctorum similitudine, aut assertionum congruitate in pluribus tamen partibus specifice differunt, et proin aequiparata non possunt non efficere, ut falsa enascatur interpretatio, vel diversi scriptores sibi repugnare videantur. Sic v. g. probe distinguenda est unctio Jesu a muliere peracta, quae erat in civitate peccatrix coll. Luc. 7, 37. seqq., ab unctione Mariae, sororis Lazari, quae Joann. 12, 1—8. refertur, cum non modo diversitas temporis ac loci, sed etiam personarum ac plurium adjunctorum adsit. Idem valet de parabola Mt. 25, 14—30. et Luc. 19, 12—27. Quod in specie vocabulorum ac formularum, porro proverbiorum collationem attinet, in hac non tantum formae vocum ac constructionis, sed etiam contextus ratio habenda est, videndumque, num haec omnia eadem sint, nec ne; etenim quaevis essentialis disparitas hac in re obtinens loci paralleli notionem tollit. Erraret ergo, qui v. g. vocem πίστις Rom. 3, 28. idem significare crederet, quod Jac. 2, 14. seqq.; vel qui vocabulum ζύμη Mt. 13, 33. 16, 8. I. Cor. 5, 6. et Gal. 5, 9., aut proverbium: Non est discipulus super magistrum Luc.

---

1) Ob aptum textuum horum biblicorum selectum praecipue commendari merentur: Praelectiones theologicae Joannis Perrone.

6, 40. Mt. 10, 24. Joann. 15, 20. et 13, 16. idem denotare putaret, cum diversissimus sit in his locis contextus.

2. **Ne locis parallelis plus tribuatur, quam quod eis revera inest. Hanc cautelam negligunt, qui cuidam loco cetera sic subordinant, ut hisce nullum alium sensum inesse statuant, quam qui jam priori illo, baseos instar posito continetur.** Si v. g. in diversis locis, quae de via ad salutem aeternam ducente agunt, jam fides postulatur, jam obedientia mandatis Christi praestanda urgetur, jam satisfactio Christi vicaria et gratia divina necessaria dicitur: id solum sequitur, haec omnia ad vitam aeternam consequendam esse necessaria, ss. scriptores autem pro varia occasione et pro consilio suo diverso jam hanc, jam illam conditionem commemorasse, quin reliquas excluderent, aut sibi contradicerent, coll. §. 58. nro 4. Si vero Sociniani loca, quae de reliquis conditionibus agunt, vi torquent ad illa s. Scripturae effata, quae obedientiam, mandatis Christi praestitam, consequendae felicitatis aeternae viam declarant, manifeste locis parallelis justo plus tribuunt, et violenta hacce s. Scripturae tractatione contra naturam styli popularis peccant.

3. **Ne locum clariorem ex obscuriosi explicare coneris**, quod adeo ex ipsa rei natura patet, ut monitum hac de re superfluum foret, nisi saepius jam contigisset, et vel hodie adhuc contingeret, ut locus hermeneutice clarior ex opinionibus praeconceptis obscurior habeatur. Hermeneutice vero clarus est locus, qui ad usum loquendi, orationis nexum et loquentis conditionem exactus nonnisi unum admittit sensum.

4. **Ne locus parallelus alterius scriptoris praeferatur illi ejusdem auctoris**; nam nemo non sui ipsius optimus est interpres.

§. 61.

De locis pugnantibus.

Ubi loca de eadem re agentia sibi non sat respondere videntur, ante omnia sedulo inquirendum, num vera adsit pugna, an tantum adparens. Vera autem nonnisi tum adest pugna, si diversis in locis *a)* revera contraria dicuntur *b)* de eâdem re, et quidem *c)* eâdem ex parte spectatâ. Ubi vero vel *α)* contraria non sunt, quae de eâdem re, eâdem ex parte spectata dicuntur; vel si *β)* contraria sunt, ad diversas, non vero ad unam eandemque rem pertinent; vel denique ubi *γ)* de eâdem quidem re, attamen e diversis partibus spectata contraria asseruntur, apparens tantum est pugna. Sic si Mariae Magdalenae longe alia, quam ceteris mulieribus in adparitione Jesu redivivi contigisse leguntur, haec enantiophonia nonnisi apparens est, quia non de eâdem, sed de diversis rebus diversa asseruntur. Eodem modo dum s. Paulus dicit, fide, non operibus hominem justificari, s. Jacobus autem fidem sine operibus mortuam esse asserit: tantum apparens est pugna, quivis enim eorum per fidem et opera longe aliud

quid intelligit, s. Paulus nimirum per fidem Christianismum aut indolem ei similem, per opera judaicum legalitatis studium; s. Jacobus vero per fidem merum intellectus assensum, doctrinae christianae praestitum, et per opera vitam, praeceptis christianis conformem.

Tale jam severum de pugnae qualitate examen omnino postulat:

a) **Aequitas, imo justitia, scriptoribus, praecipue antiquis, debita**; fieri namque facile potest, ut interpreti loca diversorum scriptorum vel ejusdem quoque auctoris adpareant vere pugnantia, quae tamen omnibus rite perpensis revera sibi non repugnare inveniuntur; injuria igitur afficeret hoc in casu interpres scriptores quoscunque, si severiori examine locorum ejusmodi neglecto statim, veram adesse antilogiam, pronuntiaret, et hac ratione alterutrum vel utrumque scriptorem aut ignorantiae aut laesae fidei argueret; imo sedulam ejusmodi indagationem interpreti injungit

b) **ipse quoque interpretationis finis**; certe enim ne sensum quidem hujus alteriusve loci assecutus esse dici posset, si enantioses apparentes aut penitus negligeret, aut verarum pugnarum instar spectaret.

Ubi autem omnibus rite perpensis vera deprehenditur pugna, ad interpretem qua talem res haec in libris profanis proprie non attinet; ejus enim est intelligere et indicare, quid loquens cogitaverit, minime autem, verane sint, an falsa loquentis dicta, examinare ac definire, quis inter duos vel plures sibi contradicentes sit potior habendus. — Verum in ss. litteris interpres catholicus, utpote de inspiratione illarum persuasus, nullam veram concedit pugnam, et si talis deprehenditur inter scriptorem sacrum ac profanum, ex qua parte stet veritas, dubius nequaquam haerebit. Quare si de pugnis in s. Scriptura est sermo, distinguendum, num tales statuantur inter ipsos sacros scriptores, an inter sacrum ac profanum auctorem. Hinc quaeritur

§. 62.

Quid sit interpretis s. Scripturae respectu pugnarum.

Ratione habita pugnarum

A. **apparentium inter ss. scriptores: Quum interpres catholicus veram inter ss. scriptores concedere nequeat contradictionem, ejus est respectu adparentium in s. Scriptura pugnarum, detegere et obstruere fontes, unde pugnae oritur species. Sunt vero fontes hi vel mendum textus, vel vitium interpretationis, vel erroneum interpretis in locorum comparatione judicium. Hinc interpres**

1. sollicite indaget in integritatem textus, et ubi corruptionis fundata adest suspicio, eundem pristinae puritati suae restituere conetur. Sufficiens vero corrupti textus fundamentum non modo tum habetur, si luculenta testimonia ad-

sunt, quae textum alicujus arguant vitii, i. e. si varii codices, versiones variae Patres diversi lectiones exhibent diversas; sed etiam, si ex internis argumentis criticis ejusmodi quid assumere cogimur, et si emendatio, quae suscipitur, simul ita est comparata, ut eâ vera posita omnis varietatis et corruptionis pateat origo. Praecipue in numeris, in quibus describendis librarii, similitudine litterarum numeralium seducti, et facillime et saepissime errarunt, non anxie verebitur interpres errores concedere, et sic locum affectum liberare a pugna. — Ita jam dissensiones quaedam inter Chronicorum, Samuelis et Regum libros feliciter tolluntur, aut saltem detegitur, unum alterumve locum esse vitiatum, quod vitium, etiamsi ob adminiculorum defectum emendari amplius non possit, saltem, veram non adesse pugnam, ostendit. Sic v. g. I. Reg. 4, 26. Salomo habuisse dicitur 40.000 praesepiorum pro equis vehiculorum suorum, et II. Chron. 9, 25. 4000. Alterutra igitur harum lectionum aperte est mendosa; verosimiliter littera מ = 40 cum ד = 4 a librario permutata est. — Si vero textus corruptionis argui nequit, videat interpres:

2. **An non ipse in interpretatione unius vel alterius vel utriusque erraverit loci. Errasset vero** *a)* **terminos loquentis vel ad angustiorem, quam oportebat, potestatem restringendo, vel latiori, quam licebat, significatu accipiendo** v. g. coll. Joann. 1, 33. seq. cum Mt. 3, 14.; coll. Gal. 1, 12. cum Hebr. 2, 3.; *b)* **nexum dictorum falsum constituendo** v. g. Luc. 5, 12. coll. cum Mt. 8, 1. 2.; *c)* **si, quae comparative aut hypothetice prolata sunt, absolute dicta spectasset** v. g. Mt. 19, 24. coll. cum Mr. 10, 24.; *d)* **si ea, quae quis ex aliorum effatus est sententia, ceu e propria loquentis persuasione enunciata repraesentasset** v. g. coll. Joann. 1, 21. cum Mt. 11, 9., et hujus generis alia. Probe denique attendat

3. **An non orta sit antilogia ex erroneo judicio suo, in collatione diversorum locorum adhibito.** Ejusmodi errorem in judicio committeret:

a) **Si contraria declararet, quae tamen revera contraria non sunt, uti:**

α) **silentium unius scriptoris, et positivam narrationem alterius, quae saltem contraria esse non debent,** veluti dum s. Matthaeus de Magorum adventu, de fuga Josephi cum Jesu et Maria in Aegyptum; de infanticidio bethlehemitico et aliis s. Paulus Gal. 1, 17. de itinere suo Damasco in Arabiam facto, II. Cor. 11, 27. de trino suo naufragio narrat, s. Lucas vero silet;

β) **diversitatem in modo narrandi, quae sola nunquam diversitas in re ipsa habenda est, e qua observatione neglecta innumerae pugnae inter ss. Scriptores praetensae ortum habuerunt.** Quotiescunque v. g. hic istud, alter aliud nomen ejusdem personae usurpabat (Mt. 9, 9. Mr. 2, 14. Luc. 5, 27.); quoties alter ab hoc, alter ab alio termino progrediebatur (Mt. 17, 1. Luc. 9, 28.; cfr. Luc. 4, 25. et Jacob. 5, 17. cum I. Reg. 17, 1.

18, 1.); alter certis ac definitis, alter vero rotundis numeris utebatur (Genes. 15, 13. et Act. 7, 6. coll. cum Exod. 12, 40.); alter breviter, fusius alter rem pertractabat (Mt. 13, 54. seqq. Luc. 4, 16—30.); alter hunc, alium alter factorum narratorum ordinem servavit (Mt. 26, 6. seqq. Mr. 14, 3. seqq. Joann. 12, 1. seqq.); alius quaedam adjuncta historica lectoribus cognita omisit, quae alius commemoravit (Mr. 15, 7. 43. et Luc. 23, 25. 50. 51. coll. cum Mt. 27, 16. 57.): toties fere de pugna conclamabatur, cum tamen omnes hae varietates circa modum narrandi versantes de una eâdemque re absque omni pugna locum habere possint.

b) **Si diversa dicta aut facta confunderet, quae si dissentiunt, mirum non est, quia secus non forent diversa;** e. g. sanatio a Jesu effecta coll. Mt. 8, 5. seqq. et Joann. 4, 46. seqq.

c) **Si perperam supponeret, diversis in locis, ubi de eadem re sermo est, rem hanc eâdem quoque ex parte esse spectatam; potest enim res e diversis spectari partibus, ita ut de eâ, unâ ex parte spectatâ, aliquid recte asseratur, quod de eâdem, alterâ ex parte consideratâ, vel negare, vel plane cum contrario permutare licet, quin vera adsit pugna.** Sic de conversione s. Pauli legimus Act. 9, 7. „Viri autem, qui comitabantur cum eo, stabant stupefacti, audientes quidem vocem, neminem autem videntes;“ 22, 9. „Et qui mecum erant, lumen quidem viderunt, vocem autem non audierunt ejus, qui loquebatur mecum;“ et 26, 14. „Omnesque nos cum cecidissemus in terram, audivi vocem loquentem mihi hebraica lingua.“ Si in primo loco comites Apostoli stetisse, in tertio autem simul cum Saulo in terram cecidisse leguntur, vera pugna non adest; nam in hoc loco respicitur ad initium phaenomeni coelestis, quo omnes lumine extraordinario perculsi in terram prociderunt; in illo autem ratio habetur temporis, quo Christus loquebatur ad Saulum humi adhuc prostratum, dum comites ejus primo terrore excusso jam stabant. Praeterea 9, 7. per vocem, quam audivisse dicuntur comites, intelligendus est sonitus similis illi, de quo Act. 2, 2. legimus; per vocem autem, quam 26, 14. non audivisse traduntur, intelligenda sunt verba articulata Christi ad Saulum directa, quae in praecedentibus referuntur. Cfr. Joann. 3, 17. cum 9, 39. — **Quod in specie Christum attinet, alia s. Scripturae loca ei divinam naturam aperte vindicant; alia solum Patrem Deum esse edicunt; alia Christo talia tribuunt, quae Deo non convenire videntur. Ad hasce pugnas apparentes removendas sequentia principia probe tenenda sunt:**

α) **Christus non solum Deus est ab aeterno** (Joann. 1, 1. seqq.), **sed et homo factus in tempore** (Joann. 1, 14.) **ex intima igitur utriusque naturae in una persona conjunctione fit, ut de eo mox divina, mox humana praedicata enuntientur;** v. g. Joann. 8, 58. 18, 37. 10, 30. 14, 28. Mt. 26, 39.

β) **Christus, Deus-Homo, ob salutem hominum missus, legatus erat Patris, et qua talis coll. Joann. 12, 49. 50. mandatum acceperat, quid diceret et quid loqueretur,**

cui mandato obediens (Philipp. 2, 8.) **recte dicere poterat Mr. 13, 32., se ignorare diem et horam extremi judicii, quatenus tempus illud scientia, ut dicunt, communicabili scire** (manifestare) **non ad sua legati munera, sed ad jura divina pertinebat.** Cfr. Joann. 10, 18.

γ) **Pater non semper commemoratur in relatione ad Filium, sed etiam Deus Triunus Pater appellatur relate aut ad gentilium idola, aut ad creaturas quascunque, quo in casu Pater exclusive Deus dici potest ac debet, quia sermo est de divina essentia, de unitate Dei, non de persona Patris,** v. g. Joann. 17, 3. I. Cor. 8, 6. Eph. 4, 6.

δ) **Cum vi generationis aeternae Filii ex Patre hic principium aeternum sit illius: Christus suam non tantum voluntatis conformitatem, sed etiam essentiae unitatem cum Patre significaturus omnia sua ad Patrem refert** coll. Joann. 5, 19. seqq.; hinc ut Mt. 20, 23. innueret, in praemiorum distributione propensioni suae humanae, ut petentes sperabant, non esse locum, sed a benigna Dei justissimi dispositione omnia et hoc respectu dependere, recte edixit: „Sedere ad dexteram meam vel sinistram non est meum dare (vobis), sed quibus paratum est a Patre meo.“

Quodsi observatis hisce regulis omnis pugnarum, quae in medium proferuntur, e ss. litteris evanescit caterva, tantum abest, ut disciplina nostra partium studii suspecta reddatur, quum, quae ceu vitiosa notavimus, veri nominis vitia esse, negari nequeat; ut potius illas vel in odium ss. litterarum, vel ad commendandas ingeniosas hypotheses, inprimis ad impugnandam ss. librorum authentiam et axiopistiam, et quod inde consequitur, ad mythologorum somnia stabilienda ab adversariis congestas esse, haud temere asseratur [1]).

Respectu pugnarum

B) **qualiumcunque sacrum inter et profanum auctorem interpreti eodem modo procedendum; nam et hic antilogia, quae v. in corruptione textus, v. in vitio interpretationis, v. in erroneo interpretis loca conferentis judicio residet, perperam ipsis auctoribus obtruderetur; quae vero manet enantiosis, quin sive textus, sive interpretatio, sive judicium interpretis vitii argui possit, vera est pugna,**

---

1) Memoratu digna sunt loca jam superius sub littera *c)* laudata Act. 9, 7. 22, 9. et 26, 14., quibus addi potest Act. 9, 30. coll. cum 22, 17—21. Licet loca haec de iisdem rebus agentia in pluribus adjunctis non consentire videantur, tamen, cum ejusdem sint auctoris sacri, nemo prudens ea vere sibi repugnantia esse contendit, siquidem s. Lucam scriptorem adeo ineptum declarare, ut prius a se dictorum prorsus oblitus esset, nimis absurda foret criminatio (hinc Tantalus a labris sitiens fugientia captat flumina). Quodsi vero loca haec diversis deberentur auctoribus, de pugnis solvi nesciis jam diu plenis buccinis conclamassent, qui antilogias in ss. litteris ex professo captant, neque manifestissimis, quae ipsis sacris libris insunt, indiciis sapere discunt.

cujus tamen causa tribuenda est scriptori profano, qui et falli et fallere potuit, hinc, utcunque sit eruditus ac circumspectus, nequaquam expers est omnis omnino erroris, ideoque in pugna cum auctore sacro, si talis unquam detegeretur, huic victoriae palma cedat, oportet.

Sectio III.

De sensu inveniendo per conditionem loquentis.

§. 63.

Persona loquentis interpreti nota sit, oportet, et unde haec cognoscatur?

Juxta supremum hermeneuticae principium praeter usum loquendi et orationis contextum etiam conditio loquentis tam interna, quam externa interpreti est respicienda, quia inde demum plena dependet sensus cognitio, uti per decursum hujus sectionis patebit. Ut vero conditionis hujus debita haberi possit cognitio et ratio, scire necessarium est:

1. Quisnam sit loquens? Hac in re generatim sequens regula tenenda est: Loquentem ipsum auctorem libri tamdiu habeas, quamdiu contrarium non certo constat [1]. — Auctorem vero libri non esse loquentem, certo constat:

a) **Si auctor ipse diserte alium loquentem inducit, prouti hoc in sacris libris, et praecipue in Evangeliis saepissime fieri solet. Quod ubi locum habet, interpretis est probe attendere, ubinam auctor ipse finitis verbis alienis filum orationis reassumat, quod facile cognoscitur, si oratio aliena claram habet clausulam, aut si sequentia apertum initium orationis vel narrationis novae prae se ferunt. Ubi vero talia indicia desunt, natura dictorum sedulo examinanda est, et ex eâdem dijudicandum, num ad alienam adhuc orationem adjicienda sint, an vero ipsi auctori ceu loquenti tribuenda.** V. g. Mt. 3, 3. Joann. 1, 15. seq.

b) **Si auctor, quae prius allata erant, refutat,** ubi ex ipsa hac refutatione antea dictorum colligere licet, eadem dubitationem vel objectionem, ab alio vel alius nomine motam, esse habenda.

2. Num loquens e sua, an ex alterius sententia dixerit; fit enim nonnunquam, ut loquens, sive sit auctor ipse, sive alius, non ē sua, sed ex alius vel aliorum persuasione aut nomine verba faciat, quo in casu proprie sententia ejus adest, cujus nomine v. e cujus persuasione loquens disserit, et proinde dictorum

---

1) Qni jam sint singulorum librorum tum V, tum N. T. auctores, introductio docet.

sensus non ad conditionem loquentis, sed illius exigendus est, cujus nomine fit sermo, v. g. Mt. 11, 2. 3. Hinc solidae regulae junctim proponendae sunt, secundum quas certo cognoscitur, ubi quis e sua, ubi ex aliorum sententia verba faciat, quod eo magis necessarium invenitur, quum non desint, qui statuant, auctores ss. librorum N. T. et Christum ipsum saepissime ex aliorum sententia locutos esse, et proinde dictis suis non propriam ac veram doctrinam, sed aliorum commenta professos.

§. 64.

Ubi quis e sua, ubi ex aliorum sententia loqui censendus est?

Utrum quis e sua sententia dixerit, cognoscitur ex dictorum indole et ex dicendi modo.

A. **Ex dictorum indole loquens e sua, et non ex aliorum sententia dicere censendus est:**

1. Si sententia, quam in medium profert, a principiis alias sat clare ab eo propositis non tantum non divergit, sed eis apprime conformis est; seu facta ad libros sacros N. T. applicatione: **Si sententia, quam Christus ipse aut scriptor sacer pandit, a doctrinarum reliquarum clare propositarum summa non solum non abludit, sed potius cum ea ex asse convenit;** nam quemvis hominem sana mente praeditum sibi constantem esse, nisi rationes sufficientes contrarium doceant, praesumi potest, Christum vero et scriptores sacros sibi consequentes fuisse, evidentissimis ex rationibus statui debet.

2. Si sententia ipsa nova, et non solum novis additamentis ornata, aut in novam formam redacta est; etenim qui nova in medium profert, non potest alterius sententiam profiteri, quia secus illa non essent nova.

3. Si sententia, quam loquens profitetur, ita comparata est, ut eâ aliorum animos sibi et rei suae non tantum non devinciat, sed potius maximae parti eandem offensioni et odio esse, cognoscat; vel **si talis est, e qua non solum nulla commoda terrena sibi emanatura, sed potius molestias gravissimas sibi et suis oritura esse, certo praenoscat;** nam nonnisi firmissimae persuasioni tanta vis inesse solet, ut posthabitis omnibus terrenis sententiam quamdam constanter quis probet, et qui contrarium assereret, eum ostendere, necesse esset, ejusmodi hominem aut zelo fanatico obcoecatum, aut pertinaciae ac superbiae furore abreptum, aut sanis sensibus destitutum sententiam quamdam probasse propriae persuasioni adversam.

B. **Ex dicendi modo. Si loquens probus atque ingenuus, qualis quilibet tamdiu censendus est, donec malus probetur,**

a) **in demonstrando versatur, si, ut dicere solent, materiam quamdam ex professo tractat, i. e. variis ex partibus spectatam praebet, per varias partes deducit, argumentis, jurejurando aut graviori saltem asseveratione con-**

firmat, atque ab objectionibus vindicat; nam nemo vir cordatus ac probus alienos errores demonstrare, et ab objectionibus vindicare solet. Omnia itaque Jesu et Apostolorum dicta, in quibus hac ratione versantur, e propria ipsorum persuasione prolata erunt habenda.

b) **Si sponte sua, nulla externa occasione provocatus, non tamen per transennam quasi, sed ex professo sententiam quamdam profert;** nam de placito alieno, cui assentire non potest, vir probus necessitate nulla urgente vel silet, vel illud eo commemorat consilio, ut ipsum refutet aut saltem improbet.

c) **Si profert sententiam non sponte quidem sua, attamen ab ejusmodi hominibus interrogatus, quorum non minus ac sua maximi interest vera cognoscere, quia veritatis dissimulatione errori longe lateque grassanti eique nocivo aperiri portam, persuasissimum habet** (Applicatio ad Jesum, Apostolos et alios homines).

d) **Si de eadem re saepius disserens, et quidem coram diversi generis auditoribus sententiam suam nunquam mutat, neque nutum aliquem praebet, quo indicaret, sibi meliorem inesse persuasionem;** etenim praesumere licet, loquentem, qui forte una alterave vice coram certo auditorio veram sententiam suam edicere prohibebatur, eandem auditorio mutato libere eloqui potuisse et revera elocutum esse.

Contra vero si ejusmodi principia ac praemissae a loquente clare propositae exstant, quibuscum certa sententia conciliari nequit; si sententia ipsa ab aliis jam erat prolata aut ita comparata est, ut omnium assensum se laturum esse auctor praevidere possit; si quis tantum ex incidente, ut dicunt, aut veluti aliud agens sententiae alicujus mentionem facit; si in refutando versatur, aut *κατ᾽ ἄνθρωπον* seu ex concessis disputat, quo in casu alterius persuasione, utut falsa, niti licet; si loquens dicta sua pro diversa auditorum et lectorum cogitandi sentiendique ratione in substantia variat, et quae sunt similia: loquens saltem **non debuit** e sua sententia verba proferre, et qui contrarium assereret, demonstrare id primum deberet.

Caput I.

De conditione loquentis externa.

§. 65.

Quid sit conditio loquentis externa, et quae commoda ejus cognitio interpreti praestet.

Per conditionem loquentis externam omnia ea intelliguntur, quae quidem extra animum loquentis sita, cum ejus cogitationibus vero oratione manifestatis in tali nexu

posita sunt, ut hae ipsae sine illorum notitia aut plane non, aut saltem non plene ac perfecte cognosci possint. — Huc jam pertinent:

1. Aetas, patria et lingua loquentis.

Haecce interpreti nota esse debere, inde patet, quia secus multis aliis hermeneuticae adminiculis, ad sensum inveniendum maxime necessariis, plane destitueretur. Nam si ignoraret

a) **Aetatem, qua loquens vel viva voce, vel scripto cogitata sensaque sua manifestavit, careret**

α) **perfecta linguae, qua loquens usus est cognitione, quia mutationum, per decursum temporis factarum, rationem habere non posset, et proinde aetati loquentis facile tribueret ea, quae ad aliud pertinent aevum.** Etsi enim linguae per plura saecula in substantia eaedem manere possunt et revera manent, in accidentalibus tamen mutationes subire solent diversas, nequaquam negligendas; destitueretur

β) **certa conditionis biblicarum tum rerum, tum personarum notitia,** quam tamen interpreti necessariam esse, serius demonstrabimus; nam quaelibet aetas circa talia sibi peculiaria habere solet.

b) **Patriam loquentis seu regionem, in qua educatus est et vixit, interpreti notam esse oportet iisdem fere ex causis;** nam quaevis regio respectu tam linguae, quam rerum ac personarum quaedam propria habet. — Denique notum esse debere interpreti

c) **qua lingua usus sit loquens, inde patescit, quia secus versionem pro originali habere posset, et ita certitudine illa destitueretur, quam textus originalis prae versione praebet,** cum, ut verbis s. Hieronymi utamur, „multo purior manare credenda sit fontis unda, quam rivi.“ [1])

2. Fata factaque loquentis. Non raro loquens ad fata factaque sua ita alludit, ut neque cur hoc et non alio modo, neque quid dicat, facile intelligi possit, nisi illa plene sint cognita. Sic v. g. non facile intelliget quis sensum verborum s. Pauli ad Gal. 1, 1., ubi se Apostolum per Christum vocatum appellat, nisi ei cognita fuerint, quae Saulo evenisse narrantur Act. 9, 1—16. Neque etiam perspiciet, cur Apostolus hic eodem loco adeo sollicitus sit de auctoritate sua apostolica tuenda, cui ignotum est, auctoritatem hanc ejus per judaizantes Christianos apud Galatas esse diminutam. Cfr. II. Petri 1, 17. 18. cum Mt. 17, 1—13.

3. Gestus et pronuntiationis tonus. Uterque cum orationis sensu ita cohaeret, ut, experientia quotidiana testante, illo cognito plerumque evanescat obscuritas lollaturque ambiguitas, et in specie intelligatur, proprie an

---

1) Adv. Helvidium.

tropice, serio an ironice, severius an mitius dicta accipienda sint, num in affectu et in quali animi dispositione dixerit loquens. Si v. g. ponamus, Jesum, dum diceret Joann. 2, 19. „Destruite templum hoc“ etc., digito monstrasse in corpus suum; item eum suavi tono protulisse verba Joann. 2, 4. „Quid mihi et tibi, mulier?“ nemini dubium erit, illa verba tropice de morte ejus et resurrectione intelligenda, haec vero ab omni immodestiae et inurbanitatis nota liberanda esse.

4. Indoles rerum biblicarum. Quum homines in s. Scriptura loquentes de aetatis ac patriae suae rebus saepius obiter tantum sermonem faciant, vel ad eas alludant, vel ab iis similitudines, imagines aut dicendi occasionem repetant: ad ejusmodi loca rite intelligenda, inprimis ad dicendi modum rationemque perspiciendam, uberiorem rerum istarum requiri cognitionem, dubium esse nequit, idque eo minus, quia in ss. libris mentio fit rerum, quae apud nos aut plane non, aut alio modo existunt. Sic v. g. cui structura aedificiorum orientalium, et in specie Hebraeorum non aliunde cognita est, parum proficiet in explicandis locis Psalm. 128, 6. 7. Mt. 10, 28. 24, 17. Mr. 2, 4. Similiter qui ignorat, quaenam et quales res intelligantur per *κρίσιν*, *συνέδριον* et *γέενναν*, per *ἐγκαίνιαν* et *την νηστείαν*, neque sensum, nec vim capiet locorum Mt. 5, 22. Joann. 10, 22. 23. Act. 27, 9. Cfr. Mt. 10, 15. Mr. 2, 26. 13. 1. Luc. 11, 29. Joann. 2, 20. Act. 25, 10—12. (Caesarem appello).

5. Conditio tam interna, quam externa personarum, ad quas et de quibus fit sermo. Huc vero inprimis referenda sunt cogitandi sentiendique ratio, praejudicia, character moralis, mores ac consuetudines, fata factaque illarum personarum. De hisce idem et iisdem ex causis valet, quod de rebus biblicis observavimus; nam etiam quoad conditionem tam internam, quam externam personarum diversae aetates, regiones diversae imo et diversi homines multum ab invicem differunt; praeterea loquentes in ss. litteris ejusmodi personarum adjuncta non raro tantum attingunt, vel obiter commemorant, vel ab illis occasionem et motiva dicendi ipsiusque dicendi modi desumunt. Sic v. g. verba Act. 24, 25. „Disputante autem Paulo de justitia et castitate et de judicio futuro tremefactus Felix respondit: Quod nunc attinet vade, tempore autem opportuno accersam te,“ non intelliget interpres, neque sciet, cur Apostolus de his ipsis virtutibus nominatis locutus sit, nisi ex historia cognitum habuerit characterem Felicis, vitiis praecipue talibus dediti, qui virtutibus laudatis adversantur. Rationem eorum, quae Mt. 2, 22. de Josepho narrantur, reddere non poterit, qui characterem Archelai ignorat. Vim verborum Lucae 1, 17. non perspiceret, cui ignotum esset, qualis, quo spiritu ac virtute praeditus fuerit Elias. Ratio plurium, quae in ultima coena paschali fecisse legitur Christus Mt. 26, 26—30. et in locis parall., ignota foret, si modus Judaeorum coenam

paschalem celebrandi esset ignotus. Idem etiam de historia passionis Domini et de pluribus aliis valet.

§. 66.

De fontibus, e quibus conditionis externae loquentis haurienda sit cognitio.

Cognoscuntur

1. Aetas, patria et lingua loquentis ex introductione in ss. utriusque Foederis libros.

2. Fata factaque loquentis:

a) **ex aperta eorum descriptione in ss. libris obvia,** qualis v. g. in Evangeliis et in Act. App. quoad fata factaque tum Jesu ipsius, tum Apostolorum invenitur;

b) **e fide digna antiquorum scriptorum relatione;** denique

c) **per ipsam lectoris ss. litterarum, sano et subtili judicio praediti, reflexionem,** cujus ope v. g. lector utriusque s. Pauli ad Corinthios et illius ad Galatas epistolae haud difficulter cognoscet, in utraque ecclesia fuisse homines, qui auctoritati Apostoli detraherent.

3. Gestus et pronuntiationis tonus:

α) **ex ipsorum ss. scriptorum manifestatione,** veluti, quod gestum attinet, Mt. 12, 49. 26, 65. 27, 29. Luc. 4, 16. 20. 5, 8. Act. 13, 16.; quoad pronuntiationis tonum: Mt. 27, 46. Joann. 19, 15.;

β) **e contextu.** Sic v. g. ob sequentia recte statuitur, Joannem B. manu in Jesum extensa protulisse verba Joann. 1, 36. „Ecce agnus Dei,“ et Christum ibid. 2, 19. dicentem: „Destruite templum hoc“ digito monstrasse in corpus suum, eumque suavi tono dixisse ad matrem Joann. 2, 4. „Quid mihi et tibi mulier?“ Cfr. 1, 37. 2, 21. 22. 2, 5. Attamen probe cavendum, ne hac in re sine ratione sufficiente quid statuatur; nam sicuti haec solidis ex rationibus supposita ad verum sensum inveniendum interpretem ducunt, ita temere praesumta eum a vero sensu necessario abducunt. Sic v. g. erraret, qui Jes. 7, 14. supponeret, prophetam in praesentem quamdam puellam digito monstrasse, cum diceret: „Ecce virgo concipiet“ etc.;

γ) **e charactere morali loquentis,** v. g. Joann. 2, 4.;

δ) **e rationibus psychologicis,** e quibus v. g. statuere licet, Jesum elevatis in coelum oculis orasse.

4. Indoles rerum biblicarum cognoscitur ex archaeologia.

5. Conditio personarum biblicarum ex iisdem fontibus determinatur, e quibus conditio loquentis hauritur, et quos suo loco indicabimus.

Caput II.

De conditione loquentis interna.

§. 67.

Quid est interna loquentis conditio?

Per conditionem loquentis internam omnia intelliguntur, quae in ipso animo loquentis sita adeo in orationem ejus influunt, ut ex illis pendeat dictorum ratio, perfectio vel tenuitas, nec non dicendi modus.

Ex hac definitione jam patet, notitiam ac rationem horum interpreti necessariam esse, quia secus sensum nunquam assequi, nunquam scire posset, quid dixerit loquens, quomodo intelligi voluerit, et cur hoc, neque alio modo verba fecerit.

Huc vero referimus: Consilium loquentis, dein animi ejus dispositionem et characterem moralem, denique culturam intellectualem et moralem.

I. De consilio loquentis.

§. 68.

Quid et quotuplex est consilium loquentis, et cur interpreti respiciendum?

1. Consilium in genere dicitur id, quod quis prudens agendo assequi vult. Id ipsum, ad quod assequendum aliquid adest, dicitur hujus destinatio, scopus, finis.

Consilium loquentis igitur est id, quod loquens oratione sua efficere desiderat. Sic v. g. consilium Christi in parabola de filio prodigo Luc. 15, 11. seqq. est ostendendi voluntas, peccatorem serio poenitentem a Deo denuo suscipi et gratiae donis ornari; in parabola de Samaritano misericorde Luc. 10, 30. seqq. efficere, ut, quis sit proximus noster, auditores edoceantur; ad has enim sententias exprimendas omnia et singula collineant dicta.

2. In bibliis sacris consilium commune omnibus, et peculiare singulis scriptoribus biblicis distingui potest.

a) **Consilium commune V. T. auctorum est, instituta praevia ac decreta divina, ad educandum beandumque genus humanum multifariam multisque modis revelata** (Hebr. 1, 1.), **enarrare; N. T. scriptorum vero, quomodo Deus per Filium suum illa executus sit decreta, pro re nata et data occasione adumbrare.** — Licet vero quivis tum V., tum N. T. auctorum ad communem illum scopum assequendum suam conferat partem, singuli tamen

b) **peculiarem quoque prosequuntur finem. Peculiare hocce ss. scriptorum consilium est vel generale, quod integro libro, vel speciale, quod cuivis libri parti seu loco praepositum est. Utrumque denuo est vel didacticum, vel pure historicum, vel historico-dogmaticum, vel poëticum;**

α) **didacticum, si auctor vel loquens veritatum, doctrinarum, praeceptorum una cum vel sine argumentis ac motivis notitiam informare;**

β) **pure historicum, si eventuum praeteritorum indolem ac ordinem describere;**

γ) **historico-dogmaticum, si ope historiae certam sententiam demonstrare;** denique

δ) **poëticum, si pia sua sensa manifestare, aliosque ad talia rapere vult.**

3. Cum consilium loquentis sit id, quod loquens dictis suis efficere vult, ad hoc ipsum omnia orationis membra collineent, necesse est; secus enim statui deberet, loquentem vel absque prudente consilio aliquid dixisse, vel consilii sui per orationis decursum esse oblitum, quod utrumque a quovis prudente est alienum. Quodsi vero omnes orationis partes ad consilium loquentis convergunt, patet, cognito hocce multiplicem et vagam vocum ac sententiarum in se spectatarum vim satis determinari posse; quia vero nonnisi vocabulorum potestate et sententiarum vi rite determinata interpres ad sensus cognitionem eniti potest: consilii loquentis ab eo respiciendi necessitas in oculos incurrit. Haecce vero necessitas non tantum de generali, sed etiam de speciali consilio valet; etenim scopus generalis totius libri a consilio loquentis in singulis partibus plerumque longius distat, quam ut sensus harum ex illo accurate determinetur; contra vero a proximo seu speciali consilio sensus singulorum locorum immediate dependet. Quae observatio praecipue in libris biblicis non est negligenda, cum partim in iisdem varii variis consiliis ducti loquantur, partim sint inter illos, qui diversissimi generis comprehendunt materias, propter solam formae unitatem conjunctas, v. g. proverbia, Psalmi.

§. 69.

Quaenam commoda interpreti offert ratio consilii loquentis?

Ratio consilii interpretem docet:

A. **si sola ejus notio spectetur: Quaenam interpretatio sit rejicienda, illa nimirum, qua admissa loquens agensve imprudens aut sano consilio destitutus cogitari deberet.** Quare v. g. in actione Ezechielis c. 12. descripta sensus immediatus est rejiciendus, et mediatus seu symbolicus tenendus, quia secus prophetam insano furore abreptum aliquid fecisse, et ipsum Deum absque sano consilio quidquam praecepisse impie statuere cogeremur; quis enim sana mente praeditus vasa sua et supellectile in plateam deportet, domus suae parietem perfodiat, ut, licet janua patente, per foramen factum egrediatur? quis faciem velabit, ne quid videat, ut l. c. Ezechiel fecit, et ab ipso Deo facere jubetur? — Eodem modo Jesus, dum coll. Mr. 11, 13. seq.

esuriens ad ficum conspectam, licet sciret, se nihil fructus in ea inventurum esse, nihilominus accessit, et cum nihil inveniret, arbori maledixit, certe actione hac tota aliud quid innuere voluit, quam quod verba immediate sumta edicunt, secus enim absque prudente consilio aliquid fecisse esse dicendus.

B. **Si consilium determinatum consideretur:**

1. Consilium commune omnibus sacris scriptoribus docet, quaenam in ss. litteris non sint quaerenda; nam si illud, quod §. praeced. laudavimus, tum V., tum N. T. auctoribus fuit consilium, frustra quaereretur:

a) **completum doctrinae christianae systema;**

b) **physicorum, astronomicorum aut geographicorum aenigmatum solutio;** etenim de hisce rebus nonnisi per transennam quasi, obiter et ita verba faciunt, prouti illa aetate de istis homines communiter cogitarunt. Cfr. Josuae 10, 13. cum Ecclesiastici 46, 5.

2. Consilium peculiare, et quidem

a) **tum generale, tum speciale** manifestat, **utrum in singulis auctoris aut loquentis dictis propria, an tropica dicendi ratio supponenda sit; nam qui consilium aut didacticum, aut historicum, aut historico-dogmaticum habet, in docendo versatur, docentem vero, nisi rationes graviores contrarium suadent, perspicuitatis praecipue studiosum esse oportet, quam proprio potius, quam tropico dicendi genere assequitur, et si forte tales adhibeat tropos, qui ob frequentissimum ac communem usum termini proprii jam fere induerunt naturam, abstinere saltem debet ab omnibus tropis difficilioribus et in genere iis, qui a sermone communi multum abludunt.** Inde jam eorum damnatur interpretandi ratio, qui v. g. Mt. 26, 26. 28. 28, 19. Joann. 20, 22. 23. tropice exponunt, cum Jesus hisce in locis in docendo ac praecipiendo versetur. — **In auctore vero vel loquente, qui consilium habet poëticum, tropi frequentiores et etiam insolentiores praesumi possunt.**

b) **Solum generale pandit, cur auctor hunc et non alium narrationum singularum observaverit nexum; nam qui mere historicum sibi proponit scopum, eventuum narrationes aut chronologica, aut saltem ea serie adfert, quae ipsi apta videtur; qui vero historico-dogmaticum consilium prosequitur, facta saepius non tam ratione habita temporis, quo evenerunt, quam potius internae similitudinis eo ordine conjungit, qui ad sententiae primariae partes demonstrandas idoneus apparet,** v. g. s. Matthaeus et s. Lucas.

c) **Solum speciale docet:**

α) **quae orationis partes sint essentiales, quae vero ad solum spectent ornatum. Nam loquens non semper nude aliquid edicere, sed plerumque, praecipue si figurato dicendi genere utitur, plene ornateque proponere**

solet; qui igitur ea, quae meri ornatus causa addita sunt, cum illis confunderet, quae ad ipsam sententiam necessario pertinent, interpretationes ineptas absurdasque in medium proferret. Quid vero ad illa, quid ad haec referendum sit, e cognito loquentis consilio patefit; ea nimirum essentialia sunt, sine quibus loquens scopum suum non assequeretur; illa vero ad merum ornatum referenda, quae salvo consilio abesse possunt. Si v. g. scimus, Jesu in proponenda de filio prodigo parabola fuisse consilium superius indicatum, singularum simul narrationis partium non ignoramus momentum. Jam vero eadem sententia prodiret, si Jesus simpliciter sic parabolam proposuisset: Homini cuidam duo erant filii, quorum natu minor accepta a Patre debita bonorum parte in terram profectus peregrinam adeo luxuriose vixit, ut brevi summa laboraret inopia, essetque miserrimus. Hac tandem miseria afflictus in se reversus cogitabat: Heu! quot mercenarii patris mei alimentis abundant, dum ego hic pereo fame. Revertar igitur ad illum dicamque: Pater! peccari in te, et non sum dignus, qui amplius tuus sim filius, tractes me ceu mercenarium tuum. Quod et statim fecit. Pater vero, cum eum videret serio poenitentem, gaudio magno denuo recepit in filium. — Haec igitur in parabola ista sunt essentialia, omnia reliqua vero, quae salva sententia primaria abesse possunt, inserviunt solum vel ad miseriam filii a patre absentis, vel ad ejusdem reversi conditionem felicem, vel ad laetitiam patris summam describendam. Ineptum itaque esset quaerere, quid per porcos et siliquas, per patris amplexum et osculum, per servos, vestem, annulum, calceos et vitulum saginatum sit intelligendum.

β) **Quibus limitibus constringenda, aut quousque extendenda sit aliqua notio v. sententia; nam si consilium loquentis est id, quod loquens oratione sua efficere vult, et ad quod omnia orationis collineant membra: notiones et sententiae eo usque sunt extendendae aut restringendae, ut consilio loquentis respondeant. Hinc sequens observandus est canon: Notionem vel sententiam ne ultra consilii terminos extendas, vel infra eos restringas.** Sic v. g. s. Matthaeus pericopa 1, 18. seq. habuit consilium docendi, Jesum absque viri interventu per Spiritum s. esse conceptum, et a virgine illibata natum, quo cognito patet, v. 25. dictis inesse non posse sensum: Abstinuit Josephus a thori consuetudine usque ad partum Mariae, dein vero non amplius abstinuit; nam pro peculiari suo fine s. Matthaeo docuisse sufficiebat, quid ante partum Mariae non evenerit; quid vero postea factum sit vel non, minime curavit. Idem valet de notione vocis *πρωτοτοκὸς* l. c.; nam pro singulari s. Matthaei consilio non relate ad alios Mariae filios posteriores Jesus primogenitus dicitur, sed ita restringenda est notio, ut innuat, neminem antea ex eadem matre esse natum, Mariam itaque virginem peperisse Jesum. Qui itaque e loco illo colligeret, Mariam post nativitatem Jesu Josepho alios peperisse liberos, vim dictorum ultra consilii terminos extenderet. Luc. 10, 4. I. Joann. 2, 20.

§. 70.

Unde cognoscatur loquentis consilium.

Consilium loquentis cognoscitur:

1. Ex manifestatione ejus sive directa, sive indirecta, ab ipso auctore vel loquente facta.

a) **Directe auctor, quale sibi librum conscribendi obversatum fuerit consilium, declarat, si id ipsum disertis indicat verbis vel ad initium libri**, ut s. Luc. 1, 1—4., et hinc inde Psalmista; **vel ad finem operis**, uti s. Joann. 20, 31. s. Petrus I. ep. 5, 12.; **vel in media oratione**, uti s. Paulus Rom. 3, 28. coll. cum 1, 17. Quod ubi fit, declarationi ejusmodi, nisi authentia ejus suspecta sit, prout in nonnullis Psalmorum inscriptionibus, plena habenda est fides, quivis enim sui ipsius optimus est interpres.

b) **Indirecte auctor consilium suum reserat:**

α) **Pluribus ejusdem generis reflexionibus, quae ad eundem scopum tendunt; hae enim vel prorsus abessent, vel saltim magis variarent, nisi certa quaedam sententia per integrum librum auctori ob oculos versata, et ad eam singula dicta essent relata. In hacce persuasione confirmamur, quod, ubicunque praeter ejusmodi observationes diserta consilii auctoris declaratio occurrit, accuratissimus hanc inter et illas invenitur consensus.** Sic v. g. in Evangelio s. Joannis reflexiones 2, 11. 23. 3, 2. 6, 69. 70. 7, 31. 12, 16. 42. 20, 8. 28. 29. ad eundem scopum tendunt, quem auctor ipse 20, 31. directe declarat. — Scopum librorum Regum et Chronicorum esse docere, in regno Juda et Israël omnia evenisse e norma theocratica, inde colligitur, quia ad finem historiae cujusvis regis, prout regnum vel secunda vel adversa fata erat perpessum, sedulo observatur, regem aut juxta, aut contra Jehovae praecepta sese gessisse. S. Matthaeum demonstrare voluisse, Jesum esse Messiam per prophetas promissum, inde intelligitur, quod quacunque occasione data observat, haec facta esse, ut impleretur scriptura, ipsa dein allegat V. T. oracula, e quibus perspiceretur, characteres messianos per prophetas praedictos ad unum omnes convenire Jesu, nec quidquam eorum, quae ipsi contigêre, ab imagine Messiae in V. T. delineata esse alienum. Cfr. Mt. 1, 22. 2, 5. 15. 17. 3, 3. 4, 14. 8, 17. 12, 17. 13, 35. 21, 4. 26, 56. 27, 9.

β) **Materiâ substratâ, qualis dicuntur singula orationis continuae dicta, quatenus ad exprimendam primariam quamdam convergunt sententiam. Inde loquentis consilium cognosci posse, facile intelligitur; nam id ipsum, ad quod exprimendum singulae orationis partes collineant, est loquentis consilium.** Hinc recte tenemus, v. g. s. Joannem 2, 1. seqq. habuisse consilium describendi miraculum; etenim cuncta ad hanc sententiam collineant, et ad eam relata opportune ac suo loco sunt dicta; quodsi vero, ut nonnulli volunt, Evangelistae fuisset consilium, nonnisi singularis Jesu humanitatis specimen exhibendi, plura

abesse deberent. Sic plura a concione Christi montana Mt. 5, 6, 7, abessent, alia vero permulta, uti ea, quae Mt. c. 10. leguntur, eidem essent inserta, si Jesus sermonem istum initiatorium discipulorum suorum haberi voluisset. S. Joanni in Evang. conscribendo fuisse consilium ostendendi, Jesum esse Messiam, Dei Filium (20, 31.) sensu proprio, docent omnia, quae de ipso praedicat, uti Incarnatio Verbi, quod in principio erat, quod erat apud Deum, quod erat Deus, per quod omnia facta sunt nullo excepto ente, quod existentiae initium habet, etc. coll. v. 14. cum v. 1—3.; omniscientia 1, 47. 2, 24. 25. al.; elatio super omnia mundana 3, 31.; operatio illi Patris aequalis 5, 17.; mortuorum resuscitatio et de iis judicandi potestas 5, 28. 29.; missio Spiritus s. a c. 14—16. et alia.

γ) **Fide dignâ aliorum relatione; nam fieri solet, ut vel auctor ipse, vel personae variis in locis loquentes diversis rationibus motae consilium suum occultent, aliis tamen manifestent, qui mutatis rerum circumstantiis illud revelare non dubitant. Ejusmodi jam relatio ab illis descendens, qui auctoris loquentisve consilium probe cognitum habuerunt, nec non sincere pandere voluerunt, plena fide est digna, imo ipsius scriptoris aut loquentis testimonio aequiparanda. Quodsi vero, relationem talem e sola libri lectione, proprio judicio adhibito, ortam esse, fundata adest suspicio: illi soli, nisi internorum argumentorum accedat suffragium, vix unquam acquiescere licet,** uti in plurium psalmorum et oraculorum propheticorum inscriptionibus, quippe quae saepius indicant scopum, ab argumento eorum prorsus diversum, aut historicis auctoris adjunctis plane adversum. Contra vero Evangelistae, quotiescunque Jesu et aliorum, quos loquentes inducunt, manifestant consilia, omnem fidem merentur non tantum ideo, quod scriptores sunt inspirati, sed et propterea, quia vel a Jesu vel illis hominibus loquentibus, serius ad religionem christianam conversis, immediate aut mediate erant edocti, et quoniam de voluntate eorum sincera, vera dicendi, dubio fundato locus esse nequit.

2. **Ex occasione sermonis, per quam intelligimus illa adjuncta, quibus quis ad loquendum v. scribendum, ad hoc vel illud dicendum determinatur. Quum jam homines, ut certum capiant consilium, plerumque peculiaribus circumstantiis moveantur, sive sint dubia, quae removere, sive errores ac vitia, quae corrigere, sive vota, quibus satisfacere, sive moestus et veluti desperabundus animus, quem erigere adlaborant etc.: hisce adjunctis cognitis loquentis etiam consilium patescit.** Sic cui notae sunt tum relationes, quae s. Paulo de Corinthiis erant allatae, tum quaestiones, quas Corinthii ipsi per litteras proposuerant Apostolo: singularum plane partium primae epistolae ad Corinthios finem intelliget. Similiter qui non ignorat, s. Paulum ad epistolam Hebraeis scribendam eo esse permotum, quod audierat, Judaeos infideles nullum non movere lapidem, ut populares suos Christianos ad defectionem a reli-

gione christiana incitarent, huncque in finem minis ac persecutionibus etiam argumenta adjicere, a religionis mosaicae splendore, et cultus christiani simplicitate petita: tam singularum partium, quam totius epistolae scopum perspiciet. Causa, cur nonnunquam in hoc vel illo psalmo interpretando ejusque scopo determinando dubii haereamus, saepissime solum in ignotis auctoris adjunctis est sita [1]. — **Cognoscitur autem occasio sermonis:**

a) **ex declaratione ipsius loquentis aperta,** v. g. Luc. 1, 1. 2. I. Cor. 1, 11. 5, 1. 7, 1. Act. 15, 24.;

b) **ex aliorum, qui interfuerunt, relatione;** sic qua occasione Jesus hanc vel illam parabolam, hunc vel illum sermonem protulerit, Evangelistae saepius diserte commemorant;

c) **ex accurato dictorum examine, et illorum cum circumstantiis aliunde notis comparatione facta,** v. g. cum moribus, placitis, vitiis, indigentiis certae aetatis, gentis, provinciae, urbis etc., et quibus ex his dicta congruunt, ea ipsa sermonis occasionem fuisse, tenendum.

Consilium loquentis cognoscitur denique

3. e charactere morali et cultura intellectuali loquentis, de quibus suis locis agemus.

§. 71.

II. De animi dispositione loquentis.

Per animi dispositionem loquentis (Gemüthsstimmung) **intelligimus animi ejus statum aut tranquilliorem, aut motu quodam affectuve vehementiori excitatum eo temporis momento, quo verba facit.** Hancce interpreti respiciendam esse, inde patet, quia docet:

1. Utrum dicta pro omni sua vi, an cum restrictione sint intelligenda; etenim qui tranquillo est animo, verba sua rite perpendere; qui vero loquitur vehementiori affectu abreptus, rem justo plus vel augere vel imminuere, ac proin hyperbolice loqui solet. Quam primum itaque constat, loquentem vehementiori quodam incaluisse affectu, haud leve adest indicium, dicta non ad latum unguem esse premenda, sed tamquam hyperbolam plerumque mitiganda; v. g. Hebr. 5, 12. coll. cum 6, 9.

2. Quaenam sit ratio dictorum, v. g. Jobi 3, 3. Jerem. 20, 14. Mt. 17, 4. coll. cum Luc. 9, 33. Rom. 9, 3.

3. Quae sit verborum abruptorum in quibusdam locis potestas, v. g. Joann. 20, 16. 28.

Quae vero fuerit animi dispositio loquentis cognoscitur:

---

1) Quomodo sermonis occasio, quatenus in conditione illorum sita est, ad quos v. de quibus verba fiunt, sensus inventionem immediate adjuvet, §. 65. indicavimus.

a) **Ex aperta ss. scriptorum annotatione**, v. g. Joann. 11, 33. 35., ubi Jesus, cum Mariam et Judaeos plorantes videret, vehementer animo commotus fuisse, dein et ipse lacrymas fudisse legitur. Mt. 14, 26., ubi legimus, discipulos timore turbatos fuisse, cum Jesum supra mare ambulantem viderent. Mr. 3, 5. Act. 14, 14. Huc etiam pertinent omnia loca, ubi spectatores Christi opera, aut doctrinam, aut sese gerendi rationem admirati esse dicuntur.

b) **E gestu et pronuntiationis tono**; nam arctissimus hujus rei cum affectu nexus semper adest in loquente, ita ut, si unum cognitum est, alterum latere interpretem non facile possit, v. g. Luc. 19, 41.

c) **E charactere morali loquentis** coll. §. seq.

d) **Ex orationis forma**, v. g. ex abrupto dicendi genere, e diminutivis, figuris repetitionis et exclamationis. Denique

e) **e rationibus psychologicis docentibus, quaenam res vehementius, et quomodo hominis animum afficere soleant.** Cum natura hominum in substantia eadem sit, cognitio affectuum ardua non erit interpreti, qui se penitus transformaverit in animum et locum loquentis, ejusque personam ipse quasi induerit.

§. 72.

III. De charactere morali loquentis.

Character est praedominans et constans animi directio, tum e naturali indole, tum e principiis acquisitis orta, qua quis ad certum cogitandi, sentiendi agendique modum omnibus in circumstantiis determinatur. Praedominans illa ac constans animi directio ad legem moralem relata dicitur character moralis.

Inde jam patefit, characterem moralem hominis cum dictis et factis ejus intimo in nexu positum esse, ita ut his nihil inesse possit, quod illi non respondeat et eo non determinetur. **In specie vero e charactere morali cognoscitur:**

1. Ratio eorum, quae quis dicit aut agit. Sic v. g. causa odii, quo Pharisaei ac legisperiti in Christum, summum gentis suae benefactorem, exardescebant, nonnisi tum intelligitur, si scimus, illud hominum genus pietatis speciem ac famam, nec non aestimationem et favorem populi studiosissime quaesivisse. Cum vero Jesus et doctrinâ suâ, et insigni humanitate ac factis miraculosis gentis amorem, admirationem et aestimationem sibi conciliasset, imo datis occasionibus pietatem illorum simulatam severe reprehenderet damnaretque: ex ista animi eorum directione summa invidia et odium internecinum in eis ortum est, quo ducti nullum non moverunt lapidem, ut vel calumniis eum proscinderent, vel captiosis quaestionibus ex ore ejus aliquid elicerent, quod ei odium turbae pararet, vel petitionibus eo redigerent, ut aestimatio ejus in populo imminuetur. — Similiter ratio agendi modi a Pilato in Christi damnatione ad mortem observati illustratur, si scimus, hunc procuratorem naturali recti sensu, quo Romani in genere eminebant, non desti-

tutum quidem, propriorum tamen commodorum studio ita addictum fuisse, ut ei justitiae administrationem adtemperaret. Illo recti sensu ductus causam Jesu, quem innocentem, et ob solam Judaeorum invidiam sibi traditum esse sciebat (Mr. 15, 10.), variis modis tueri adnisus est; salutis propriae stimulis actus contra meliorem persuasionem sententiam capitis tulit. Cum nimirum Judaei sat callide demum clamassent: „Si hunc dimittis, non es amicus Caesaris“ etc. (Joann. 19, 12.): Pilatus, plurium injuste factorum sibi conscius, timebat, ne illi, Jesum, quem regiam dignitatem ambire fingebant, a procuratore poena conveniente non esse affectum, ad Tiberium Caesarem maxime suspiciosum referrent, sicque severioris indagationis in ipsius agendi et Judaeam administrandi rationem, imperatoris jussu suscipiendae auctores essent. Quare Pilatus, ut tum periculum proprium evitaret, tum conscientiae voci quodammodo saltem satisfaceret, Jesum voluntati Judaeorum tradidit, simul vero Christi innocentiam verbis et facto symbolico publice contestatus est.

2. Affectus loquentis; pro diverso enim hominum charactere morali diversi etiam excitari solent eâdem de re, iisdem in circumstantiis animi motus. Sic v. g. homo benigni humanique animi laetitiae affectu movetur, dum alios prospera sorte fruentes videt; eaedem vero circumstantiae in homine malevolo, inhumano invidiam et indignationem excitant. Praecipue vero

3. affectus, quo loquentem incaluisse constat, indoles moralis determinatur; nam affectus immoralis dici nequit, cujus fons est Dei et proximi charitas, qui itaque contra vitia potius, quam contra homines tendit, aut ex oestro poëtico magis, quam ex corde procedit, v. g. imprecationes in Psalmis.

§. 73.

VI. De cultura intellectuali et morali loquentis.

Per culturam intellectualem ac moralem loquentis intelligimus ejus cogitandi et sentiendi rationem, nec non cogitata sensaque sua exprimendi modum. Huc itaque pertinent:

1. Notitiae tum verae, tum erroneae, principia primaria, quatenus vel dictis v. factis sat claris manifestantur, opiniones praeconceptae et praejudicia, paucis: complexus cognitionum, quibus loquens pollet, earumque perfectionis gradus.

2. Varii cogitata sensaque sua exprimendi modi, seu varia, quibus loquens utitur, dicendi genera.

Quare cultura loquentis sponte sua in duas dilabitur partes, quatenus nimirum influit in orationis materiam et formam.

§. 74.

De cultura loquentis, quatenus influit. *A)* in orationis materiam.

Per orationis materiam intelliguntur ipsae notiones et sententiae a loquente manifestatae. Hae jam quoad perfectionis gradum in omnibus loquentibus non sunt eaedem, licet iisdem vocibus utantur; nam in quovis homine certus ac certo modo determinatus adest culturae gradus, in quo cognitionum ejus ratio est sita, e quo perfectionis earum modulus determinatur, et qui in notiones quoque ac sententias sermone manifestatas necessario influit; etenim loquens dictis suis notiones nec spectare potest subliniores, ac quae culturae ejus mensurae conveniunt, neque iisdem subjicere solet tenuiores, nisi eum non e sua, sed ex aliorum sententia dixisse, certis atque omni exceptione majoribus indiciis constet. Ad notionum itaque et sententiarum perfectionem determinandam interpreti ratio habenda est culturae loquentis. Quod in interpretatione s. Scripturae praecipue valet; nam in ss. litteris permulti, diversissimo culturae gradu conspicui loquentes sistuntur; qui itaque diversi culturae gradus, quo singuli loquentes gaudent, debitam non haberet rationem, interpretationes in medium proferret saepe perversas; loquenti namque notiones tribueret tales, quae non huic, sed alteri conveniunt; frequenter notionibus perfectionibus substitueret tenuiores, domesticis peregrinas, divinis humanas et vice versa, paucis: dictis notiones tribueret tales, quales verbis suis manifestare nec voluit, nec potuit loquens.

Respectu vero ad culturam loquentis habito in specie

1. Vocum, formularum ac sententiarum, quae in se spectatae sunt vagae, ambiguae et ideo obscuriores, potestas determinatur. Sic v. g. formulae: *βασιλεία τοῦ θεοῦ — τῶν οὐρανῶν — τοῦ χριστοῦ* in genere denotant regnum a Messia fundandum; qualis vero notio, num perfectior, an tenuior quovis loco intelligenda sit, nonnisi ratione habita culturae intellectualis ac moralis loquentis patescit; nam omnes Judaei regnum terrenum quidem exspectarunt a Messia fundandum, attamen rudiores tale, cujus cives cunctis gentibus devictis soli Abrahami posteri futuri, et omnis generis voluptatibus sensuum fruituri essent; sapientiores vero, vitae pravitatem popularium suorum dolentes, simul morum emendationem, verae pietatis restitutionem et peccatorum populi expiationem praestolabantur; Christus denique talia de se, de adventus sui fine, de regni a se fundandi indole, de civium ejus conditione pluribus in locis docuit, e quibus patet, eum per formulas illas intellexisse institutum spirituale, in quo omnes homines adhibitis mediis spiritualibus ad perfectionem moralem et animae felicitatem, jam hisce in terris e fide, spe et charitate manantem, in vita vero post mortem futura visione, fruitione ac purissima dilectione perficiendam, tuto perducerentur. Inde jam illustrantur loca Mt. 3, 3. 4, 17. Joann. 3, 3. Luc. 17, 20. Mt. 20, 20. 21. — Sententia s. Pauli I. Tim. 3, 2. Tit. 1, 6. „episcopum oportere unius uxoris virum esse," in

se spectata ambigua est; denotare enim potest: episcopum oportere aut *a)* non esse bigamum (duas uxores simul habentem); aut *b)* unam uxorem habere, ita ut coelebs episcopatu indignus censeatur; aut *c)* continentem esse, ita ut coelebs vivat, vel semel tantum matrimonio junctus fuerit vel sit. Prior sententia, utpote moribus illius temporis tum judaicis, tum ethnicis contraria, est rejicienda [1]; quodsi vero praeter contextum logicum [2] ad statum coelibem tum ipsius Apostoli, tum ejus discipulorum Timothei Titique, praecipue ad principia primaria s. Pauli hac de re in I. Cor. 7, 7. 25. 26. 32—40. manifestata respiciamus: altera interpretatio damnanda reperitur, tertia autem unice vera tenenda. Idem etiam valet de pluribus aliis vocibus, formulis et sententiis.

Ratio dictorum perspicitur. Sic v. g. cur Pharisaei Jesu insidias structuri quaestione proponenda: num liceat Caesari censum dare, nec ne? discipulis suis associarint Herodianos, latere non potest, si cognitum est, Pharisaeos juxta principia sua theocratica libertatis populi judaici fuisse defensores, Herodianorum autem, i. e, hominum, qui ex partibus Herodis Antipae stabant, maximi interfuisse, Romanorum, quorum quippe favori Herodes regnum suum in acceptis referebat, imperium et jura in Judaeos Palaestinenses ab omnibus cognosci. Hinc, ne Jesus ullo modo effugeret, sed ut potius, si affirmative responderet, libertatis populi theocratici inimicus; si vero negative quaestionem dirimeret, jurium romanorum adversarius diffamari et accusari posset, Pharisaei discipulis suis socios ad finem suum malevolum, ut sperabant, certo assequendum aptiores eligere non poterant, quam Herodianos. — Cur coll. Joann. 1, 21. Judaeorum legati ex Joanne quaesierint: „Elias es tu? propheta es tu?“ v. 25. „Quid ergo baptizas, si non es Christus, neque Elias, neque propheta?“ facile intelligitur, si scimus, Judaeorum animis altissime insitam fuisse persuasionem, ante Messiae adventum has in terras rediturum esse Eliam et alium ex antiquis prophetis, v. g. Jeremiam coll. Mt. 16, 14. Mr. 9, 10., et Pharisaeos nonnisi Messiae ejusque praecursori aut prophetae jus circa sacra adscripsisse. Cfr. Mt. 19, 3. 22, 36. Mr. 9, 10. Joann. 3, 4. 9. 8, 3—5. 9, 1. 2. Act. 1, 6. 14, 10—12. al.

3. Definitur, num dicta quaedam, praecipue gnomica,

---

1) Cfr. Erklärung der Pastoralbriefe v. Dr. Mack.

2) *a)* In contextu logico remotiori vv. 2. 3. 4. virtutes enumerantur, quibus gaudeat oportet episcopus, ut sit irreprehensibilis, et το: *μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα εἶναι* ad reliquos terminos se habet, ut species ad genus (*ἀνεπίληπτον εἶναι*); ergo etiam illa verba virtutem quamdam designare debent; jam vero uxoratum esse nullibi in ss. litteris inter attributa viri irreprehensibilis recensetur, potius coelibatus inter media praecipua, regnum coelorum tum in se, tum in aliis promovendi commendatur Mt. 19, 12. I. Cor. ll. cc. *β)* v. 4. inter qualitates episcopi commemoratur τὸ: *τέκνα ἔχειν ἐν ὑποταγῇ κ. λ.*; secunda interpretatione admissa sequeretur, eum etiam, qui, licet uxoratus esset, liberos tamen non haberet, episcopatu non esse dignum, quod certe absurdum est. Quod autem de hoc dicto, etiam de illo: *μιᾶς γυν. ἄνδρα* valet.

praecepta absolute, an cum restrictione, relative et conditionate intelligenda sint; in dubio nimirum praeter contextum, sermonis occasionem et loquentis consilium respiciendum est ad principia, dicta factave loquentis hac de re sat clara, et quod hisce congruit, seu analogiae doctrinae biblicae respondet, verum erit habendum. Sic v. g. praeceptum Christi Mt. 5, 34. „Ego vero dico vobis, non jurare omnino,“ non esse absolutum, ita ut jusjurandum nullo in casu licitum foret, praeter contextum (v. 35. 36.), occasionem sermonis (perversa legisperitorum interpretandi ratio) et Jesu consilium (docendi, quid in vita quotidiana hoc respectu viri probi et Dei voluntas sit) docent principia Christi et Pauli Ap., quatenus ex indubia eorum agendi ratione seu exemplo clare cognoscuntur coll. Mt. 26, 63. 64. Rom. 1, 9. Gal. 1, 20. Philipp. 1, 8. I. Thess. 2, 5. al. Porro praecepta Mt. 5, 39 – 41. „Ego autem dico vobis non resistere malo, sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, praebe illi et alteram, et ei, qui tecum vult judicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte et pallium“: non absolute intelligi posse, et non omnibus in circumstantiis esse observanda, inde patet, quod partim eidem semper satisfacientes saepius laederemus praeceptum maximum: „Diliges Dominum Deum tuum super omnia, et proximum tuum sicut te ipsum“ (Mr. 12, 30. 31.); partim contrarium docet exemplum Christi coll. Joann. 18, 23. et s. Pauli coll. Act. 23, 2—4.; partim ne magistratibus quidem et praepositis liceret punire homicidas, latrones, fures, immorigeros etc., contra apertam doctrinam et agendi rationem Apostolorum coll. Rom. 13, 1. seqq. I. Petr. 2, 13. 14. Act. 16, 35—40. 22, 23—29. 25, 9—11. al.[1]) Quare relate ad occasionem et Jesu consilium sensus est: Tantum abest, ut ex sententia legisperitorum juri talionis satisfaciens voluntati divinae respondeas; ut potius conducat ad plures ac majores molestias perferendas esse paratum, quam vindictae privatae dare locum. — Si porro praecipit Jesus Mt. 5, 42. „Qui petit a te, da ei, et volenti mutuari a te ne avertaris,“ hoc non absolute intelligi, et omnibus in circumstantiis observari voluit, v. g. in infans cultrum, si furibundus gladium, desperabundus venenum, ebrietati deditus stipem etc. poposcerit; sed restrictionem docet tum contextus, occasio sermonis et Jesu consilium[2]), tum sensus communis, tum praeceptum maximum. Cfr. Luc. 14, 26. cum Mt. 10, 37. Coloss. 2, 20. cum Act. 4, 19.

---

1) Cfr. philologisch-theologische Auslegung der Bergpredigt Xti nach Matthaeus, von A. Tholuck, II. Ausgabe pag. 163 – 165. 182. 183.

2) Quemadmodum Mt. 5, 39. seqq. nonde justa sui defensione et de juribus praepositorum, sed de vindicta privata: ita et 5, 12. nonnisi de d scrimine amicum inter et inimicum non respiciendo, si beneficia elargiaris, non vero de aliis conditionibus est sermo quibus determinatur dignitas aut indignitas aliorum ad beneficia tua percipienda, aut quibus definitur, num precibus eorum annuere liceat, nec ne.

De fontibus, e quibus haurienda est conditionis personarum aetatis biblicae cognitio.

§. 75.

Divisio.

Hermeneuticae non est, personarum biblicarum, i. e. earum, quae in ss. litteris loquentes agentesve sistuntur, aut quae, ut aliquid diceretur aut ageretur, occasionem praebuerunt, conditionem internam describere; attamen **fontes** indicandi sunt, e quibus cognitio haec hauriatur, et qui **pro triplici specie hominum biblicorum commode in tres classes dividi possunt, nimirum in christianos, judaicos et ethnicos.**

§. 76.

א De fontibus christianis

a) **orthodoxis.**

Ad hos pertinent:

1. Libri sacri N. T., quatenus agitur

a) **de cogitandi sentiendique ratione vere christiana et apostolica**, quod uberiori demonstratione non indiget, ita ut valeat regula: **Nulla sententia vere christiana habenda est, quae apertis horum librorum effatis repugnat;**

b) **de factis fatisque, et**

c) **de charactere Jesu et Apostolorum.** Cum vero ss. N. T. libri non eo fine conscripti sint, ut integram doctrinae christianae summam modo omnibus claro complecterentur: ad plenam magisque perspicuam christianae cogitandi sentiendique rationis notitiam assequendam adjungenda sunt

2. Scripta ss. Patrum, utpote qui vel immediati vel saltem mediati Apostolorum discipuli erant, quique doctrinam Christi et Apostolorum viva voce acceptam in scriptis suis consignarunt, neque de minus recta ejus cognitione, nec de fide laesa in illa proponenda suspecti esse possunt, ubi unanimiter consentiunt, quippe qui consensus cum ignorantia aut laesa fide subsistere nequit. Praeterea etiam in Patrum operibus hinc inde reperiuntur relationes historicae de loco, tempore, lingua, occasione, consilio, quo hic illeve scriptor sacer quemdam exaraverit librum; porro de factis et fatis Apostolorum, quae, ubi de historica earum fide esse nequit dubium, magni sunt momenti ad hos ipsos libros illustrandos.

Verum enim vero ad rectum tum s. Scipturae, tum ipsorum ss. Patrum usum hac in re faciendum **in rebus fidei et morum christianorum**

3. nunquam non interpreti ducis et normae directricis instar respiciendus est sensus ecclesiae catholicae, ut in prolegom nis ostendimus.

b) **heterodoxis.**

Quemadmodum Apostolis adversus Judaeorum et gentilium errores certandum, ita etiam contra eos erat pugnandum, qui doctrinas christianas ad principia, quae ante suum ad sacra christiana transitum imbiberant, deflectere conabantur. Praecipui eorum sunt Gnostici et Ebionitae, quorum priores, philosophiae sic dictae orientali deditì, diversas emanationes statuebant; de corpore humano et nuptiis tenuiter sentiebant, et non tantum V. T. despectui habebant, sed semet ipsos etiam Jesu et Apostolis sapientiores praedicabant, variisque sophismatibus ac fabulis homines deludebant; Ebionitae vero, Judaismo veluti immersi, V. F. libros apostolicis non modo aequiparabant, sed, quibusdam saltem, praeferebant; Jesum merum hominem habebant; crassiorem chiliasmum sectabantur, et immodica rituálium veneratione tenebantur.

Ignoratis his aliisque eorum sententiis, aut non plene ac perspicue cognitis interpres N. T. dubius haerebit, quotiescunque errores isti respiciuntur. Optime autem haec omnia e scriptis cognoscuntur, quae ab haereticis his ipsis profecta sunt; etsi enim in Patrum quoque libris pleraque harum sectarum placita commemorantur, illa tamen opera ceu fons potior praeferenda sunt, tum quia nemo non sui ipsius optimus est interpres, tum quia Patres nonnunquam pro vehementiori, quo in heterodoxos ferebantur, impetu eorum sententias justo acerbius delineasse videri possent. Quaenam harum sectarum haereticarum scripta ad nos pervenerint, historia eccl. docet [1]).

§. 77.

ב De fontibus judaicis.

Huc referendi sunt:

1. Sacri V. F. libri. Hosce ad cogitandi sentiendique rationem, ad facta fataque Judaeorum cognoscenda in genere adhibendos esse, nemo inficias ibit; attamen priori respectu neque pentateucho, neque reliquis scriptis promiscue uti licet; non illo, quia historia teste Judaei per

---

1) Ad fontes christianos referri etiam solent apocrypha N. T., i. e. scripta, quae vel absque suppositionis consilio exarata A ostolis aut viris apostolicis ab aliis perperam adscribebantur; vel cum suppositionis consilio confecta primis mox saeculis librorum sacrorum praetendebant auctoritatem, ab ecclesia tamen in Canonem non sunt recepta. — Ast si de fide quaeritur, qua gaudeant, haec non potest non esse suspecta, quia aetas plerorumque huc usque non est determinata, unde periculum oritur, ne eorum usu aetati antiquiori recentiores tribuantur sententiae, pra cipue vero quod fictione nituntur. Cfr. Klenkeri Untersuchungen über die Apocryphen d s N. T., Bretschneideri historisch-dogmatische Aus egung des N. T. §. 22. pa . 163. seqq.; Gieseler in: Historisch-critischer Versu h über die Entstehung und frühesten Schicksale der schrif lichen Evangelien §. 2.; Schmid, Eichhorn, Hug, Scholz aliique in introductione in N. T., praecipue vero Movers in: Kirchenlexicon, herausgegeben von Wetzer und Welte, Freiburg 1847 I. Th. pag. 325—355. sub articulo: Apocryphen.

temporum decursum a decretis mosaicis saepius revera discesserunt, et etiam tempore Jesu litteram potius, quam spiritum legis sequebantur, traditionesque suas majoris faciebant, quam praecepta divina; non hisce, quoniam novarum accessionum causa temporis ratio habenda est, ne aevo antiquiori tribuantur antiquiora, et in deuterocanonicis insuper patriae discrimen attendendum, quum, etsi versio Alex., in qua deuterocanonici libri continentur, in Palaestina lecta est, palaestinenses tamen Judaei haud omnes Aegyptiorum susceperunt sententias, ut vicissim hi admiserunt peregrinas.

2. Versio Septuaginta, utpote cujus auctores in interpretando saepius ita versantur, ut sensum dictorum hebraicorum ad suas vel sui aevi opiniones exprimant. Sic v. g. Deuter. 32, 8. verba textus hebr.: „Constituit Deus terminos populorum juxta numerum filiorum Israël" reddiderunt: „Constituit (Deus) terminos gentium secundum numerum angelorum Dei" [1]), hacque ratione suam manifestarunt fidem, singulis tribubus israëliticis peculiarem praeesse angelum tutelarem. Porro quaenam oracula prophetica habeant messiana, et quomodo ea intelligant, saepissime clare indicant, v. g. Isaiae 7, 14. 40, 3., id quod christianis apologetis antiquis magna commoda, Judaeis vero adversariis summas difficultates causavit. Unde, licet Septuaginta versionis tantum rationem prae se ferat, nihilominus tamen fons cognoscendarum sententiarum judaicarum peculiaris habenda est, et libris N. T. hac quoque ex parte lucem affundit.

3. Libri sacri N. T.; in his enim non raro Judaei loquentes inducuntur, uti et ipsi Apostoli ante Spiritus s. effusionem; imo iidem etiam postea hinc inde orationem suam similitudinibus, a judaicis opinionibus petitis, illustrant, sententiasque, opiniones ac consuetudines Judaeorum pandunt; quamobrem N. T. libri quoque fontibus judaicis recte adnumerantur, imo, ubi sat perspicui sunt, quoad aetatem biblicam N. T., utpote a testibus coaevis et domesticis profecti, omnibus reliquis praeferendi.

4. Targumim, quippe quae haud raro ad longissimas digressiones, praecipue religiosi argumenti abripiuntur, ita ut eis non possint non in rem nostram inesse quaedam, quum auctores habeant Judaeos. Ast cum ne antiquissimum quidem eorum ultra saec. III. p. Ch. ascendat, quo tempore Judaei ratione habita Christianorum plures sententiarum suarum immutaverant, eis sine suffragio aliorum antiquiorum fontium judaicorum plena fides vix est habenda.

5. Apocrypha V. T., seu opera scriptoribus V. F. aliisque viris hebraicae gentis insignioribus supposita, quo-

---

1 Ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ.

rum auctores partim docere conantur, omnem sapientiam, qua tantopere gloriantur Graeci, jam in libris mosaicis contineri, id quod eis admissa a Graecis quoque interpretatione allegorica sat feliciter successit; partim in eo versantur, ut, quae Jesus et Apostoli de Messia docuerunt, non alia esse ostenderent, quam quae antiquissimi viri jam de eo cogitarunt; partim denique varias fabulas et traditiones, de angelis praeprimis et daemonibus congestas referunt, quae quidem omnia ad rem nostram spectare, nulli obnoxium est dubio. Ast quod fidem eorum attinet, illa alterius generis merito suspecta habentur, ne a Christianis confecta christianas potius, quam judaicas complectantur sententias; ceteris vero, quae aevo apostolico antiquiora, vel non multo recentiora sunt, quod tamen de paucis adhucdum certo constat, non est, quod respectu fidei opponatur, si ratio habeatur apostolici et proxime praegressi aevi. Prioris tamen generis scripta propter allegoricam interpretandi rationem ad Judaeos aegyptios restringenda, et non promiscue adhibenda sunt ad Palaestinensium quoque cogitandi rationem cognoscendam [1]).

6. Josephus Flavius et Philo. Utrumque Judaeum et Apostolis fere coaevum inter praecipuos fontes, unde cogitandi sentiendique ratio judaica aetatis apostolicae cognoscatur, atque testem fide dignum referre, nemo dubitabit perpendens, Josephum non modo Pharisaeorum ac Judaeorum placita ex professo describere, sed et integram gentis judaicae historiam ita exhibere, ut, quomodo Judaei diversos eventus spectaverint, ex ejus narratione pateat; Philonem vero in apologeticis, dogmaticis et moralibus materiis uti nostros versari. — Verum licet haec in genere ita se habeant, valde tamen erraret, qui eis in omnibus singulisque partibus plenam tribueret fidem; praeterquam enim quod Josephus ad Palaestinensium, Philo vero ad Aegyptiorum Judaeorum cogitandi sentiendique rationem cognoscendam magis inservit, Josephum suspectum reddit non tantum sectae studium, quo ductus qua Pharisaeus omnem sectae suae conditionem benignius, illam vero Sadducaeorum acerbius fors delineavit; sed etiam conatus, quem se adhibiturum esse in poëmio Antiquitatum disertis verbis indicat, cuncta ita describendi, ut a Graecis Romanisque sine omni offensione legi possent. Propositum istud in maximum veritatis detrimentum effectui esse datum, plura loca demonstrant. Sic v. g. Antiq. 2, 16. 5. transitum Hebraeorum per mare rubrum comparat cum transitu exercitus Alexandri M. per mare pamphilicum [2]); ibid. 3,

---

1) Cfr. Movers in opere sup. citato.

2) Et ego quidem prout sacris in libris scriptum reperiebam, horum unumquodque memoriae prodidi. Nemo vero narrationem ut incredibilem miretur, si antiqui homines et malitiae expertes in maris scissura viam ad sa-

5, 2. post descripta phaenomena, tempore legislationis in monte Sinai conspicua, haec adjungit: „Atque haec quidem velim lectores accipiant, prout cuique libuerit; mihi vero necesse est ea litteris mandare, sicut in sacris litteris conscripta habentur;“ de bello jud. 6, 5, 4. praecipuam causam belli judaici fuisse dicit „vaticinium ambiguum in ss. litteris repertum, illis circiter temporibus quemdam ex ipsorum regione orbis terrarum imperio potiturum. Id enim illi quidem quasi sibi proprium acceperunt, multique sapientes interpretatione decepti sunt. Significabat nempe oraculum Vespasiani principatum, qui in Judaea declaratus est imperator;“ contra Appionem l. II. ait, sapientiores Graecorum eodem modo, ac Moysem de Deo cogitasse. — Quis jam haec, quae luculentissimis tum V. tum N. T. testimoniis contraria sunt, vere judaica esse sibi persuadeat? Quis credat, Judaeos in genere de rebus commemoratis ita cogitasse, uti Flavium sensisse loca citata probant?

Quod attinet Philonem, hic non modo cum Alexandrinis contra Palaestinenses in allegoricae interpretationis studio consensit; sed etiam ab his ipsis in pluribus materiis discessit; Alexandrini enim non promiscue negasse daemonum existentiam et corporum resurrectionem, neque adeo pure moralem de Messia tenuisse notionem, qualem Philo fovebat, satis patet e libris deuterocanonicis V. F. maximam partem in Aegypto confectis [1].

Ex dictis sequitur, nec Josephum, neque Philonem semper et ubique esse audiendum; illum non, ubi sectae suae aut accommodationis studium eum determinare poterat; hunc non, ubi suas peculiares sequitur sententias, quod utrumque potissimum ex dissensione a reliquis fontibus, nonnunquam vero ex rei natura aut plane e disertis declarationibus patet, uti in exemplis e Josepho citatis. In ceteris autem rebus, inprimis ubi cum aliis fontibus, in specie cum V. et N. T. consentiunt, testes probatissimi haberi possunt.

7. Talmud, i. e. corpus traditionum judaicarum e duabus partibus constans, nimirum e Mischna et Gemara. Mischna continet doctorum jud. brevi ante et post Christum florentium statuta, explanationes et effata, orta e fusioribus dissertationibus de consuetudinibus populi religiose ordinatis, de relationibus juris et vitae, et collecta atque in ordinem redacta, ut vulgo creditur, circa annum 190. aut 220. p. Ch. Tiberiade per rabbi Judam, quem sanctum vocant. Dividitur in sex ordines (Sedarim), hique in 60 tractatus (Massichthoth). Gemara complectitur additamenta nova expla-

---

lutem invenerint, sive Dei voluntate sive sponte naturae, quandoquidem heri et nudiustertius iis, qui sub ductu erant Alexandri, Macedoniae regis, cessit pamphilium mare et aliam viam non habentibus illac iter aperuit, quum Deus Persarum imperium evertere decrevisset. Atque hoc omnes testantur, qui Alexandri res gestas scriptis mandarunt. At enim de his quisque, ut libuerit, sentiat.

1) Cfr. Stahl in Eichornii bibliotheca orientali vol. IV. pag. 771. seqq.

nativa, correctiva, restringentia aut extendentia, quae serius pariter collecta et in ordinem redacta sunt. Pars prima Gemarae (Gem. Hierosolymitana) anno Christi 230. vel 270. vel juxta alios adhuc serius a rabbi Jochanan Ben Elieser Hierosolymis ope duorum rabbinorum collecta est. Pars altera Gemarae (Gem. Babylonica) potissimum comprehendit praecepta, quae ad Judaeos extra Palaestinam degentes spectant, et composita est per rabbi Joseph sub initium saeculi VI.[1])

Quamvis autem hae traditiones maximam partem aetati antiquissimae originem debent vereque judaicae sunt: alias tamen earum ad sententias christianas immutatas esse, alias plane novas accessisse, merito suspicari licet[2]). Ubi hoc locum habeat, cognoscitur ex dissensu Talmudis a reliquis fontibus judaicis; ubi cum hisce consentit, non est, quod fidei ejusdem opponatur.

Relate ad singulas Talmudis partes mischnae propter antiquitatem major competit fides, quam gemaris; inter has vero Hierosolymitana tum propter aetatem, tum ob patriam babylonicae praevalet.

§. 78.

ℷ. De fontibus ethnicis.

1. Philosophi et mythologi graeci ac romani; nam gentiles, qui in s. Scriptura aut loquentes agentesve sistuntur, aut in genere respiciuntur, erant partim eruditi, partim illiterati. Illorum sententiae, praecipue religiosae, vix aliunde felicius cognoscuntur, quam e scriptis philosophorum, inter quae eminent Ciceronis libri de natura deorum, de divinatione et de officiis, cum Cicero in hisce operibus non suas solum, sed aliorum quoque celeberrimorum philosophorum sententias exhibeat. Ad vulgi autem rudiorisque plebis opiniones cognoscendas praecipue adhibendae sunt mythologiae, veluti Ovidii metamorphoses; porro comediae, v. g. Terentii et Plauti; scripta poëtarum satyrica, uti Juvenalis; nam in hujusmodi operibus non tam eruditorum, quam potius plebis sententiae, mores ac consuetudines respici solent. — His adjungi merentur

2. Historici et itineraria. Priorum plures hinc inde talia referunt, quae gentilium, quorum in ss. litteris mentio fit, conditionem externam et indolem internam sat clare illustrant, et in genere ethnicorum cogitandi sentiendique rationem pandunt, ut Tacitus et Suetonius; praeterea plu-

---

1) Cfr. Wolfii biblioth. hebr. part. II. pag. 674. 684. et kathol. Vierteljahrsschrift für Wissenschaft und Kunst, herausg. von den Professoren der kathol. Facultät zu Bonn 1848. I. Heft S. 51. flg.

2) Idem valet de Abenesrae, Maymonidis, Abarbanelis aliorumque eruditorum Judaeorum saec. XIII. commentariis in Talmudem, nec non de Cabbala, i. e. opere, quod systema Judaeorum theologicum continet.

res eorum, praesertim antiquiores, plerumque res et eventus non nude, sed ita describunt, ut simul motiva et consilia agentium, sensa affectionesque patientium cognoscantur.

Idem valet de itinerariis; licet namque multo recentiora sint, quam ut testes agant aetatis biblicae: tamen, quum Orientales fere ubique sibi aequales esse soleant, non prorsus rejicienda sunt. Quae sint eorum praecipua, archaeologia docet.

De cultura loquentis, quatenus influit *B)* in orationis formam.

§. 79.

Conspectus.

Quod de culturae loquentis, quatenus influit in orationis materiam, interpreti ss. litterarum respiciendae necessitate diximus, de eâdem etiam valet, quatenus influit **in orationis formam, per quam intelligimus scribendi, res declarandi et referendi modum.** Nam modus hic a cultura litteraria dependet, quae in singulis hominum classibus, diversis aetatibus ac regionibus, imo in diversis personis varia est, et in auctoribus biblicis aut tenuis, aut alius generis fuit, quam in scriptoribus nostri aevi, ad quod si vel plane non, vel justo minus attendit interpres, in errores gravissimos deducatur, necesse est. **In sequentibus itaque agemus:**

I. **De indole scribendi rationis biblicae in genere;** dein
II. **de impropria dicendi ratione in specie,** et quidem **1. in singulis, 2. in continuis dictis** (*a)* allegoriis, *b)* symbolis et typis, *c)* parabolis et fabulis);
III. **de gnomis;**
IV. **de emphasibus,** et
V. **de locis V. F. in N. T. obviis.**

§. 80.

De indole scribendi rationis biblicae in genere.

Ad hanc delineandam sequentia sunto:

1. Relationes, quas continent primi Hebraeorum libri, ex ea descendunt aetate, qua genus humanum adhuc erat in statu infantiae, ac proinde in infimo culturae litterariae gradu, et licet veritates summi momenti ex revelatione haustas referant, modus tamen illas proponendi saepe non tam respondet earum sublimitati, quam litterariae hominum illius aevi culturae; hinc

2. partim ob penuriam linguae, partim quo divina attributa eorumque effectus sensualium hominum captui propius admoveantur, admodum frequenter in ss. litteris occurrunt de Deo expressiones

a) **anthropomorphicae, quatenus ei adscribuntur forma et membra corporis humani:** oculi, aures, nasus, manus, pedes; v. g. „Manus Domini tetigit me" Jobi 19, 21.; „in manus tuas commendo spiritum meum" Ps. 31, 6.;

b) **anthropopoeiticae, dum Numini adjudicantur humanae agendi rationes: ire,** descendere de coelo, ambulare, videre, audire; v. g. Genes. 11, 5. „Descendebat autem Dominus, ut videret civitatem et turrim, quam aedificabant filii Adam;" item

c) **anthropopathicae, si enti supremo humanae tribuuntur inclinationes, animi motus, affectus, passiones,** ut: tristitia, poenitentia, ira, odium al., v. g. I. Sam. 15, 35. „Quoniam Dominum poenitebat, quod constituisset eum (Saulum) super Israël," licet eodem capite v. 29. legamus: „Verus Deus Israëlitarum non mentitur, neque eum poenitet; nam non est homo, ut poeniteat eum."

3. Orientales sub calidiori coelo degentes, fervidiori ingenio et vividiori imaginatione praediti, delectantur hyperbolis, comparationibus, similitudinibus ac tropis frequentioribus atque insolentioribus, qui nonnunquam mutuantur a rebus, ut nobis videtur, contemtis; v. g. Genes. 49, 14. Issachar dicitur asinus ossis, i. e. robustus; Deuter. 33, 17. Josephi pulchritudo celebratur qua pulchritudo primogeniti tauri; Jerem. 25, 30. Jehova dicitur rugire ex alto, et alia.

4. Ob vividiorem cogitandi et loquendi rationem, et ad sensus animumque magis feriendum Orientales amant repraesentandi modum per actiones symbolicas; porro veritates sublimes sub fictionum et parabolarum involucris ob oculos ponunt[1]).

5. Prophetae ratione habita populi, ad quem loquebantur, sensualis ac corrupti in vividiori dicendi genere magis excellunt; hinc allegoriae, hyperbolae, similitudines, comparationes audaciores occurrunt, eaeque tales, quae non solum a nostra loquendi ratione haud raro abhorrent, sed hinc inde etiam liberiores sunt, ita ut nostrum pudoris sensum offendant, ut Ezech. c. 16. et c. 23.

Ceterum in ss. litteris ipsius V. F. permulta praeclare dicta occurrere, non est, quod moneamus.

Tempore Jesu et Apostolorum cultura litteraria variis in regionibus florebat quidem, ast N. T. auctores eâ maximam partem carebant, et in scriptis suis, uti ipse Jesus in praedicatione sua, populari dicendi ratione utuntur, a scholae regulis alienâ. Dictio jam vero popularis esse solet

a) **simplex ac penetrans, i. e. aliena a distinctionibus logice determinatis, et clausulis varios casus spectantibus;** v. g. Mt. 5, 42. „Qui petit a te, da ei, et volenti mutuari a

---

1) Cfr. Canticum canticorum ex hierographia Orientalium illustratum a Kistemaker.

te ne evertaris;" Coloss. 3, 30. „Filii, obedite parentibus per omnia;" Mt. 18, 22. „Dimitte fratri tuo non septies, sed usque septuagies septies;"

b) **hyperbolica, i. e. ultra veritatis limites rem vel augens vel imminuens, proinde quod interpretationem attinet, ita mitiganda, ut partim rei natura,** v. g. Mt. 3, 5., Mr. 1, 33. Rom. 1, 8., **partim contextus, loca parallela, sermonis occasio et scopus, praecipue vero principia loquentis primaria alias sive dictis, sive factis clare manifestata postulant.** Huc referenda sunt et ea loca, ubi quis dicitur auctor rei alicujus aut eventus, quem vel solum permisit, vel cujus tantum occasionem praebuit. Sic v. g. legimus Isaiae 6, 10., Deum per prophetam cor (mentem) populi excoecasse, aures ejus aggravasse et oculos clausisse (cfr. Mt. 13, 14. 15.); Rom. 9, 18. quem vult, indurare; Joann. 9, 39. Christum in judicium venisse in mundum, ut, qui non vident, videant, et qui vident, coeci fiant (cfr. 3, 17.); Mt. 10, 34. 35. Christum non venisse pacem missurum in terram, sed gladium, separaturum hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam et nurum adversus socrum suam; Mr. 7, 12. Pharisaeos ob traditionem suam non permittere parentibus opem ferre, et similia;

c) **figurata; nam imago feliciter selecta facile in memoria retinetur, ejusque recordatio frequenter excitatur; praeterea, ut ait s. Augustinus, parva fit cum parvis, et magna cum magnis; intelligitur enim a parvulo et seminis instar in animum rudioris delabitur, quod sensim progerminat, et abjecto involucro in arborem excrescit; sed etiam cultiori optime respondet; nam ut ad omnem, ita ad totum hominem loquitur, ingenium (Witz), mentem animumque eodem modo occupans.** Hancce dicendi rationem Judaeis tempore Jesu valde fuisse adamatam, edocemur v. g. e talmudis tract. Sota 9, c. 15., ubi tertiam partem sermonum rabbi Maeiri e קְשָׁלִים constitisse legimus. Jesus itaque eodem dicendi genere utens non tantum morem gentis suae eruditorum sequebatur; sed etiam, quod omnibus respondet, sapienter elegit. Sic multo magis, quam praecepta abstracte proposita feriunt dicta Christi sequentia: „Si oculus tuus dexter te scandalizat, erue eum et projice abs te etc. Mt. 5, 29.; „Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, praebe illi et alteram" Mt. 5, 59.; „Dimitte mortuos sepelire mortuos suos" Mt. 8, 22. et alia. Huc pertinent

d) **expressiones de Deo symbolicae, quae tum ob causas superius numero 2. indicatas, tum ob usum loquendi veteri foedere sacratum in N. T. quoque frequenter leguntur, et quidem**

α) **anthropomorphicae;** v. g. Mt. 18, 10. (vultus); Luc. 23, 46. al. (manus); Mt. 26, 64. al. (dextera); Luc. 1, 51. (brachium); 11, 20. (digitus); Mt. 4, 4. (os); 5, 35. (pedes); Joann. 1, 18. (sinus); Luc. 1, 58. (viscera) etc.;

β) **anthropopoeticae,** uti Luc. 1, 48. (respicere); 1, 68. 78.

7, 16. (visitare); I. Cor. 2, 21. Hebr. 1, 9. (ungere); Joann. 6, 27. al. (obsignare); Act. 13, 33. al. (gignere Filium); Luc. 1, 54. 72. (recordari); Apoc. 7, 17. (abstergere lacrymas); Act. 10, 38. al. (ungere Spiritu); Mt. 26, 64. al. (sedere ad dexteram Dei); Luc. 10, 20. Philipp. 4, 3. Apoc. 3, 5. al. scribere in libro vitae et alia;

γ) **anthropopathicae,** ut Luc. 1, 50. al. (misericordia); Rom. 2, 4. 5. al. (patientia, longanimitas, ira) et alia.

II. De tropis biblicis

1) in singulis dictis.

§. 81.

α) cognoscendis.

Ad sensum loquentis cognoscendum summi momenti est quaestio, num expressiones singulae proprie an tropice intelligendae sint. Ne vero incertitudini ac fluctuationi sit locus, neve judicium ab obscura interpretis sensione dependeat, juxta solida principia sententia est ferenda.

Generalem hanc tenemus regulam: A propria vocum significatione tamdiu ne recedas, quamdiu contrarium non postulaverit necessitas vel suaserit evidens ratio; nam vocum significationes propriae sunt primitivae, tropicae autem tantum accessoriae; illae, ut ita dicam, jure possessionis ordinarie gaudent, quod his nonnisi rationibus sufficientibus vindicare fas est.

Talis autem necessitas aut evidens ratio adest, si vocibus proprie intellectis

1. in rebus fidei et morum christianorum sensus prodiret a doctrina ecclesiae catholicae abhorrens, v. g. Mt. 5, 29. 30. 18, 8. 9. 19, 12. Apoc. 20, 4. al.; si

2. in rebus rationis captum non transcendentibus vel α) **non conveniret subjectum praedicato, quo in casu aut unum aut alterum tropice intelligendum est;** v. g. dum Amosi 4, 1. vaccae pingues, quae sunt in monte Samariae, egenis calumniam facere et pauperes confringere dicuntur, et audire jubentur; aut dum Mt. 8, 22. legimus: „Dimitte mortuos sepelire mortuos suos;“ vel β) **communi sensui repugnans, absurdus aut insanus emergeret sensus;** v. g. Mt. 5, 6. esurire et sitire justitiam; v. 16. „Luceat lux vestra.“

Hisce tamen regulis solis, licet non exiguam adferant utilitatem, non omnes componuntur lites, praecipue si secunda α) et β) applicetur locis, ubi de objectis spiritualibus, de religionis nostrae mysteriis est sermo; nam in his ipsis judicium de absurdo maximis obnoxium est periculis, ne, quod est supra, etiam contra rationem esse videatur. **Hinc interpres cath.**

a) **in rebus fidei et morum christianorum tuto sequatur sensum ecclesiae et ss. Patrum consensum** coll. §. 15.

b) **in reliquis locis, uti etiam ad vindicandum ecclesiae sensum consulat**

aa) **contextum** coll. §. 53. 54.;

bb) **loca parallela** coll. §. 58.;

cc) **loquentis consilium** coll. §. 69.;

dd) **gestum et pronuntiationis tonum**, et quod cum hisce arcte cohaeret,

ee) **animi dispositionem loquentis** coll. §. 65. 71.;

ff) **culturam intellectualem ac moralem, et in specie principia loquentis primaria** coll. §. 74.;

gg) **in ejusmodi in specie locis, ubi subjectum et praedicatum copulatur per verbum esse, observentur canones §. 53. 1.** *α)* **et** *β)* **propositi.**

§. 82.

β) interpretandis.

Quodsi tropicam quodam in loco adesse dictionem certo constat, interpretis est vim ejus impropriam investigare, quod difficultatibus obnoxium non est, si auctor ipse adjectis terminis propriis troporum significationem impropriam indicat, ut nonnunquam fit in parallelismo membrorum. Ubi autem ejusmodi indicia desunt:

1. rem, quae tropica voce proprie exprimitur, probe cognoscas, et quia plerique troporum similitudini certorum objectorum originem debent,

2. cum quanam re objectum, tropica voce proxime seu proprie indicatum, in similitudinis nexu sit positum, seu tertium comparationis inquiras, v. g. sal, lux, pastor. Cum autem et similitudinis ratio inter objectum, unde desumtus est tropus, et res, quae tropo improprie indicantur, haud raro multiplex esse possit:

3. ad usum loquendi attendas, nec non de rebus, unde desumti sunt tropi, Orientalium cogitandi sentiendique rationem investiges, a nostra haud raro diversam. Sic tropi biblici ab animantibus quibusdam desumti, et ad nostram cogitandi rationem exacti indecentes ac ridiculi videntur; ast apud antiquos Hebraeos haec animalia magni habebantur, hincque tropi ab hisce repetiti ad orationis lumina pertinebant. Sic dum Genes. 49, 14. Issachar dicitur asinus ossis (robustus), recordandum, asinum apud Orientales magni esse habitum, fuisseque imaginem roboris, patientiae, pacis [1]). — Quia vero etiam pro usu loquendi significatio impropria varia esse potest,

---

1) Den Schimpfnamen des Esels, wenn nur mit dem Beisatze des wilden, kann sich ein Mann von Ehre und Geist, der mit morgenländischen Geschichten und Gedichten vertraut, immer als Ehrennamen gefallen lassen; denn abgesehen von dem ausführlichen, dem Esel durch Erasmus von Rotterdam ertheilten Lobe (Laus asini); abgesehen von der berühmten homerischen

4. contextum respicias docentem, quae e pluribus similitudinibus certo in loco sit praeferenda coll. §. 54.

De impropria dicendi ratione

2) in continuis dictis.

§. 83.

Observationes generales.

Tropi, de quibus in praecedentibus erat sermo, magis minusve locum habent in singulis expressionibus et notionibus earum. Fieri autem solet, ut et integrae sententiae et res impropriis dicendi modis proponantur, quales in ss. litteris occurrunt: **allegoriae, imagines ac similitudines, symbola et typi, parabolae et fabulae.**

Licet jam haec dicendi genera a se invicem differant, ut ex definitionibus eorum patebit, in sequentibus tamen conveniunt, et quidem singula, si

1. in se considerentur,

a) **sunt impropria, quae sensum involvunt mediatum, mediante scilicet re, imagine aut narratione, quae verbis proprie intellectis indicatur;**

b) **saepius quaedam continent, quae non sunt significativa, sed ad merum ornatum, ad rem aut narrationem verosimiliorem reddendam et vivide repraesentandam spectant.** Quemadmodum nimirum in tabulis ac picturis symbolicis ipsa integra dumtaxat figura est symbolum rei illudque significat, quod pictor repraesentare voluit, nequaquam vero omnia et singula, quae ad figurae pertinent integritatem: ita et allegoriis, parabolis, symbolis ac typis saepe quaedam addita sunt, quae non ad rem significandam, sed solum ad imaginis perfectionem spectant. Si v. g. in tabula coloribus depingeretur matrona velatis oculis stateram in una, gladium in altera manu tenens, tamquam symbolum justitiae: integra figura cum adjunctis principalibus, nimirum statera, gladio, velatis oculis justitiam significat; ast capilli, vestimentorum forma et ornamenta etc. nihil significant, licet ad integritatem figurae necessaria sint, in quibus si quis significationem quaereret, ab ipso pictore merito derideretur. Attamen

c) **eo aptius ac felicius adhibita sunt, quo pluribus in partibus imago cum re ipsa convenit; hinc**

d) **interpretis est, in parabolica praecipue dicendi ratione Christi, divini magistri, jam a priori in singulis par-**

Vergleichung des Helden Ajax mit dem von Buben aus dem Acker gejagten Esel; abgesehen von den Stellen des Buches Job, in welchen der wilde Esel als das Symbol ungebundener Freiheit der Wüste gepriesen wird (Job 11, 12. 39, 5. 24, 5): so gilt der wilde Esel den alten Persern als ein Bild königlicher Stärke und unbezwungenen Muthes.“ Hammer-Purgstall's Leben Khlesl's I. Thl. S. 232.

tibus significationem supponere, et ab hac nonnisi tum recedere, si vel *aa)* non sponte se offert, vel *bb)* hanc illamve partem nonnisi ad ornatum additam esse, certo demonstrari potest.

Omnia praeterea illa dicendi genera, si

2. interpretatio eorum spectetur, in genere easdem sequuntur regulas, quas superius §. 82. de interpretatione troporum agentes proposuimus.

Hisce praemissis jam agemus

De allegoriis, symbolis et typis, parabolis ac fabulis,
et quidem

§. 84.

α) Definiendis.

1. Allegoria est veritatis cujusdam repraesentatio per solam imaginem cognitam facta, seu est continuata metaphora, qua cogitata loquentis per plura similia ejusdem rei cognitae proponuntur, quin tamen aperte rei huic assimilentur aut cum ea comparentur, uti fit in similitudinibus ac comparationibus. V. g. Ezech. 17, 22—24. legimus: „Haec dicit Dominus Deus: Et summam ego de medulla cedri sublimis et ponam; de vertice ramorum ejus tenerum distringam, et plantabo super montem excelsum et eminentem. In monte sublimi Israël plantabo illud, et erumpet in germen, et faciet fructum, et erit in cedrum magnam, et habitabunt sub ea omnes volucres et universum volatile sub umbra frondium ejus nidificabit. Et scient omnia ligna regionis, quia ego Dominus humiliavi lignum sublime, et exaltavi lignum humile, et siccavi lignum viride, et frondere feci lignum aridum. Ego Dominus locutus sum et feci (facio).“ — Sub hac imagine describitur futurus Messias ejusque regnum, ita ut per cedrum sublimem, e cujus medulla particula sumta est, stirps davidica; per tenerum frondem de vertice ramorum ejus decerptum, in monte Israëlis excelso plantatum, in germen erumpentem, fructus facientem et in cedrum magnam accrescentem ipse Messias ceu infans tener ex Davidis posteris oriundus, publice inter Judaeos progrediens, et a parvis initiis regnum suum universale fundans; per omnes volucres sub cedro habitantes, et per volatilia sub frondibus ejus nidificantia cunctae gentes terrae; et denique per ligna regionis omnes reges hujus universi intelligantur, qui cognituri sint, a Deo reges et regnum mundi, quod prius sublime ac potens credebatur, esse humiliatum ac subjectum, Messiam vero ejusque regnum, quod antea humile et vigoris expers habebatur, exaltatum et ad summam potentiam evectum esse. Cfr. Mt. 13, 32. Psalm. 80, 9—14. haec leguntur: „Vineam de Aegypto transtulisti, ejecisti gentes et plantasti eam. Dux itineris fuisti in conspectu ejus, plantasti radices et implevit terram. Operuit montes umbra ejus, et arbusta ejus cedros Dei. Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumen

propagines ejus. Ut quid destruxisti maceriam ejus? vindemiant eam omnes, qui praetergrediuntur viam? Exterminavit eam aper de sylva, et singularis ferus depastus est eam." Sistitur hac allegoria populus israëliticus a Deo ex Aegypto in Palaestinam deductus, omnibus necessariis instructus, ast serius singulari Dei munimine privatus, omnibus hostibus expositus, a rege feroce devastatus spoliatusque. — Eodem modo Ezechielis 16, 1—60. sub imagine puellae mox post nativitatem expositae, a Deo autem susceptae, deliciose educatae, splendide ornatae, denique in matrimonium ductae, quae tamen serius evasit adultera et prostituta meretrix, ita ut sororem suam Sodomam impudicitia sua longe superaret, — depingit propheta beneficia in gentem judaicam a Deo inde ab origine ejus, praesertim in Arabia petraea et serius collata, nec non gentis hujus animum ingratum, utpote quae non obstante summa Dei benignitate ac singulari cura in idololatriam magis magisque delapsa, et omnes hac in re limites adeo transgressa est, ut rempublicam Moabitarum et Amonitarum praecelleret. Ita quoque Mt. 3, 12. sub imagine ventilabri, quod est in manu illius venturi, qui aream suam permundaturus, triticum in horreum congregaturus, paleas autem igne inextinguibili combusturus est, repraesentatur potestas et voluntas, quae mox venturo Messiae competit, discretionem hominum universalem suscipiendi, quum rite dispositos et dignos in regnum suum recepturus, perversos vero obstinacesque ex eo rejecturus et poenis aeternis destinaturus sit. — Exempla comparationis et similitudinis sunt: Mt. 3, 16. 10, 16. 17, 20. Luc. 11, 44. 21, 5. I. Cor. 3, 10. I. Thess. 3, 2. II. Tim. 2, 17. Jacobi 1, 10.; Mt. 24, 37. 38. Jac. 2, 26.; Mt. 12, 45. 18, 14. 23, 28. Luc. 15, 7. 14, 33. 17, 10. Joann. 3, 8. I. Cor. 9, 14. 14, 12. 15, 42. Gal. 4, 3. Jac. 1, 11. 2, 17. 3, 5. et alia. **Imago adeo obscura, ut inde res significata nonnisi peculiari ingenii acumine cognosci possit, aenigma dicitur**, quale legitur Judicum 14, 14. „De comedente exivit cibus, et de forti egressa est dulcedo," et cujus solutio exhibetur v. 18. „Quid dulcius melle, et quid fortius leone?" Aenigma Apostolis videbatur dictum Christi Mt. 15, 11. coll. cum v. 15.

Per symbolum respectu religioso [1]) intelligimus rem,

---

1) Quod attinet symbolum in genere, probe discernendae sunt symbolicae res, repraesentationes, actiones, expressiones et visiones. *a)* Res symbolicae sunt objecta sensualia, quae ex regno aut animali aut vegetali desumta ob proprietates physicas adhibentur ad spirituales designandas, uti v. g. ex animantibus leo, aquila, agnus; ex plantis cedrus, lilium album, rosa myosotis, color ruber, albus, niger etc. *b)* Repraesentationes symbolicae sunt picturae aut statuae arte factae, quibus certa attributa personarum instar exhibentur, v. g. justitia, conscientia, fortitudo, victoria. *c)* Actiones symbolicae sunt tales, quibus animi sensa, affectus, passiones declarantur, v. g. lotio manuum in signum innocentiae. *d)* Expressiones symbolicae sunt denominationes relationum spiritualium per humanas factae, quo praecipue pertinent expressiones anthropomorphicae, antropopoeiticae et anthropopathicae de Deo adhibitae; denique *e)* visiones symbolicae sunt phaenomena

actum aut ritum significativum vel ad eventus pristinos in memoriam revocandos, vel ad veritates religiosas repraesentandas, vel ad eventus futuros indigitandos. Hinc symbola triplicis sunt generis:

a) **historica, quibus eventus pristini in memoriam revocantur**, v. g. Exod. 12, 1—13. Levit. 23, 4—8., Deut. 16, 1—8. agnus paschalis et festum paschale; Levit. 23, 34—43. festum tabernaculorum, et in genere festa Jndaeorum et alia;

b) **religiosa, quae sunt quasi monimenta** (Denksteine), **quibus veritatum religionis recordatio excitatur**, v. g. circumsio in signum circumcisionis cordis coll. Levit. 16, 4. Deut. 10, 16. 17. Rom. 5, 25—29.; duo capri magno expiationis die coll. Levit. 16, 7. seqq.; lamina aurea in fronte summi sacerdotis coll. Exod. 28, 38.: immersio in aquam baptismalem coll. Rom. 6, 3. 4.

c) **prophetica, quae sunt actiones significativae eventus futuros indigitantes**; v. g. si jubente Deo Isaias coll. c. 20. nudus et discalceatus incedit; Jeremias coll. c. 13. lumbare lineum ad Euphratem in foramine petrae abscondit, et post longius tempus putrefactum inde tollit; coll. c. 19. laguncutam testeam frangit; coll. c. 27. vincula et catenas ad diversos reges per legatos eorum mittit; si Ezechiel coll. 12. transmigrantis instar vasa sua deportat, parietem domus suae perfodit, et vespere oculis velatis effertur; si Christus coll. Mt. 21, 18—20. ficulneam arefecit.

3. Typus est persona, res vel actio symbolica significans aliquid, quod ad personam, vel facta, fata atque instituta Messiae spectat futura (Typi personales et reales). Sic v. g. Jonas propheta tertio die e ventre belluae marinae editus praefigurabat Christum tertio die a mortuis resurgentem; exaltatio serpentis in furca, ut aspicientes in eum a morsibus serpentum sanarentur, adumbrabat exaltationem Christi in cruce salutiferam; Melchisedech, sacerdos Dei altissimi, erat typus Christi, N. T. pontificis.

4. Per parabolam, ad instar hebr. מָשָׁל, in ss. litteris sensu latiori saepe quodcunque figuratum dicendi genus indicatur, uti similitudo, simile exemplum, v. g. Mt. 13, 31. 32. 24, 32. 33., **proverbium** Ezech. 18, 2. Luc. 4, 23., **allegoria** Ezech. 17, 1—10. **Strictiori vero sensu parabola est narratio vel vera vel ficta, ex eventibus naturae aut vitae quotidianae petita, qua veritas quaedam sublimis repraesentatur. — Parabolarum**

a) **aliae veritatem quamdam clare ob oculos ponunt**, v. g. illa de Samaritano misericorde Luc. 10, 25—37., de filio prodigo Luc. c. 15.;

b) **aliae veritatis alicujus acerbitatem obtegunt, quo**

---

extraordinaria aut in se, aut ob peculiaria adjuncta, quibus Deus viris a se electis sive vigilibus, sive in somno, sive in extasi vel religionis veritates, vel eventus futuros manifestat; v. g. Act. 10, 10—16. 16, 9. 10. et visiones in Apocalypsi.

magis fulmina ejus cognitae feriant, v. g. II. Sam. 12, 1—9. de divite et paupere; Luc. 14, 16—24. de homine lautas epulas parante; Mt. 21, 33—46. de vinitoribus perfidis;

c) **aliae explicantur,** ut Mt. 13, 1—8. coll. cum v. 18—23.; ibid. v. 24—30. coll. cum v. 37—42.;

d) **aliae lectori enucleandae relinquuntur,** ut Mt. 22, 1—14. de epulo et veste nuptiali; c. 25. de virginibus paranymphis et talentis concreditis; Luc. 13, 6—9. de ficu fructus non ferente; 16, 1—9. de dispensatore provido; ibid. v. 19—31. de Lazaro mendico; 18, 9—14. de Pharisaeo et portitore orantibus in templo;

e) **in aliis omnes partes sunt significativae,** ut Mt. 21, 33. seqq., **in aliis vero plura ornatus causa addita sunt,** v. g. Luc. c. 15. de filio prodigo coll. §. 69.

5. Fabula est repraesentatio sententiae alicujus per narrationem fictam, in qua animalia aut res inanimatae loquentes agentesve inducuntur. Fabulae in V. F. occurrunt Judicum 9, 7—15., ubi arbores regem sibi constituere volunt; II. Reg. 14, 9. et II. Chron. 25, 18., ubi carduus ambit filiam cedri.

Discrimen inter haec dicendi genera situm est in indole narrationis, actionis aut rei in se consideratae, et ad subjectum, cui tribuitur, relatae; nimirum factum narratum in fabula est impossibile ac proinde fictum; eventus exhibitus in parabola est tum possibilis, tum probabilis; res descripta in allegoria est possibilis quidem, non tamen probabilis; res, actus aut ritus symboli et typi non tantum possibilis ac probabilis est, sed etiam historice vera, objective certa. Typus ab omnibus nominatis speciebus eo differt, quod in hisce imago repetitur ex sensualium, terrenorum regno, in illo vero ex sphaera religiosa et ethica.

§. 85.

b) Cognoscendis.

1. Allegoria, cum sit continuata metaphora, adhibitis iisdem regulis cognoscitur, quas superius §. 81. de tropis proposuimus.

2. Symbola ac typi in ss. litteris neque omnino sunt repudiandi, neque temere statuendi; *α)* **non plane repudiandi, quia ipsa s. Scriptura teste, ss. Patrum consensu et ecclesiae fide tales in ss. litteris revera adsunt;** *β)* **non temere statuendi, quoniam, etsi testante s. Paulo lex antiqua novae fuit umbra, finisque legis Christus** (Coloss. 2, 17. Hebr. 8, 5., 10, 1. Rom. 10, 4.), **ideoque V. T. instituta insigniorumque virorum fata in genere recte habentur significativa, justo tamen majori hac in re licentiae indulgens in periculo versatur, ne Deo et invito hinc inde obtrudat consilia, a recto aberret tramite, interpretationesque suas adversariorum exponat ludibrio.**

Certa autem indicia, symbolum aut typum adesse quodam in loco, sunt sequentia:

a) **Testimonium ipsorum V. F. scriptorum, Christi et N. T. auctorum; nam Christus, cujus Spiritus coll. I. Petri 1, 11. per sacros tum V. tum N. T. scriptores loquitur, sui ipsius infallibilis est interpres.** Sic v. g. Adamum, agnum paschalem, serpentem in furca suspensum, Jonam, Melchisedechum typos fuisse Jesu Christi, haud obscure innuitur Rom. 5, 14. Joann. 1, 29. 36. 19, 36. I. Cor. 5, 7. Apoc. 13, 8. Joann. 3, 14. Mt. 12, 39. 40. Hebr. c. 7. Relate ad symbola historica ac religiosa cfr. exempla §. 84. commemorata.

b) **Consensus ss. Patrum ex traditione apostolica derivandus et ecclesiae fides;** v. g. canticum canticorum; velum templi Christo moriente scissum coll. Mt. 27, 51.

c) **Ratio sensus et consilii coll.** §. 69. *A.*

d) **Rationes symbolicae et typologicae; nam actiones a quodam in talibus adjunctis editae, ut nationi, in qua vivit, sint significativae, mediatum exprimant sensum, oportet.** Sic v. g. sacrificans manum victimae imponens; Jesus coll. Mt. 21, 1. seqq. pullo asinino vectus Hierosolymam solenniter ingrediens; Pilatus coll. Mt. 24, 7., dum sententiam mortis in Jesum ferret, manus suas coram turba lavans peregerunt actiones, quibus significatio inerat Judaeis notissima.

e) **Similitudo inter res, eventus aut instituta V. et N. T. manifesta, et quasi sponte se obtrudens, quae simul analogiae fidei biblicae respondet.** Sic apparatus templi, prout in V. T. libris describitur, ob loca ad Hebr. 9, 6—10. et v. 24. merito habetur significativus. Idem valet de Melchisedechi sacrificio in pane et vino oblato coll. Genes. 14, 8. cum Hebr. 7, 1. et sacrificio N. T. incruento.

3. Parabolae sensu strictiori cognoscuntur aut ex aperta scriptoris sacri declaratione cum indole narrationis comparata, aut ex contextu, sermonis occasione et loquentis consilio. Denique

4. Fabulae ex ipsa rei natura discernuntur.

§. 86.

c) Interpretandis.

In interpretandis hisce dicendi generibus mediatis:

1. Sensum immediatum rei, actionis descriptae aut narrationis communibus hermeneuticae regulis adhibitis probe cognoscas, et hunc in finem inprimis accuratam rerum biblicarum cognitionem tibi compares; nam sensu mediato ignorato mediatum determinare cupere quid hoc aliud esset, nisi „velle mysteria depromere nondum aperta cista?“ [1]) Qui v. g.

---

1) Cfr. Symbolik des mosaischen Cultus von Bähr I. 48

allegoriam Ps. 80., aut parabolam Mt. 21, 33. seqq. rite intelligere cupit, accurata vinearum apud Judaeos plantandarum modi notitia gaudeat, necesse est.

2. Sensum mediatum indages, et partes significativas definias. Utrumque vero cognoscitur

a) **in allegoriis, parabolis ac fabulis:**

α) **ex aperta declaratione, aut saltem nutu quodam ipsius loquentis in contextu obvio.** Sic v. g. sensus mediatus allegoriae de aquila grandi magnarum alarum jubente Deo proposita ab Ezechiele 17, 1—10., coll. v. 12—21. ab ipso Deo, parabolarum Mt. 13, 3—8. et v. 24—30. ab ipso Christo explicatur; allegoriam Ps. 80. de populo israëlitico intelligendam esse, ipse Psaltes jam v. 1. seqq., praecipue v. 7. innuit dicens: „Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris, et inimici nostri subsannaverunt nos.“ Cfr. Judd. 9, 7. seqq. cum v. 6. et v. 16. seqq. Ubi autem ejusmodi indicia desunt,

β) **ex occasione sermonis et consilio loquentis, nec non ex adjunctis tum personarum, tum rerum biblicarum.** Sic v. g. sensus mediatus allegorice dicti Joann. 11, 9. 10. ex occasione determinatur; nam Apostoli coll. v. 8. vitae periculum, in quo Christus brevi antea versatus erat, magistro in memoriam revocantes, eum ab itinere in Judaeam dehortari conantur; hinc Christi consilium erat Apostolos suos docere, sibi, quamdiu muneris ratio postulat, nullum vitae periculum esse timendum, et sensus est: Unicuique certa mensura temporis, quo muneris sui officiis fungatur, a Deo assignata est; si itaque quis muneris sui partibus satisfacit, pericula non timet, quia in divinum munimen confidit; quodsi vero muneris sui officia negligit, habet, quod pericula formidet, quia confidentia illa non amplius animatur. Joann. 12, 35. 36. ob occasionem v. 34. commemoratam sensus est: Brevi adhuc tempore ego, qui sum omnis verae cognitionis principium, fons et auctor, visibilis inter vos versor; negotium salutis vestrae peragite, quamdiu me habetis praesentem, ne mors mea vos incredulos praeoccupet, et in pertinacia vestra confirmet; quamdiu me verae cognitionis fontem habetis praesentem, in me credite, ut a me edocti et sensum legis vere cognoscatis, sicque morte mea non scandalizemini. Cfr. Luc. 15, 11. seqq. cum v. 1. 2.; 19, 12. seqq. cum v. 11.; 23, 31. cum v. 27—30. II. Reg. 14, 9. cum v. 8. II. Chron. 25, 18. cum v. 17.

b) **In symbolis ac typis:**

α) **ex testimonio ss. V. F. scriptorum, Christi et N. T. auctorum;**

β) **e ss. Patrum consensu et ecclesiae fide;**

γ) **ex rationibus symbolicis ac typologicis;**

δ) **ex similitudinis manifesta ratione, quae simul analogiae fidei biblicae respondet.**

Sic ipso Deo interprete Isaias, Jeremias et Ezechiel exponunt, quid actiones ipsorum symbolicae significent, nimirum denotare illam Isaiae 20, 2. seqq., Aegyptios et Aethiopes nudos ac discalceatos

(omnibus privatos ac miseros) in Aegyptum abductum iri captivos; Jeremiae c. 13., humiliatum iri superbiam Judae, Hierosolymitanorum et populi judaici; c. 19., populum judaicum interiturum esse gladio, fame aliisque calamitatibus; c. 27., gentes finitimas subjugatum iri a Nabuchodonosore, eique servituros esse; Ezech. c. 12., fore, ut Judaei in captivitatem abeant, et eorum rex effugiturus nocte in humeris portetur, per foramen in muro factum educatur, sed comprehensus et excoecatus Babylonem deportetur. Cfr. 4. 5. 37. — Ob testimonium Christi et N. T. auctorum agnum paschalem typum fuisse Agni divini, qui aufert peccata mundi; Jonam per triduum in ventre piscis latentem typum Christi per tres dies in sepulchro reconditi; serpentem in deserto suspensum typum exaltationis Christi in cruce; Melchisedechum sacerdotem typum sacerdotii Domini etc., collatis locis superius §. 85. *a)* citatis recte tenemus. — Ita etiam ob auctoritatem Patrum consentientium canticum canticorum recte habetur symbolica repraesentatio spiritualis amoris Deum inter et populum judaicum, specialim inter Christum et ecclesiam. Coll. Mt. 27, 51. velum templi Domino moriente scissum ex communi ss. Patrum sententia erat symbolica repraesentatio, peccatorum expiatione per mortem Christi facta, clariori omnibus tam Judaeis, quam gentibus Dei cognitione reserata, et mediis efficacissimis paratis coelum, cujus sancta sanctorum templi erant symbolum (Hebr. 9, 24.), omnibus hominibus esse apertum. Oblationem Isaaci, agnum paschalem et manna Israëlitis datum typum fuisse ss. Eucharistiae, quatenus Christus se tum sacrificium Patri offert, tum panem vere coelestem nobis tradit, ecclesia exultans profitetur in hymno suavissimo, qui festo corporis Christi canitur, s. Thomae ab Aquinate tribuitur, et inter alia haec habet:

„In figuris praesignatur,
Cum Isaak immolatur,
Agnus Paschae deputatur,
Datur manna patribus.“

Ob rationes symbolicas manuum impositionem in victimam significasse translationem culpae et mortis poenae in sacrificium cruentum, e locis Levit. 1, 4. 5, 5. 16, 21. Num. 8, 7. abunde patet [1]. — Ex ratione similitudinis manifestae, quae simul analogiae fidei biblicae respondet, actionem Jesu symbolicam Mt. 21, 18—20. significasse rejectionem synagogae judaicae, a qua Jesus Messias bonorum operum fructus amori divino convenientes exspectare potuit, sed nihil, nisi legis ceremonialis observationem invenit, innuunt plura N. T. loca, uti Mt. 21, 43. Apparatus templi, qualis in V. F. describitur, coll. Hebr. 9, 6—10. et v. 24. haud temere ita explicatur: Atrium cum altari sacrificiorum cruentorum indicavit cultum mosaicum; sanctum cum panibus, lampade et aliis praefiguravit ecclesiam christianam, in qua non amplius sacrificia cruenta, sed panis, vinum et thus offertur; lampas in specie, quae luce sua sanctum

1) Cfr. Alliolis Alterthümer II. Abtheilung pag. 148. et 149.

illustravit, clariorem Dei in N. T. cognitionem expressit; sanctissimum denique repraesentavit coelum, in quod moriente Christo velo scisso hominibus patefactus est aditus, et in quod Christus, assistens pontifex futurorum bonorum — — per proprium Sanguinem intravit (Hebr. 9, 11. seq.), ut appareat nunc vultui Dei pro nobis (ibid. v. 24.[1]). Tum ob unanimem Patrum consensum, tum ob c. 7. epistolae ad Hebr. firmiter credimus, Melchisedechi sacrificio in pane et vino oblato (Gen. 14, 14.) adumbratum esse incruentum Sacrificium a Christo in ultima coena institutum. Sacrificia cruenta V. F. non tantum symbolicam (coll. superius dictis sub *β*), sed et typicam habuisse relationem ad satisfactionem Christi vicariam, I. Pet. 1, 19. Act. 8, 32. seq. Apoc. 13, 8. et al. clare indigitatur.

3. Denique attendas, utrum loquens omnia omnino, an non omnia dicta, et quae in casu altero mediate, quae vero immediate seu proprie intelligi voluerit, quod plerumque ex rei natura cognoscitur. Sic v. g. in allegoria Ps. 80, 9. sententia: „Ejecisti gentis“ proprie est intelligenda.

§. 87.

III. De gnomis.

Per gnomas intelliguntur relationes in mundo physico aut in vita quotidiana obviae, experientia probatae, et ceu veritatum abstractiorum normae admodum praecise propositae. Quodsi ejusmodi sententiose dicta in ore populi versantur, proverbia dicuntur. Integris gaudemus libris biblicis, qui maximam partem gnomas continent, nimirum proverbiis Salomonis, Ecclesiaste (Koheleth) et Ecclesiastico (Jesu filii Sirach). Sed et in aliis libris hinc inde, et praecipue in populari docendi ratione Jesu et Apostolorum frequenter occurrunt, et plerumque aut forma dicendi praecisa indicantur, aut sermonis occasione et loquentis consilio manifestantur, aut orationis serie innuuntur.

Quod characterem gnomarum biblicarum attinet:

1. Omnes argumenti gravitate eminent; pleraeque valde perspicuae sunt et vel aptis imaginibus vestitae; nonnullaé vero obscuritati atque ambiguitati consulto involvuntur, quo magis ad profundiorem invitent indaginem.

2. Proverbia sunt quasi philosophia populi perennans, quia quacunque data occasione denuo se offerunt et comprobantur, et ideo variis rebus applicantur.

3. Gnomarum aliae quod omnino, generatim valet, speciali aliquo casu exprimunt; aliae contra singularia per universalia repraesentant, aut quod cum restrictione, a potiori parte intelligendum est, absolute, de omnibus, ergo hyperbolice enuntiant.

Ejusmodi jam dicta non ad vivum sunt resecanda, quod si fieret,

---

1) Cfr. Apoc. 11, 1,

perversa saepe emergeret interpretatio; sed cum grano salis, ut dicunt, intelligenda. **In specie vero interpres:**

a) **proverbiorum sensum singulis in locis e contextu determinet** coll. §. 54.

b) **si universalia per singularia repraesentantur, in hisce non subsistat, sed ad universalia assurgat;** sic v. g. dum Christus Mt. 9, 15. interrogatus, cur discipuli ejus non jejunent, singularem hunc adfert casum: Non decet sponsi amicos lugere, quamdiu sponsus cum illis est, i. e. diebus nuptialibus: nemo non ad sermonis occasionem respiciens intelliget, Dominum per simile illud exemplum speciale generalem hanc exprimere voluisse sententiam: Nemo prudens facit, quod certo tempori et loco non convenit; quemadmodum ergo dedeceret sponsi amicos diebus nuptialibus lugere, ita et dedeceret discipulos meos, quamdiu ego cum eis sum, tristitiae edere signa (jejunare). Eodem modo dum Jesus Mt. 7, 16. dicit: „Num de spinis colligunt uvas et de tribulis ficus?" non de spinis aut tribulis solis, imo ne de arboribus quidem ac plantis ignobilibus in genere, quae fructus nobiles ferre non possunt, est cogitandum; sed de sententia generali hac: A nulla re, ergo neque ab homine exspectes, quod indoli ejus repugnat;

c) **quod absolute aut universim proponitur, conditionate aut cum restrictione seu hyperbolice dictum intelligat, quotiescunque aut rei natura, aut loca parallela, aut principia loquentis alias manifestata id postulant;** v. g. Proverb. 15, 15. „Omnes dies pauperis mali;" 19, 4. „Divitiae addunt amicos plurimos, a paupere autem et hi, quos habuit, separantur;" Luc. 16, 15. „Quod hominibus altum est, abominatio est apud Deum." Rom. 12, 20.

§. 88.

IV. De emphasibus.

Emphasis dicitur augmentum, quod ad ordinariam vocis potestatem accedit. Tale augmentum ad ordinariam vocis potestatem esse addendum, cognoscitur:

1. Ex rei natura et adjunctis, nec non e contextu docentibus:

a) **plane contrarium intelligendum esse ejus, quod vocibus in se spectatis proprie inest.** Sic v. g. s. Paulus dicit Rom. 6, 17. „Gratias ago Deo, quod fuistis servi peccati;" hic verbum ἦτε certe emphasin continet, ita ut denotet: Quod non amplius estis servi peccati, quod tempus servitutis vestrae praeterlapsum est. Joann. 6, 37. „Eum, qui venit ad me, non ejiciam foras," i. e. summa cum charitate ac sollicitudine recipiam;

b) **voces significatu eminentiori intelligendas esse.** Sic verbum εἰπεῖν Mt. 9, 5. utrâque vice emphatice denotare: cum effectu dicere seu efficere, docet v. 6. et 7.; ἀποθνήσκειν Joann. 11, 26. significare: vitam aeternam perdere, patet e v. 25. Idem valet

de sententia saepius recurrente: Ego ero illis Deus, et ipsi erunt mihi populus, nimirum sensu eminentiori;

c) **significationi vocis ordinariae notionem secundariam esse adjungendam**, uti Joann. 1, 46. *ἐκ Ναζαρὲτ*, oppido sc. vili ac contemto; Rom. 9, 6. „Non enim omnes, qui ex Israël sunt, ii sunt Israëlitae, nimirum vere tales, coram Deo; cfr. v. 7. *τέκνα.*

2. Ex animi dispositione loquentis. Sic verba Petri Joann. 13, 6. denotant: Domine, tu, qui es magister et Deus meus, mihi pedes lavas, et sic ordinem invertis? et illa Luc. 22, 48. „Juda! osculo, quod est signum amicitiae, sinceritatis ac dilectionis, abuteris ad me tradendum? nam non poterat non propter factum humilitatis Jesu Petrus maximo stupore abripi, et ob summam Judae malignitatem Christus animi moerore affici, sicque ad actionis significationem symbolicam simul respicere.

Ast grammatici atque interpretes justo plures in ss. litteris statuerunt emphases, quod eis adnumerarunt tum terminos technicos religiosos, qui aucta quidem, relate tamen ad usum loquendi sacrorum scriptorum ordinaria significationis potestate gaudent [1]); tum vocabula respectu reliquorum in sola pronuntiatione distinguenda (*ἐπιφώνημα* [2]); tum denique diversos modos, quibus loquens dictis suis vim et gravitatem conciliat, eaque auditorum vel lectorum attentioni ac considerationi commendat [3]).

---

1) v. g. *πίστις, ἐλπίς, χάρις, ἐπαγγελία, εὐαγγέλιον, ἡ αλήθεια, ϱωή* et eis opposita indeque derivata; *ὁ προφήτης, ὁ βαπτίζων, ὁ πειράζων.*

2) Quaenam vocabula in pronuntiatione prae reliquis distinguenda sint, cognoscitur *a)* e contextu, uti *α)* in comparatione, antithesi et gradatione; v. g. Joann. 5, 21. (*πατὴρ* et *υἱός*), 15, 4. 9. 17, 18. Mt. 5, 15. 21, 21. Rom, 1, 32. al.; *β)* in disjunctionibus, concessionibus et exceptionibus, v. g. Mt. 5, 17. (*τὸν νόμον ἤ τοὺς προφήτας*), Luc. 5, 5. 10, 41. Mt. 5, 32. 19, 19. al.; *γ)* in conclusionibus, ut Rom. 6, 5. (*τῆς ἀναστάσεως*), 11, 16. al.; *δ)* in quaestionibus, quae proferri nequeunt sine unius alteriusve vocis distinctione. *b)* Ex vacabulorum ordine; nam vox distinguenda aut *α)* praeponitur aliis sententiae partibus, ut *αα)* voci interrogativae in quaestionibus directis et indirectis, v. g. Mt. 6, 28. 17, 25. Joann. 1, 47. 10, 36. Gal. 3, 2. al.; *ββ)* conjunctionibus, v. g. Mt. 15, 14. Joann. 10, 9. Act. 19, 4. al.; *γγ)* pronomini relativo I. Cor. 15, 36.; sic. et *δδ)* casus ab alio rectus regimini suo praemittitur, v. g. Joann. 8, 57. I. Cor.t5, 1. Hebr. 12, 25.; *εε)* adverbium ante verbum ponitur, ut Act. 4, 8. 18, 28. al.; aut *β)* subinde ad finem collocatur, v. g. Mt. 16, 16. Act. 20, 34. Rom. 13, 10, I. Cor. 15, 8. al. *c)* Ex usu pronominum personalium *ἐγὼ*, *σὺ*, *αὐτός* etc. et demonstrativorum *οὗτος* et *ἐκεῖνος*, quae pronomini relativo in priori sententia posito in altera adjunguntur. v. g. Mt. 5, 22. 28. 32. 6, 3. 9. 17. 26, 48. Mr. 3, 35. Luc. 9, 24. al.

3) Ex innumeris modis, quibus loquens dietis suis vim conciliat, aut gravitatem eorum manifestat, sequentes praecipue commemorari merentur: *a)* praemissae asseverationes graviores ac solennes, uti *ἀμὴν* aut apud s. Joann. *ἀμὴν ἀμήν*, et apud s. Lucam hinc inde *καὶ λέγω ὑμῖν, ἀληθῶς λέγω,* v. g. Mt. 5, 18. 26. Joann. 1, 52. 2. 3. Luc. 11, 51. 12, 44.; Joann. 4, 21. Rom. 9. 1. 9. Gal. 1, 20. II. Tim. 4, 1. ol.; *b)* preces et exhortationes praepositae, v. g. Phil. 2, 1. 4, 1. I. Cor. 4, 16.; *c)* minae graviores, v. g. Mt. 18, 6. Gal. 1, 89. 9. al.; *d)* compellationes fortiores, v. g. Mt. 3, 7. 16, 23. 23, 17. 19. al.; *e)* expressiones hyperbolicae, uti Mt. 3, 5. 10, 22.

§. 89.

1. De auctoritate V. T. librorum in genere [1]).

Quae sit V. T. auctoritas, quale ejus momentum ac pretium, infallibili certitudine edocemur ex ore diviui magistri ejusque Apostolorum. Quod attinet

1. Christum ipsum,

a) **s. Scriptura ei summa erat vitae norma, perfecta voluntatis divinae expressio relate ad munus suum et viam, quam ad finem missionis suae assequendum sequi deberet;** hinc e ss. litteris depromsit arma, quibus statim ab initio muneris sui publici tentatorem devicit profligavitque; ideo, licet qua Filius hominis, qui fratribus in omnibus similis factus est, excepto peccato, et in omnibus tentatus, sicuti nos, in horto Gethsemane dolores crucis horrendae praesentiens humi prostratus oraret Mt. 26, 39.: „Pater mi! si possibile est, transeat a me calix iste“; tamen Petri defensionem, utpote voluntati Patris in ss. litteris manifestatae refragantem recusavit dicens Mt. 26, 53.: „An putas, quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi plus quam duodecim legiones angelorum? Quomodo ergo implebuntur Scripturae, quia sic oportet fieri?“

b) **Juxta haec principia Dominum diversissimis in adjunctis, cum variis hominibus, amicis et inimicis, agentem invenimus.** Sic cum Pharisaei familiarem ejus agendi rationem cum portitoribus vituperarent, edicit: „Euntes discite, quid est: Misericordiam volo et non sacrificium“ Mt. 9, 13. Quum discipuli ejus ob spicas sabbato evulsas reprehenderentur: „Nonne legistis, inquit, quid fecerit David, cum esuriret ipse et qui cum eo erant?“ Mt. 12, 3. Legisperito interroganti: „Magister, quid faciendo vitam aeternam possidebo?“ respondit: „In lege quid scriptum est? quomodo legis?“ Luc. 10, 25. 26. — Sadducaeis, qui quaestione captiosa de mortuorum resurrectione eum tentabant, reposuit: „Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei“ Mt. 22, 29. — Praeterea

c) **frequenter provocat Dominus ad s. Scripturam ceu ad testimonium omni dubio majus Patris coelestis de ipso,**

Mr. 1, 34. Luc. 10, 15. al.; *f)* formulae ad verborum vim augendam additae, v. g. Mt. 2, 10. Mr. 4, 41. Luc. 22, 15. II. Cor. 1, 8. 4, 17.; *g)* voces eaedem repetitae, v. g. I. Cor. 9, 25 (πᾶς — πάντα), 10, 33. II. Cor. 9, 8. Mt. 21, 41. Rom. 8, 23. 11, 36. Apoc. 19, 16. (βασιλεὺς βασιλέων); *h)* plura tempora ejusdem verbi adhibita, ut II. Cor. 1, 10. 13. 11, 9. 13. Gal. 1, 9. al; *i)* vocabula synonyma conjuncta, v. g. Mt. 5, 12. Luc. 1, 14. 8, 45. Hebr. 2, 4. al.; *k)* negatio ad sententiam affirmativam addita, v. g. Mt. 19, 14. 21, 21. Joann. 1, 3. 20. 7, 18. Rom. 4, 20. Jac. 1, 6. al.; *l)* vox πάντα adjuncta, qua omnia prius dicta comprehenduntur, uti I. Cor. 9, 22. 10, 31. 12, 11. 14, 40. Cfr. Wilke's Rhetorik pag. 372. seqq.

1) Cfr. Vorlesungen über die Chritologie des alten Testamentes von G. Meinertshagen. Bremen 1843.

deque munere suo ac fatis. Sic coll. Luc. 4, 16. seqq. Christo in synagoga Nazareti liber Isaiae traditus est, ut pro more judaico pericopam quamdam legeret exponeretque; et cum evolvisset librum, invenit locum (c. 61.), ubi scriptum exstat: „Spiritus Domini super me etc., et coepit dicere ad illos: „Hodie impleta est haec Scriptura in auribus vestris.“ Tum tenor illius loci prophetici, tum verba Domini: Hodie impleta est haec Scriptura, tum admiratio Nazaretanorum et eorum quaestio indignabunda: „Nonne hic est filius Joseph?“ luculenter docent, Christum semet verum objectum illius prophetiae, ac proinde eum, qui illam sensu strictissimo adimpleret, repraesentasse. Prouti l. c. de Isaia, ita Joann. 5, 46. de Mose eâdem certitudine testatur Dominus: „De me ille scripsit,“ et ibid. v. 39. de ss. Scripturis in genere: „Illae sunt, quae testimonium perhibent de me.“ Hinc Christus, quotiescunque praedicit, quae sibi Hierosolymis eventura sint, diserte provocat ad illa, quae de ipso scripta exstent, et quae impleri debeant. Sic coll. Luc. 22, 37. brevi ante passionem suam declarat: „Oportet impleri in me: Et cum iniquis deputatus est,“ et dum coll. Mt. 26, 30. seqq. peracta ultima coena paschali in montem Oliveti abiret, asserit, prophetiam (Zachariae 13, 7.): „Percutiam pastorem, et dispergentur oves, in Apostolis suis fugam capturis hac ipsa nocte impleri debere. Etiam ipsa resurrectionis suae die nihil magis curae erat Domino, quam discipulos suos edocere, juxta vaticinia prophetarum oportuisse pati Christum, et ita intrare in gloriam suam, et incipiendo a Mose et prophetis illis interpretari in omnibus scripturis, quae de ipso erant coll. Lucae 24, 25 - 27. — Si ex dictis jam cognoscimus, ss. litteras Christo non fuisse Scripturam humanam, antiquitate solum venerabilem; sed divinam, ob originem ergo suam, argumentum ac scopum summae auctoritatis opus maximi habendum: Dominus denique

d) **de valore perpetuo, de auctoritate nunquam infringenda s. Scripturae V. F. omne removit dubium dicens** Mt. 5, 17—19.: „Nolite putare, quoniam veni solvere legem aut prophetas; non veni solvere, sed adimplere. Amen quippe dico vobis, donec transeat coelum et terra, jota unum aut unus apex non praeteribit a lege, donec omnia fiant. Quicunque ergo solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno coelorum; qui autem fecerit ac docuerit, hic magnus vocabitur in regno coelorum.“ — Quodsi

2. ad Apostolos respiciamus, hi quoque inde ab emissione Spiritus s. eandem cum magistro suo divino de auctoritate s. Scripturae firmissime tenuerunt persuasionem; nam

a) **eam divinam vitae magistram ac regulam ad salutem consequendam declarant.** Sic s. Paulus Rom. 14, 4. dicit: „Quaecunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolatinoem Scripturarum spem habeamus:“ et in II. Tim. 3, 15. docet, sacras litteras posse instruere ad salutem per fidem, quae est in Christo Jesu, additque vv. 16.

17.: „Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, et ad omne opus bonum instructus.“ Idem Apostolus in 14 suis epistolis circiter 150 vicibus ad s. Scripturae effata ceu ad oracula divina provocat. — Apostoli porro

b) **s. Scripturam prophetiam in Christum et N. T. tum immediatam, tum typicam declarant.** Sic s. Petrus in II. epistola 1, 19—21. scribit: „Et habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucernae lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris.“ Huic prophetico sermoni innixus Apostolorum princeps statim festo Pentecostes Christi resurrectionis et exaltationis ad dexteram Patris necessitatem ostendit coll. Act. c. 2., et s. Matthaeus Christi facta fataque secundum oracula V. T. evenisse, per integrum Evangelium suum demonstrat. S. Paulus instituta antiqua oeconomiae christianae dicit umbram finemque legis Christum, et s. Joannes Apoc. 13, 8. Christum vocat agnum, qui occisus est ab origine mundi. Quid? quod Apostoli

c) **s. Scripturam activitatis Filii Dei jam ante incarnationem ejus quasi delineationem historicam repraesentant, quatenus eum creatorem ac finem omnium operum Dei, omnium institutorum divinorum in salutem hominum proponunt, et omnes revelationes ad eum auctorem referunt.** Sic s. Joannes his grandibus verbis Evangelium suum exorditur: „In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est. In ipso vita erat, et vita erat lux hominum, et lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt.“ [1]) Hisce Apostolus ei, de quo v. 14. dicit: „Et Verbum caro factum est et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre plenum gratia et veritate,“ et de cujus vita humana qua testis oculatus in suo Evangelio testimonium perhibere vult, existentiam ante res conditas personalem, ergo aeternitatem, divinam naturam, universorum creationem adscribit, et lucem ac vitam (revelatorem divinitatis, principium, auctorem et fontem omnis boni ac salutaris in cognoscendo et agendo) appellat. Ita et s. Paulus in ep. ad Hebraeos et ad Coloss. Jesum Christum nominat eum, in quo condita sunt universa in coelis et in terra, visibilia et invisibilia; qui est ante omnia et in quo omnia constant, qui portat omnia verbo virtutis suae. Unde explicatur, quomodo plura effata, testimonia et revelationes V. F., quarum auctor aut objectum Deus in genere nominatur, in N. T. directe ad Christum referantur. Sic s. Paulus I. Cor. 10, 4. seqq. Filium Dei designat ducem populi israëlitici per desertum, et omnia peccata ejusdem in transmigratione contra Christum commissa respici vult. De Christo, Dei Filio, c. 1. ad Hebr. Apostolus adhibet verba Ps. 102.: Tu Domine

---

1) Cfr. Xti ipsius prorsus consentiens testimonium Joann. 14, 6.

ab initio terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt coeli;" de eodem intelligit, quae legimus Ps. 97.: „Et adorent eum omnes angeli Dei;" de eodem interpretatur s. Joannes magnificam illam visionem Isaiae c. 6., quando propheta vidit Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum, et Seraphim audivit adorationem, quam obtulerunt Domino Deo exercituum; nam Apostolus, quum sequentia prophetae verba attulisset et dixisset, ea Christi aetate esse adimpleta, emphatice adjungit 12, 41.: „Haec dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus (Christi), et locutus est de eo." Cfr. Christi ipsius effatum plane consentiens Mt. 21, 16.

Haecce sufficient, ut justam de rationalistarum commentis feramus sententiam, utpote qui Apostolos et vix non Jesum ipsum in eadem linea cum Judaeorum vulgo collocantes asserere non erubescunt, eos, quotiescunque argumenta e s. Scriptura depromunt, aut insipientem et arbitrariam rabbinorum ss. litteras tractandi rationem secutos, aut persuasioni Judaeorum de s. Scripturae auctoritate, tenore ac scopo semet accommodando argumentis biblicis usos esse, quae re accuratius considerata omni probandi vi careant; aut V. F. loca non alium in finem adhibuisse, nisi ut sua cogitata verbis sacratis exprimerent vel illustrarent [1].

§. 90.

2. De locorum V. F. in N. T. allatorum vario modo ac fine [2].

Qui in ss. litteris N. T. loquentes sistuntur, praecipue vero Jesus et ss. scriptores saepissime loca V. F., ast non tantum variis modis, sed etiam diverso consilio adferunt. Quod attinet

I. Modum, quo V. F. loca adferuntur, hic

1. relate ad verba, quibus allegantur, est vel formalis, si certis iisque variis formulis inducuntur [3]; vel non

---

1) Cfr. Commentar zum Briefe an die Hebraeer von Dr. A. Tholuck. I. Beilage et Döpke: Hermeneutik der neutestamentl Schriftsteller Leips. 1829.

2) Cfr. Salomonis Glassii philologia sacra p. 1386—1404. et die neutestaliche Rhetorik xon Christian Gottlob Wilke pag. 299. seqq.

3) *τοῦτο γέγονε, ἵνα (ὅπως) πληρωθῄ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος* Mt. 1, 22. 2, 23. al.; *τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν ὑπὸ-τοῦ προφήτου* Mt. 2, 17. 27, 9.; *ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ* Joann. 13, 18. 19, 24. 36.; *ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος* Joann. 15, 25.; *εἴρηται* Luc. 4, 12.; *ἐῤῥήθη* Mt. 5, 21. al.; *ἔδει πληρωθῆναι τὴν γραφὴν ταύτην* Act. 1, 16.; *τοῦτο τὸ γεγραμμένον δεῖ τελεσθῆναι* Luc. 22, 37.; *γέγραπται* Mt. 4, 4. 7. al.; *ὅτι γέγραπται* Mr. 14, 27.; *γέγραπται γάρ* Mt. 4, 10. al.; *οὐ γέγραπαι* Mr. 11, 17.; *οὕτω γὰρ γέγραπται διὰ τοῦ προφήτου* Mt. 2, 5.; *ἐν τῷ νόμῳ τὶ γέγρ.* Luc. 10, 26 al.; *ὡς* vel *καθὼς γέγραπται* Act. 15, 15. al.; *ὥσπερ γέγραπται* I. Cor. 10, 7.; *οὗτος ἐστιν ὁ ῥηθεὶς ὑπὸ-τοῦ προφήτου* Mt. 3, 3.; *τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Δ. τ. πρ.* Mt. 24, 15.; *οὗτος ἐστιν περὶ ου γέγρ.* Mt. 11, 10.; *οὐκ ἔστι γέγραμμένον ἐν* — Joann. 10, 34.; *καθώς ἐστι γέγρ.* Joann. 12, 15.; *εἰ ἐγνώκατε τὶ ἐστιν* Mt. 12, 7.; *τοῦτό ἐστι τὸ εἰρημένον διὰ* — Act. 2, 16.; *οὐκ* vel *οὐδέποτε ἀνέγνωτε* Mt. 12, 3. 5. al.; *οὐδὲ τὴν γραφὴν ταύτην ἀνέγνωτε* Mr. 12, 10.; *ἡ γραφὴ λέγει προευηγγελίσατο* Gal.

formalis, si *a)* ad s. Scripturam singulosve ejus libros in genere provocatur [1]; *b)* effata biblica absque omni citandi formula adhibentur [2]; *c)* ad argumentum certorum locorum respicitur, ita ut cum loquentis dictis immediate conjungantur [3]; *d)* loca, quorum fit usus, libere adhibentur [4]; *e)* ad V. T. *α)* personas [5] et *β)* historias [6] respicitur vel ceu ad typos N. T., vel ad analoga phaenomena cum iis conjungenda.

2. Ratione ipsorum locorum, quae afferuntur: vel accuratus, vel minus accuratus; loca enim allata aut cum versione Septuaginta tum quoad sensum, tum quoad verba

---

3, 8.; *περιέχει ἐν τῇ γραφῇ* I. Petr. 2, 6.; *Μωϋσῆς εἶπε* Mt. 22, 24., Mr. 7, 10.; *Μωϋσης πρὸς τοὺς πατέρας εἶπεν* Act. 3, 22.; *Μωϋσῆς ἔγραψεν ἡμῖν* Mr. 12, 19.; *Μωϋσῆς ἐμήνυσε* Luc. 20, 37.; *Δαυιδ ἐν πνεύματι εἶπε* Mr. 12, 36.; *Δαυιδ λέγει* Rom. 4, 6. 11, 9.; *Δαυίδ λέγει ἐν βίβλῳ ψαλμῶν* Luc. 20, 42. al.; *ἡ σοφία τοῦ θεοῦ εἶπε* Luc. 11, 49.; *Ἠσαιας εἶπε* Joann. 12, 39.; *καθὼς προείρηκε Ἠσαιας* Rom. 9, 29.; *καθὼς ὁ προφήτης λέγει* Act. 7, 49.; *προεφήτευσε περὶ ὑμῶν Ἠσαίας* Mr. 7, 6.; *Ἠσαίας κράζει* Rom. 9, 27.; *ἀναπληροῦται ἐπ᾽ αὐτοῖς ἡ προφητεία ἡ λέγουσα* Mt. 13, 14.; *ἐπαγγελίας ὁ λόγος οὗτος* Rom. 9, 9.; *ὁ θεὸς ἐνετείλατο* Mt. 15, 4.; *οὕτω ἐνέταλται ἡμῖν ὁ κύριος* Act. 13, 47.; *λέγει κύριος* II. Cor. 6, 17. 18.; *λέγει* II. Cor. 6 2.; *καθὼς εἶπεν ὁ κύριος* II. Cor. 6, 16.; *ὁ διὰ στόματος Δαυίδ εἰπών* Act. 4, 25.; *οὕτως εἴρηκε* Act. 13, 34.; *ὡς καὶ ἐν Ὠσηὲ λέγει* Rom. 9, 25.; *καθὼς λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον* Hebr. 3, 7. al.; *εἴρηκε ποῦ οὕτω* Hebr. 4, 4.; *διεμαρτύρατο δὲ ποῦ τὶς λέγων* Hebr. 2, 6.; *καθὼς καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει* Hebr. 5, 6.; *μαρτυρεῖ γὰρ* Hebr. 7, 17.; *μαρτυρεῖ ἡμῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον* Hebr. 10, 15.; *ἐπήγγελται λέγων* Hebr. 12, 26.; *κατὰ τὴν γραφὴν* Jac. 2, 8.: *ἡ παράκλησις ὑμῖν διαλέγεται* Hebr. 12, 5.

1) Joann. 5, 46. 47. 7, 38. 17, 12. 19, 28. Act. 3, 18. 10, 43. 26, 22. 23. Rom. 1, 2. 2, 24. I. Cor. 14, 37.

2) Rom 9, 7 = Gen. 21, 12.; 10, 18 = Ps. 19, 5.; 11, 34. et I. Cor 2, 16 = Is. 40, 13.; I. Cor. 10, 26 = Ps. 24, 1.; Eph. 5, 31 = Gen. 2, 24.; 6, 2. 3 = Exod. 20, 12.

3) Mr. 4, 12 (Luc. 8, 10) = Is. 6, 9. 10.; 12, 19 (Luc. 20, 28) = Deut. 25, 5.; Luc. 23, 30 = Is. 2, 19. et Oseae 10, 8.; Joann. 8, 17 = Deut. 17, 6.; Act. 4, 11 = Ps. 118, 22.; I. Cor. 1, 20 = Is. 33, 18.; 15, 32 = Is. 22, 13.; Hebr. 3, 2 = Num. 12, 7.; 10, 1—13 = var. ll.

4) Mt. 10, 35. et Luc. 12, 53 = Mich. 7, 6.; I. Cor. 15, 25 = Ps. 110, 1.; I. Petr. 2, 4. 8 = Is. 8, 14.; II. Petr. 3, 13 = Is. 65; 17.

5) Luc. 11, 29. 30. (Mt. 12, 39. 40) = Jon. 2, 1. seqq.; 11, 31. 32 = I. Reg. 10, 1. Jon. 3, 5.: I. Cor. 11, 3. et I. Tim. 2, 13. 14 = Genes. 1, 27. 3, 6.; II. Tim. 3, 8 = Exod. 7, 11 (nominibus e traditione desumtis); Hebr. 7, 1—10 = Gen. 14, 18. seqq.; 11, 4—40. (exempla firmae fidei e var. ll.); Jac. 2, 21 = Gen. 22, 9.; 2, 25 = Jos. 2, 4. et 6, 17.; II. Petr. 2, 15. 16 = Num. 22, 28.; I. Joann. 3, 12 = Gen. 4, 8.; Judae v. 11 = Gen. 4, 8. Num. 16, 1. 31. seqq.

6) Luc. 4, 25—27 = I. Reg. 17, 1. 9. seqq. II. Reg. 5, 14.; 11, 51 (Mt. 23, 35) = Gen. 4, 8. et II. Chron. 24, 21.; 17, 27—30 (Mt. 24, 37—39) = Gen. 7, 7. 19, 15.; Joann. 3, 14 = Num. 21, 8. 9.; 6, 31 = Ps. 78, 24.; I. Cor. 10, 1—11 = Exod. 13, 21. et 14, 22. Num. 9, 15. seqq. Exod. 16, 15. 17, 6. Num. 26, 64. 65. Exod. 32, 6. Num. 25, 1. 9. 21, 5. 6. 14, 2. 37.; Rom. 11, 3. 4 = I. Reg. 19, 10. 18.; II. Cor. 3, 7 = Exod. 34, 33.; Gal. 4, 27 = Is. 54, 1. Hebr. 9, 19 = Exod. 24, 5. 6.; I. Petr. 3, 20 = Gen. c. 6.; II. Petr. 2, 5—8 = Gen. 7, 19.; 3, 6 = Gen. 7, 21.; Judae v. 7 = Gen. 19, 24. seqq.

accurate [1]), aut paucissimis exceptis [2]), imo contra textum hebraicum consentiunt [3]), aut solum ejus sensum exprimunt [4]), aut magis cum textu hebraico concordant [5]), aut libere e memoria citantur [6]), aut more rabbinico duo loca

---

1) **Matthaei** 4, 4 (Luc. 4, 4) = Deut. 8, 3.; 4, 7 (Luc. 4, 12) = Deut. 6, 16.; 13, 14. 15 = Is. 6, 9. 10.; 22, 32 (Mr. 12, 26) = Exod. 3, 6.; 27, 35 = Ps. 22, 19.
Marci 10, 7 (Mt. 19, 5. 7) = Gen. 2, 24.; 11. 17 (Mt. 21, 13. Luc. 19, 46) = Is. 56, 7.; 12, 10, 11 (Mt. 21, 42. Luc. 20, 17) = Ps. 118, 22. 23.; 12, 36 (Mt. 22, 43—45. Luc. 20, 42. 43) = Ps. 110, 1.
Lucae 4, 18 = Is. 61, 6.; 10, 34 = Ps. 82, 6.; 19, 24 = Ps. 22, 19.
Act. 2, 25—28 = Ps. 16, 8—11.; 2, 34 = Ps. 110, 1.; 4, 25 = Ps. 2, 1.; 7, 49 = Is. 66, 1.; 13, 33 = Ps. 2, 7.; 23, 5 = Exod. 22, 28.
Rom. 3, 4 = Ps. 51, 4 (6); 3, 12—18 = Ps. 14, 1—3.; 4, 3 = Gen. 15, 6.; 4, 7. 8 = Ps. 32, 1. 2.; 4, 17 = Gen. 17, 5.; 4, 18 = Gen. 15, 5.; 7, 7 = Exod. 20, 17.; 9, 7 = Gen. 21, 12.; 9, 12 = Gen. 25, 23.; 9, 15 = Exod. 33, 19.; 9, 29 = Is. 1, 9.; 9, 33 (ult. sent.) = Is. 28, 16.; 10, 13 = Joël 2, 32.; 10, 16 = Is. 53, 1.; 15, 10 = Deut. 32, 43. 15, 21 = Is. 52, 15.
I. Cor. 6, 16 = Gen. 2, 24.; 9, 9 = Deut. 25, 4.; 10, 7 = Exod. 32, 6. **II. Cor.** 6, 2 = Is. 49, 8.
Galat. 3, 16 = Gen. 22, 18.; 4, 27 = Is. 54, 1. I. Tim. 5, 18 = Deut. 25, 4. **Hebr.** 1, 5 (5, 5) = Ps. 2, 7. et II. Sam. 7, 14.; 1, 8. 9 = Ps. 45, 7. 8.; 1, 10—12 = Ps. 102, 26—28.; 2, 6—8 = Ps. 8, 5—8.; 2, 13 = Is. 8, 18.; 3, 7—11 = Ps. 95, 7—11.; 4, 4 = Gen. 2, 2.; 5, 6 = Ps. 110, 4.; 8, 9—12 = Jerem. 31, 31—34.; 10, 6. 7 = Ps. 40, 7—9.; **Jac.** 2, 23 = Gen. 15, 6.; 4, 6 = Prov. 3, 34.

2) Mt. 1, 23 (Sept. *καλέσεσι*); 2, 6 (loco negat. *τῶν ὁ* positive); 4, 10 (loco *προσκυνήσεις* Sept. *λατρεύσεις*); 4, 14 (Is. 9, 1. 2); 9, 13. et 12, 7 (Oseae 6, 6); 11, 10. Mr. 1, 2. Luc. 7, 28 (Mal. 3, 1); 27, 9. 10 (Zach. 11, 12. 13). Mr. 1, 3. Mt. 3, 3. Luc. 3, 4 (loco *αὐτοῦ* Sept. *τοῦ θεοῦ ἡμῶν* Jes. 40, 3); 7, 6. 7 (Is. 29, 13); 11, 17 (Jerem. 7, 11); 14, 27 (Spt. *πάταξον*); Luc. 22, 37 (loco *μετὰ ἀνόμων* Spt. *ἐν τοῖς ἀνόμοις*); Joann. 2, 17 (loco *καταφάγεται* Spt. *κατέφαγε*); 19, 36 (loco *συντριβήσεται αὐτε* Spt. *συντρίψετε ἀπ᾽ αὐτοῦ*); Act. 7, 50 (Is. 66, 1); 13, 41. 47 (Habac. 1, 5. Is. 49, 6); 15, 16 (Amos. 9, 11. 12); 28, 25—27 (Is. 6, 9. 10). Rom. 1, 17 (Sept. *πίστεώς μου* Habac. 2, 4); 3, 10 (loco *δίκαιος* Sept. *ποιῶν χρηστότητα* Ps. 14, 1); 3, 11 (sensus negative expressus posit. redditus); 4, 3 (loco *δὲ* 70ta *καὶ* (Gen. 15, 6); 10, 11 (ab Ap. addit. *πᾶς*); 10, 19 (Deut. 32, 21); 14, 11 (loco *ἐξομολογήσεται - τῷ θεῷ* Spt. *ὀμεῖται - τὸν θεὸν*); 15, 9 (Spt. add. *κύριε*); 15, 11.; 15, 12 (Spt. add. *ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ*). I. Cor. 3, 19 (synonyma substituta); 3, 20 (loco *τῶν σοφῶν* Spt. *τῶν ἀνθρώπων*); 15, 54 (loco *εἰς νῖκος* S t. *ἰσχύσας* Is. 25, 8); 15, 55 (loco *κένδρον* Spt. *δίκη* Oseae 13, 14); II. Cor. 4, 13. 6, 17. Gal. 3, 10. 11. Eph. 5, 31. Hebr. 1, 6 (loco *προσκυνησάτωσαν* Spt. *προσκυνήσατε*); 2, 12 (pro *ἀπαγγελῶ* Spt. *διηγήσομαι*); 2, 13 (Spt. omittit *ἐγώ*); 8, 5 (loco *τὸν δειχθέντα* Spt. *τῶν δεδειγμένων*); 8, 9 (pauca syn. add.); 10, 5 (pro *οὐκ εὐδόκησας* Spt. *ὀ ἤτησας*); Jac. 4, 6 (loco *ὁ θεός* Spt. *κύριος* Prov. 3, 34.)

3) Rom. 15, 10. e Deut. 32, 43. Hebr. 10, 5 e Ps. 40, 7.

4) Mt. 2, 6. 18.; 22, 24 (Mr. 12, 19. Luc. 20, 28); 24, 15 (Mr. 13, 14); 26, 31 (Mr. 14, 27); Joann. 6, 45. 13, 18. 15, 25. Act. 2, 16—21. 3, 22. 25. Rom. 9, 13. 17. 10, 15. 11, 3. I. Cor. 14, 21. Gal. 3, 8. Hebr. 6, 14. 10, 10.

5) Mt. 2, 15. Mr. 11, 17. Joann. 19, 37. Rom. 12, 19. I. Cor. 2, 9. 4, 16. 8, 17. 11, 10. 12, 17—20. 13, 35.

6) Act. 13, 34. 15, 16. Rom. 3, 14. 17. 9, 25. 27. 10, 20. 21. 26. 11, 3. I. Cor. 1, 19. II. Cor. 3, 13. Eph. 4, 8. Hebr. 4, 8. I. Petr. 2, 6.

combinata exhibent[1]), aut denique plurium locorum sensum exprimunt[2]).

3. Respectu tractationis V. T. locorum: vel simplex[3]), vel cum explicatione, reflexione aut applicatione conjunctus[4]).

Quod attinet

II. finem, Jesus et N. T. auctores loca V. F. adferunt consilio aut

1. citandi, ut effatorum divinorum ope veritas dictorum demonstretur; aut

2. applicandi, ut doctrinam suam s. Scripturae dictis illustrent; aut denique

3. accommodandi, ut cogitata sua ss. litterarum verbis exprimant.

§. 91.

3. De locorum V. F. in N. T. allatorum interpretatione.

In interpretatione ejusmodi locorum N. T., ubi V. F. effata afferuntur aut respiciuntur, interpretis est:

1. inquirere ac determinare, quem in finem locus V. T. afferatur; nam Jesu aut scriptori sacro, qui citandi consilium habet, persuasum est, sensum, quem V. F. loco subjicit, si non ab ipso auctore, tamen a Spiritu s. esse spectatum, quem proinde et interpres teneat oportet ceu objective verum, et ope subsidiorum hermeneuticorum tueatur coll. II. Petr. 1, 20. 21.; cui autem est consilium applicandi aut accommodandi, locis V. T. eum subjicere potest sensum, qui iisdem non erat spectatus.

Determinatio consilii applicandi et accommodandi non magnis laborat difficultatibus, et ex rei natura omnique agendi ratione loquentis cognoscitur. Utrumque consilium in eo convenit, quod loquens non tam sensum loci adhibiti, quam potius expressiones respicit, imo verba ipsa

---

1) Mt. 21, 5. 27, 9. 10. Mr. 1, 2. 3. Rom. 11, 8.

2) Mt. 2, 23. Joann. 7, 38. II. Cor. 6, 16. Jac. 4, 5.

3) V. g. Mt. 4, 7. Mr. 12, 10. 11. Luc. 4, 25. Rom. 10, 18. I. Cor. 10, 26. Gal. 3, 13. etc.

4) Mr. 12, 26. et parall. coll. cum v. 27.; 12, 36. coll. cum v. 37.; Joann. 6, 45. 46. 10, 34—36. Act. 13, 35—37. Rom. 9, 7. 8. 11. 9, 15. 16. I. Cor. 2, 16. 9, 9. 14, 21. 22. 15, 55. Gal. 3, 16. Eph. 4, 8. Hebr. 1, 6—9. 1, 13. 14. 3, 2. coll. cum v. 5. 6.; 3, 10. 11. coll. cum v. 17—19.; 4, 6—9.; 6, 13. coll. cum v. 17. 18.; 5, 6. coll. cum 7, 1—3. 4. 9. 10. 11. 14. 16. 20. 21.; 8, 8. coll. cum v. 13.; 9, 15. 10, 5—7. coll. v. 8—10.; 10, 17. coll. cum v. 18. 12, 26. 27. — S. Paulus locis citatis nonnunquam quaedam adjungit, ut I. Cor. 2, 9., ubi verba: *καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη*, nec non illa: *ἃ ἑτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν* non leguntur Jes. 64, 4.; I. Cor. 14, 21. addita sunt: *οὐδ᾽ οὕτως*, et Eph. 5, 14.: *καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ χριστός*.

suum in finem immutat et adaptat; utrumque autem eo differt, quod applicans effatum quoddam ad illustrationem a se dictorum adhibet, et scriptum exstare innuit; accommodans vero absque ulla formula adhibita verbis sacris ad suam sententiam exprimendam utitur [1]).

Num loquens citandi habuerit consilium, cognoscitur partim ex allegatione V. F. loci aut accuratiori, aut saltem absque essentiali mutatione facta, adhibita simul vel directa (formali) citandi formula, vel indirecta, i. e. tali, e qua pateat, eum locum hunc scriptori cuidam sacro tribuere; partim, et praecipue quidem, si loca ipsa aut *a)* ceu prophetiae certis eventibus adimpletae sistuntur [2]); aut *b)* tamquam praecepta divina, normae vitae religiosae atque ethicae proponuntur [3]); aut *c)* ceu aliarum ve-

---

1) Exempla applicationis sunt: Rom. 10, 6—8. coll. cum Deut. 3, 12. 14.; 10, 18. coll. cum Ps. 19, 5.; I. Cor. 1, 31. coll. cum Jerem. 9, 23. 24.; II. Cor. 4, 13. coll. cum Ps. 116, 10.; 8, 15. coll. cum Exod. 16, 17. Accommodatio facta est Mt. 2, 20. coll. cum Exod. 4, 19.; Luc. 1, 46—50. coll. cum I. Sam. 2, 1. seqq. Ps. 35, 9. 71, 19. 126, 3. 103, 17. 18.; 23, 46. coll. cum Ps. 31, 6.; Act. 13, 47. coll. cum Is. 49, 6.; Rom. 8, 33. coll. cum Is. 50, 8. 9. etc.

2) **Matth.** 1, 23 = Is. 7, 14.; 2, 6 (Joann. 7, 42) = Mich. 5, 1.; 2, 15 = Oseae 11, 1.; 2, 17. 18 = Jerem. 31, 15.; 2, 23 = plur. ll.; 4, 14—16 = Is. 8, 23. 9, 1. 2.; 8, 17 = Is. 53, 4.; 11, 10 (Luc. 7, 27. Mr. 1, 2) = Mal. 3, 1.; 12, 17—21 = Is. 42, 1—4.; 13, 14. 15 = Is. 6, 9. 10.; 13, 35 = Ps. 78, 2.; 15, 7—9 (Mr. 7, 6. 7) = Is. 29, 10.; 21, 5 = Is. 62, 11. et Zach. 9, 9.; 21, 42 (Mr. 12, 10. 11. Luc. 20, 17) = Ps. 118, 22. 23.; 22, 43—45 (Mr. 12, 36. Luc. 20, 42. 43) = Ps. 110, 1.; 24, 15 (Mr. 13, 4) = Dan. 9, 26. 27.; 26, 31 (Mr. 14, 27) = Zach. 13, 7. 8.; 27, 9. 10 = Zach. 11, 12. 13. et Jerem. 32, 6. seqq. **Marci** 1, 3 (Mt. 3, 3. Luc. 3, 4) = Is. 40, 3. **Lucae** 4, 18. 19 = Is. 61, 1. seqq.; 22, 37 = Is. 53, 12. **Joannis** 2, 17 = Ps. 69, 10.; 6, 45 = Is. 54, 13.; 12, 38 (Rom. 10, 16) = Is. 53, 1.; 13, 18 = Ps. 41, 10.; 15, 25 = Ps. 35, 19.; 19, 24 = Ps. 22, 19.; 19, 36 = Exod. 12, 46.; 19, 37 = Zach. 12, 10. **Act.** 1, 20 = Ps. 69, 26. et 109, 8.; 2, 16—21 = Joël 3, 1. seqq.; 2, 25—28 = Ps. 16, 8. et 9.; 2, 34 = Ps. 110, 1.; 3, 22. 23 = Deut. 18, 15. 18. 19.; 3, 25 = Gen. 12, 3. 22, 18.; 4, 25 = Ps. 2, 1.; 13, 33 = Ps. 2, 7.; 13, 34 = Is. 55, 3.; 13, 40. 41 = Habac. 1, 5.; 15, 16. 17 = Amos. 9, 11. 12.; 28, 25—27 = Is. 6, 9. 10. **Rom.** 4, 17 = Gen. 17, 5.; 9, 25. 26 = Oseae 2, 24. et 1, 6—10.; 9, 27. 28 = Is. 10, 22. 23.; 9, 29 = Is. 1, 9.; 9, 33 = Is. 8, 14. et 28, 16.; 10, 16 = Is. 53, 1.; 10, 19 = Deut. 32, 21.; 10, 20. 21 Is. 65, 1. 2.; 11, 8 = Is. 29, 10. et Deut. 29, 3.; 11, 9 = Ps. 69, 22 seq.; 11, 26 = Is. 59, 20.; 11, 27 = Jerem. 31, 33. et Is. 27, 9.; 15, 9 = Ps. 18, 50.; 15, 10 = Ps. 67, 3—5.; 15, 11 = Ps. 117, 1.; 15, 12 = Is. 11, 10.; 15, 21 = Is. 52, 15. **I. Corinth.** 1, 19 = Is. 29, 14.; 2, 9 = Is. 64, 4.; 15, 54. 55 = Is. 25, 8. et Oseae 13, 14.; **II. Corinth.** 6, 16 = Levit. 26, 11. 12. Ezech. 37, 27. Zach. 8, 8. **Galat.** 3, 8 = Gen. 12, 3.; 3, 16 = Gen. 22, 18.; 4, 27 = Is. 54, 1.; 4, 30 = Gen. 21, 10. 12. **Ephes.** 4, 8 = Ps. 68, 19. **Hebr.** 1, 5 (5, 5) = Ps. 2, 7.; 1, 6 = Ps. 47, 7.; 1, 8. 9 = Ps. 45, 8.; 1, 10. 12 = Ps. 102, 26—28.; 2, 6. 7 = Ps. 8, 5.; 2, 12 = Ps. 22, 23.; 2, 13 = Ps. 18, 3. Is. 8, 18.; 5, 6 = Ps. 110, 4.; 6, 14 = Gen. 22, 16.; 8, 8—12 = Jerem. 31, 31. 32.; 10, 5—7 = Ps. 40, 7—9. **I. Petr.** 2, 6 = Is. 28, 16.

3) **Matth.** 9, 13. et 12, 7 (Oseae 5, 6); 19, 5. 7. et Mr. 10, 7 (Gen. 2, 21); 21, 13. Mr. 11, 17. Luc. 19, 46 (Is. 56, 7. et Jerem. 7, 11); 22, 24. Luc.

ritatum cohaerentium fundamentum tractantur[1]**; aut denique in sententiarum allatarum comprobationem adhibentur**[2]**.**

Praeterea interpretis est:

2. in ejusmodi locis, quae loquens ceu prophetias eventuum narratorum adfert, investigare ac definire prophetiae speciem, utpote quae ex solis citandi formulis, v. g. *ἵνα, ὅπως πληρωθῇ λ.* **non cognoscitur; nam quadruplici modo prophetia adimpleta dici potest, et quidem**

a) **si id ipsum fit, quod erat praedictum** (prophetia immediata);

b) **si id, quod jam in figura evenit, re ipsa seu in figurato contingit** (prophetia mediata seu typica);

c) **si, quod certis in adjunctis de persona quadam aut re dictum erat, similes ob causas denuo accidit aut repetitur** (prophetia continuata); **denique**

d) **si, quod enuntiatum erat et imperfecte aut verbis improprie intellectis evenit, alio eventu perfecte et proprie contingit** (prophetia completiva).

Prophetia immediata etiam directa, reliquae vero species indirectae dicuntur, verique nominis prophetiae sunt, quatenus ss. scriptores indigitant, volente sic Numine factum esse, ut personae quaedam vel res simul typi, figurae essent Messiae ejusque factorum, fatorum et institutorum; aut quod de certis personis dictum erat, moderante Spiritu s. ejusmodi verbis esse prolatum, ut prophetia sit de hominibus futuris iisdem in adjunctis versantibus. Hoc modo s. Joannes 11, 51. Kaiphae prophetiam tribuit. Inde etiam explicatur, quomodo, quae coll. Genes. 2, 24. Adam edixisse legitur, Matthaei 19, 5. Deo tribuantur, et s. Paulus ad Ephesios 5, 32. intimam conjugum conjunctionem illis Geneseos verbis pronuntiatam magnum mysterium relate ad Christum appellet. Cfr. Hebr. 13, 13. cum Levit. 4, 14.

20, 28 (Deuter. 25, 5); **Luc.** 4, 4 (Deut. 8, 3); 4, 8 (Deut. 6, 13); 4, 12 (Deut. 6, 16), cfr. Mt. 4, 4. 7. 10. **Act.** 23, 5 (Exod. 22, 28); Rom. 1, 17 (Habac. 2, 4); 12, 19. et Hebr. 10, 30 (Deut. 32, 35); 14, 11 (Is. 45, 23); II. Cor. 6, 17 (Is. 52, 11); Hebr. 13, 5 (Deut. 31, 6. Jos. 1, 5); Jac. 4, 6 (Prov. 3, 34).

1) Mt. 22, 32. Mr. 12, 26. Luc. 20, 37 (Exod. 3, 6); Act. 7, 49. 50 (Is. 66, 1, 2); I. Cor. 6, 16 (Gen. 2, 24); 9, 9. et I. Tim. 5, 18 (Deut. 25, 4); 14, 21 (Is. 28, 11. 12); II. Cor. 6, 2 (Is. 49, 8).

2) Joann. 10, 34 (Ps. 82, 6); Rom. 3, 4 (Ps. 51, 6); 3, 10—12 (Ps. 14, 1—3. et 53, 3. 4); 3, 13 (Ps. 5, 10. et 140, 4); 3, 14 (Ps. 10, 7); 3, 15—17 (Is. 59, 7. 8); 3, 18 (Ps. 36, 1); 4, 3 (Gen. 15, 6); 4, 7. 8 (Ps. 32, 1. 2); 4, 17 (Gen. 17, 5); 4, 18 (Gen. 15, 5); 7, 7 (Exod. 20, 17); 9, 7 (Gen. 21, 12); 9, 12 (Gen. 25, 23); 9, 13 (Mal. 1, 2. 3); 9, 15 (Exod. 33, 19); 9, 17 (Exod. 9, 16); 10, 11 (Is. 28, 16); 10, 13 (Joël 3, 5); 11, 3. 4 (I. Reg. 19, 10. 14. 18); I. Cor. 3, 19 (Job 5, 13); 3, 20 (Ps. 94, 11); II. Cor. 9, 9 (Ps. 112. 9); Gal. 3, 10 (Deut. 27, 26); 3, 11 (Habac. 2, 4); Hebr. 3, 7—11 (Ps. 95, 7—11); 4, 4 (Gen. 2, 2); 8, 5 (Exod. 25, 40); Jac. 2, 23 (Gen. 15, 6).

3. Ad prophetiae messianae speciem singulis in locis determinandam consulenda sunt indicia interna et externa.

a) **Indicia interna suppeditat materia substrata ipsius loci prophetici in contextu suo et e loquentis consilio spectati. Si nimirum cuidam talia tribuuntur praedicata, quae nulli personae historicae, nisi Christo eique apprime conveniunt, prophetia est immediata; quodsi vero quae enuntiantur, aut jam in figura, aut re ipsa, aut imperfecte locum habuerunt, adest prophetia vel typica, vel continuata, vel completiva.** Sic v. g. Psalmum secundum vere esse messianum, et proinde loca in N. T. inde citata [1] immediatam seu directam in Jesum Christum continere prophetiam, omnis materia substrata docet; nam *α*) quae de fremitu gentium, de populis vana meditantibus, de rebellione regum terrae, de consultatione principium adversus Jehovam et Unctum ejus, de conatu confringendi vincula eorum et abjiciendi jugum ipsorum v. 1. et 2. leguntur, nec Davidis, nec Salomonis, neque ullius Judaeorum regis tempori et adjunctis conveniunt, quum nemo eorum reges terrae, populos ac principes sibi subjectos haberet, imo ne finitimorum quidem populorum Edomitarum, Philistaeorum et Moabitarum defectionem, ad quam dicta referri possent, historia Davidis aut Salomonis doceat, ut nihil dicamus de hyperbola tali omnem modum excedente. Quodsi vero Psalmus hic, uti N. T. testimonia postulant, immediate ad Christum refertur, omnia sunt plana, convenientia et suo loco posita. — Idem valet de Psalmis 45. 72. 110., quae Messiam triumphantem canunt, et de 16, 22. et 40., in quibus Messias in humilitate sua et patiens describitur.

Isaiae 7, 14. immediatam continere prophetiam de nativitate Jesu Christi ex Maria Virgine, praeter consilium prophetae, Achazo regi exhibendi insigne miraculum a Deo ipso, non rogato datum, quo ille de familia sua non exstirpanda certior redderetur, manifestant praedicata, quae filio nascituro tribuuutur, uti v. 14. „Emmanuel," 9, 6. 9.: „Admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri saeculi, princeps pacis non finiendae, regimen super solium Davidis in justitia in aeternum." — Contra vero Genes. 12, 46. coll. cum Joann. 19, 36. typicam; Isaiae 6, 9. 10. coll. cum Matth. 13, 14. continuatam; Oseae 11, 1. coll. cum Mt. 2, 15. completivam continere prophetiam, ex definitionibus collatis cum argumento illorum locorum patet.

b) **Indicia externa continentur in unanimi consensu ss. Patrum et ecclesiae fide, cui saepissime Judaeorum quoque, qui rationibus polemicis non seducuntur, interpretatio traditionalis patrocinatur.** Sic v. g. Psalmos, quos nos ob rationes internas et unanimem Patrum consensum messianos habemus, plerique etiam rabbinorum de Messia exponunt; va-

---

1) Act. 4, 25. 13, 33. Hebr. 1, 5. 5, 5. Apoc. 2, 27. et 19, 15.

ticinium Isaiae 7, 14. ab antiquis Judaeis immediate messianum esse habitum, docent versores Alexandrini, qui vocem הָעַלְמָה, cui Aquila, Theodotion et Symmachus ob rationes polemicas νεᾶνις (juvenis) substituerunt, per παρθενος (virgo illibata) reddiderunt [1].

---

1) Cfr. Christologie des alten Testamentes und Commentar über die messian. Weissagungen der Propheten v. E. W. Hengstenberg, Berlin 1829. 3 voll.; Erklärung der messianischen Weissagungen im alten Bunde v. Dr. Friedrich Herd, I. und II. Lieferung. Regensburg 1837. et 1845.; Vorlesungen über die Christologie des alten Testamentes von G. Meinertshagen. Bremen 1843.

Pars II.

De sensus inventi expositione.

---

§. 92.

Norma in sensu exponendo observanda.

Etiam altera interpretationis functio, nimirum sensus expositio, justam certamque habere debet normam, ad quam instituatur atque aestimetur, et quidem talem, quae ex supremo hermeneuticae principio sponte fluat, et in eo rationem suam ultimam inveniat, quia secus deesset regularum systema. Cum jam supremum hermeneuticae principium interpretem sensum loquentis pandere jubeat, sequitur:

1. Interpretem in exponendo sensu ita versari debere, ut non sua, sed loquentis cogitata, eaque non perfectiora, nec tenuiora, non plura, neque pauciora proponat, quam loquens manifestare voluit, seu paucis: In expositione sensus fides servanda est. Praeterea

2. expositione sensus efficiendum, ut audientes vel legentes sensum loquentis clare cognoscant, quia secus, si illis quidquam obscurum maneret, sensus loquentis non revera panderetur; hinc expositio etiam perspicuitate gaudeat, necesse est. Inde elucet, in altera interpretationis functione sequentem normam observandam esse:

> **In sensus expositione fidem serves, et perspicuitati studeas.**

NB. Termini: sensus repraesentatio, expositio et explicatio synonymi habentur.

§. 93.

Variae sensus exponendi species.

Species, quibus sensus fit expositio, variae sunt, et dependent tum a fine, in quem, tum ab indole personarum, in quarum gratiam, tum a forma, qua interpretatio suscipitur.

1. Respectu finis, s. Scripturae interpretatio fit, ut aut intellectus tantum cognitione argumenti ss. librorum imbuatur, aut cognitis veritatibus biblicis simul voluntas

moveatur, pia sensa excitentur, firmaque proposita eliciantur; unde enascitur sensus expositio vel solum theoretica, vel simul practica.

2. Ratione indolis personarum, in quarum gratiam s. Scriptura exponitur, oritur interpretatio popularis et erudita; nam sensus repraesentatio vario lectorum vel auditorum ingenio, culturae et captui, diversis indigentiis ac desideriis adtemperanda est, ne praeter necessitatem multis explicentur, quae aliunde jam cognita sunt; aut quae illos latent, perperam omittantur; aut quae ad captum eorum deduci plane nequeunt, vel indigentiis nullo modo respondent, in medium proferantur, sicque animi obruantur potius, quam illustrentur vel aedificentur.

3. Relate ad formam datur expositio simplex et uberior, prout aut sola lingua originalis cum vernacula vel alia cognita permutatur, aut alio modo sensus clarior redditur, et prout altero in casu vel oratione continua retenta dictorumque serie servata auctor sacer ipse loquens sistitur, aut extra orationis seriem notae sive illustrationem solam promoventes, sive sensus propositi rationem reddentes adhibentur. Hinc ceu diversae sensus exponendi species nostrum in finem considerandae sunt: versio, paraphrasis, adnotationes et commentarii [1]).

§. 94.

I. Versio biblica.

Quodsi oratio interpretanda idiomate peregrino prolata exstat, ad sensus cognitionem efficiendam ante omnia in vernaculam, vel in genere in eam linguam transferatur, necesse est, quae ab audiente vel legente intelligitur, seu versio adornetur, quae est translatio dictorum e lingua peregrina in vernaculam aut aliam lectoribus vel auditoribus cognitam. Ex hac definitione jam patefit, quae sit suprema versionis condendae lex; quodsi enim versionis natura non consistit, nisi in translatione orationis e lingua peregrina in aliam cognitam:

1. praeter linguam versori nihil mutare, nullam proprietatem sive dogmaticam, sive logicam, sive aestheticam addere aut demere licet; nam translator totam quasi auctoris personam in se suscipit, et hujus loco ea lingua utitur, in qua versio desideratur; hanc vero auctoris personam exueret, si praeter linguae mutationem quamcunque aliam in orationis non tantum materia, sed vel in forma suscipere sibi indulgeret; si, quae sive antiquitatis, sive patriae scriptoris, sive certae culturae aut cogi-

1) Homiliae et historia biblica [popularis ad alias disciplinas pertinent.

tandi sentiendique rationis notas characteristicas impressas referunt, plane deleret aut ita obfuscaret, ut non amplius orationem scriptoris sacri, sed moderni cujusdam auctoris legere vel audire nobis videremur.

2. Quae ad characteristica haec pertinent quidem, sed in aliam linguam salva ejus indole accurate transferri nequeunt, v. g. paronomasiae, ut Daniel. 13, 54. et 55. 58. et 59. [1]), allusiones et denominationes etymologicae, ul Genes. 2, 33.[2]): **ejusmodi formulis reddenda sunt, quae ad peregrinas proxime accedant. — Quod attinet**

3. poëmata hebraica, non quidem metra in aliis linguis usitata quaecunque, neque homoeoteleuta versuum (gereimte Verse) **adhibenda, utpote quibus in libros sacros poëticos aliquid inferretur, quod ab eis alienum est; attamen non nuda prosa utendum, quia sic numerus et rythmus poëticus Hebraeis usitatus desideraretur; hinc eorum probanda est sententia, qui metrum seligendum esse statuunt jambicum aut trochaeum, quippe quod ad prosam proxime accedit, ita tamen, ut numerum poëticum simul referat et sonet. — Ast quemadmodum fidem laederet versor, si neglecta dictione simplici scriptoris sacri elegantiae classicae specimen repraesentaret: ita**

4. perspicuitati non prospiceret, si ad textum originalem verbotenus exprimendum indolem linguae versionis plane negligeret; nam proprietates, quae linguae peregrinae qua tali adhaerent, quae ad grammaticum ejus habitum pertinent, et quibus propterea in lingua versionis nihil accurate respondet, negligi non tantum possunt, sed debent, quia auctor ipse, si lingua versionis uti ei contigisset, certe, ne sermonem suum risui exponeret, et sensum suum obnubilaret, potius hujus indolem, quam illam peregrini idiomatis esset secutus. — Ex dictis simul patet

5. maxima versionis biblicae exacte conficiendae difficultas; etenim fidem cum perspicuitate ita jungere, ut utrique suum tribuatur, summae artis est labor, cui feliciter perficiendo par non existit, nisi sagacissimo ingenio

---

1) Dan. 13, 54. 55.: „Sub qua arbore vidisti eos? qui dixit: *ὑπὸ σχῖνον*. Dixit autem Daniel. Angelus *σχίσει σε μέσον*. V. 58. 59.: „Sub qua arbore deprehendisti eos? qui respondit: *ὑπὸ πρῖνον*. Dixit autem illi Daniel: Manet angelus Dei gladium habens *πρῖσαι σε μέσον*.

2) לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקֳחָה זֹּאת

Alexandrini sonum verborum et denominationis rationem plane neglexerunt sic vertentes: *αὕτη κληθήσεται γυνὴ, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη*. Theodotion denominationis rationem praepostere sic expressit: *κληθήσεται λημμα, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ἐλήφθη*. Symmachus hunc in finem nomen alias inusitatum *ἀνδρὶς* adhibuit: *αὕτη κληθήσεται ἀνδρὶς, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὕτης ἐλήφθη αὕτη*. Apte Vulgata: „Vocabitur virago, quoniam de viro sumta est," et Germani: Sie wird Männin genannt werden, weil sie vom Manne genommen ist. Cfr. Hofmann. hermen. pag. 211.

donatus, sensu religioso et aesthetico subtilissimo animatus, amplo eruditionis apparatu instructus, in interpretationis negotio versatissimus, et accuratissima utriusque linguae (textus et versionis) **cognitione imbutus; nam qui his dotibus unitis caret, nunquam eo perveniet, ut in abditissimos quasi loquentis recessus penetret, ejus cogitandi, sentiendi et loquendi veluti habitum induat, sicque ejus personam exacte referat, et talibus tandem ubique utatur vocibus ac formulis, quae non tantum legibus linguae respondeant, sed et auctoris mentem et animum ad amussim repraesentent. Hinc mirum non est, nullum hucusque prodiisse librorum biblicorum versionem, quae omnibus numeris esset absoluta, ut docebit**

§. 95.

Versionum censura [1]).

Quodsi versiones biblicae exstantes juxta normam propositam dijudicentur, facile patet:

1. antiquas fere omnes, si forte syriacam Peschito, illam Symmachi et quosdam libros versionis Septuaginta excipias [1]), laborare vitio formae; nam litterae plerumque ita adhaerent, ut fere nulla perspicuitatis ratione habita ad verbum reddant; inopiae linguae originalis rarissime succurrant; vocabulis polysemis (plures significationes habentibus) **easdem semper voces substituant, et haud raro etymologiam prae usu loquendi sequantur.** Sic v. g. contra genium linguae versionis Aquila praeter studium etymologicum notam accusativi hebr. אֵת per praepositionem *συν;* syriaca Philoxeniana vel ipsum articulum hebr. peculiari voce exprimit; Vulgata particulam כִּי et *ὅτι*, ubi est indicium vel orationis directae, vel sententiae objectivae, per quia; participium aoristorum graecorum plerumque per participium praesentis; verbum *ἀποκριθῆναι*, etsi non praecessit quaestio, per respondere; I. Cor. 2, 14. verba *ἐστὶν* et *ἀνακρίνεται*, licet a numero plurali *τὰ τοῦ πνεύματος* dependeant, per singularem reddit, sicque sensum obfuscat; I. Tim. 6, 21. verbo *ἐπαγγέλλεσθαι*, quod alias recte vertit per promittere, significationem profiteri tribuit, et alia. His tamen mendis quoad formam, ex nimio fidelitatis studio ortis, non obstantibus Vulgatam in longe pluribus partibus et in rebus gravioris momenti praestantem esse, et singularibus praerogativis gaudere, quibus omnes reliquas versiones latinas longe superat, vel ipsi Acatholici fatentur [2]).

---

1) Cfr. Histoire critique des versions du nouveau Testament par Richard Simon, Prêtre. A Rotterdam 1690.

2) Brunati: De nomine, auctore, emendatione et authentia Vulgatae. Viennae. Welte: Rechtfertigung des kirchlichen Ansehens der lateinischen Vulgata in: Theolog. Quartalschrift 27. Jahrg. 3. Heft. B. Waltonius in proleg. in

Quodsi autem antiquiores versiones justo plus litterales sunt, et hac ratione perspicuitatem aut saltem leges linguae frequenter negligunt, quod tamen detrimentum usu earum critico compensatur:

2. recentiorum plures, praecipue ab Acatholicis profectae, contra fidem peccant, dum relate ad materiam sensu s. scriptoris, qui certis praejudiciis minus arridet, eliminato sua placita substituunt; respectu formae autem phraseologiae biblicae fere nullam rationem habent; formam orationis sine ratione sufficiente mutant; sermone ornatiori aut saltem justo magis ad morem nostrae aetatis adtemperato utuntur, quam antiquitas et cultura litteraria s. auctoris patitur.

Inter recentiores s. Scripturae versores nominari merentur

A) ex Catholicis:

Xantes Pagninus, Dominicanus Lucensis, qui jam ante concilium Trid. confecit versionem latinam, primum Lugduni 1521. impressam, dein Coloniae 1541., Lugduni 1542., Parisiis 1557. repetitam, et, cum ab Aria Montano esset revisa, in polyglotta Antwerpiensia receptam.

Isidorus Clarius, ex Ord. s. Benedicti in monte Cassino, circa annum 1540. s. Scripturam in latinum vertit, quae versio comparuit Venetiis 1564.

Thomas Malvenda, Dominicanus Hispanus, versionem latinam e textu originali morte impeditus nonnisi usque ad Ezechielem continuavit. Opera ejus, quibus de s. Scriptura bene meruit, edita sunt Lugduni 1650.

Ignatius Weitenauer, professor Oeniponti, in versione sua latina V. et N. T. Oeniponti 1768—1773. magis perspicuitatis, quam fidei rationem habuit.

Etiam in linguam germanicam s. Scriptura frequenter translata est. Prima versio talis prelo submissa, et insignibus Friderici III. imperatoris ornata prodiit Moguntii 1460—1462.; secunda Basileae 1464.; tertia Norimbergi 1477.; quarta auctore Joanne Eck partim 1529., partim 1540.; quinta studio Dietenberger professoris Moguntii 1534., eodem ergo anno, quo versio Lutheri anno 1522. inchoata, finita est [1]). Versiones germanicae sub-

---

Polyglott. Londin. X. pag. 74. his terminis celebrat Vulgatam nostram: „Licet vero divinam (?) non agnoscamus (versionem Vulgatam), magni tamen faciendam et non temere proscindendam, tum propter ejus antiquitatem et usum generalem per Occidentem per mille annos, tum propter interpretis, quem Hieronymum ex majore parte agnoscimus, doctrinam et fidelitatem, quem de ecclesia bene meruisse gratis animis praedicant protestantium doctissimi.“ Nominat deinde Bezam, Andrews, Fagium, de Dieu et Casaubonum inter defensores hujus versionis.

1) Ex his jam perspicitur, Lutheri versioni theodiscae plures (nonnulli 20 numerant) a Catholicis confectas praecessisse, et reformatorem Wittebergensem sacra Biblia non sub scamno protraxisse. Cfr. Richard Simon in opere

sequentes sunt fere innumerae, e quibus recentissima aetate ortae eminent

a) **quoad integram s. Scripturam: illa Dominici Brentano, Thaddaei Dereser et D**[ris] **Scholz; porro D**[ris] **Fr. Allioli, quae sedis apostolicae approbationem tulit;**

b) **respectu N. T.: D**[ris] **J. H. Kistemaker et Francisci Xav. Massl;**

c) **quoad singulos libros: versio epistolarum pastoralium a D**[re] **Martino Mack, epistolae ad Hebraeos a Conrado Lomb commentariis inserta;** versio Evangelii s. Joannis, epistolae ad Rom. et Hebr. confecta ab Henrico Klee saepe non est determinata et hinc inde obscura.

Inter versiones bohemicas laudatur illa, quae auctorem habet Fr. Prochazka, et cujus a pluribus nova editio paratur Pragae.

B. **ex Acatholicis:**

Auctor ignotus versionis latinae Pentateuchi, libri Josuae, judicum, librorum regum et N. T., quae prodiit Wittebergae 1529., et ab aliis Luthero, Melanchthonio ab aliis tribuitur;

Sebastianus Schmid, Argentoratensis intra 40 annorum spatium elucubravit versionem latinam V. et N. T., quae post ejus mortem impressa est 1697. et 1708.;

Sebastianus Münster, Ingolstadiensis, libros sacros in linguam Latii versos prodire fecit Basileae 1525. 2 voll. in fol.;

Leo inchoavit, **Bibliander** vero et **Conradus Pellicanus** finiverunt sic dictam versionem Tigurinam, quae cum Vulgata et notis Vatabli immutatis comparuit Parisiis 1545.;

Joannes Clericus, professor Amstelodami, pentateuchum et libros historicos V. T. in latinum vertit. Ed. Amstelodami 1708. Inter versiones recentissimas germanicas illa V. T. **ab Augusti et de Wette,** N. T. **a Friderico Preiss,** dein **ab H. A. Guil. Meyer** adornata ceteris praeferenda est. In **Schottii** latina N. T. versione, cujus tertia editio prodiit 1839., praeter alia menda textus superfluis incisis distenditur, quibus sensus corrumpitur potius, quam illustratur [1]).

---

sup. citato pag. 518. seqq. Idem ibidem pag. 8. recte dicit: „C'est donc en vain que les Protestants se vantent d'avoir fait connaître au peuple plus particulièrement l'Ecriture qu'elle n'était auparavant. On peut dire au contraire, que le fanatisme que cette lecture a produit dans l'esprit de plusieurs personnes depuis la naissance des Protestants, a obligé quelques Papes et quelques évêques de ne la permettre pas indifféremment à toutes sortes de gens. Si les Bibles sont devenues plus communes dans ces derniers temps, cela vient de ce qu'avant que l'imprimerie fût en usage, peu de personnes pouvaient faire la dépense nécessaire pour avoir des livres manuscrits.“ Etiam sequentia lectu dignissima sunt et vera.

1) Versiones Bibliorum sacrorum elucubratae a Pfaff, Tubingae 1729. seqq.; V. F. a Joanne Dav. Michaëlis Goettingae 1769—1783.; a Guilielmo Frider.

§. 96.

II. Paraphrasis.

Paraphrasis est uberior, limitibus tamen orationis continuae adstricta sensus expositio. In versione quavis, etiam perfectissima, non removetur, nisi obscuritas, quae e lingua peregrina oritur; ad difficultates reliquas, quae ipsis dictis insunt, expediendas adhibendi sunt alii expositionis modi, inter quos paraphrasis ita procedit, ut orationem continuam servet quidem, et ipsum quasi auctorem loquentem sistat, clarioribus tamen verbis utatur ad ea illustranda, quae vel ob contextum, vel ob inusitatam dictionem, vel ob notiones ipsas lectoribus auditoribusve non sat clara sunt. Hinc **paraphrastae sequentia praestanda:**

1. Notiones et transitiones intermedias a loquente suppressas suppleat;

2. succincte et ideo non sat perspicue dicta uberius proponat et clariora reddat;

3. notiones et res obscuras illustret substitutis aut definitionibus, aut insertis rationibus et causis aliisque adminiculis, quae e locis parallelis, e cognita loquentis idearum associatione vel aliunde petuntur, et ad clariorem sensus cognitionem conferunt;

4. non solum phraseologiam biblicam negligat, sed et ipsam orationis formam immutet, v. g. complicatiores periodos in simpliciores convertat, quotiescunque perspicuitatis fini alia ratione consuli nequit; denique

5. si solum pericopa quaedam paraphrasi illustranda est, aptum et breve exordium praemittatur, quod vel e contextu praecedenti, vel ex occasione, vel ex ipsa materia sectionis desumendum est, et in fine usus practici adnotentur. — Ast cavendum paraphrastae:

a) **relate ad orationis materiam: ne sensum ipsum immutet, eumque aut angustiorem aut latiorem, tenuiorem aut perfectiorem proponat, quam loquens eum concepit, quod periculum eo majus ac propinquius est, quam in versione conficienda, quo saepius in hac sensus exponendi specie occasio se offert, proprio marte quaedam addendi, aut sua cogitata inserendi;**

b) **respectu formae: ne nimiae prolixitati aut verbositati indulgeat, per quam sensus magis obscurari, quam illustrari solet; aut omnibus et singulis partibus alias phrases substituendas esse putet; nam quae alioquin clara**

Hetzel cum notis in s. Scripturam adornata et 10 voll. edita 1786 — 1791. suo tempore magni habebantur et magno lectorum numero gaudebant, hodie vero obsoletae sunt. Lectu dignissima sunt, quae dicit Malou (in opere: La lecture de la sainte Bible en langue vulgaire, Louvain 1846., tome II., chapitre IX. pag. 202. seqq. usque ad finem operis) de versionibus biblicis Acatholicorum, praecipue de illis societatis biblicae Londinensis.

sunt, circumlocutione non indigent. Inter paraphrastas relate ad formam eminet **Brentano,** ast relate ad materiam in ejus usu cautione opus est; ad illum proxime accedit **Erasmus Rotterodamus** [1]. Inter Acatholicos Semler durius et ideo obscurum dicendi genus observat; Hess scholiastis potius, quam paraphrastis adnumerandus [2]. Alios paraphrastas §. 101. commemorabimus.

§. 97.

III. De adnotationibus.

Perspicuitati utut magna, non tamen omni ex parte consulitur paraphrasi; omnia enim, quae ad claram sensus cognitionem requiruntur, orationi continuae, cui paraphrasis adstricta est, inseri minime possunt; hinc lectori vel auditori succurrendum est adnotationibus extra contextum et vel seorsim positis, vel cum versione et paraphrasi junctis. Hae vero jam breviores, jam uberiores esse possunt ac debent, prout aut tanta solum perspicuitas desideratur, ut lectio libri sine impedimento procedat, adeoque sensus planus et clarus reddatur, aut talis, ut simul de veritate sensus propositi certo constet. Priori fini satisfit paucioribus et succinctis scholiis, quibus obscura vocabula et formulae ambiguae illustrantur, res antiquae, ritus, mores, geographica, historica, in genere archaeologica explicantur, sine quorum notitia allusiones et imagines non intelligerentur, atque illae difficultates expediuntur, quae rectam et claram cujusdam vel doctrinae vel rei descriptae intelligentiam impediunt. Ad alterum autem finem assequendum commentario opus est.

§. 98.

IV. Commentarius.

Commentarius est solida atque erudita, nec non argumentis firmata sensus expositio.

Ut interpretatio commentarii nomine merito ornetur, non acquiescat illis adferendis observationibus, quae libri lectionem planam reddunt; sed eam sensus cognitionem efficiat omni ex parte firmam, qua lector subtilioribus quoque difficultatibus et dubiis removendis par, et de veritate sensus, deque gradu certitudinis rationi reddendae idoneus reddatur. **Hunc in finem commentatori sequentia sunt praestanda:**

1. Libro interpretando eas notitas ex introductione praemittat, quas hermeneutica scitu necessarias et respi-

---

1) Desiderii Erasmi Paraphrasis in N. T. ex recensione J. Clerici, cura J. F. S. Augustin 3 voll. in 8vo Berolini 1778—80).
2) Cfr. Keil: elementa hermeneutica N. T. pag. 159.

ciendas esse praecipit, quales sunt de auctore et primis lectoribus, de occasione et consilio, de argumento ejusque dispositione, de lingua originali et elocutione etc.

2. Lectionum variantium, quibus sensus afficitur, accuratum examen instituat, et pro majori argumentorum tum externorum tum internorum pondere vel lectionem textus, vel unam e variantibus praeferendam esse doceat.

3. Quaecunque vel philologice vel hermeneutice dubia aut minus certa ac liquida sunt, sedulo expendat, ideoque usum loquendi incertum pluribus testimoniis, si praesto sunt, demonstret, aut saltem ope etymologiae et analogiae linguae et ejus dialectorum ad majorem probabilitatis gradum adducat; usum loquendi vagum ad contextum, conditionem loquentis, analogiam fidei exigat, et ubicunque notatu dignior varietas interpretationum locum habet, ab earum examine abstinere nullo modo poterit, ne temere aliquam praetulisse censeatur.

4. Ubi obscuritas ambiguitasve a peculiari rerum aut personarum biblicarum conditione pendet, non tantum simplicem descriptionem illarum praebeat; sed fontes simul, unde hanc cognitionem hauserit, nominet, ipsaque veterum scriptorum loca adferat, e quibus tum rerum indoles, tum personarum conditio intelligitur.

5. Ejusmodi in locis, ubi agitur de rebus fidei et morum, ad aedificationem doctrinae christianae pertinentium, sensum ecclesiae proponat, ejusque congruentiam cum verbis textus sacri ostendat vindicetque.

6. In mediatis dicendi generibus biblicis primo sensum immediatum, dein mediatum exponat et probet.

7. Si loca V. F. in N. T. afferuntur, eorum allatorum tum modum, tum finem determinet, et hunc argumentis firmet.

8. Ad nostri aevi indigentias respiciens ubique sollicite examinet demonstretque, utrum loquens e sua, an ex aliorum sententia dixerit; num auctor sacer eventum miraculosum, an naturalem describere voluerit; pugnas vere tales inter inspiratos non adesse, neque mythum ullibi narrari ostendat, et argumenta adversariorum vana solide refutet.

9. Versionem et paraphrasin, si non continuam exhibeat, ibi saltem non penitus negligat, ubi aut versiones exstantes corrigendae sunt, aut nexus membrorum logicus obscurior est, quam ut absque paraphrasi clare perspiciatur. Denique

10. quodsi major interpretationum varietas invenitur, et loci aut rei gravitas longiorem dissertationem requirit, quae hunc in finem necessaria sunt, non in commentario loco competente, sed in fine libri, in peculiaribus excursibus adferat.

Ad dotes praestantis commentarii pertinet, ut sit

a) **fidelis** tum in ipso sensu s. Scripturae proponendo, tum in notitiis ad interpretationis comprobationem aliunde allatis;

b) **perspicuus,** quia secus tractatio maxime prolixa finem ejus potius impediret, quam promoveret;

c) **completus,** i. e. complectens omnia, quibus sensus singulorum locorum recte determinetur ac dilucidetur, interpretationis propositae certitudo ostendatur, et difficultates utut graviores, dubia licet subtiliora, objectiones quamvis speciosiores solide expediantur.

Inter vitia commentarii merito refertur, si interpres

α) **nulla praemissa singularum sectionum analysi ita versus et voces explicat, acsi prima vice aggrederetur interpretationem libri sibi hucusque plane ignoti, ejusque argumentum et dispositionem opere peracto demum cogniturus esset; si**

β) **graviorem quamdam difficultatem intactam relinquit vel obiter tantum expedit, dum plana et clara multis demonstrat; si**

γ) **interpretationi, quae ipsi verosimilis videtur, acquiescit, quin eam demonstret, et suppares dijudicet; si**

δ) **eruditionis suae ostentatione ductus, aut nova dicendi libidine pellectus sensum obvium involvit, interpretationem artificiosam, subtilem, a longo petitam facili ac simplici praefert, aut ad disputationes digreditur, quae cum fine interpretationis biblicae non cohaerent; si denique**

ε) **dicta juxta formam eruditionis loquenti incognitae examinat, vel ad systematis cujusdam philosophici tribunal exigit** [1]**.**

Memoratu digniores commentatores biblici

§. 99.

A) antiquiores, et quidem

1. Graeci:

Origenes (✝ 253.), scholae Alexandrinae et serius Caesareensis decus, in litteris sacris et profanis versatissimus, non tantum in homiliis, sed et in scholiis et commentariis textum sacrum illustrare conatus est, scriptorum tamen ejus exegeticorum exigua tantum pars ad nos pervenit, quae inveniuntur inter opera ejus sub titulo: *Ὠριγένους τὰ εὑρισκόμενα πάντα* edit. a de la Rue Parisiis 1733. 4 tom. in fol. Denuo recens., emendavit, castig. Car. Henric. Ed. Lommatzsch. Berolini (huc usque tomi XXI). Dolendum, virum eruditum praeter sensum litteralem allegorico nimis indulsisse.

Quatuor magni ecclesiae graecae doctores: ss. **Athanasius**

---

1) Cfr. Hofmann herm. bibl. pag. 222. et 223.

(† 373.), **Basilius** († 379.), **Gregorius Nazianzenus** († 389.) et **Chrysostomus** († 407.) studii biblici, cui per totam vitam operam navabant, praeclara nobis reliquerunt monumenta; in specie vero s. Chrysostomus magnam s. Scripturae partem egregie exposuit in homiliis, quae tum interpreti, tum animarum pastori maximo usui sunt. Optima editio censetur, quae facta est a Montfauconio Parisiis 1718.

S. Cyrillus Alex. († 444.) elucubravit *Γλαφυρά* seu elegantes expositiones selectorum locorum pentateuchi, nec non commentarios in Isaiam, in 12 prophetas minores, in Evangelium s. Joannis et al. Opera ejus graece et latine edita sunt a Joann. Aubert VII tomis Paris. 1638.

Theodoretus, episcopus Cyrrhi in Syria († 457.) reliquit commentarios lectu dignos in Psalmos, prophetas et epistolas paulinas. Opera ejus graece et latine edidit Sirmond, denuo Schulze Halae 1769—1774.

2. Syriaci:

Inter hosce eminet s. Ephraemus, diaconus ecclesiae Edessenae (†. 378.), qui plures V. T. libros tanta pietate et claritate exposuit, ut commentarii ejus post verba textus sacri populo congregato praelegerentur. Opera ejus a tribus Syris nomine Assemani syriace, graece et latine edita sunt VI voll. in folio Rom. 1732—1746.

3. Latini:

S. Hilarius Pictaviensis († 368.), secutus Origenem, reliquit nobis expositionem Psalmorum et Evangelii s. Matthaei. Opera ejus edidit Constant Paris 1693.

Inter quatuor magnos ecclesiae latinae doctores eminet **s. Hieronymus** († 420.), qui ecclesiae non tantum nova et accuratiori versione latina providit, sed et perspicuis commentariis in plures V. T. libros, in Evangelium s. Matthaei et in ep. ad Galatas profuit. Ejus expositiones prophetarum reliquis praeferuntur. Editionem operum ejus curavit Vallarsi 5 tomis in fol. Venetiis 1741.

S. Ambrosius († 397.), **s. Augustinus** († 430.) et **s. Gregorius M.** († 604.) in expositionibus suis homileticis magis mysticum, quam litteralem sensum secuti sunt.

§. 100.

B) medii aevi.

Praeter catenarum auctores, e quibus eminet de la Haye, ex Ordine s. Francisci († 1661. Parisiis), cujus collectio interpretationum Parisiis 5 tomis 1643., et 19 tomis ibidem 1660. prodiit, de interpretatione s. Scripturae propriis studiis optime meriti sunt:

Venerabilis Beda, Benedictinus Anglus († 735.), qui scripsit commentarios in plurimos V. et N. T. libros, homilias et tractatus archaeologicos, quibus sanum judicium, profundam eruditionem et magnam pietatem manifestat. Opera ejus prodierunt Paris. 1521. 1544. 3 tom. fol., Basileae 1563. 4 tom. al.

Alcuinus, natione Anglus (+ 804.), inter alia elucubravit plures commentarios in Psalmos, Evangelia et epistolas paulinas, quos edidit Frobenius Ratisbonae 1777.

Rabanus Maurus, archiepiscopus Moguntinus (+ 856.), reliquit plures commentarios egregios in plerosque s. Scripturae libros. Opera ejus prodierunt Colon. 6 voll. in fol. 1627.

Haymo, episcopus Halberstadtiensis, priori coaevus, habetur auctor commentarii in Psalmos, in Isaiam, in epistolas paulinas, qui prelo submissus est Colon. 1536.

Walafridus Strabo, Fuldensis, dein abbas Reichenoviensis (+ 849.), collectionibus adnotationum breviorum in totam s. Scripturam tantum sibi paravit nomen, ut opus ejus glossa ordinaria diceretur, et verbis citaretur: „Auctoritas dicit." E pluribus editionibus optima habetur: Biblia sacra cum glossa ordinaria novis Patrum graecorum et latinorum explicationibus locupletata cum Postilla Nicolai Lyrani, a Leandro a s. Martino, Antwerp. 1634. 6 tom. fol.

Anselmo Laudunensi saec. XI. aut XII. adscribitur glossa interlinearis, i. e. adnotationes inter lineas textus decurrentes, quibus voces etymologice difficiles explicantur. Edit. Basileae 1502. seqq. al.

S. Thomae ab Aquinate (+ 1274.) debemus catenam auream in Evangelia seu expositiones ex optimis interpretibus graecis et latinis congestas, porro egregios commentarios in primos 50 Psalmos, in Canticum canticorum, in Evang. s. Joannis, in epist. s. Pauli. Opera ejus edita sunt 17 voll. in fol. Romae 1570., 18 voll. in fol. Antwerp. 1617., 25 voll. in fol. Parisiis 1660., 28 voll. in 4. Venetiis 1745. al.

S. Bonaventura (+ 1274.) notis illustravit Psalmos, threnos Jeremiae, librum Sapientiae, Evangelia. Edit. Venetiis 1751.

Nicolaus Lyranus (+ 1340.) scripsit commentarios in s. Scripturam, qui Postillae vocantur, et qui a coaevis tanti habebantur, ut dicerent: „Nisi Lyra lirasset, totus mundus delirasset." Postillae hae editae sunt Lugduni 1590.

Paulus Burgensis (+ 1435.) adnotationes adjecit ad Postillas.

C) Recentioris aetatis.

§. 101.

I. Ex parte Catholicorum:

1. Relate ad integram s. Scripturam.

Cajetanus Cardinalis, proprie **Thomas de Vio**, ex ordine s. Dominici (+ 1534.), totam vitam suam studio biblico dicavit, et scripsit expositiones, quas Melchior Canus frequenter reprehendit, et quae editae sunt 5 voll. in fol. Lugd. 1639.

Vatablus, Gallus (+ 1547.), confecit versionem novam et breves adnotationes in s. Scripturam, quae ob claritatem prelo saepius submissae sunt, et quarum editio optima censetur illa Nicolai Henri Parisiis 1729. et 1740.

Cornelius a Lapide, Jesuita in Flandria (✝ 1637. Romae), in omnes fere sacros V. et N. T. libros elucubravit commentarios, in quibus praeter sensum litteralem allegoricum, moralem et anagogicum exposuit; antiquas versiones contulit; ubi Vulgata a textu originali deflectat, una cum rationibus indicavit; loca apta e ss. Patribus et aliis citavit, ita ut opus ejus decem voluminum thesaurum contineat eruditionis haud vulgaris, plura vero etiam superflua et inutilia. Morte abreptus Jobum et Psalmos exponendos aliis aliquit. Priorem explicuit **Joannes de Pineda**, hosce **Thomas le Blanc**, pariter e societate Jes .

Augustinus Calmet, Ordinis s. Benedicti e Congregatione ss. Vitoni et Hidulphi, abbas Senonensis (✝ 1757.), gallice scripsit commentarios in s. Scripturam, qui a Mansi in latinum versi inter alia editi sunt Würceburgi 1789. 19 voll. in 4., e quibus 3 volumina continent dissertationes historici, archaeologici et alius argumenti. Auctor praecipue studet sensui litterali, et plures Patrum expositiones adfert. Eidem et debemus dictionarium historicum, criticum, chronologicum, geographicum etc. in 4 tomis in 4.

Emmanuel Sa (Antw. 1610.), **Stephanus Menochius** (Venet. 1771. al.), **Tirinus** (Augustae Vind. 1771.) et **Mariana** (Antwerp. 1624.) commentarios breviores seu scholia ediderunt.

Braun prodire fecit Vulgatam cum versione germanica et notis succinctis e ss. Patribus 13 voll. Augustae Vind. 1788—97.

Brentano inchoavit, Dereser continuavit et Scholz finivit scholia germanice scripta cum versione e textu originali, cui relate ad N. T. accedit paraphrasis. Nova editio 17 tomis Francofurti ad Moenum 1820—37.

Dr. J. F. Allioli edidit versionem germanicam cum notis e ss. Patribus et interpretibus cath. Editio 6. Vulgatam e latere adjunctam habet. 1837.

2. Respectu solius N. T.

Alphonsus Salmeron (✝ 1585.) edidit quaestiones et dissertationes in omnes fere N. T. libros 11 tomis.

B. M. Schnappinger: die heil. Schrift des neuen Bundes mit erklärenden Anmerkungen. Grätz 1818. et Prag.

Dr. J. H. Kistemaker: die heil. Schriften des neuen Testamentes, übersetzt und erklärt. 2. Ausgabe. Münster 1825. 3. A. Grätz 1826.

Dr. Joann. Mart. August. Scholz: die heiligen Schriften des neuen Test., übersetzt und erklärt. 4 Theile. Frankfurt 1828—30.

Franc. Xav. Massl: Erklärung der heil. Schriften des N. T. nach den berühmtesten und bewährtesten ältern und neuern Schriftauslegern zum Nutzen und Frommen für Seelsorger, Prediger, Katecheten, Lehrer und für alle Freunde der Schriftbetrachtung. Straubing 1838. seqq. Hoc opus, cujus hucusque 12 comparuerunt tomi (usque ad Apocalyps.), animarum pastoribus optime commendari meretur.

3. Ratione singulorum librorum biblicorum.

Andreas Masius commentarium in Josuam reliquit egregium.

Sadoletus Cardinalis (✝ 1547.) stylo ciceroniano et in forma colloquii elucubravit commentarium in ep. ad Romanos.

Casparus Contareni, Cardinalis (✝ 1542.), secutus interpretes maxime graecos edidit scolia in epistolas paulinas.

Claudius Espencaeus, sorbonnae sodalis (✝ 1571.), elucubravit praestantem commentarium in epistolas pastorales, et

Franciscus Toletus in Ev. s. Lucae et s. Joannis, nec non in ep. ad Rom.

Jansenius, episcopus Gandavensis (✝ 1576.), edidit harmoniam evangelicam, quae magni habebatur.

Joannes Maldonatus, e S. J. (✝ 1583. Romae) composuit commentarios in 4 Evv., et

Guil. Estius (✝ 1613. Duaci) in epistolas paulinas et catholicas, qui digni erant, quos denuo ederet Fr. Sausen Moguntii 1840 —1844.

Casparus Sanctius (✝ 1628.) commentatus est in plerosque libros V. F., uti in prophetas majores et minores, in plures libros historicos et al.;

Jacobus Bonfrère, Jesuita et prof. Duaci (✝ 1643.) in Pentateuchum;

Christoph. Castro in minores prophetas;

Ribera in eosdem et in ep. ad Hebraeos.

Justiniani elucubravit paraphrasin et commentarium in epistolas paulinas 3 tom. Lugd. 1611 — 14.;

Bernardus Lamy commentarium in harmoniam 4 Evangeliorum cum apparatu chronologico et geographico. Parisiis 1699.;

Bernardinus a Piconio triplicem expositionem (analysin, paraphrasin et commentarium) epistolarum Pauli Ap. Parisiis 1703.; 1846. III tom. 12. maj. Vesontione;

Antonius Vogt commentarium in Evangelia et epistolas s. Pauli. Moguntii 1790. seqq.

Bossuet et Bovet in Apocalypsin;

Petrus Ackermann edidit prophetas minores perpetua adnotatione illustratos Viennae 1829.

Henricus Klee edidit: Commentar über das Ev. Johannis, den Brief an die Römer und Hebräer. Mainz 1829. 30. 33.

Dr. M. J. Mack: Commentar über die Pastoralbriefe des Ap. Paulus. Tübingen 1836.

Jos. Handschuh: Die Psalmen erläutert (als Beitrag zur Apologie des Brevier's). VI Bände. Wien 1839. seqq.

Dr. Frider. Windischmann: Erklärung des Briefes an die Galater. Mainz 1843.

Conradus Lomb: Commentarius in divi Pauli Ap. ep. ad Hebraeos. Ratisbonae 1843.

Dr. Joann. Fr. Demme: Erklärung des Briefes an Philemon. Breslau 1844.

Dr. Fr. Xav. Reithmayer: Commentar zum Briefe an die Römer. Regensburg 1845.

P. Schegg: Die Psalmen übersetzt und erklärt für Verständniss und Betrachtung. II Bde. München 1845. 1846.

Dr. Adalbert Maier: Commentar über das Evangelium des Johannes, 2 Bde. Freiburg 1843. 1845.; über den Brief an die Römer, ibid. 1847.

§. 102.

II. Ex parte Acatholicorum.

Ipse Dr. Martinus Luther († 1546.) interpretationi s. Scripturae manum admovit, et non tantum totam s. Scripturam in linguam germanicam translulit (ab anno 1521—34.), sed et commentarios confecit, quorum praecipui nominantur in Genesin, in ep. ad Romanos et ad Galatas, et qui exstant in operibus Lutheri completis Jenae 1556. editis. Richardus Simon has elucubrationes multa polemica, multas digressiones et multa alia continere judicavit, quae ad locorum illustrationem nihil conferunt [1]).

Huldericus Zwingli († 1531.) scripsit commentarios in Psalmos, Jeremiam, in Evangelia et epistolas paulinas, in quibus sensum litteralem sequitur.

Joannes Calvin († 1564.) reliquit commentarios in Psalmos, prophetas, in harmoniam trium priorum Evangeliorum, in Ev. s. Joannis, in epistolas paulinas. Opera ejus ob linguam latinam valde puram laudantur.

Philippus Melanchthon et **Camerarius** in adnotationibus suis in N. T. ampliorem manifestant peritiam philologicam.

Bugenhagen († 1558.) composuit commentarios in Psalmos, Jeremiam, Jonam et in epp. paulinas, qui editi sunt Wittebergae; **Joannes Brentius** in pentateuchum, libros historicos V. F., in Psalmos, Jobum, Isaiam, Jonam al. Tubingae 1578.

Joannes Mercerus, prof. Parisiensis († 1573.), scripsit adnotationes philologicas in Genesin, quae edita sunt a Theodoro Beza Genevae 1598., commentarium in Jobum, in proverbia et ecclesiasticum, edit. Amstelod. 1651.

Hugo Grotius († 1645.), inter coaevos suos prodigium eruditionis, religioni cath. non inimicus. Petavii Jesuitae amicus, commentarios magni pretii reliquit in V. et N. T. Commentarii ejus in V. F. a Vogel et Döderlein revisi 3 tomis prodierunt Halae 1775.; illi in N. T., peculiari diligentia elucubrati, editi sunt Erlangae 1775.

Joannes Clericus, Genevensis, prof. linguarum biblicarum et

---

1) Ceterum e linguarum biblicarum et aliarum scientiarum cognitione, qua Lutherus et reliqua reformationis capita gaudebant, et quam non divina inspiratione, sed ordinariis mediis nacti erant, abunde patet, tum temporis non adeo spissas ignorantiae tenebras orbem terrarum texisse; et literarum studium laete reviviscens per reformationem tristesque ejus sequelas in progressibus suis potius impeditum, quam promotum esse, tuto asserere licet.

theologiae Amstel. (✝ 1637.), scripsit commentarios in V. T., qui magnam auctoris eruditionem produnt, et editi sunt 5 voll. in fol. Amstelod. 1693—1731.

Joannes Adamus Osiander Tubingae 1676. in pentateuchum edidit commentarium, in quo lectiones variantes collectae, versiones collatae, quaestiones chronologicae diremtae, objectiones solutae, apparentes pugnae compositae, et observationes philologicae plurimae allatae sunt.

Sebastianus Schmid, theologus Argentoratensis, praeter versionem superius nominatam scripsit commentarios in Josuam (ed. Argentorati 1688.), in Jobum, Isaiam (Francof. 1695.), in Jeremiam (ibid. 1685.), in ep. paulinas et al. (Hamburgi 1694.)

Joannes Albrecht Bengel (✝ 1752.) scripsit scholia in N. T. edita Tubing. 1742. et 1753., commentarium in Apocalypsin, et versionem N. T. ed. Stuttgardi 1753.

Albertus Schultens, prof. linguarum orientalium Lugd. Bat. (✝ 1750.), auctor est commentariorum in Jobum et proverbia Salomonis, qui prodierunt Lugd. Batav. 1737. et 1748.

Ern. Fridericus Car. Rosenmüller, prof. linguarum orientalium Lipsiae (✝ 1835.), ibidem 1795—31. praeclara edidit scholia in pentateuchum (3 tom.), in libros historicos (2 tom.), in Isaiam (3 tom.), Jeremiam (2 tom.), Ezechielem (1 tom.), Danielem (1 tom.) in 12 minores prophetas (4 tom.), in Jobum (2 tom.), in Psalmos (3 tom.), in scripta salomonica (2 tom.)

J. G. Rosenmüller, pater prioris, scholia in N. T. prodire fecit Norimbergae 1777. 5 voll. (Editio 6. 1815—30. a priori curata est 4 voll.).

Christianus Theoph. Kuinoelius elucubravit commentarios in libros N. T. historicos (edit. Evg. s. Mt. IV. 1837. Mr. et Luc. edit. III. 1824., Joann. edit. III. 1825. Act. edit. II. 1827.), porro in ep. ad Hebr. Lips. 1831. Licet auctor ad hebraismos statuendos pronior, in exemplis usum loquendi probaturis minus accuratus sit, nec non rationalisticae interpretationi addictus: opus tamen ejus ob largam diversarum interpretationum copiam allatam optimis hujus generis laboribus ab Acatholicis profectis accensendum est.

Joann. Benjamin Koppe, Gottingae 1778. edere coepit N. T. graecum perpetuis annotationibus illustratum, ad quod Heinrichs suppeditavit commentarium in Acta App., in epp. s. Pauli ad Philipp., Coloss., ad Tim. Titum, Philemonem, ad Hebr. et in Apoc.; Ammon in ep. ad Rom. et in I. ad Corinth. a c. 1—10.; Pott in ep. Jacobi et I. Patri; Tychsen in ep. ad Gal., Eph. et in utramque ad Thess.

Fridericus Fritzsche commentatus est in Evang. s. Matth. (1827.), s. Marci (1831.), et in epist. ad Rom. Auctor ob philologicam partem eminet; sed mythis patrocinatur, et peculiares sententias fovet.

Fridericus Lücke commentarium in Ev. et epistolas s. Joannis altera vice prodire fecit Bonae 1833—1836.

Ohlshausen edidit commentarium in omnes N. T. libros proxime in usum concionatorum et studentium. 1830. seqq.

Tholuck commentatus est in Ev. s. Joannis (editio VI. 1844.), in ep. ad Rom., in orationem montanam (2. edit. 1835.), et in ep. ad Hebr. 1836.

De Wette pluribus editionibus in lucem emisit brevem expositionem criticam N. T. librorum, quae aptam argumenti analysin exhibet.

Henricus A. G. Meyer elucubravit critico-exegeticum commentarium in N. T. (usque ad ep. ad Philipp.); priorum trium Evangeliorum altera editio prodiit 1844. et 1846.

Praeterea recentissime commentati sunt:

Böhme, Rückert, Glöckler, Reiche, Köllner, Schrader in ep. ad Rom.;
Billroth in utramque, et **Osiander** in I. ad Cor.;
Winer, Rückert in ep. ad Galatas;
Schott in ep. ad Gal. et utramque ad Thess.;
Rückert, Holzhausen, Matthies, Harles in ep. ad Ephes.;
Böhmer et **Huther** in ep. ad Coloss.;
Junker in ep. ad Philippenses;
Heidenreich in epist. pastorales;
Böhme in ep. ad Hebraeos;
Schneckenburger et **Jachmann** in epistolas catholicas;
Steiger in I. ep. s. Petri;
Kern et **Theile** in ep. s. Jacobi;
Herder, Eichhorn et **Storr** in Apocalypsin.

In libros V. F. recentissime commentati sunt:

Gesenius in Isaiam 3 tom. Lips. 1821.

R. Stier in 70 ausgewählte Psalmen, 2 tom. Halae 1834—36.

H. Ewald in libros poëticos 4 tom. Gottingae 1835—40.; in prophetas 2 tom. Stuttg. 1841—41.

F. W. K. Umbreit in Isaiam, Jeremiam, Ezech., in minores prophetas 4 tom. Hamburg. 1841—46.

H. A. Chr. Hävernik in Ezechielem. Erlang. 1843.

E. W. Hengstenberg in Psalmos 1842. seqq. Ejusdem: Beiträge zur Einleitung in die BB. des A. T., nec non: Bücher Mosis und Aegypten commentarii instar considerari possunt.

J. H. Vaihinger in Psalmos 2 tom. Stuttg. et Tub. 1845.; in Jobum ibid.

J. H. Kurtz in Genesin Berol. 1846., in libros Regum. Moscov. 1846.

K. F. Keil in Josuam Erlang. 1847.

Gust. Baur in Amosum proph. Lips. 1847.

Ch. K. Hofmann: Weissagung und Erfüllung im A. u. N. T. Nördl. 1841. 1844.

§. 103.

Exercitium exegeticum.

Ad interpretationis theoriam huc usque descriptam, quae plurium aliarum disciplinarum cognitionem uberiorem postulat, uti lin-

guarum, introductionis, criticae, historiae, chronologiae, geographiae, in genere archaeologiae, dein theologiae dogmaticae et moralis etc.; ad interpretationis theoriam, inquam, uti in aliis scientiis practicis, accedat necesse est assidua exercitatio, ut quis sensum ss. librorum rite tam cognoscendo, quam exponendo par reddatur, eoque magis, ut ad eminentiorem gradum hac in re enitatur; nam omnis virtus per exercitium. Quo facilius tutiusque labor hic succedat, ab initio perito quodam duce utendum, qui tum de competentibus regulis cuivis loco applicandis moneat, tum modorum diversorum, quibus sensus exponi solet, exempla praestantiora exhibeat. Dexteritate quadam acquisita interpres tiro plures commentarios consulat, ut aliorum quoque expositiones cognoscat, et partim iis examinandis ac ponderandis judicium suum acuat et exerceat, partim quo magis variis methodis perspectis, quae ad finem suum assequendum idonea sunt, eligere, et sic muneri suo exacte satisfacere assuescat; nam non omnes commentatores iisdem dotibus eminent, sed alii partem philologicam praecipue illustrant; alii difficultatibus historicis, chronologicis, geographicis etc. removendis maxime operam navant; alii ad criticam textus inprimis incumbunt; alii argumenti analysi prae ceteris student; alii momenta practica potissimum prae oculis habent. Praeter commentarios antiquiores eosque vulgatiores a Calmet, Maldonat, Estio et Justiniani elucubratos commendari merentur illi a Mart. Mack, Fr. Reithmayer, Adalberto Maier et Fr. Massl recentissime editi et superius laudati, in quibus et ss. Patrum interpretationes respiciuntur.

Quod attinet commentarios ab Acatholicis profectos, in pluribus eorum magnum eruditionis, praecipue philologicae et criticae textus apparatum esse depositum minime diffitemur, ita ut jam ideo, praecipue vero ad sensum ecclesiae suae vindicandum labores hosce ignorare vix possit catholicus, qui muneris sui vi studio biblico operam navat; ast ob peculiares sententias, quas auctores, systema suum aut theologicum, aut philosophicum aut criticum historiae sacrae secuti, fovent ac propugnant, abstinendum ab eorum usu illi, qui nondum principiis ecclesiae suae sat imbutus, in interpretationis negotio magis versatus, et commentis humanis ab oraculis divinis, in genere falsis a veris rite discernendis refutandisque omni ex parte idoneus est.

Denique uti ad quodvis gravioris momenti negotium, ita et ad interpretationis laborem felici cum successu peragendum praeter reliquas dotes requiritur divinum auxilium, nec non animus purus atque humilis, qui sincero studio non suam, sed Dei gloriam quaerat; nam Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (Jac. 4, 6.), et, quemadmodum s. Augustinus ait: „Ille habet et quod patet et quod latet, qui charitatem servat in moribus.“ Quare sacras litteras interpretaturi cum divo Psalte nunquam non precemur: „Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua.“ (Psalm. 119, 18.)

Appendix.

De erroneis quibusdam s. Scripturam interpretandi principiis et modis.

§. 104.

Conspectus.

Exposuimus regulas e supremo hermeneuticae principio manantes, juxta quas sensus ss. librorum inveniendus sit et exponendus. Ast cum non desint, qui in hoc gravissimi momenti negotio alia sequantur principia, eaque argumentis sat speciosis vindicare adlaborent: ad eorum, saltem praecipuorum, examen descendere hermeneutica tenetur. **Agemus itaque in sequentibus:**

1. de interpretatione mystica, utpote quae in ecclesia catholica diu fota et frequentata sacrae Scripturae dignitatem non quidem in se spectata, attamen per excessum seu per usum ultra justos terminos extensum laedit;

2. de lumine interno Pietistarum;

3. de morali, et demum

4. de mythica interpretatione, quae in sinu Acatholicorum enatae sunt, et ss. litterarum sanctitatem, et auctorum biblicorum characterem jam ob principia sua violant.

NB. Uberius agere de interpretatione sic dicta psychologica, et de illa Nihilistarum seu Indifferentistarum, superfluum foret. Prior, quae auctorem habet Drem Paulum Heidelbergensem [1], miracula e sphaera extraordinariorum factorum in illam mere naturalium eventuum trahit, et temere plura supponendo, quae non adsunt, aut negligendo, quae leguntur, s. textum non interpretatur, sed sua somnia eidem obtrudit. Altera, quam commendavit Rückert [2], impossibilia postulat, et auctor sibimet ipsi fucum facit.

---

1) „Diese Ansicht (von der psychologischen Wundererklärung) zieht uns aus dem Felde des Unglaublichen auf das Gebiet der Seelenlehre zurück, ohne dass der Neigung, was als Factum umständlich erzählt ist, auch als solches zu deuten, Gewalt geschähe. Ist doch das Meiste, was der Mensch Thatsache nennt, inneres Factum“ (Sic!)! Comment. über die 3 ersten Evv. Lübek 1800. 1. Thl. pag. 20. Cfr. Neue theol. Zeitschrift v. Jos. Pletz. VI. Jahrg. pag. 21. seqq.

2) „Der Exeget des N. T. als solcher hat wegen der Bedeutung, die das N. T. für die christliche Kirche als Quelle und Norm ihrer theologischen Erkenntniss hat, gar kein System, und darf keines haben, weder ein dogmatisches, noch ein Gefühlssystem; er ist, wiefern er Exeget ist, weder orthodox, noch heterodox, weder Supranaturalist, noch Rationalist, noch Pantheist; er ist weder fromm, noch gottlos, weder sittlich, noch unsittlich, weder zart empfindend, noch gefühllos; denn er hat bloss die Pflicht, zu forschen, was sein Schriftsteller sagt, um diess als reines (?) Ergebniss dem Philosophen, Dogmatiker, Moralisten, Asketen u. s. w. zu übergeben.“ Commentar zum Römerbriefe Seite IX. Cfr. Gust. Billroth: Commentar zu den Briefen des Paulus an die Corinther, pag. IV. seqq.

I. De interpretatione s. Scripturae mystica.

§. 105.

Quid sit sensus mysticus et mystica interpretatio, et quid de ea in genere censendum?

Denominatio μυστικὸς etymologice spectata (a μύω, claudo, occludo) denotat id., quod occlusum est, quare et plures per sensum mysticum intelligunt eum, quem nos mediatum, realem dicimus [1]). Ab eadem radice derivatur μυστήριον, quo profanis scriptoribus compellabantur doctrinae nonnisi altiori indagini aut initiatis patentes, rudiori autem plebi occlusae et absconditae; in s. Scriptura autem designantur veritates religionis vel ante Christum incognitae, vel captum humanum superantes, uti patet ex ep. ad Rom. 16, 25. I. Cor. 2, 7.

Per sensum mysticum autem, de quo nobis hic agitur, intelliguntur notiones religiosae, quae effatis s. Scripturae praeter sensum litteralem sive immediate, sive mediate subjiciuntur. Interpretatio itaque mystica est illa s. Scripturam tractandi ratio, quae cum effatis ejus praeter sensum litteralem notiones religiosas sive immediate, sive mediate conjungit.

In interpretatione mystica effatis s. Scripturae notiones religiosae subjiciuntur

a) **immediate, dum verbis ipsis proprie vel improprie sumtis tales notiones tribuuntur, quin ratio habeatur rei, eventus aut veritatis, quam sensus litteralis pandit;**

b) **mediate, si res, veritas vel eventus, quem ex effato aliquo sacro, litterali sensu accepto, cognoscimus, ceu signum rei, veritatis aut eventus alius, et quidem ad religionem pertinentis, consideratur.** Sic v. g. ad *a)* teste Theophylacto nonnulli parabolam de Samaritano misericorde Luc. 10, 30 —35. ita tractarunt, ut per itinerantem — humanam naturam; per Hierosolymam — pacificam vitam in paradiso, et per Jerichuntem — calamitosam seriorem; per latrones — daemones; per vestimenta — virtutes; per vulnera — peccata; per hominem semivivum relictum — corporis mortalitatem et animae immortalitatem; per sacerdotem et levitam — legem et prophetas; per Samaritanum misericordem — Jesum Christum; per oleum et vinum — mites et severos Christi sermones; per jumentum — corpus Christi, et per hospitium — ecclesiam christianam intelligerent, proindeque totam parabolam allegoriae instar exponerent, conditionem ac sortem humanae naturae delineantis, quamvis Christus tum temporis hac de re minime cogitaret, uti occasio et conclusio clare ostendit.

Ad *b)* Si quis historiam de Lazaro mortuo, in sepulchro jam

---

1) Cfr. Dr. Scholz: Uiber die mystische Erklärung der heil. Schrift, deren Zulässigkeit und Anwendung; in der kath. Vierteljahrsschrift für Wissenschaft und Kunst. Neue Folge I. Jahrg. 2. Heft, pag. 1. seqq.

recondito, faciem sudario involutam pedesque ligatos habente, ad Christi vocem vero in vitam revocato explicaret de peccatore, in profundum iniquitatis immerso, mente prorsus obcoecato et perversitatis quasi mancipio, per religionem autem ad resipiscentiam et proinde in novam vitam spiritualem reducendo [1]).

Ex dictis jam facile intelligitur, mysticam s. Scripturae tractationem improprie tantum interpretationem nominari, siquidem interpretari est sensum loquentis invenire et exponere, non vero talia cogitata dictis ejus subjicere, quae mentem ipsius, dum loquebatur, non subierunt. Nihilominus tamen temere ageret, qui istam s. Scripturae tractandae rationem sine discrimine improbaret rejiceretque; etenim

1. vituperari nequit, quamdiu quis tali s. Scripturae usu occupatus *a)* **cogitata, quae dictis illius subjicit, non pro loquentis sensu venditat, neque** *b)* **modestiae ac reverentiae ss. litteris debitae transgreditur terminos; imo**

2. utilis laudeque digna talis agendi ratio esse potest, si quis illam eo suscipit consilio, ut *α)* **orationi sacrae majorem vigorem ornatumque addat; vel** *β)* **a data sibi pericopa aut textu biblico viam sibi struat ad veritates religionis tractandas et aliunde dein demonstrandas; vel si** *γ)* **servato justo modo cum dictis quibusdam sacris ejus ope religiosas veritates conjungit, ut auditores, quotiescunque ista dicta in memoriam eorum redeunt, illorum simul monitorum recordentur. Ejusmodi s. Scripturae usum multi ss. Patrum, et praestantissimi doctores ecclesiae fecerunt [2]).**

Verumenimvero si quis cogitata, quae certis s. Scripturae locis ope tractationis mysticae subjicit, ab ipso auctore vel Spiritu s. ibi spectata esse contendat, iisque ad comprobandas veritates religionis uti velit, interpretatio mystica approbari nequit, idque eo minus, ac rationes, quas patroni ejus proferunt, speciosae potius, quam solidae inveniuntur, prout patebit, si examinantur

---

1) Juxta notos illos versiculos: Littera gesta docet etc. sensus mysticus dividitur in allegoricum, moralem et anagogicum. Allegorico-mysticus dicitur, quatenus ad fidem refertur; moraliter — seu tropologico-mysticus, quatenus doctrinam moralem designat; anagogico-mysticus, in quantum cum vita altera in relatione est positus; seu paucis: allegoricus edicit, quid nobis sit credendum; tropologicus, quid agendum; anagogicus, quid sit sperandum aut quo tendendum.

1) Cfr. v. g. Masillon: Sermon pour le vendredi de la première semaine de carême, tom. I. page 218. seqq. et al. edit. Paris 1838. chez Firmin Didot frères.

§. 106.

Argumenta sensus mystici patronorum.

Argumentum 1. Deus est auctor s. Scripturae, qui pro natura sua infinita virium humanarum angustiis minime circumscribendus est. Homo quidem, temporis limitibus adstrictus, non plura mente simul complecti et proinde nec eloqui potest; ast in Deo temporis limites obstare non possunt, quominus plura simul mente intendat, ac proinde hominibus loquens uno eodemque effato et litteralem et mysticum, imo plures etiam et tot mysticos spectaverit sensus, quot capit verborum potestas. Quodsi vero ens infinitum plures sensus, et mysticos quidem in specie uno eodemque sacrae Scripturae loco spectavit, in ejusdem interpretatione ad omnem verborum potestatem attendendum, i. e. interpretationi litterali mystica adjungenda erit.

Resp. Sacram Scripturam Spiritui divino, enti infinito, in acceptis referendam esse, firmiter quidem tenemus; inde autem sequi negamus, Deum per s. Scripturam hominibus loquentem infinita sua natura revera esse usum, id, quod argumentatio allata non probat, sed vitiose a posse ad esse concludendo perperam supponit. Contrarium autem facilius probatur, nimirum Deum infinita sua natura hoc respectu uti nec voluisse, neque potuisse, quin homines hac de re moneret. Primum ipsa sermonis biblici conformatio docet; Deus nimirum infinita sua natura uti, et ubique omnia, quae verborum capit potestas, complecti volens, paucissimis cuncta absolvisset; atqui sermo biblicus verbis non parcit, neque in genere quoad formam suam a dictione humana differt; nam saepe admodum verbosus est; tot membrorum inveniuntur parallelismi; toties eaedem res vel a diversis, vel ab eodem plane auctore repetitis vicibus describuntur, ut inde jam, Deum per auctores sacros hominibus loquentem infinita sua natura uti non voluisse, luculenter probetur, etiamsi concederemus, quod tamen adhucdum a nemine demonstratum est, singula s. Scripturae verba Spiritui s. in acceptis esse referenda. — Alterum sic probatur: *a)* Deus plures sensus cuivis effato subjiciendo sapientissimum, quem posuit ordinem, ut homo de loquentis sensu certus reddatur, ipse turbasset, et ipse esset in causa, si eloquia ejus vel prorsus non, vel non pro omni eorum vi intelligeremus, idque eo magis, quum ens infinitum, simulque benignissimum ac sapientissimum effacaciam suam ubique adtemperare soleat omnimodae conditioni hominum, in quos agit, ideoque ipsum hominibus loquens humanos quoque limites respexisse, et humanum loquendi modum observasse, omnino suspicari, imo tuto credere liceat. Quodsi vero nihilominus in voluntatis suae revelatione singulis effatis plures sensus spectando aliam loquendi rationem esset secutus, ab eo saltem homines hac

de re moneri et illos sensus edoceri necesse fuisset, ne secus absque culpa sua reliquos praeter litteralem sensum negligerent, et magis adhuc, ne effata divina ad ineptos, ludicros ac nefarios plane sensus detorquerent.

Obj. Si mystico sensui locus esse non potest, neque symbolicum ac typicum admittere fas est, cum et hic effatis s. Scripturae praeter sensum litteralem adscribatur.

Resp. Sensum mysticum inter et symbolicum ac typicum id obversatur discriminis, quod in statuendo hocce, non vero in illo sufficientibus rationibus convincimur, Deum per scriptores sacros hominibus loquentem ab ordinaria illa, consilia sua communicandi suamque voluntatem revelandi ratione discessisse, et praeter sensum immediatum etiam quemdam mediatum spectasse.

Argumentum 2. Libri biblici sunt libri sacri, et jam ideo, ut Deo digni sint, omnia, quae continent, ad religionem et morum sanctitatem promovendam tendant, necesse est; cum vero non omnes eorum partes sensu litterali expositae ad hunc finem tendant, mystica eorum necessaria est interpretatio.

Resp. Ut liber aliquis sacer habeatur, minime requiritur, ut omnia ac singula ejus dicta ad religionem immediate pertineant; sufficit, si major, imo si magna pars religiosi est argumenti. Reliqua pars, uti eventuum enarrationes, morum ac consuetudinum descriptiones, genealogiae et similia, etsi ad religionem morumque sanctitatem promovendam immediate non conferunt, mediate tamen eundem promovent finem, illustrando nempe partem librorum religiosam, confirmandoque librorum sacrorum authentiam et axiopistiam, ideoque mystica interpretatione non indigent, neque earum applicatio, cuivis ceterum libera, in usus practicos, ad religionis virtutisque sensum excitandum, acuendum ac promovendum, interpretatio stricte talis unquam dici potest.

Argumentum 3. Ipsi sacri N. T. scriptores locis V. F. *a)* longe alium saepe, quam qui eis e contextu suo spectatis respondet, imo *b)* multiplicem sensum subjecerunt, v. g. Isaiae 53, 4. coll. Mt. 8, 17. et I. Petri 2, 24.; quid? quod *c)* s. Joannes non tantum effatum Domini 17, 12. serius 18, 9., sed ipsius etiam Kaiphae verba coll. 11, 50. 51. de longe alia re interpretatus est, ac de qua Jesus et sacerdotum princeps cogitarunt. Ipsi igitur Apostoli tum V. F. loca, tum Christi et aliorum dicta non tantum litteraliter, sed etiam mystice interpretati sunt; quare nobis quoque non solum licebit, sed plane necesse erit s. Scripturam mystice interpretari; Apostoli enim a Christo edocti et a Spiritu s. illustrati rectum ss. librorum interpretandorum modum optime scire debebant.

Resp. Ad *a)* N. T. auctores effatis V. F. saepius alium subjecisse sensum, ac qui mentem sacri scriptoris subiit, verum quidem est; ast hac in re duplex distinguendus est casus; aut enim *α)* infallibile ediderunt testimonium, a

Spiritu s. in V. T. praeter sensum immediatum mediatum quoque, i. e. symbolicum vel typicum esse spectatum, qui ipse ergo non est mysticus, sed litteralis; aut *β*) **non habuerunt citandi seu allegandi, sed applicandi aut accommodandi consilium, quo in casu** (coll. §. 91. 1. dictis) **verbis alterius uti licet ad suum sensum exprimendum. Ut itaque interpretationis mysticae necessitas provocatione ad exemplum N. T. auctorum probaretur, prius demonstrandum foret, hosce, quotiescunque V. F. loca adferunt, vel semper consilium citandi habuisse, vel vero ibi etiam, ubi allegandi consilium revera habuerunt, alium locis his subjecisse sensum, ac quem, si non humanus, tamen divinus** (primarius) **auctor certo spectavit; atqui nemo hucusque alterutrum demonstrando par erat.**

Ad *b)* **et** *c)* **Verba tam Isaiae 53, 4., quam Christi Joann. 17, 12. adeo late patent, ut illis omnimoda hominum infirmitas, hisce salus discipulorum tum spiritualis tum corporalis comprehendatur; quodsi itaque ss. scriptores jam hanc, jam illam sensus late patentis partem respiciunt, verbis non talem subjiciunt sensum, qui ab eis e contextu et ordinaria sua vi spectatis esset alienus. — Quod attinet Joann. 11, 50. 51., Apostolus dicere voluit, Deo sic moderante factum esse, ut summus sacerdos, qui antiquioribus temporibus ope Urim et Thumim voluntatis divinae erat interpres, etiam hoc in casu gravissimo ejusmodi adhiberet verba, quae certo sensu intellecta prophetiam de effectibus mortis Christi continerent**[1]**. Quodsi autem Apostolus recte tenuit, Deo dirigente a summo sacerdote talia adhibita esse verba, quae certo sensu accepta veritatem christianam edicerent: sensus ille verbis Caiphae a s. Joanne subjectus est sensus, quem Deus per pontificem loquens spectavit, ergo relate ad Deum non mysticus, sed litteralis.**

Argumentum 4. SS. Patres non modo singula loca mystice interpretati sunt, sed etiam veluti ordinarie mysticos sensus sectandos esse declarant, uti docet s. Augustinus confess. lib. XII. c. 30.[2])

---

1) Cfr. Exodi 28, 30. Num. 27, 19. seqq. Deuter. pl. ll. al. Etiam daemones veritati testimonium exhibuisse leguntur in N. T., v. g. Act. 16, 16. 17. Philo de creat. princ. dicit: *Ὁ πρὸς ἀλήθειαν ἱερεύς εὐθύς ἔστι προφήτης, οὐ γένει μᾶλλον ἢ ἀρετῇ παρεληλυθώς ἐπὶ τὴν τοῦ ὄντος θεραπείαν.*

2) „Eundem famulum tuum (Moysen), scripturae hujus dispensatorem, Spiritu tuo pleuum, ita honoremus, ut hoc eum, cum hoc te revelante scriberet, adtendísse credamus, quod in eis maxime luce veritatis et fruge utilitatis excellit. Ita cum alius dixerit: Hoc sentit, quod ego, et alius: Imo illud, quod ego, religiosius me arbitror dicere: Cur non utrumque potius, si utrumque verum est, et si quid tertium, et si quid quartum, et si quid omnino aliud verum quispiam in his verbis videt, cur non illa omnia vidisse credatur, per quem unus Deus sacras litteras vera et diversa visuris multorum sensibus temperavit?"

Jam vero Concilium Trident. sess. IV. interpretationes Patrum interpretationis catholicae normam proponit, unde manifestum est, mysticam interpretandi rationem per ipsam auctoritatem concilii oecumenici infallibilem sancitam, adeoque Catholicis s. Scripturam mystice interpretandam esse.

Resp. Praesulibus ecclesiae in concilio Trid. congregatis nequaquam id fuisse consilii, ut mysticas Patrum interpretationes ceu normam proponerent, a qua nemini Catholicorum discedere liceret, ex ipsa rei natura, nec non ex occasione hujus decreti ejusque partibus patet.

a) **Ex rei natura. Si enim concilium per unanimem Patrum consensum intellexisset mysticas eorum interpretationes, talem eorum statuisset consensum et interpretationis normam, qualis non adest. Nam unanimis Patrum in mystica interpretatione consensus nonnisi tum statui posset, si omnes vel** *α)* **iisdem locis eosdem mysticos subjecissent sensus; vel saltem** *β)* **in genere mystice interpretati essent s. Scripturam. Atqui in sensibus mysticis uni eidemque loco subjectis vix unquam duo Patres consentiunt, dum in sensu litterali** (sive verbali, sive reali) **saepissime aut omnes, aut saltem plures conveniunt, ita ut illis decreti verbis sensus potius litteralis Patrum respiciatur, quam mystici commendentur. — Sed ne in mystica quidem interpretatione generatim unanimis adest ss. Patrum consensus; nam**

aa) **alii mysticam interpretationem aperte improbant, uti Theodorus Mopsuestenus [1]), quod ab aliis quoque factum esse, s. Hieronymus innuit, dum de adversariis mysticarum suarum interpretationum quam plurimis tum inter orthodoxos, tum inter herodoxos conqueritur;**

bb) **alii nonnisi aut saltem praeprimis sensum litteralem sequuntur, uti Tertullianus, Theophilus Alex., s. Hieronymus [2]), s. Chrysostomus et in genere schola Antiochena, s. Basilius, s. Gregorius Nazianzenus;**

cc) **alii interpretationi mysticae addicti sunt quidem, ita tamen, ut**

α) **discriminis sensum litteralem inter et mysticum probe gnaros se esse prodant, uti ipse s. Augustinus, in**

---

1) In commentario in Psalmos et 12 prophetas minores: „Qui haec (adjuncta historica) considerare nolunt, omnia verba ad Christum trahere conantur, ut, quae populo israëlitico contingerunt, de Christo intelligant, Judaeisque ludibrium praebeant ostendentibus ex verborum consequentia, nihil eorum ad Christum pertinere." Ast Theod. Mopsuesteni audacia, qua una **cum mystico simul et propheticum, symbolicum ac typicum sensum e ss. litteris, paucissimis locis exceptis, eliminare studuit, ecclesiae censuram merito incurrebat.**

2) „Abdiam allegorice interpretatus sum, cujus historiam nesciebam." Si itaque historiam ejus scivisset, non allegorice, sed litteraliter eum esset interpretatus. Cfr. Arigler herm. pag. 33.

commendationem mysticae interpretationis supra laudatus, qui in opere suo de doctrina christiana c. 36. mentem suam hac de re sat clare manifestat [1];

β) sensum litteralem baseos instar habeant, cui innitatur oporteat mysticus, ut Origenes [2], s. Hieronymus [3], s. Augustinus [4], s. Gregorius M. [5];

γ) interpretationem mysticam, ut scripta eorum polemica et apologetica docent, non in demonstrandis dogmatibus adhibeant, sed illo consilio moti, quod superius §. 105. indicavimus, solum in homileticis et asceticis scriptis frequentent [6].

Cum itaque tantum absit, ut Patres in sensibus mysticis conveniant, ut potius ne de interpretatione quidem mystica eadem omnium sit sententia et praxis: quis sibi persuadeat, concilium verbis: „Nemo audeat — s. Scripturam — contra unanimem consensum Patrum interpretari," ss. Patrum interpretationes mysticas ceu normam interpretationis catholicae praescribere voluisse? — Idem patet

b) ex occasione proxima et ex partibus hujus decreti. Occasio ejus proxima non in eo erat sita, quod interpretes ab expositionibus Patrum mysticis discessissent; sed potius in illa interpretandi ratione, qua ipso illo tempore theologi acatholici tum ecclesiae sensum, tum Patrum ceu unanimium traditionis tam dogmaticae, quam exegeticae testium auctoritatem respuentes s. Scripturae effata suae prudentiae innixi ad suos sensus, ad sua placita nova contorquere coeperant, uti ex Pauli Sarpi hist. conc. Trid. patet, et quod innuunt ipsius etiam decreti verba: „Ad

---

1) „Quisquis in Scripturis aliud sentit, quam is, qui scripsit, illis non mentientibus fallitur; sed tamen, si ea sententia fallitur, quae aedificet charitatem, quae finis praecepti est, ita fallitur, acsi quispiam errore deserens viam eo tamen per agrum pergat, quo etiam via illa perducit. Corrigendus est tamen, et quam utilius sit viam non deserere, demonstrandum est, ne consuetudine deviandi etiam in transversum et perversum ire cogatur."

2) Homil. I. in Genesin: „Omnium primo videamus, quae de ea secundum litteram referuntur, et quaestiones proponentes, quae objici a pluribus solent, etiam solutiones earum ex his, quae sunt a majoribus tradita, requiramus.

3) Comment. in cap. 12. Isaiae: Spiritualis interpretatio sequi debet ordinem historiae, quod plerique ignorantes lymphatico in Scripturis versantur errore.

4) In sermone de tentatione Abrahae: „Admoneamus, quantum possumus, et praecipimus, ut, quando auditis exponi sacramentum Scripturae mandantis, quae gesta sunt, prius illud factum esse credatis sic gestum, quomodo lectum, ne subtracto fundamento rei gestae quasi in aëre quaeratis aedificare." Cfr. ep. 93. ad Vincentium.

5) Evg. lib. II. hom. 40. in dominicam II. post Pentec.: „In verbis s. eloquii, fratres charissimi, prius servanda est veritas historiae, postmodum requirenda spiritualis intelligentia allegoriae. Tunc namque allegoriae fructus suaviter capitur, cum prius per historiam in veritatis radice solidatur."

6) Cfr. Vogl: Die heil. Schrift und ihre Interpretation durch die hh. Väter der Kirche, pag. 88. seqq.

coërcenda petulantia ingenia — suae prudentiae innixus — ad suos sensus contorquens," utpote quibus minime respicere potuit eos, qui solidas sobriasque, indole ss. librorum et ipsa ratione dictatas regulas sequentes s. Scripturam litteraliter exponunt, ita ut doctrinae ac sensui ecclesiae, nec non Patrum ceu traditionis testium auctoritati non adversentur.

§. 107.

II. De Pietistarum et Quakerianorum interpretationis principio [1]).

Quakeriani statuunt, quemlibet Christianum sacros libros legentem vel lectionem eorum audientem intus, in animo a Deo immediate edoceri sensum eorundem [2]).

Ast tota haec de lumine interno, sensu Quakerianorum accepto, ejusque effectibus sententia inter dolenda falsi spiritualismi et mysticismi deliria pertinet, nemini sobrio arridere potest, et revera non numerosa gaudet assectarum caterva. Nam

1. non nititur, nisi falsa quorumdam s. Scripturae locorum interpretatione. Sic

a) Joann. 1, 9., ad quem locum Quakerianismi apologetae praecipue provocant [3]), dicitur quidem Verbum illuminare omnem hominem; ideo tamen magisterii et institutionis externae necessitas non removetur; etenim *α)* vi legum conditionumque, quibus homo ad sui ipsius et Dei conscientiam pervenit, lumen internum Verbi lumen externum magistri semper concomitatur, ita ut et revelationi internae externa respondeat [4]); hinc *β)* idem Verbum, quod illuminat omnem hominem, caro factum „dedit quosdam quidem Apostolos,

---

1) Cfr. Möhler: Symbolik edit. IV. pag. 497. seqq.

2) Haec sententia e principalibus fidei eorum capitibus sponte promanat. Tenent vero:

a) Cuilibet hominum absque discrimine certum contingere diem ac tempus visitationis, quo possibile sit illi salvari, et beneficii mortis Christi participem fieri;

b) eum in finem Deum unicuique hominum communicare mensuram quamdam luminis Filii sui, mensuram gratiae seu manifestationem Spiritus;

c) hocce lumen internum seu Spiritus s. vocem, per quam homines absque institutione externa ad veram Dei cognitionem perveniant et omnia edoceantur (Joann. 14, 26. I. Cor. 2, 11. 12.), esse fundamentum ac fontem omnis veritatis, proindeque primariam et adaequatam fidei et morum regulam; unde

d) sequi putant, s. Scripturam lumini illi interno subordinatam esse eique non contradicere quidem; attamen ad illam rite intelligendam ad hoc lumen recurrendum esse, quemadmodum, cum de amnis alicujus vel fluminis aqua dubitamus, ad fontem recurrimus.

3) „Hic locus nobis ita favet, ut a quibusdam Quakerianorum textus nuncupetur; luculenter enim nostram propositionem demonstrat, ut vix vel consequentia vel deductione egeat." Roberti Barclay Theologiae vere christianae apologia. Edit. II. Londini 1729.

4) Cfr. Die Apologetik v. Dr. Johann Sebast. von Drey, I. Bd. pag. 134. seqq. al.

quosdam autem prophetas, alios autem pastores et doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerii in aedificationem corporis Christi" etc. (Eph. 4, 11. seq.); γ) juxta principium Quakerianorum omnes externae, speciales Dei revelationes, imo et ipsa Incarnatio Verbi et commoratio inter homines superfluae fuissent.

b) Quodsi Quakeriani ex loco ad Rom. 8, 14. coll. cum I. Cor. 2, 10. et Joann. 14, 26. luminis sui interni realitatem demonstrare conantur: certe, nonnisi litteram prementes omni lumine interno destituuntur; nam

α) si primo loco filii Dei (veri Christiani) Spiritu Dei agi dicuntur, inde non sequitur, Spiritum Dei etiam veritatum ad salutem necessariarum summam singulis interne et modo extraordinario communicare; potius verba illa, si contextus habeatur ratio, de voluntatis, per Spiritum s. inhabitantem sanctificatae, ad omne opus bonum promte exequendum efficaci determinatione intelligenda sunt [1]. β) Si Christus coll. Joannis 14, 26. promittit, fore, ut Spiritus s. omnia doceat; si porro I. Cor. 2, 10. legimus: „Nobis autem revelavit Deus per Spirituum suum, Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei: utroque loco sermo quidem est de suggestione et manifestatione omnis veritatis per Spiritum s. efficienda; ast non de ea, qua omnis Christianus immediate fruatur, sed de illa tantum, quae proxime contigit Apostolis, et ab hisce demum ad Christianos reliquos mediate derivatur, uti sanae hermeneuticae regulae docent.

2. **Sicuti Quakeriani phantasia sua delusi falluntur, dum, quod aliorum institutione, propria lectione, meditatione aut experientia cognoverunt, lumini interno adscribunt: ita et fanaticis erroribus aditum praebent**; etenim si quis illa opinione de lumine interno deceptus instructionem divinam certo ac diu expectat, ex rationibus psychologicis fieri potest et revera fit, ut phantasia sua incalescente demum propria phantasmata, somnia ac deliria ceu vocem internam ac revelationem Spiritus s. consideret, uti mores illorum luminis amicorum peculiares, et sententiae de jurejurando, de bello, de theologiae studio, de musica etc. abunde docent.

3. **Quakerianos absque necessariis scientiis et regulis solidis, et nonnisi inspirationem suam, quam putant divinam, sequentes, s. Scripturam perverse interpretari, ex exemplis superius allatis patet; eos vero hac in re in diversa quoque abire, tum rei natura, tum experientia docet**, quod autem locum habere non posset, si a Deo immediate eis suggereretur sacrorum effatorum sensus, quum Numen divinum non dissensionis et discordiae, sed consensionis et harmoniae sit auctor, sibique contradicere non possit.

---

1) Cfr. Reithmayeri comment. in ep. ad Rom. ad hunc locum pag. 410. seqq.

III. De interpretatione s. Scripturae morali [1])

§. 108.

Quid sit sensus et interpretatio moralis.

Per sensum moralem nonnullis nihil aliud intelligitur, nisi usus practici ex s. Scriptura resultantes, ita ut interpretatio moralis s. Scripturae sit ejusdem litterali sensu acceptae applicatio ad casus et indigentias lectorum vel auditorum peculiares. — Cum interpretatione morali hoc sensu spectata hermeneuticae nihil negotii esse potest, dum illa sensum litteralem admittit, imo necessario supponit, et haec, ne in alienam abeat provinciam, praecepta, juxta quae conformanda sit, homileticae tradenda relinquit.

Aliis vero **interpretatio moralis est illa s. Scripturam tractandi ratio, qua effata ejus sensu litterali intellecta ad principia practica rationis purae revocantur et perficiuntur, ubicunque sensus litteralis hisce principiis non satis consentaneus esse videtur. Per sensum moralem itaque intelligunt notiones principiis practicis rationis purae consentaneas, effatis s. Scripturae subjectas.** Hanc s. Scripturae tractationem criticam proposuit promovitque Kant opere suo: Religion innerhalb der Gränzen der blossen Vernunft, secutus antiquorum philosophorum exemplum, qui mythologiae ethnicorum commenta sanioribus rationis principiis conformare nitebantur. In verba Kantii magistri statim, ut fieri solet, plures jurarunt discipuli, et inter hos etiam interpretes; plurimi autem eruditi inter ipsos Protestantes, de studio biblico bene meriti; hanc interpretandi rationem impugnarunt, uti Eichhorn, Rosenmüller, Noesselt, Plank, Keil, Storr. Catholici eam constanter repudiarunt, et jure quidem; nam interpretationis nomine non est digna, cum non ubique loquentis cogitata pandat, sed notiones, quae practicae rationis principiis consentaneae esse videntur, effatis divinis obtrudat, id quod ipse ejus auctor non negat, dum textui s. nonnunquam vim inferri opere cit. fatetur. Kantianorum placita hoc respectu solido carere fundamento, patebit, si institutum fuerit

Examen argumentorum, quibus moralis s. Scripturae interpretatio commendatur.

§. 109.

1. Argumentum.

S. Scriptura continet doctrinam revelatam, quae non potest non esse perfectissima, quia auctorem habet Deum, a quo alienissima est omnis cognitionis imperfectio; atqui notiones religiosae, quae ope interpretationis litteralis e s. Scriptura eruuntur, nequaquam

---

1) Cfr. Dr. W. Kozelka in: Neue theol. Zeitschrift v. Jos. Pletz. VI. Jahrgang, I. Bd. p. 12. seqq.

semper sunt perfectissimae, sed nonnunquam rudiori hominum captui accommodatae; quare minus perfectae notiones istae ad principia practica rationis purae revocandae et perficiendae sunt, ut a Deo, ente perfectissimo, profectae censeri possint, seu, quod idem est, s. Scripturae interpretationi et sensui litterali interpretatio et sensus moralis adjungenda.

Resp. Sacras litteras continere doctrinam revelatam, quae Deum habet auctorem, in quem cognitionum imperfectio non cadit, verum quidem est; inde autem non sequitur, revelationem hanc perfectissimas notiones ubique pandere debere; nam revelatio divina est simul educatio hominum (Gal. 3, 24.) **et institutio ad salutem per fidem, quae est in Christo Jesu** (II. Tim. 3, 15.); **educatio vero sapiens, rationem habens captus, indigentiarum destinationisque erudiendorum, neque eadem tironibus tradit, quae nonnisi in cognitione provectioribus et satis praeparatis conveniunt, neque omnibus omnia communicat. Hinc et revelatio recte distinguitur alia absoluta, relativa alia. Absoluta, qualis est N. T., dicitur illa, quae omni, etiam summo culturae gradui, et proinde omni aetati ac regioni est adtemperata, et ideo doctrinam perfectissimam continere debet [1]; revelatio relativa vocatur, quae nonnisi certo culturae gradui ac peculiari cuidam fini subordinato, nec non certae tantum aetati destinata est. Ejusmodi revelatio relativa est illa V. F., quae uni, eique maximam partem rudi adhuc populo data erat, subordinatumque habuit finem, nempe conservationem cognitionis et cultus veri Dei, atque progressivam animorum praeparationem ad Messiae adventum et suscipiendam doctrinam perfectiorem, quae proinde certae tantum aetati erat destinata. Haec jam revelatio relativa non poterat ubique perfectissimas notiones pandere, quia populus hebraicus teste ejus historia incultus ac rudis illis capiendis impar erat. Cum jam interpretis sit, loquentis cogitata, et quidem omni cum fide pandere, utique nefas est, V. T. effatis subjicere notiones perfectiores atque sublimiores, ac quas Deus ipse, utpote culturae hominum et revelationis hujus fini adtemperatas, qua sapientissimus educator manifestare voluit. Neque ex revelatione relativa, non ubique perfectissimas quidem, attamen non tales notiones pandente, quae in se imperfectae, aeternis naturae moralis legibus contrariae, et ad finem suum assequendum ineptae fuissent, imperfectionis quid in Deum, ejus auctorem, resultat; hoc tum potius fieret, si ubique perfectissima suppeditasset.**

---

1) Cfr. System der göttlichen Thaten des Christenthums von F. Xaver Dieringer. 2 Bde. Mainz 1841.

§. 110.

2. Argumentum [1]).

Etiam N. T. libri, ut revelationis absolutae monumenta haberi possint, interpretatione morali indigent, quia et in horum doctrina plura occurrunt, quae non sunt perfectissima: nam Christus et Apostoli ejus nonnunquam se accommodarunt imperfectioribus, imo etiam falsis Judaeorum ac gentilium opinionibus, easque ceu veras tractarunt, unde factum est, ut falsa admiscerentur veris, et in genere revelatio N. T. quodammodo defoedaretur; quare, ut cognoscatur, quid Christus et Apostoli, revelatae hujus doctrinae praecones, tradituri fuissent, si accommodatio haec non habuisset locum, morali interpretatione opus est. Accomodationi autem huic revera fuisse locum, cognoscitur

1. ex necessitate ejusdem, quia secus religio christiana non invenisset aditum ad Judaeorum et ethnicorum animos, nisi Christus et Apostoli indulgentiores se exhibuissent quoad varias eorum opiniones falsas et inveteratas;

2. ex claris in N. T. occurrentibus accommodationis ejusmodi factae testimoniis, uti I. Cor. 3, 1. Hebr. 5, 12. et aliis in locis, ubi Paulus Ap. ipse fatetur, se non potuisse fratribus loqui qua spiritualibus, aut solidum cibum praebere ceu perfectis; sed se debuisse eis loqui qua carnalibus, et lac praebere veluti infantibus, i. e. se debuisse lectoribus tenuiores, imperfectiores notiones et doctrinas suppeditare ceu hominibus, qui puriores ac perfectiores nondum ferrent. In I. Cor. 9, 20. vero gentium doctor sincere profitetur, se inter Judaeos judaicas, inter ethnicos ethnicas, inter infirmos, i. e. cognitione parum adhuc provectos, tenues sententias esse secutum; denique

3. ex indubiis factae hujus accommodationis exemplis, qualia in Christi et Apostolorum doctrina et agendi ratione deprehenduntur, v. g. dum Christus coll. Mt. 9, 2. falsam Judaeorum opinionem, omnem morbum peccati cujusdam personalis esse sequelam, et Mt. 11, 14. verbis: εἰ θέλετε δέξασθαι (si ita vobis placet accipere) erroneam popularium suorum sententiam de Elia Messiae praecursore aperte approbavit; dum Paulus Ap. Act. 16, 3. Timotheum propter Judaeos circumcidendum curavit et alia.

Resp. Cum totius argumentationis allatae cardo in accommodatione a Christo et Apostolis observatâ versetur: ante omnia accommodationis notio definienda, ejusque species distinguendae sunt. — Accommodatio in genere est loquendi aut agendi ratio aliorum cogitandi, sentiendi, loquendi aut agendi modo adtemperata; seu est talis loquendi aut agendi ratio, qua quis aliis sese con-

---

1) Systema accommodationis jam ante Kantium in schola Semleri enatum in pluribus convenit cum interpretatione morali; hinc cum hacce conjungendum videbatur.

formant. Hujus autem accommodationis species sunt: paedagogica, moralis, aesthetica, negative et positive dogmatica. Accommodatio dicitur

a) **paedagogica, si quis institutionem suam ad captum et indigentias alterius adtemperando nonnisi ea et eo modo docet, quae et quomodo tradita a discipulo intelliguntur;**

b) **moralis, ubi quis actionem in se licitam ratione habita aliorum conscientiae vel ponit, vel omittit;**

c) **aesthetica seu rhetorica, quando loquens ad sua cogitata sensaque exprimenda verbis alterius utitur;**

d) **negative dogmatica, dum aliquis relate ad tenuiores falsasve aliorum opiniones aut sententias vel penitus silet, vel eas nonnisi indirecte improbat; denique**

e) **positive dogmatica, si quis aliorum placita, quae tenuiora aut falsa esse scit, qua suas sententias adfert, approbat et ceu veras tractat.**

Quicunque vel paedagogice, vel moraliter, vel aesthetice, vel negative dogmatice aliis semet accommodat, alienos errores ideo solum approbare dici nequit; etenim si quis *α)* nonnisi ea et modo docet, quae et quo modo proposita audientes capere possunt: ideo solum sciens volensque minime tradit falsa, cum et vera ita tractari possint; si quis *β)* actionem in se licitam ob conscientiam aliorum vel ponit vel omittit, propterea aliorum errorem probare dici nequit, idque eo minus, si aliis indiciis sat manifestis docet, se hac in re solummodo respectu habito ad aliorum persuasionem moralem ita egisse, sive omni abusui sui agendi modi obviam ire conatur; qui *γ)* aliorum effata in suum convertit usum seu adplicat, tenuiores aliorum sententias non suas efficit, quia dicta haec applicando non alterius, sed suo sensu accipit; denique qui *δ)* erroneas aliorum sententias silentio praetermittit, nondum eas probat, et proverbium tritum: Qui tacet, consentire videtur, nequaquam valet de eo, qui indirecte illas improbat aut refutat, i. e. talia proponit principia, quibuscum erronea illa placita conciliari nequeunt. — Ille tantum tenuiores ac falsas aliorum notiones profiteri et approbare dici potest, qui positive dogmatice aliis semet accommodando nullum nutum aut indicium praebet, se meliora ac perfectiora mente tenere.

Quod jam Christum, Apostolos et reliquos doctores religionis Christianae primos attinet, *aa)* **sponte concedimus, eos in hominum variorum institutione paedagogice, moraliter et aesthetice semet accommodasse,** i. e. rationem habuisse indigentiarum, culturae gradus, characteris moralis et aliorum adjunctorum in iis, quos edocebant, et propterea tali ratione se ad eos demisisse, qua illis doctrina nova et intellectu facilior et acceptu amoenior reddebatur, imo id ipsum sapientem imitandumque agendi modum non possumus non agnoscere; **neque** *bb)* **inficias imus, negative dogmaticam quoque accommodationem in institutione eorum locum habuisse, siquidem et**

hanc prudentiae pastoralis leges efflagitabant; verum *cc)* ob argumenta allata eos positive dogmatice etiam aliis se accommodasse, firmiter negamus et pernegamus; nam respondemus:

Ad 1. Christum et primos ejus legatos necessitatem agnovisse, positive dogmatice semet accommodandi, quia secus religio christiana propagari non potuisset, eosque huic necessitati unquam revera cessisse, perperam asseritur, prout docet tum finis, ob quem Christus in mundum venerat, et ad quem Apostoli ejus destinati erant, tum doctrinae eorum indoles et docendi modus, tum character eorum moralis, tum denique adversa ipsorum fata. Si

a) **finem consideramus,** *α)* **Christus ipse testatur, se in mundum venisse, ut veritati testimonium perhiberet** (Joann. 15, 37.)**; se dicit viam, veritatem et vitam** (Joann. 14, 6.)**; omnem plantam eradicandam esse pronuntiat, quam Pater coelestis non plantavit** (Mt. 15, 13.)**, atque ad hunc finem tendere nunquam cessavit, ideoque** (coll. Joann. 6, 68.) **potius permisisset, ut vel Apostoli ab eo discederent, quam ut doctrinam de carne sua manducanda et de sanguine bibendo mitigasset. Ad eundem finem destinati erant etiam** *β)* **Apostoli, nimirum ut pulsis tum judaicorum, tum ethnicorum errorum tenebris coelestis doctrinae luce orbem terrarum illuminarent, monitique a Domino** (Mt. 10, 27. 28.)**: „Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aure auditis, praedicate super tecta, et nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam vero non possunt occidere“ etc. Quis jam hunc eorum finem considerans sibi persuadeat, eos adeo fuisse insipientes, ut praecepti atque exempli magistri obliti per accommodationem positive dogmaticam viam ad scopum illum unice ducentem ipsi sibi obstruerent, ut abnegata veritate veritatem propagare vellent? Idem colligitur**

b) **ex doctrinae indole et docendi modo; nam Christus et Apostoli talia docent, quae cum primariis Judaeorum atque ethnicorum sententiis nullo plane modo conciliari queunt,** dum v. g. opinionem de regno Messiae terreno, de perpetuo legis ceremonialis valore, de traditionum pharisaicarum auctoritate intrepide impugnant; dum non obstantibus Sadducaeorum placitis angelorum existentiam, animae immortalitatem, corporis resurrectionem, judicium futurum constanter defendunt; simulatam Pharisaeorum pietatem directe et aperte improbant, et quidquid Judaei ac gentiles senserint et opposuerint, naturam Christi divinam, ejus mortem expiatoriam, e sepulchro resurrectionem, in coelum ascensionem, ad dexteram Patris sessionem adventumque ad judicium praedicare non cessant. — **Praeterea illis ipsis in locis, ubi adversarii accommodationem hanc adesse statuunt, ita se gerunt, ut homo accommodationis necessitati cedens agere non solet, nisi prorsus improbus sit;**

doctrinam nempe suam non provocati ab aliis adferunt, exornant, argumentis, gravioribus asseverationibus, imo et jurejurando firmant, et contra objectiones vindicant. Aut itaque fatendum est, Christum et Apostolos levium et improborum hominum instar erga vera et falsa prorsus indifferentes fuisse, aut doctrinae eorum indolem et docendi modum omnem accommodationem positive dogmaticam plane excludere; ast quemadmodum illam blasphemiam reprobat, ita nostram sententiam confirmat

c) character Christi et Apostolorum; nam, ut de summa Christi sanctitate nihil dicamus, utpote qui vel coram acerrimis inimicis suis dicere poterat: „Quis ex vobis arguet me de peccato?“ (Joann. 8, 46.), quem Pater repetitis vicibus declaravit eum, in quo sibi complacuit, quem clarificavit et iterum clarificaturus erat (Mt. 3, 17. 17, 5. et parall. Joann. 12, 28.), Apostoli quoque erant viri summo animi candore conspicui, simul vero intrepidi et fortes, ita ut voluntati Dei cuncta terrena postponerent, ut se suamque vivendi rationem coetibus christianis recens collectis imitationis exemplum proponere possent, licet contra, quidquid in eis boni erat, aut quidquid effecerant magni, non sibi suisque meritis, sed Dei gratiae adscriberent. Quis jam, nisi in viros hosce quam maxime iniquus, asserere poterit, eos damnanda hypocrisi externe probasse, quae in mente improbare debebant? Quis sine gravissima impietatis culpa eos adnumerabit illorum hominum levissimi animi catervae, qui solido fundamento destituti, omni vento doctrinae agitantur, et favoris aliorum cupidi, vanae solum nominis gloriae aut bonis tantum terrenis inhiantes omnem veritatis sensum tum in se, tum in aliis extinguere non erubescunt? Longe aliter primos religionis christianae praecones fuisse animatos, docent denique

d) adversa eorum fata. Si enim accommodatione ad falsas tum Judaeorum, tum gentilium opiniones cunctorum favorem sibi et rei suae conciliare studuissent, procul dubio neque Christus ipse propter constantem doctrinae suae professionem tantum Pharisaeorum ac legisperitorum odium, tot eorum insidias et calumnias, et denique adeo ignominiosum crucis supplicium subiisset, neque Apostoli ejus tanta ubique essent perpessi, quanta v. g. s. Paulus tum in Judaea et Hierosolymis a popularibus suis, tum in omnibus fere, quas adiit, provinciis et urbibus a Judaeis et ethnicis perferenda habuit.

Quodsi tamen his omnibus non obstantibus hinc inde agnovissent necessitatem, propagandae religionis christianae causa tenuiores et falsas aliorum opiniones approbandi: pro charactere ingenuo ac pro fine suo saltem in aliquo librorum suorum loco, vel cuidam familiarium ali-

quem hac de re praebuissent nutum, ne secus ipsi essent in causa, si Christiani tenuiores et falsas sententias per accommodationem ab illis probatas pro vera eorum doctrina habentes in errores gravissimos delaberentur, sicque religio Christi jam in ipsis incunabulis suis defoedata per omnium saeculorum decursum falsa cum veris miscens propagaretur, et hac ratione Patris coelestis in salutem hominum Filium suum unigenitum mittentis consilium irritum fieret, ac tot laborum exanthlatorum, tanti sanguinis effusi fructus non esset, nisi venenatus, qui ne operatione quidem anatomica et chemica rationalistarum sanus saluberque reddi posset. Ejusmodi autem nutus ut alicubi occurrat, tantum abest, ut potius ss. N. T. auctores claris verbis contestentur, se nonnisi ea tradidisse, de quorum veritate sibi persuasissimum erat, et tantum id docuisse, quod ipsi erant edocti. Sic *a)* s. Paulus

α) Act. 20, 17—35. coram congregatis ad se Mileti presbyteris Ephesinis asseverat, se fere per triennium publice ac privatim docentem nihil dissimulasse eorum, quae ad fidem pertineant et ad salutem fidelium spectent, et illis paterno amore apostolicâque curâ vigilantiam injungit, ne ecclesia Dei doctrinis erroneis detrimenti quid capiat.

β) I. Tim. 6, 20. II. Tim. 2, 14. Tit. 1, 13. seqq. al. discipulos suos dilectissimos hortatur, ut depositum custodiant, i. e. concreditam sibi Jesu Christi doctrinam ab omni haereseos labe, et proinde etiam ab omni Judaismi atque ethnicismi contagione puram illibatamque conservent.

γ) Gal. 1, 8. 9. repetita vice omnem anathemati subesse declarat, qui vel angelo eis, quae ipse docuerat, contraria docenti aures animumque praeberet, et 2, 14. studio puritatis doctrinae conservandae ductus vel principi Apostolorum in faciem restitisse legitur.

Idem contestatur

***b)* s. Joannes, utpote qui toties asserit, omnia, quae scribat, vera esse, et omni conatu sese opponit cuicunque praetextui melioris perfectiorisque doctrinae, ac ea esset, quam Christiani ab Apostolis acceperant, omnem ejusmodi praetensionem vanam declarat, et Christianos hortatur, ut illis firmiter inhaereant, quae ab Apostolis vel potius a Spiritu s., omnis verae ac perfectae cognitionis fonte, essent edocti [1]).**

Similem conatum produnt etiam

***c)* s. Petri et s. Jacobi epistolae;** prior enim sollicite id agit, ut caveat, ne quaedam s. Pauli dicta et doctrina de secundo Christi adventu perperam intelligantur; s. Jacobus vero, ne doctrina de fide et libertate christiana in abusum deducatur. — Quis jam aequus rerum arbiter viros hos ita sese gerentes tenuiores aut

---

1) Cfr. Joann. 19, 35. 20, 31. 21, 24. I. ep. 1, 1—3. 2, 18. seqq. al.

plane falsas aliorum sententias approbasse asserere audebit? Nonne hoc idem esset, ac nominatos Apostolos summae arguere impietatis?

Quominus vero quis aliter statuat

d) **de s. Luca, de s. Matthaeo, s. Marco et s. Juda, obstat, quod prior statim in proëmio Evangelii sui expressis declarat verbis, se cuncta, quae vitam et doctrinam Christi concernunt, diligenter esse perscrutatum, ut Theophilus de veritate eorum, quae oretenus erat edoctus, scripto etiam certitudinem nancisceretur, et quod tum ipse, tum reliqui N. T. auctores cum quatuor prius laudatis Apostolis in vita et doctrina Jesu delineanda ex asse consentiunt.**

Quemadmodum vero de admissa accommodatione positive dogmatica in N. T. libris, ita et in scriptis primorum ecclesiae Patrum, qui Apostolorum vel immediati, vel mediati erant discipuli, omnis omnino deest nutus.

Verum quidem est, primis religionis christianae praeconibus, universum terrarum orbem ignorantia, superstitione, praejudiciis ac vitiis pressum novae religionis lumine collustraturis arduum fuisse negotium; verumenimvero ad animos hominum sibi et rei suae conciliandos accommodatione ad tenuiores vel falsas Judaeorum ac gentilium opiniones eis non fuit opus; nam hunc in finem longe efficaciori medio erant instructi, nimirum extraordinariis Spiritus s. donis, quibus etiam fidelibus collatis [1]) utique attentionem sibi et doctrinae suae excitarunt, se legatos esse divinos demonstrarunt, et vel aliquo veri honestique sensu praeditis, quibus datum erat a Patre luminum, de veritate ac divinitate doctrinae suae persuaserunt.

Ad 2. respondemus, fundamento carere opinionem de testimoniis factae hujus accommodationis positive dogmaticae; etenim

a) I. Cor. 3, 2. sententia: „Lac vobis potum dedi, non escam," nequaquam denotat: Doctrinas imperfectiores tradidi vobis, non vero perfectas, uti contextus et occasio sermonis docent; nam Apostolus contra adversarios suos semet defensurus rationem reddit, cur inter Corinthios prima vice versatus non statim subtiliores, intellectu difficiliores tradiderit doctrinas, quia nimirum tales intelligendo nondum erant pares. Cum autem Corinthios recens conversos carnales, i. e. sensu religioso perfectiori nondum praeditos, et parvulos in Christo dixisset, nunc metaphorae inhaerens prima religionis christianae rudimenta intellectu faciliora dicit **lac**, eisque opponit **escam**, i. e. doctrinas subtiliores, provectioribus tantum tradendas [2]). Ita etiam

b) Hebr. 5, 12. lac minime denotat tenuiores et imperfectas doctrinas, nam 6, 1. 2. Apostolus ipse innuit, quas intelligat, nimirum de poenitentia, de fide in Deum, de baptismo et manuum im-

---

1) Cfr. Mc. 16, 17. Act. c. 2. c. 10. al. I. Cor. c. 12—14.
2) Cfr. c. 2. et 3, 6. 10. 11.

positione, de resurrectione mortuorum et judicio futuro, quae sunt principales religionis christianae veritates; vocantur autem lac eâdem ex causa, uti in loco superius citato.

c) Verba I. Cor. 9, 20. „Infirmis infirmus factus sum“ seorsim considerata admittunt quidem sensum: Me adtemperavi ad tenuiores opiniones eorum, qui in cognitione sua nondum satis maturi erant; ast etiam de accommodatione paedagogica vel morali intelligi possunt. De quanam autem accommodationis specie revera intelligenda sint, luce clarius patet, si contextus totius capitis noni et praecedentis respiciatur. Apostolus nimirum lectores monet, in omni agendi ratione etiam respiciendam esse infirmiorem aliorum conscientiam, et abstinendum vel a licitis, etiamsi hoc incommodi aliquid adferat, si infirmioribus certa actione scandali periculum adferretur; dein se ipsum suamque agendi rationem proponens docet, se abstinuisse inter gentiles ab usu juris victum ab eis petendi, inter Judaeos vero ea omisisse, quae hosce offendissent, etsi ea facere licuisset. De morali ergo accommodatione verba Apostoli intelligenda sunt, idque eo magis, cum mox addat, se haec incommoda eo consilio sustinuisse, ut omnes lucrifaceret; se omnibus omnia factum esse, ut omnes salvos faceret. Quo pacto vero dicere potuisset, se Christo Judaeos et ethnicos lucrifecisse et saluti eorum prospexisse, si accommodatione positive dogmatica illorum errores approbasset? — Eodem modo

Ad 3. exempla accommodationis positive dogmaticae in ss. N. T. libris nullibi inveniuntur. Dum enim

a) Christus Mt. 9, 2. paralytico dicit: „Remissa sunt tibi peccata tua,“ falsae Judaeorum opinioni non necessario sese accommodavit ac docuit, quodvis malum physicum esse sequelam peccati cujusdam personalis; sed etiam in homine illo morbum peccatorum revera fuisse sequelam, innuere potuit. Alterum vero, non primum edicere voluisse Christum inde probatur, quod unicâ solum vice aliâ similia verba adhibet, Joann. 5, 14., alias autem, ubi aegrotos innumeros sanat, hac aut simili non utitur formula, imo insuper Joann. 9, 3. erroneam illam opinionem a discipulis prolatam aperte impugnat; quare ipse eam professus dici nequit. Cfr. etiam Luc. 13, 1—3. Similiter

b) verba Mt. 11, 14.: *εἰ θέλετε δέξασθαι* non exhibent exemplum accommodationis positivae dogmaticae; etenim verum non est, omni ex parte falsam fuisse Judaeorum sententiam de Eliae proditu ante Messiae adventum; nam Malachias 4, 5. 6. de Messia ejusque praecursore loquens hunc Eliae nomine insignivit; in eo tamen errarunt Judaei, quod illum ipsum Eliam prophetam, qui jam quondam his in terris vixerat, non vero alium ab Eliae persona diversum, virtute tamen et spiritu ei simillimum (Luc. 1, 17.) Messiae praecursorem fore, opinati sunt; praeterea fallebantur eo, quod hunc Eliam, Messiae praecursorem, non spiritualem, sed politicum fore reparatorem crediderunt (coll. Mr. 9, 10—12.). Si igitur verba Christi: *εἰ θέλετε δέξασθαι,* prout adversarii volunt, hac ratione intelligerentur: „Si ita vobis placet accipere“: sequeretur potius, Chri-

stum contra prophetae vaticinium permisisse auditorum arbitrio credere vel non credere, Eliam venturum esse, quam ab eo falsam Judaeorum opinionem esse adprobatam. Sed ne hoc quidem verbis Christi inest, si, prout usus loquendi admittit, orationis vero contextus et loquentis consilium postulat, hoc modo exponuntur: Si missis praejudiciis vestris de Eliae persona ac munere saniora admittere ac discere non recusatis, scitote, hunc ipsum Joannem et non alium esse Eliam, quem proditurum recte creditis. Verba Christi hac ratione accepta tantum abest, ut accommodationis positive dogmaticae exemplum exhibeant, ut potius doceant, Jesum, quod in sententia Judaeorum de Eliae adventu verum erat, confirmasse, quod autem de ejus persona ac munere erat erroneum, correxisse. Denique dum

c) s. Paulus Act. 16, 3. Timotheum propter Judaeos circumcidisse legitur, ipsa res docet, non de accommodatione positive dogmatica, sed de morali tantum cogitari posse, qua Apostolus opinionem Judaeorum et Judaeo-Christianorum de perpetuo legis ceremonialis valore confirmasse dici nequit, cum alias repetitis vicibus et clare doceat, circumcisionem et generatim legis mosaicae observationem Christianis minime necessariam esse, et contrarium docentibus constanter et ita adversetur, ut eis vel salutem per Christum obtinendam deneget. Cfr. Gal. 5, 2—4.

Quaecunque praeterea s. Scripturae loca vel ceu exempla, vel qua testimonia accommodationis factae promuntur, ita comparata sunt, ut partim solum accommodationis aut paedagogicae, aut moralis, aut ad summum negative dogmaticae vestigia prae se ferant; partim sententias judaicas exhibeant, quae absque fundamento tenuiores aut falsae vocantur, v. g. dum Christus Joann. 8, 44. diabolum ab initio homicidam fuisse dicit. — **Omnibus hisce perpensis in aprico est, systema accommodationis positive dogmaticae esse falsum, impium, et omnem revelatam religionem evertens.**

§. 111.

3. Argumentum.

Ut revelatio in ss. libris deposita subsistat et universalis utilitatis esse possit, supremus quidam judex adesse debet, qui, quotiescunque interpretatio horum librorum divergit, certo doceat, quae tenenda, quae vero rejicienda sint; seu praeter interpretes doctrinales interpres authenticus adsit, necesse est. Porro interpres hic authenticus omnibus aditu facilis esse debet, ut immediate ab eo discere possint, nec alienae obsequi auctoritati teneantur. Quemadmodum autem civilis legum codicis interpretes doctrinales sunt jurisconsulti, interpres vero authenticus ipse legislator: ita et s. Scripturae, quae legum divinarum revelationem continet, interpretes doctrinales sunt eruditi theologi, interpres vero authenticus ipse ejus auctor, ergo proprie Deus. Cum autem Deum immediate adire nequeant homines, quotiescunque interpretes doctrinales in determi-

nando s. Scripturae sensu in varia abeunt: sequitur, alium authenticum adesse debere interpretem a Deo ipso institutum, quo omnes uti possint. Quis jam talis haberi poterit, nisi ratio pura ejusque principia practica, cum ratio sit praestantissimum Dei donum mortalibus concessum, quo homo imaginem rationis infinitae prae se fert, cumque rationis usus unicuique sit concessus?

Resp. Praeter interpretes s. Scripturae doctrinales necessarium esse authenticum, quem in locis gravioribus iisque difficilioribus qua supremum tribunal adeamus, dubium esse nequit; quominus autem practica rationis purae principia hunc authenticum interpretem habeamus, gravissima rationum momenta prohibent; etenim

1. s. Scriptura qua religionis revelatae fons non solum praecepta moralia, sed etiam doctrinas theoreticas et varias historias continet, quae eo in nexu positae sunt cum doctrina morali, ut eam partim illustrent, partim fundamenta ac motiva ejus suppeditent. Porro inter doctrinas theoreticas revelatas etiam tales esse debent, quae rationi humanae imperviae sunt (mysteria [1]), **quas tamen cum practica revelationis parte intimo in nexu positas esse, nemo peritus negabit. Unde manifestum est, etiam de sensu istarum partium** (theoreticarum et historicarum), **si eas ex hac solum relatione spectemus, certitudinem praesto esse debere, ne pars practica illis superstructa periclitetur, aut motivis efficacissimis destituatur. Theoreticae jam vero doctrinae, uti et facta eoque magis mysteria extra sphaeram practicorum rationis purae principiorum sita sunt; partes itaque s. Scripturae talia continentes interprete authentico prorsus destituerentur, si ratio practica interpres authentica haberetur.**

2. Rationis purae principia practica talis essent interpres, qui ipsis illis careret dotibus, quas moralis interpretationis amici in authentico ss. litterarum interprete necessarias esse recte docent; nam interpres hic non esset facilis aditu, neque autonomicae in quovis dignitatis et indubiae auctoritatis, neque a Deo ipso institutus. Non esset

a) **facilis aditu; etenim principia practica rationis purae paucis tantum, et quidem nonnisi cultioribus cognita sunt, ita ut usum eorum facere valeant; incultis itaque interpres iste authenticus peregre degeret;**

b) **neque autonomicae dignitatis; si enim non est facilis aditu, longe maxima hominum pars debitum et optatum s. Scripturae usum facere non posset, vel, si fa-**

---

1) „On peut dire que la religion n'aurait pas le charactère de l'infini d'où elle vient, si elle ne surmontait pas notre courte et faible intelligence.“ Fénelon tom. I. page 168. in opp. ejus editione majori Parisiis apud Firmin. Didot frères. Cfr. v. Drey's Apologetik tom. I. pag. 296. seqq.

cere tamen vellet, ab aliis cultioribus discere deberet, quaenam sint principia ista, et hac in re utique ab aliorum auctoritate penderet, quia homo incultus aut debilior animo, et insuper curis negotiisque vitae quotidianae multum occupatus impar est examini instituendo, an revera sit practicum rationis purae principium, quod hoc nomine eidem commendatur;

c) **neque indubiae auctoritatis; ipsi namque eruditi circa practica rationis purae principia determinanda in diversa abeunt; quantis itaque dubiis longe maxima hominum pars agitaretur, si quaeritur, ubinam principia illa inveniantur, quum eruditorum quisque argumentatione nonnisi subtiliori, inculto minime clara, causam suam et opinionem propugnet! Denique**

d) **non a Deo ipso institutus; teste enim ipsa s. Scriptura ecclesiae suae Christus doctrinam suam tradidit custodiendam, et proinde etiam ss. litterarum authentice interpretandarum negotium officiumque, nullibi autem rationi humanae, cui potius sibi relictae, aut sibimet nimium confidenti multum diffidere edocemur locis,** uti Mt. 11, 25. I. Cor. 2, 14. 3, 18–21. et similibus.

IV. De interpretatione mythica.

§. 112.

Quid per mythos intelligatur?

Vox *μῦθος* antiquis denotabat vel fabulam, vel narrationem in substantia quidem veram, in adjunctis tamen vario modo ex ingenio exornatam. — Si haec ad s. Scripturam applicentur, quatenus per mythum intelligitur fabula, quales in V. F. paucae occurrunt[1]), in ejus interpretatione observandae sunt regulae, quas §. 86. exposuimus; quatenus vero mythus significat narrationem in essentialibus quidem veram, in adjunctis tamen proprio referentis marte exornatam, qualis in parabolis admitti potest: ad sensum mediatum cognoscendum, cujus gratia parabola proponitur, verae historiae instar tractari debet; inquirere enim, utrum ejusmodi narratio vera sit, et in quantum veritate nitatur, ad interpretis provinciam non pertinet, neque finem ejus promovet.

Ast recentiores, licet non omnes conveniant, plerumque tamen inter mythum philosophicum et historicum distinguentes per priorem intelligunt allegoricam, historiae formam prae se ferentem, ideae alicujus repraesentationem; per alterum facti cujusdam explicationem.

Eruditorum jam, a sacris catholicis alienorum, ideoque firmis principiis destitutorum et continuo huc illucque vacillantium plures primum quae in V. F. extraordinaria leguntur, mythos declararunt,

---

1) Cfr. §. 84.

ita ut v. g. historiam seductionis Evae per serpentem diabolum, et Adami per uxorem ceu periculum, mali moralis originem explicandi, habendam esse censerent. Quominus vero extraordinarios eventus N. T. ita tractarent, impediebantur partim veneratione, qua in auctores eorum sacros adhuc ferebantur, partim aliis interpretationis rationalisticae modis, utpote quae incredulis effugia, nova dicendi libidini occasionem et nomen auctoribus parabat; ast marcescentibus et rationalisticae interpretationis laureis pseudocriticis biblicis mythi amplum offerebant exercitationis campum. Caute tamen procedere ab initio ipsis visum est, ita ut nonnisi singulas Evangeliorum partes mythice tractare auderent. Sic v. g. tentationem Christi in deserto per diabolum Mt. 4, 1. seqq. descriptam alii declararunt mythum historicum ab illis inventum, qui explicare vellent, quomodo factum sit, ut Jesus per 40 dies in deserto commoraretur, antequam doctoris publici munus in se susciperet, quidque ibi egerit; alii vero mythum philosophicum ab illis excogitatum, qui in V. F. libris invenerant, Moysen et Eliam 40 dies jejunasse, indeque concluserunt, Jesum quoque, ut ideae Messiae responderet, per 40 saltem dies jejunare debuisse. Simili modo tractarunt ea, quae de Joannis B. et Christi nativitate, de Jesu baptismo, transfiguratione, resurrectione et ascensione aliisque similibus leguntur.

Recentissima aetate Dr. Strauss in opere suo: „Das Leben Jesu“ totam historiam evangelicam in mythum convertere adnisus est, et quod adhuc deesse videbatur, Bruno Bauer, Weisse et alii supplere sategerunt. Dr. Strauss nimirum sibi et aliis persuadere conatur, Jesum aliorum hominum modo natum, Nazareti educatum, a Joanne baptizatum discipulos collegisse, Palaestinae regiones docentem peragrasse, placitis pharisaicis ubique semet opposuisse et ad regnum messianum invitasse, denique vero odio et invidiae partis pharisaicae succumbentem in cruce mortuum esse; quae vero insuper de eo extraordinaria in Evangeliis narrantur, nihil esse, nisi additamenta asseclarum ejus, involucra mythica ex idea Messiae orta. Statuit nempe, ut quaelibet gens, quaevis religio, ita et populum et religionem Christianorum suos habere mythos, qui sequenti modo orti sint: Primi Christiani juxta typum V. F. et theologiae judaicae — ideas messianas doctrina Jesu excitatas sibi efformarunt, et, quia homines erant rudiores, quo facilius eas exprimerent, in Jesum transtulerunt, ita ut successive ejus enasceretur historia, qualis describitur in quatuor nostris Evangeliis, quae demum medio saeculo II., ergo tempore confecta sint, quo nemo amplius accurate novit, quis et qualis fuerit Jesus, quo ergo narrationibus fictis facile tribuebatur fides, et, quae ab initio non erant, nisi idearum involucra, eventus veri habebantur. Evangelia nostra non esse authentica, sed serius demum confecta, demonstrare adlaborat ex defectu testimoniorum indubiorum e saeculo I. et e priori parte II^{di}; ea non continere historiam veram, sed a pluribus, a se invicem independentibus fictam, patere arbitratur ex innumeris pugnis Evangelistarum non tantum inter se, sed etiam cum profanorum relationibus fide dignis.

Ipse Strauss mythos N. T. sic quidem definit: „Es ist nichts Anderes unter ihnen zu verstehen, als geschichartige Einkleidung urchristlicher Ideen, gebildet in der absichtlos dichtenden Sage“ [1]; ast per decursum operis eis etiam fabulas, anecdotas, narrationes ex incerta fama ortas etc. adnumerat. Interpretatio itaque mythica D[ri] Strauss est illa s. Scripturam tractandi ratio, qua ex involucris historicis incerta fama et fictione ortis ideae nudae et facta ordinaria enucleantur. — Verum

Mythi in s. Scriptura admitti nequeunt.

§. 113.

A. Relate ad N. T.

Ut I. ad Straussii systema respiciamus:

1. Integrum ejus aedificium mythicum collabitur, si, Evangelia nostra authentica esse, certo demonstratur; atqui ea genuina esse, tota antiquitas christiana clamat, uti introductio ostendit.

2. Quemadmodum Dr. Strauss nonnisi artificiis adhibitis, vanis dubiis atque hypothesibus motis, nec non perversa interpretatione observata Patrum antiquorum de authentia Evangeliorum nostrorum testimonia enervare conatur: ita et medium saeculum II. ad recipiendos libros, qui maximam partem nihil, nisi fictiones continerent, aptum ac pronum temere sibi fingit; nam, ut historia docet, Apostolorum principes, Petrus et Paulus, usque ad omnem 68., et s. Joannes vel usque ad saeculi I. finem testes vitae Jesu Christi vixerunt, ita ut iis superstitibus de universali mythorum receptione sermo esse non posset. Imo ne Apostolis quidem emortuis Christiani sibi relicti, et mythologorum imposturae aut phantasiae exuberanti obnoxii erant; nam Apostoli ubique locorum fidos successores, et doctrinae Christi cum ejus historia intime connexae custodes sibi constituerant, coetibusque ordinatis praeposuerant. Quis jam sibi persuadeat, Christianos his in adjunctis positos medio saeculo II. non amplius scivisse, quis et qualis fuerit Jesus, ita ut libros, qui maxima ex parte mera hominum figmenta continerent, historiae verae instar absque ulla haesitatione et nemine renitente reciperent, atque ab Apostolis aut eorum comitibus profectos crederent? Sane ejusmodi phaenomenon simili historiae exemplo destitueretur.

3. Quodsi Dr. Strauss ad mythos N. T. comprobandos ad exemplum omnium populorum ac religionum provocat, observamus, ibi mythos necessario esse ortos, ubi mortales a scopo divinitus praefixo aberrantes, et suo ipsorum ingenio indulgentes deos deasque sibi confinxerunt; ubi autem homines Dei naturam, voluntatem cul-

---

1) I. Thl. S. 56. 1. Aufl.

tumque divina revelatione intercedente edoctos, et hanc revelationem, ne hominum figmentis defoedaretur, magisterio divinitus instituto directoque traditam esse, argumentis omni exceptione majoribus demonstrare valemus: ibi de ejusmodi fictionibus nonnisi ille cogitare potest, qui aut crassae ignorantiae tenebris tegitur, aut veritatis luci oculos, quibuscunque motivis ductus, sponte sua occludit. Atqui religionem christianam talem continere revelationem divinam, ejus tum origo, propagatio et conservatio, tum argumentum, tum salutares effectus per tot jam saeculorum decursum abunde contestantur.

4. Quod attinet innumeras pugnas in Evangeliis nostris praetensas, hae, utpote nonnisi in imaginatione Dris Strauss residentes, omnes evanescunt, si, ut decet, sanae hermeneuticae regulae adhibeantur. Denique

5. V. T. libros et theologiam judaicam exhibuisse typum, juxta quem a primis Christianis ideae messianae essent confictae et in historicam Evangeliorum nostrorum formam redactae, absque omni fundamento supponitur; etenim testantibus scriptoribus tum sacris, tum profanis imago, qua Judaei, innixi V. F. effatis perperam intellectis, Messiam sibi repraesentarunt, erat illa regis terreni potentissimi, nunquam morituri, qui vastum et gloriosum regnum terrestre fundaturus, et omnibus ethnicis devictis Judaeis mundi imperium esset collaturus. **Christum seu Messiam et regem terrenum Judaeis in genere fuisse synonyma, edocemur:**

a) **Ex ipsis Evangeliis,** et quidem ex adjuratione Kaiphae Mt. 26, 63. et ex quaestione synedrorum Luc. 22, 66. collata cum accusatione eorum coram Pilato Joann. 19, 12.; ex interrogatione hujus, num Jesus sit rex? Joann. 18, 33. 37.; ex ludibrio militum Jesum Judaeorum regem salutantium; ex titulo crucis, qui Christum Judaeorum regem designavit.

b) **E scriptoribus profanis. Sic Jos. Flavius** 1) ait: „Sed quod maxime eos (Judaeos) ad bellum incitaverat, vaticinium erat ambiguum in ss. litteris repertum, illis circiter temporibus quemdam ex ipsorum regione orbis terrarum imperio potiturum." **Suetonius** 2): „Percrebuerat, inquit, Oriente toto vetus et constans opinio, esse in fatis, ut eo tempore Judaea profecti rerum potirentur." **Tacitus** 3) scribit: „Pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret Oriens profectique Judaea rerum potirentur."

c) **Ante effusionem Spiritus s. non aliam fuisse discipulis Jesu de Messia ideam, uti ex communi cogitandi ratione popularium ipsorum colligere liceret, ita ex eorum agendi ratione abunde patet;** nam filii Zebedaei ad dexteram

1) Bell. jud. lib. VI. c. 5. n. 4.
2) In Vesp. c. 4.
3) Historiarum lib. V. n. 13.

et sinistram Jesu in regno ejus sedere cupiunt (Mr. 10, 35.); duo discipuli Emauntem proficiscentes se spem fovisse edicunt, fore, ut Jesus, nunc tertio die jam mortuus, Israël liberaret (Luc. 24, 21.), et Apostoli a Jesu in montem Oliveti educti, ut ascensionis ejus testes essent, interrogare non dubitant: „Domine, num hoc tempore restitues regnum Israël?“ (Act. 1, 6.) — **Quodsi itaque Jesus non alius fuisset, ac qualem eum Strauss sibi fingit; si non alia peregisset, quam quae ei tribuere Doctori nostro placet: Christi in crucem acti discipuli, utpote in exspectatione sua decepti, causam ejus in perpetuum derelinquentes dolorem suum in remoto quodam terrae angulo abscondidissent [1]. Cum autem discipuli magistro suo, utut ignominiosissimo crucis supplicio affecto, constanter adhaererent, omnem suam spem in eo collocare perseverarent, et non timentes adversariorum odia intrepide praedicarent Christum, Judaeis quidem scandalum, gentilibus autem stultitiam [2]; imo ab omni fanatismo alieni in confirmationem praedicationis suae sanguinem suum funderent [3]: in aprico est, Christum talem esse et talia perficere debuisse opera, qualia in Evangeliis describuntur, ita ut discipuli ejusmodi factis extraordinariis ad profundius examen prophetiarum V. T. provocati potius praejudicia sua messiana deponerent, et illas in Jesu, licet alio, quam speraverant, modo revera adimpletas esse edocerentur, quam ut vice versa oraculis divinis innixi Jesum Messiam talem sibi fingerent, qualem eum non fuisse probe novissent [4].**

Hisce perpensis patet, Straussii systema mythicum fictione niti, et omnia ejus fulcra non esse, nisi imaginaria, quae historiae halitu evertuntur, et laetam fovemus spem, fore, ut non obstantibus Antichristorum nostri temporis impiis conatibus sacra Evangelia usque ad consummationem saeculi omnibus Christianis vere talibus verae historiae ac fidei fons esse perseverent, dum illa vana commenta aut in pelagum oblivionis jam diu demersa

---

1) Cfr Euseb. demonstratio evang. III. nro 3. 5. 6.
2) I. Cor. 1, 23.
3) Cfr. Euseb. Demonstratio evang. III. 6.
4) Memoratu dignum est testimonium, quod de Jesu Jos. Flav. edit Antiqq. lib. XVIII. c. 3. n. 3.: „Eo etiam tempore fuit Jesus, vir sapiens, si tamen virum eum appellare fas est; fuit enim mirabilium operum effector, magister hominum, qui verum cum voluptate accipiunt, multosque Judaeos, multos item gentiles ad se pellexit. Hic erat Christus. Quem cum Pilatus, ab hominum nostrorum primis delatum, crucis supplicio addixisset, eum tamen amare non desierunt, qui primum amaverant. Apparuit enim eis tertio die redivivus, divinis vatibus et haec et mille alia de eo miracula effatis. Atque ab eo denominata Christianorum natio durat usque ad hunc diem.“ — Hoc testimonium, etiamsi contineret partes a Christianis additas, tamen in genere criticis authenticum habetur, et edicit, Jesum non fuisse vulgarem doctorem, sed mirabilium patratorem.

fuerint, aut nonnisi ceu tristia et abominanda aberrationis humanae monumenta superstitia erunt [1]).

Verum non meliori conditione gaudent

II. illi, qui Evangeliis nostris in genere quidem veram historiam subesse, in his illisve autem partibus elementa mythica admixta statuunt; nam si Evangelia nostra authentica sunt, mythorum nihil continere possunt, et quidem

1. ob characterem Evangelistarum; etenim in referendo ita versantur, ut *a)* **non tantum nullum praebeant nutum, e quo colligi posset, narrationes certas mythos esse habendas; sed potius** *b)* **ad eas ceu ad fundamentum veritatis doctrinae christianae provocent,** uti Joann. 1, 32—34. cfr. II. Petr. 1, 16. seqq.; **imo** *c)* **nonnisi ea referre doceant, quae ipsi certissime cognita habuerunt,** ut Luc. 1, 1—4. Joann. 21, 24. I. Joann. 1, 1—3., **et ad quae rite cognoscenda non tantum opportunissima occasione, sed et necessariis dotibus gaudebant. Viris vero ita sese gerentibus fictiones quascunque adscribere, idem est, ac eos impiissimae fraudis, nequissimae imposturae arguere, et cum haec a charactere eorum aliunde cognito longe aliena sit, summa injuria afficere.**

2. Ob argumentum Evangeliorum; nam Evangelistae maximam partem res referunt, non in occulto quodam terrae angulo, coram uno alterove spectatore, sed publice, plerumque coram magna hominum multitudine peractas, et quam plurimis adjunctis historicis vestitas; et ex iis, quorum nonnisi singuli testes erant oculati, pauca tantum, et quidem ea narrant, quae vel ad historiae integritatem, vel ob peculiarem finem necessaria videbantur. Quemadmodum jam hac re, se severius examen non vereri, luculenter manifestarunt: ita vice versa, si mythorum confingendorum studiosi fuissent, secus egissent, et hunc in finem infantia ac juventus Jesu uberem eis praebuisset materiam.

3. Ob temporis adjuncta; mythi namque confingi debuissent tempore, quo vel Evangelium viva voce praedi-

---

1) Cfr. Bericht über die kritisc e Bearbeitung des Lebens Jesu v. Dr. Strauss, erstattet von Dr. Mack in der Tübinger Quartalschrift 1837. I—IV. Heft. Das Leben Jesu wissenschaftlich bearbeitet von Dr. J. Kuhn. I. Bd. Mainz 1838. Gutachten über das Leben Jesu von Dr. Strauss, abgegeben von Dr. Hug in der Freiburger Zeitschrift für Theologie, 1839. I. u. folg. Heften. Haec dissertatio uti illa Dris Mack etiam separatim edita est.

Ex parte Acatholicorum: Die Glaubwürdigkeit der evangelischen Geschichte, zugleich eine Kritik des Lebens Jesu von Strauss, für theologische und nicht theologische Leser dargestellt von Dr. A. Tholuck. Hamburg 1837. Das Leben Jesu Christi in seinem geschichtlichen Zusammenhange und seiner geschichtlichen Entwicklung dargestellt von Dr. August Neander. IV. und verbesserte Auflage. Hamburg 1845. Ejusdem Gutachten über das Leben Jesu von Dr. Strauss.

cabatur, vel Evangelia nostra conscribebantur. Atqui primo in casu adversarii, et ipsi factorum Christi testes, Apostolos mendacii arguissent ac fraudis convicissent, quod tamen factum esse, non tantum nullibi legimus, sed potius multos vel ex ipso sacerdotum ordine ad sacra christiana transiisse, Act. 6, 7. edocemur. In altero casu coetus christiani omnes ejusmodi opera, quorum argumentum a praedicatione apostolica fuisset alienum, nunquam recepissent, uti docet rejectio scriptorum apocryphorum [1]).

Ast non tantum a N. T., sed, ut docebimus

§. 114.

B. Etiam a V. F. libris sacris omnes mythi arcendi sunt.

Hoc firmiter tenemus

1. Ob auctoritatem Jesu et Apostolorum, utpote qui coll. §. 89. V. F. libros non humanos, sed divinos, eorumque argumentum non fictum, sed verum habent, et ab omnibus haberi volunt.

2. Quia rationes, quas mythorum patroni afferunt, non solidis fundamentis, sed praejudiciis nixae inveniuntur. Suum vero in finem provocant:

a) ad analogiam omnium populorum, qui Varrone judice habebant aetatem obscuritatis et ignorantiae, dein aetatem mythicam, ubi factis veris fictiones admixtae sunt, demum historicam, et ab hac conditione communi ne hebraicam quidem gentem exemtam fuisse statuunt;

b) ad facta prodigiosa, quae in libris V. F. narrantur, et quae prodere dicunt vulgi ignorantiam, eventus naturales causis supernaturalibus adscribentis. Verum respondemus:

Ad *a.* Communem sortem omnium gentium hebraicum quoque populum hac in re expertum esse, negamus; nam longe aliud est argumentum librorum, qui reliquarum nationum conditionem ac fidem contestantur, ac quale in sacris Hebraeorum libris traditur, sive res divinas, sive historicas, sive physicas spectes. Etenim

α) **respectu rerum divinarum** omnes gentilium narrationes antiquissimae a vesano polytheismo ordiuntur, qui uberrimus mythorum, fictionum et fabularum fons est; deos deasque crassum in modum sensuales repraesentant; eos sacrificiorum oblatorum odore delectari sibi imaginantur; eorum connubia et adulteria tam inter se, quam cum hominibus referunt; dissensiones, rixas et bella exponunt, quibus Olympi incolae inter se confligentes jam hos, jam illos sodalium suorum devictos et de coelo dejectos sorti immor-

---

1) Cfr. Dr. Heidenreich Uiber die Unzulässigkeit der mythischen Auffassung des Historischen im neuen Testamente und Christenthum. 3 Hefte. Herborn 1831. seqq.

talibus indignae addixissent. — Contra vero libri sacri V. F., utut antiquitate omnes alios longe superent, a monotheismo progrediuntur; Deum unum spiritualem, sanctissimum et talem repraesentant, qui fide ac probitate colitur, et sacrificiis externis eatenus tantum delectatur, quatenus ad pietatis internae manifestationem offeruntur.

β) **Ratione rerum historicarum:** libri profani absurdissimas geogonias somniant; Pano, Minervae, Cereri, Apollini, Baccho aliisque altioris ordinis entibus intervenientibus rerum novarum et artium inventionem adscribunt; civitatum, heroum, principum, imo cujusvis fere familiae nobilioris origenes a deorum quodam derivant. — Ast in primis statim lineis V. F. mundi creatio simpliciter sic describitur: „In principio creavit Deus coelum et terram," et omnium rerum origo modo, qui rationi sanae solus probatur, a voluntate Jehovae repetitur omnipotentis, sapientissimi, benignissimi atque aeterni, quo imperante: „Fiat lux" facta est lux, quo volente primus homo non genitus est, sed e limo terrae formatus et animatus per spiraculum vitae, quod inspiravit Deus. Uti Adam, ita et Abraham et reliqui patriarchae, Moyses, reges et prophetae, quidcunque Deo opitulante effecerint magni et admiratione digni, non alii fuisse sistuntur, quam homines, non ab ente superiori, sed ab hominibus geniti. Eodem modo rerum novarum et artium inventio simpliciter describitur, et causis naturalibus tribuitur. Sic Abel primus fuisse narratur ovium pastor, Cain primus, qui agros coluit, Nimrod fortissimus venator, Jubal pater canentium cithara et organo, Tubalkain malleator et faber in cuncto opere aeris et ferri; Noë vir agricola, qui coepit terram exercere et vineam plantare.

γ) **Relate ad res physicas:** aliarum gentium credulitas superstitiosa solem et lunam, terram et mare, flumina et fontes, colles et valles, sylvas et prata, arbores et alias plantas a deorum quodam animatas esse fingit; astra numina habet ac colit, et vel homines defunctos inter sidera collocat, imo constellationum studio atque interpretationi operam navare verae sapientiae esse putat. — Verum libri sacri V. F. a tali vesania omnino alieni omnia in gloriam Dei et ad hominum salutem creata esse docent, et praecipue astrologiam ac siderum cultum ut omnes alias idololatriae species impugnant. Sic v. g. Jeremias coaevos suos monet 10, 2., ne coeli signa expavescant, quae terrorem incutiant ethnicis; in libro Job de rebus physicis et in specie de astris tam sapienter disseritur, ut hodie etiam omnium physicorum et astronomorum vere talium ferat punctum.

Ad *b*. Miracula biblica toto coelo differunt a prodigiis librorum ethnicorum, sive eorum indolem, sive tempus ipsorum patratorum, sive finem, sive fidem iis habitam consideremus. Nam

α) **quoad indolem:** omnia miracula biblica Deo digna sunt, ejus naturae spirituali conveniunt, ejusque sanctitati respondent, dum prodigia gentilium absurdissimas metamorphoses involvunt, quibus dii in pecora, homines in aves, lupos et flores, lapides in homines, dentes in exercitus etc. mutantur, et in genere Jovi, fato

subjecto, talia adtribuuntur, quae facere vir probus erubesceret, imo quae absque pudoris laesione legi vix possunt.

β) **Respectu temporis:** libri sacri V. F. quo sunt antiquiores, eo pauciora continent miracula simpliciter breviterque descripta, quae, si ss. auctoribus mythicum fuisset studium, si genuinis spuria, veris ficta, certis fabulosa admiscere voluissent, in opus immensae molis excrescere potuissent; serioribus autem temporibus plura miracula leguntur patrata, quia eorum efficiendorum necessitas major et repetita aderat. Contra autem mythica gentium figmenta, quanto sunt vetustiora, tanto frequentiora et magis paradoxa reperiuntur, quoniam progrediente populorum cultura historicis ficta rarius, et veris saltem verisimilia frequentius adjiciebantur.

γ) **Ratione finis:** miracula biblica habebant scopum Deo dignum, conservationem scilicet monotheismi et cultus veri Dei in populo obstinaci, ad indololatriam prono et cincto gentibus, quae commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt et servierunt creaturae potius, quam creatori (Rom. 1, 25.); imo veri Dei cognitio ac veneratio in populo judaico absque eventibus extraordinariis, omnipotentia divina causatis, ne comprehendi quidem et explicari posset. Ast prodigia gentilium edita narrantur, ut dii deaeque cupiditatibus suis nefandis satisfacerent, libidini suae obscoenae, iracundiae imani et zelotypiae turpi indulgerent.

δ) **Respectu fidei tributae:** miraculis V. F. fides eo firmior est habita, quo magis populus judaicus in cultura sua omnimoda erat progressus; hinc iis in favorem gentis suae patratis sapientissimi quique, ut Philo Alex. gloriari non erubescebant; ethnicos vero, sensu naturali ductos, portentorum, quae a diis eorum edita in mythologiis praetendebantur, pudere coepit, quam primum saniori judicio locus est factus, ita ut teste Cicerone non deessent philosophi, qui ea ope interpretationis allegoricae, licet historia repugnante, symbolicas tantum aliarum veritatum repraesentationes haberent tractarentque. Quantum ergo discrimen ethnicorum portenta inter et ss. V. F. librorum miracula!

Hinc in V. F. quoque mythos relinquimus eis, qui mundum sibi confingere malunt, quam a Deo creatum, dispositum ac rectum agnoscere [1]).

---

1) Cfr. Hofmann: Hermeneutica bibl. cath. pag. 236. seqq. Bleek in: Programm zur Geburtsfeier des Königs. Bonn 1836.

Corrigenda.

Pag.	2.	lin.	23.	a	marg.	infer.	*loco*	au *lege* aut
„	13.	„	5.	„	„	„	„	totus *l.* totius
„	15.	„	7.	„	„	super.	„	lit. *l.* lib.
„	18.	„	4.	„	„	„	„	eam *l.* eos
„	18.	„	14.	„	„	„	not. 4) *loco*	gubernatorum *l.* gubernatorem
„	18.	„	15.	„	„	„	„ „ „	partu *l.* portu
„	23.	„	15.	„	„	„	„ 1) „	vernüftigen *l.* vernünftigen
„	24.	„	10.	„	„	„	„ „ „	Entychetem *l.* Eutychetem
„	24.	„	10.	„	„	„	„ „ „	deerasse *l.* deerrasse
„	28.	„	13/14	„	„	„	*loco*	dominus *l.* Dominus
„	29.	„	25.	„	„	„	„	enautiphoniae *l.* enantiophoniae
„	37.	„	22.	„	„	„	„	Subtili *l.* Subtilis
„	47.	„	8.	„	„	„	„	cognoscendas *l.* cognoscendam
„	49.	„	11.	„	„	„	„	adnectore *l.* adnectere
„	50.	„	15.	„	„	infer.	„	dissertationibus *l.* disputationibus
„	52.	„	13.	„	„	„ 1)	„	porturierant *l.* parturierant
„	55.	„	9.	„	„	„		post ostendunt dele punctum
„	57.	„	4.	„	„	super.		post (absque dele comma
„	68.	„	1.	„	„	infer.	*loco*	assecta *l.* assecla
„	72.	„	11.	„	„	super.	„	adhuc vivae *l.* adhuc linguae
„	83.	„	4.	„	„	„	„	reversa *l.* revera
„	89.	„	6.	„	„	„	„	remotionis *l.* remotioris
„	89.	„	11.	„	„	infer,	„	psragitur *l.* peragitur
„	97.	„	17.	„	„	„	„	erhibeatur *l.* exhibeatur
„	123.	„	13.	„	„	super.		ab iuitio adde 2.
„	128.	„	21.	„	„	„		post vocem fontes insere pertinere
„	146.	„	1.	not. 1)			*loco*	*ρωή* *l.* *ζωή*
„	156.	„	15.	a	marg.	super.	*loco*	principium *l.* principum
„	161.	„	11.	„	„	„	„	nullum *l.* nullam